

**YENİ ULUSAL GÜVENLİK POLİTİKALARININ
METAEKOLOJİK TEMELLERİ VE
TÜRKİYE’NİN ULUSAL GÜVENLİĞİ**

Fikret BİRDİŞLİ

**İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM
DALI’nda DOKTORA TEZİ Olarak Hazırlanmıştır.**

(Malatya, Şubat 2011)

**YENİ ULUSAL GÜVENLİK POLİTİKALARININ
METAEKOLOJİK TEMELLERİ VE
TÜRKİYE’NİN ULUSAL GÜVENLİĞİ**

Fikret BİRDİŞLİ

Danışman: Doç.Dr. Mihriban ŞENGÜL

**İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM
DALI’nda DOKTORA TEZİ Olarak Hazırlanmıştır.**

(Malatya, Şubat 2011)

İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Enstitümüz Doktora Öğrencisi Fikret BİRDİŞLİ tarafından Doç.Dr. Mihriban ŞENGÜL danışmanlığında hazırlanan “**YENİ ULUSAL GÜVENLİK POLİTİKALARININ META EKOLOJİK TEMELLERİ VE TÜRKİYE’NİN ULUSAL GÜVENLİĞİ**” başlıklı bu çalışma, 28.02.2011 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı, DOKTORA TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan .Doç.Dr. Selma KARATEPE

Danışman Doç.Dr.Mihriban ŞENGÜL

Üye Doç.Dr.Abdulkadir BAHARÇİÇEK

Üye Doç.Dr.Ahmet KARADAĞ

Üye Yrd.Doç.Dr. Örgen UĞURLU

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

...../...../ 2011

Prof. Dr. Çetin DOĞAN
Enstitü Müdürü

Onur Sözü

Doktora Tezi olarak sunduğum “**YENİ ULUSAL GÜVENLİĞİN METAEKOLOJİK TEMELLERİ VE TÜRKİYE’NİN ULUSAL GÜVENLİĞİ**” başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın tarafımdan yazıldığını ve yararlandığım bütün yapıtların hem metin içinde hem de kaynakça da yöntemine uygun biçimde gösterilenlerden oluştuğunu belirtir, bunu onurumla doğrularım.

Fikret BİRDİŞLİ

ÖNSÖZ

Doktora tezi olarak sunulan bu çalışma ulusal güvenlik konusuna farklı bir bakış açısı geliştirmeyi amaçlamaktadır. Bu nedenle farklı disiplinlerden yararlanılarak geniş bir alanda tarama yapılmış ve bulgular diyalektik bir yaklaşımla irdelenmiştir.

İyi bir çalışmanın bilim alanına ve çalışana bir şeyler katması gerektiği düşünülür. Ben de kişisel olarak yapılan bir işin ya da ortaya konulan bir eserin öncelikle sahibini tatmin etmesi veya başka bir ifadeyle içine sinmesi gerektiğine inanırım. Sanırım bu tez bunların hepsini benim için karşılamaktadır.

İnsan sürekli bir gelişim içinde olduğuna göre hiçbir çalışma da tamamlanmış sayılamaz. O nedenle “tekâmül” halinde olan bir çalışmanın sınırlı bir zaman dilimi içinde arzı olarak görebileceğimiz bu doktora tezinin içerdiği konuları ilerde daha da geliştirmeyi ummaktayım.

Bu çalışma sırasında öğrenilen en önemli şey bir konuya her zaman aynı açılardan ve herkesin baktığı biçimde bakarak farklı sonuçlara ulaşmayı beklemenin hiçbir faydasının olmadığıdır. O nedenle farklı yazarların görüşlerinden yararlanarak hazırlanan bu tez eklektik bir düşünceden ziyade, sentezdir. Kaynakçada farklı düşünceleri temsil eden yazarların varlığını bu açıdan değerlendirmek lazımdır.

Bu çalışmanın en önemli ve farklı yanı ise yazında genellikle İkinci Dünya Savaşı yıllarından itibaren başlatılan ulusal güvenlik konusunu, tarihsel süreç içinde feodal dönem öncesinden itibaren ele alarak günümüze kadar getiren bir çalışma olmasıdır. Ayrıca konunun akışı içinde geliştirilen “metaekoloji” ve “metaekolojik güvenlik” kavramları çevre ve güvenlik konuları ile iktisadi sistem arasındaki ilişkiyi açıklamak için oldukça elverişli epistemolojik zemin sağlamaktadır. Bu kavramların çevre ve güvenlik yazını içine yerleşmesi ise en büyük dileğimdir.

Bu tezin hazırlanması sırasında karşılaştığım en büyük güçlük ise yaklaşık iki yılı başka şehirde (Kayseri) ailemden ayrı, yalnız geçirmek zorunda kalışım oldu. Bu sırada yalnızlığın verdiği sıkıntıyı çalışma masamın başında atmaya çalıştım. Benzeri bir durumu tekrar kaldırabilir miyim bilemiyorum. Dolayısıyla fedakârlıklar dolu bu yıllarda yalnızlığa katlanarak çocuklarımla ilgilenen eşim Ayşegül Hanım'ın ve bu

dünyada sahip olduğum yegâne zenginliklerim olan sevgili çocuklarım Ebru, Nurefşan ve Ömer'in bu sürece olan katkılarından söz etmeden geçemeyeceğim. Her şeyi onlar için yapmakla kalmadım yine her şeyi onların sayesinde başardım.

Benim hayata gelişime vesile olmakla kalmayıp yaşamım boyunca her zaman bana destek olan babam ve annem ile bana güvenen kardeşlerime de teşekkürü bir borç bilirim. Özellikle yüksek öğrenimim boyunca benim en büyük destekçim olan, her zaman bana inanarak beni dinleyen, maddi ve manevi her konuda destekleyen babama bu doktora tezimi ithaf etmek benim için büyük bir mutluluk ve vefa borcudur.

Vefa borcundan söz ederken bu konuda en büyük borcumun Yüksek Lisans'tan itibaren beraber çalıştığım Doç. Dr.Mihriban ŞENGÜL'e olduğunu söylemeliyim. Çünkü her yönüyle iyi bir akademisyen olmam için hiçbir fedakârlıktan kaçınmamakla kalmayıp sabırla hatalarımı düzeltmekten yorulmadı. Çalıştığım alanda dar bir sokaktan geniş bir caddeye çıkmamdaki en büyük katkı onundur.

Yine İnönü Üniversitesinde bana emeği geçen hocalarımdan şu an Bölüm başkanımız olan Doç. Dr. Selma KARATEPE eğitimim boyunca, herkese olduğu gibi bana da yakın ilgi ve anlayış göstererek, büyük bir alçak gönüllülükle yaptığım her şeyi takdir etmiş ve akademik hayata olan ilgimi canlı tutmuştur. Bu bağlamda kendisini her zaman hatırlayacağımı burada ifade etmek isterim. Kamu Yönetimi Bölümünde bana ders veren tüm hocalarıma, Bölümümüzün ve Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün idari personeline katkı ve yardımlarından dolayı buradan teşekkürü borç bilirim.

Fikret Birdişli
Malatya, Şubat 2011

YENİ ULUSAL GÜVENLİK POLİTİKALARININ METAİKOLOJİK TEMELLERİ VE TÜRKİYE’NİN ULUSAL GÜVENLİĞİ

Doktora Tezi

Fikret BİRDİŞLİ

İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Şubat 2011

Danışman: Doç.Dr. Mihriban ŞENGÜL

ÖZET VE ANAHTAR KELİMELER

Ulusal güvenlik, Soğuk Savaş yıllarında yaygınlaşarak politik ve akademik söyleme girmiştir. Bu dönem boyunca genellikle insan ve devlet merkezli olarak ele alınan ulusal güvenlik çalışmalarında güvenliğin tarihsel derinliği ve iktisadi sistemin güvenlik politikalarına olan etkisi göz ardı edilmiştir. Alan yazınındaki bu eksiklikten hareketle, bu çalışmada ulusal güvenlik politikaları zaman içinde değişen üretim biçimi ve sermaye birikim modeli bağlamında ele alınarak tarihsel çözümleme yöntemiyle incelenmiştir.

İkinci Dünya Savaşı sonrası koşullarında oluşan klasik ulusal güvenlik politikaları, Soğuk Savaş sonrası dönemde ise neoliberal birikim modelinin gerekleri ve jeoekonomik öncelikleri doğrultusunda yeniden tanımlanmıştır. Bu bağlamda yeni ulusal güvenliğin kapsamı içinde yer alan “çevresel güvenlik”in koruma alanına meta değeri üzerinden tanımlanan ve üretim girdisi olarak kullanılan stratejik doğal “kaynak” tabanlarının ve bu alanlara erişimin denetiminin sağlanması girmektedir.

ABD hegemonyası altında küresel örgütlerin de desteklediği bir sistem içinde metaekolojik güvenliğe dayalı olarak küresel bağlamda kaynak denetimi sağlanmaktadır. Türkiye’nin de içinde çeper ülke olarak içinde bulunduğu bu sistemde çevre ülkeler merkeze uygun politikalar geliştirerek bu hegemonyaya destek vermektedir.

Anahtar Sözcükler: Çevresel Güvenlik, Küreselleşme, Metaekoloji Neoliberalizm, Ulusal Güvenlik ve Uluslararası Politik Ekonomi.

**METAECOLOGIC FOUNDATION OF THE NEW NATIONAL SECURITY
POLICIES AND THE NATIONAL SECURITY OF TURKEY**

Doctoral Thesis

Fikret BİRDİŞLİ

Institute of Social Sciences, İnönü University, Feb. 2011

Supervisor: Asso.Prof. Mihriban ŞENGÜL

ABSTRACT AND KEY WORDS

The national security term has been using widely in the academic and political world since Cold War time. But, it has been approached by human centric and state centric so the affect of the economic system and historical background has been neglected. Because of this deficiency, the national security has been analyzed according to the accumulation and producing model in the historical context.

The classical national security context has been redefined in term of neoliberal accumulation model and geo-economics priorities in the cold war time. So, the environmental security which is covered by new security context has encapsulated that control and accessibility of the base of natural resources which are called strategic assets.

The controlling of the natural resources has been achieved by the metaecologic system which is supported by global organization under the USA hegemony as globally. The peripheral countries which is include Turkey are also support this hegemony by compatible policy.

Key Words: Environmental Security, Globalism, International Politic Economy, Metaecology, Neoliberalism and National Security.

**YENİ ULUSAL GÜVENLİK POLİTİKALARININ METAKOLOJİK
TEMELLERİ VE TÜRKİYE’NİN ULUSAL GÜVENLİĞİ**

Fikret BİRDİŞLİ

KISA İÇİNDEKİLER

ARAŞTIRMA HAKKINDA AÇIKLAMALAR

1. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE YÖNTEMİ 12

**ULUSAL GÜVENLİK RETORİĞİ
VE YENİ ULUSAL GÜVENLİK**

2. ULUSAL GÜVENLİK 29
3. TARİHSEL SÜREÇ İÇİNDE ULUSAL GÜVENLİĞİN DÖNÜŞÜMÜ
VE YENİ ULUSAL GÜVENLİK 64

**METAKOLOJİK TEMELLİ YENİ ULUSAL GÜVENLİK
POLİTİKALARININ KÜRESEL YÖNETİMİ VE TÜRKİYE**

4. ÇEVRENİN METAKOLOJİK ÇÖZÜMLEMESİ VE
METAKOLOJİK GÜVENLİK 111
5. METAKOLOJİK GÜVENLİĞİN KÜRESEL YÖNETİMİ 159
6. KÜRESEL METAKOLOJİK ULUSAL GÜVENLİK
POLİTİKALARININ İZDÜŞÜMÜNDE TÜRKİYE..... 212

GENEL DEĞERLENDİRME

7. SONUÇ 246
EKLER..... 256
KAYNAKÇA..... 262

YENİ ULUSAL GÜVENLİK POLİTİKALARININ META EKOLOJİK TEMELLERİ VE TÜRKİYE’NİN ULUSAL GÜVENLİĞİ

Fikret BİRDİŞLİ

İÇİNDEKİLER

Onay Sayfası	
Onur Sözü	
Önsöz	1
Özet ve Anahtar Kelimeler	3
Abstract and Key Words	4
Kısa İçindekiler	5
İçindekiler	6
Çizelgeler Dizelgesi	9
Grafikler ve Haritalar Dizelgesi	10
Kısaltmalar	11

ARAŞTIRMA HAKKINDA AÇIKLAMALAR

1. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE YÖNTEMİ.....	12
1.1. Araştırmanın Konusu ve Önemi.....	12
1.2. Araştırmanın Yöntemi.....	21
1.3. Bilgi Derleme ve İşleme Teknikleri	23
1.4. Kavram Tanımları	24
1.5. Araştırmanın Sunuş Sırası	26

ULUSAL GÜVENLİK RETORİĞİ VE YENİ ULUSAL GÜVENLİK

2. ULUSAL GÜVENLİK.....	29
2.1. Kavramsal Olarak Güvenlik.....	29
2.2. Güvenlik Teorilerinin Düşünsel Temelleri	34
2.2.1. İdealizm ve Güvenlik	34
2.2.2. Realizm ve Güvenlik.....	36
2.2.3. Liberalizm ve Güvenlik.....	40
2.2.4. Marxizm ve Güvenlik	45
2.3. Ulusal Güvenlik, Devlet ve Sermaye Birikimi.....	47
2.4. Çağdaş Alan Yazınında Güvenlik Yaklaşımları	49
2.4.1. Realist Güvenlik.....	51
2.4.2. Eleştirel Güvenlik.....	53
2.4.3. Konstrüktivist Güvenlik	55
2.5. Güvenlik Politika ve Yaklaşımlarını Şekillendiren Güçler.....	58

3. TARİHSEL SÜREÇ İÇİNDE ULUSAL GÜVENLİĞİN DÖNÜŞÜMÜ VE YENİ ULUSAL GÜVENLİK	64
3.1. Ulusal Güvenliğin Dönüşümü.....	65
3.1.1. Klasik Güvenlik Dönemi	66
3.1.2. Jeopolitik Güvenlik Dönemi	73
3.1.3. Jeoekonomik Güvenlik Dönemi.....	84
3.2. Yeni Ulusal Güvenlik Politikaları	96
3.2.1. Politik Güvenlik	101
3.2.2. Askeri Güvenlik	103
3.2.3. Ekonomik Güvenlik	104
3.2.4. Çevresel Güvenlik.....	107
3.2.5. Toplumsal Güvenlik.....	108

METAEKOLOJİK TEMELLİ YENİ ULUSAL GÜVENLİK POLİTİKALARININ KÜRESEL YÖNETİMİ VE TÜRKİYE

4. ÇEVRENİN METAEKOLOJİK ÇÖZÜMLEMESİ VE METAEKOLOJİK GÜVENLİK	111
4.1. Ekosisteme Metaekolojik Yaklaşım.....	111
4.2. Tarihsel Süreç İçerisinde Stratejik Ekolojik Varlıklar, Emperyalizm ve Güvenlik	118
4.3. Değişen Sermaye Birikim Koşulları ve Çevresel Güvenlik.....	125
4.4. Güvenlik Politikalarının Metaekolojik Çözümlemesi.....	126
4.4.1. Klasik Dönem Güvenlik Politikalarının Metaekolojik Temelleri	128
4.4.2. Jeopolitik Dönem Güvenlik Politikalarının Metaekolojik Temelleri	130
4.4.3. Jeoekonomik Dönem Güvenlik Politikalarının Metaekolojik Temelleri	132
4.5. Temel Politika Belgeleri ve Alan Yazınında “Çevresel Güvenlik”	135
4.5.1. Temel Politika Belgelerinde “Çevresel Güvenlik”	136
4.5.2. Alan Yazınında “Çevresel Güvenlik”	138
4.6. Merkez-Çeper İlişkisi Bağlamında Metaekolojik Güvenlik	147
4.6.1. Stratejik “Kaynaklar” Bağlamında Merkez-Çeper İlişkisi.....	148
4.6.2. Stratejik “Kaynakların” Denetimi Bağlamında Metaekolojik Güvenlik.....	156
5. METAEKOLOJİK GÜVENLİĞİN KÜRESEL YÖNETİMİ	159
5.1. ABD’nin Küresel Hegemonyası ve Metaekolojik Güvenlik.....	160
5.2. Metaekolojik Güvenlik Bağlamında Küresel Örgütler	165
5.2.1. BM ve Metaekolojik Güvenlik.....	166
5.2.2. OECD ve Metaekolojik Güvenlik.....	170

5.3. Metaekolojik Güvenlik Bağlamında Uluslararası İktisadi Kuruluşlar.....	174
5.3.1. Dünya Bankası (DB) ve Metaekolojik Güvenlik.....	175
5.3.2. Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Metaekolojik Güvenlik	179
5.3.3. Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) ve Metaekoloji Güvenlik.....	182
5.4. Metaekolojik Güvenlik Bağlamında Bölgesel Güvenlik Örgütleri.....	186
5.4.1. NATO ve Metaekolojik Güvenlik.....	188
5.4.2. AGIT ve Metaekolojik Güvenlik	193
5.5. Metaekolojik Güvenlik Bağlamında Bölgesel Örgütler.....	198
5.5.1. AB ve Metaekolojik Güvenlik	199
5.5.2. ASEAN ve Metaekolojik Güvenlik	203
5.5.3. İKÖ ve Metaekolojik Güvenlik.....	207

6. KÜRESEL METAEKOLOJİK ULUSAL GÜVENLİK POLİTİKALARININ İZDÜŞÜMÜNDE TÜRKİYE	212
6.1. Stratejik Kaynaklar Bağlamında Metaekolojik Güvenlik ve Türkiye.....	213
6.2. Merkez/Çeper İlişkileri Bağlamında Türkiye’de Değişen Sermaye Birikim Koşulları.....	216
6.3. Jeopolitik ve Jeoekonomik Güvenlik Dönemlerinde Türkiye’nin Ulusal Güvenliği	222
6.3.1. Jeopolitik Güvenlik Döneminde Türkiye’nin Ulusal Güvenliği	223
6.3.2. Jeoekonomik Güvenlik Döneminde Türkiye’nin Ulusal Güvenliği	225
6.4. Küresel Metaekolojik Güvenlik Politikaları Bağlamında Türkiye	229
6.5. Türkiye’de Çevresel Güvenlik ve “Çevre Politikaları”	239

GENEL DEĞERLENDİRME

7. SONUÇ.....	246
----------------------	------------

EKLER

Ek.1	257
Ek.2	258

KAYNAKÇA	262
-----------------------	------------

ÇİZELGELER DİZELGESİ

Çizelge 1: Ulusal/Uluslararası Güvenlik Yaklaşımları	51
Çizelge 2: Askeri Ekonomiyi Oluşturan Askeri Harcamalar	59
Çizelge 3: 1916–1920 Yılları Arasında ABD’nin Seçilmiş Ekonomik Değişkenleri	71
Çizelge 4: II. Dünya Savaşı Yıllarında ABD’de Sivil İstihdam ve İşsizlik Oranları (Bin)	76
Çizelge 5: ABD’nin II. Dünya Savaşı ve Sonrasında Federal ve Askeri Harcamaları	77
Çizelge 6: Silahların Kontrolüyle İlgili Olarak Yapılmış Uluslararası Anlaşmalar	83
Çizelge 7: Seçilmiş OECD Ülkelerinde 1980–2009 Yılları Arasında İşsizlik Oranları (%)	89
Çizelge 8: Etnik ve Dini Çatışmalara Bağlı Olarak Göç Eden İnsan Sayısı (1983–1994)	93
Çizelge 9: Sektörlere Göre Dünya Üretimini Yapısı (%). (2003)	95
Çizelge 10: Başlıca Çoktarafli Çevre Anlaşmaları	137
Çizelge 11: 1993–2010 Yılları Arasında AGIT Tarafından Düzenlenen Ekonomik ve Çevresel Forumlar	197
Çizelge 12: Merkez ve Çeper Ülkeler Arasında Yaşanan Bağımlılık İlişkisi	213
Çizelge 13: (1948–2000) Dönemler İtibariyle Türkiye’de Ana Sektörlerde Sabit Sermaye Yatırımlarının Dağılımı	220
Çizelge 14: 1990 Sonrasında NATO’nun Katıldığı Uluslararası Görevler	227
Çizelge 15: Türkiye’nin Petrol/Doğalgaz Üretim ve İthalat Bilgileri (1998-2005)	230
Çizelge 16: Dünyanın Çeşitli Bölgelerindeki Kişi Başına Enerji Tüketimi (2001)	230
Çizelge 17: Dünya Ham Petrol Arzı (2007-2009)	231
Çizelge 18: EnYüksek Rafinaj Kapasitesine Sahip Beş Ülke (2010)	231
Çizelge 19: 2010 Yılı Yaşam İndeksine Göre Türkiye’nin Değerlendirilmesi	242

GRAFİKLER DİZELGESİ

Grafik.1: Büyük Bunalım Yıllarında Seçilmiş Büyük Güçlerin Toptan Eşya Fiyat Endeksleri (1925–1931).....	74
Grafik.2: Çevresel Güvenliğin İçeriği.....	144
Grafik.3: Çevresel Sorunları Çözümünde Devletin Karşılaştığı Sorunlar.....	145
Grafik.4: Çevresel Sorunların Neden Olduğu Çatışma Türleri.....	146
Grafik.5: Dünya Altın Rezervi.....	151
Grafik.6: Nüfus ve Ekonomi Bağlamında OECD Ülkeleri ile Dünya Verileri Arasında Bir Karşılaştırma.....	170
Grafik.7: NATO Üyesi Ülkelerin Asker Sayıları.....	227
Grafik.8: 1990–2004 Yılları Arasında NATO Ülkelerinde Savunma Harcamalarının GSYİH’deki Payı (%).....	228

HARİTALAR DİZELGESİ

Harita.1: Kuzey ve Güney Ekseninde Dünya Ekonomisi (2005).....	150
Harita.2: Elmas Madenlerinin Bulunduğu Ülkeler.....	152
Harita.3: Askeri Darbelerin Ülkelere Göre Dağılımı ve Askeri darbe Kuşağı.....	154
Harita.4: Avrasya Ham Petrol Boru Hatları (Ekim 2006).....	237
Harita.5: Avrasya Doğalgaz Boru Hatları (Ekim 2006).....	238

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AET	: Avrupa Ekonomik Topluluğu
AGIT	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AKÇT	: Avrupa Kömür Çelik Topluluğu
ASEAN	: Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği
BRUSA	: British and USA Agreement
BM	: Birleşmiş Milletler
CSD	: Sürdürülebilir Kalkınma Komisyonu
ÇED	: Çevresel Etki Değerlendirmesi
DB	: Dünya Bankası
DTÖ	: Dünya Ticaret Örgütü
ECHELON	: Sinyal İstihbaratı Toplama Sistemi
EEA	: Avrupa Çevre Ajansı
FAO	: Dünya Gıda ve Tarım Örgütü
GDO	: Genetiği Değiştirilmiş Organizmalar
HDR	: İnsani Kalkınma Raporu
IBEST	: İslam Birliği, Bilim ve Teknoloji Etiği
IEA	: Uluslararası Enerji Ajansı
IMF	: Uluslararası Para Fonu
IUCN	: Uluslararası Çevre ve Doğal Kaynakları Koruma Birliği
ISESCO	: İslami Eğitim, Bilim ve Kültür Organizasyonu
ISO	: Uluslararası Standartlar Örgütü
İKÖ	: İslam Konferansı Örgütü
NAFTA	: Kuzey Amerika Ülkeleri Serbest Ticaret Anlaşması
NATO	: Kuzey Atlantik İşbirliği Teşkilatı
NS	: Ulusal Güvenlik
OECD	: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı
OEEC	: Avrupa Ekonomik İşbirliği Komitesi
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
UÇEP	: Ulusal Çevre Stratejisi Eyle Planı
UNEP	: BM Çevre Programı
WHO	: Dünya Sağlık Örgütü
WEU/BAB	: Batı Avrupa Birliği

YENİ ULUSAL GÜVENLİK POLİTİKALARININ METAEKOLOJİK TEMELLERİ VE TÜRKİYE’NİN ULUSAL GÜVENLİĞİ

Fikret BİRDİŞLİ

ARAŞTIRMA HAKKINDA AÇIKLAMALAR

Çalışmanın bu kesiminde “Yeni Ulusal Güvenlik Politikalarının Metaekolojik Temelleri ve Türkiye’nin Ulusal Güvenliği” konusunun hangi bağlamda ele alındığı ve araştırmanın temel paradigmasının ne olduğu, araştırmanın yöntemiyle birlikte anlatılmaktadır.

1. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE YÖNTEMİ

Bu kesimin amacı araştırmanın konusunu, yöntemini, bilgi toplama ve işleme tekniklerini açıklayarak araştırmayı ilk elden tanıtmaktır. Ayrıca, kavram tanımları başlığı altında, araştırma bağlamında temsil yeteneği en fazla olan kavramlar tanımlanmıştır. Son olarak tezin konu akışını kısaca özetleyen bir sunuş sırasına yer verilmiştir.

1.1. Araştırmanın Konusu ve Önemi

Ulusal güvenlik, politik alanda, son yüzyılın hakkında en çok söz edilen kavramlarından biridir. Uğruna kamusal kaynakların sorgusuzca seferber edildiği bazen en sert politika ve antidemokratik uygulamaların bile makul karşılandığı bir söylem olarak ulusal güvenlik, tüm bu olağanüstü niteliklerine rağmen az sorgulanan konulardan biri olmuştur.

Hakkında birçok şey yazılıp çizilmiş olmasına, kuramlar ve kavramlar geliştirilmiş olmasına karşın ulusal güvenlik politikalarına temel biçimini veren “çıkarların” ve “tehditlerin” ulusal güvenlik siyaseti belgelerinde bile açıklıkla

tanımlanmamış olması nedeniyle ulusal güvenlik görüngüsü üzerinde bir belirsizlik olduğu söylenebilir. Aslında bu belirsizliğin sağladığı olağanüstü esneklik ulusal güvenlik politikalarına tüm devlet politikaları içinde başat rol vererek onu vazgeçilmez kılmıştır. Örneğin ABD Başkanı Eisenhower, eyaletlerarası çevreyolu sistemini yaşama geçirmek için projenin ulusal güvenlik ve savunma için kritik önem taşıdığını öne sürmüştür. 1958 yılında Sovyetlerin Sputnik uydusunu uzaya fırlatmasının ardından zirve yapan savunma sanayisine dayalı teknoloji rekabetini finanse etmek için gereken bütçe “Ulusal Savunma Eğitim Bütçesi Yasası” adı altında Kongreden kolaylıkla geçirilmiştir (Dabelko,2010:7). 1964 yılında Brezilya’da gerçekleştirilen darbe ulusal güvenlik doktrinine dayandırılırken (Oppenheimer,1984:281), içlerinde Türkiye’nin de bulunduğu birçok azgelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerde demokrasinin askıya alındığı her türlü eylem ulusal güvenlik gerekçelerine dayandırılmıştır. Yine ABD’nin yeryüzündeki tüm çıkarları, hedefleri ve amaçları ulusal güvenliğe bağlanmış, 1991 yılında zengin petrol yataklarının bulunduğu Irak’a yapılan Körfez Harekâtı ile 2003 yılında gerçekleşen Irak’ın işgali ulusal güvenlik gerekçeleriyle ilişkilendirilmiştir (Doyle, 2007: 625).

Sayılarını arttırabileceğimiz bu örnekler doğrultusunda ulusal güvenliğe dayandırılan tüm bu eylemlerin ardından toplumun tümü için olumlu sonuçlar içeren nasıl bir kamusal faydaya ulaşıldığı konusu belirsizdir. Bu nedenle ulusal güvenlik yasa ve belgelerinde söz edilen “ulusal çıkarların” gerçekte kimin çıkarları olduğu da sorgulanmalıdır. Ulusal güvenliği İkinci Dünya Savaşı yıllarında ortaya çıkmış konjonktürel bir politika olarak görmek ise sadece bir retorik üretmekten öteye geçmeyecektir. Bu nedenle ulusal güvenlik, dönemsel olarak değişen tehditler, çıkarlar ve koruma alanları dikkate alınarak tarihsel bağlamda çözümlenmelidir.

Güvenlik konusunda şu ana kadar geliştirilmiş olan söylemler dikkate alındığında güvenlik politikalarının sadece toplumun veya devletin çıkarları bağlamında yürütülen jeopolitik ve stratejik siyasalar olduğu yanılgısı oluşmakta ve iktisadi sistemin etkileri ihmal edilmektedir. Oysa tarih boyunca var olmuş tüm toplumlarda ekonomi sosyal ilişkiler bütünü içine onlardan ayrılmayacak biçimde yerleşmiştir (Polanyi, 2007:18). Çünkü geçimi sağlama yolu her toplumun en temel

unsurlarından biridir ve bütün toplumsal ilişkiler, öncelikli olarak, sağlanmadığı takdirde hayatın devam edemeyeceği temel maddi ihtiyaçların karşılanmasına dayanır. Bu nedenle hangi toplum incelenirse incelensin onun kurumları ve kültürü ile bu maddi ihtiyaçları karşılama yöntemleri arasındaki yakın ilişki hemen fark edilecektir. Toplumların bu iktisadi temelleri hukuk, eğitim, inanç, siyaset gibi ortak olguları etkileyerek her birinin sistem içinde kendisine ayrılan görevleri yerine getirmelerini sağlayacak yapılanmaları da ortaya çıkartır (Laski,1970:14).

Bu bağlamda ekonomik ve sosyal bir sistem içinde geliştirilen güvenlik politikaları sistemin işlerliğini güvenceye almak adına öncelikli olarak bu sistemin ekonomik temellerini ve bu ekonomik temellerin dayandığı üretim ilişkilerini de güvenceye almak zorundadır. Aksi takdirde bu temellerde yaşanacak değişim bu düzenin yarattığı ilişkiler üzerine kurulu toplumsal yapıda kendini hemen göstereceğinden devletin sosyaopolitik ve ekonomik yapısında dengesizlikler ortaya çıkar. Bu nedenle iktidarı ellerinde bulunduranlarla üretim araçlarını veya sermayeyi ellerinde bulunduranlar arasında her zaman yakın bir ilişki olagelmıştır.

Konuyu bir de tersinden okuyacak olursak toplumda üretim araçlarını ellerinde bulunduranlar iktisadi hayatın kesintisiz akışını temin etmek ve birikimlerini güvenceye almak için sosyal ve ekonomik hayatı denetim altında tutan iktidara da talip olacaklardır. Çünkü neticede devlet dediğimiz, fertler yani hükümet denilen insanlar topluluğu aracılığıyla faaliyet gösterir. Bu insanlar devleti bildikleri en yüksek amaca bağlamak için iktidar gücünü kullanarak hukuk ilişkilerinin denetlenmesinden üretim ve dağıtım aşamalarına kadar her noktaya müdahale edebilirler. Bu durumda işleyen değerler belirli bir anda devleti yöneten grubun değerleri olacaktır (Laski, 1970:18).

Devletin sahip olduğu bu hükümlerlik gücü toplumu biçimlendiren iktisadi sınıfla yönetici sınıfı bir kez daha aynı amaçlar üzerinde buluşturur. Dolayısıyla devletin kendi elinde bulunan ezici iktidarı öncelikle var olan iktisadi düzeni korumak için kullanması beklenir.

Bu karşılıklı çıkar ilişkisiyle doğru orantılı olarak tarihteki en büyük tüccarlar ve şirketlerin kraliyete mensup şirketler olduğu görülür. Örneğin İngiliz Doğu

Hindistan Şirketi, Virginia Şirketi, Amazon Şirketi, Massachusetts Körfez Şirketi, Kraliyet Afrika Şirketi gibi Portekiz, Hollanda, İngiltere ve Fransa'da ortaya çıkan imtiyazlı şirketler (Knutsen, 2006:122) sermaye, devlet ve güvenlik arasındaki ilişkinin en somut örnekleridir. Hatta bu örneklere Shell, BP, General Motors, Halliburton ve Blackwater, Gasprom gibi günümüz küresel sermayenin en önde gelen temsilcilerini de ekleyerek listeyi daha da uzatabiliriz. Yine 2003 yılında Irak'ın işgaliyle ön plana çıkan Amerikan Halliburton enerji şirketiyle Blackwater güvenlik şirketlerinin eski yöneticilerinin ve ortaklarının işgal sırasında Amerikan bürokrasisinin en tepesinde yer alması iktidar ve sermaye arasındaki ilişkiyi göstermesi bakımından iyi birer örnektirler. Rusya'nın Gasprom enerji şirketinin çıkarlarının uluslararası anlaşmalarla Rusya Hükümeti tarafından korunduğu ve savunulduğu da bilinmektedir.

Bu önermeler doğrultusunda devletin her zaman egemen sınıfın özel çıkarlarına alet olduğunu elbette ki söyleyemeyiz. Ya da iktidarı paylaşanların bencil istekleri ve çıkarlarının her zaman devlet siyasetinin temel anahtarı olduğunu da ileri sürmek yanlış olur. Hatta devlet adamlarının kendilerini eleştirenler kadar içtenlikli olabileceklerini de kabul etmek gerekir. Fakat iktidarı kullananlar devleti bildikleri en yüksek amaca bağladıklarına inanırlar ve onların bildikleri devletin devam etmesi için var olan iktisadi temelleri korumaya, üretim imkânlarını artırmaya ve dağıtım ilişkilerini düzenlemeye yöneliktir. Bu idealler ise ifade ettikleri ilişkilerdeki amaçları gerçekleştirdikçe donar ve kalıplaşır yaygın ve kalıcı bir politika halini alırlar (Laski,1970,19). Dolayısıyla burada öne sürülen şey iktidar ve üretim araçlarını ellerinde tutanlar arasındaki bu ilişkinin evrensel olduğu, bu ilişkilerin hukuk kurallarıyla olduğu kadar güvenlik politikalarıyla da düzenlendiğidir.

Ekonomi, politika ve güvenlik üçgeninde sürdürülen bu ilişkinin devamlılığı için toplumda genel kabul görececek değerler, inançlar ve hatta korkular üretilerek bu süreç sürekli desteklenir. Örneğin Soğuk Savaş yıllarında ideolojik kutuplaşmaya dayalı tehditler bahane edilerek savunma sanayi finanse edilmiş, Doğu ve Batı Blokları arasında suni gerilimler risk ortamını sıcak tutarak silah sanayine dayalı sermaye birikimini daha da artırmıştır.

Her iki kutbun merkez ülkeleri arasındaki karşılıklı ekonomik çıkarlar ve politik hedefler doğrultusunda yürütülen güvenliğin Soğuk Savaş yıllarında “ulusal güvenlik” olarak tanımlanması ise kamuoyunun güvenlik politikaları üzerinden jeoekonomik ve stratejik hedeflere bağlanmasıyla ilgilidir. Böylelikle bir yandan kamusal kaynaklar güvenlik hedefleri doğrultusunda seferber edilirken diğer yandan bu politikalara toplumsal destek sağlamak da mümkün olabilmektedir.

Soğuk Savaş sonrasında ise komünizm tehdidinin ortadan kalkmasıyla uluslararası alan yeniden yapılandırılırken çift kutuplu jeopolitik düzenin, yerini üç kutuplu (ABD, AB, Japonya) jeoekonomik yapılanmaya bıraktığı düşünülmüştür (Amin, 2006:4). Bu dönemde dış politika ve ulusal güvenlik giderek artan bir şekilde piyasa sisteminin yönlendirdiği ekonomik çıkarlar etrafında şekillenmeye başladığından ulusal güvenliğe yönelik “yeni tehdit”lerin küresel ekonomik sistemin gereksinimleri doğrultusunda tanımlanması gerekmiştir. Bu bağlamda geliştirilen “yeni” güvenlik politikalarında ulusal güvenlik konusu yapılandırmacı (konstrüktivist) bir yaklaşımla ele alınarak sektörlere ayrılmıştır. Örneğin BM (Birleşmiş Milletler) tarafından yapılan tanımlamada yer alan ekonomik güvenlik, sağlık güvenliği, gıda güvenliği, kişisel güvenlik, toplumsal güvenlik, çevresel güvenlik ve politik güvenlik sınıflandırması (UNDP, 1994,24) sadece toplumun yüz yüze kaldığı tehdit ve riskleri açıklamakla kalmaz ilgili alanlardaki ekonomik sektörlerde sermaye birikimi sağlayacak sosyoekonomik zemini de güvenlik politikaları üzerinden desteklemiş olur. Çünkü her bir tehdit alanı aynı zamanda bir önlem gerektireceğinden birbirine bağlı dev bir ekonomik sektörün harekete geçirilmesi anlamını taşımaktadır. Örneğin BM’in gıda güvenliği konusundaki yaklaşımı gıda kontrol teknikleri ve teknolojileriyle birlikte alternatif üretim modellerinin geliştirilmesi için yapılan geniş bir yatırım alanını da ortaya çıkarmaktadır. Benzer şekilde toplumsal güvenlik, politik güvenlik vb. her alan kendi bağlamında içerik ve hedeflerine uygun araştırma, geliştirme ve pazarlama işlevlerini içeren sosyo ekonomik yapılanmayı beraberinde getirmektedir.

Bu tehdit tanımlamaları içinde yaygınlığı, güncelliği ve risk boyutu bakımından en dikkat çeken “çevresel güveniktir”. Çünkü sürekli artan üretime

bağlı olarak artan “kaynak” kullanımı doğanın taşıma kapasitesinin üzerine çıkılmasına neden olmuştur. Bu durum sadece çevre sorunlarının kendi yerel sınırlarını aşarak küreselleşmesine neden olmakla kalmamakta aynı zamanda küresel ekonominin işleyişini de bir bütün olarak tehdit etmektedir.

Çünkü geçmişte olduğu gibi günümüzde doğa sadece üretimin nesnesi değil aynı zamanda teşvik edilen kapitalist yaşam biçimi üzerinden (elektrik, su kullanımı ve turizm, rekreasyon gibi doğaya dayalı tüketim alışkanlıkları) tüketimin de bir nesnesi haline gelmiştir. Bu durumda çevre sorunlarının çözümü! aynı zamanda ekonominin kısa, orta ve uzun vadeli sorunlarının da çözümü anlamını taşır.

Bu arada yaşanan dünyanın hızla bir çöküşe doğru yöneldiğini fark eden insanların çevre konusunda duydukları samimi kaygılarla yeni ulusal güvenlik politikaları içinde çevre güvenliği başlığı altında yürütülen politikaların tek ortak noktasının çevre varlıkları olduğunu belirtmek gerekir.

Zaten ilk kez 1972’de başlayan ve aralıklı olarak günümüze kadar süregelen BM Çevre Konferanslarında sonuç bildirgelerine yansıyan veya politikaya dönüşen çevre yaklaşımı tamamen ekonomik değerler üzerinden geliştirilen bir çevre yaklaşımıdır. Örneğin 1992 yılında Rio’da yapılan Çevre Zirvesi’nde “ekonomik kalkınma hedeflerinden ödün vermeden çevrenin korunması” gibi anlaşılması güç bir yaklaşım ortaya konmuş ve “sürdürülebilir kalkınma” başlığı altında bu yaklaşım kavramsallaştırılmıştır (Holdgate,1996:136).

Bu durum yeni ulusal güvenlik politikalarında yer alan çevresel güvenlik anlayışıyla güvenliğin tarihsel amaçları arasındaki sürekliliği göstermesi açısından oldukça anlamlıdır. Dolayısıyla 1990 sonrası geliştirilen yeni güvenlik politikalarında geçmişten farklı olan tek şey sadece bir söylem farklılığıdır. Değişmeyen en önemli öge ise her dönemin üretim biçimi ve sermaye birikim modelinin ihtiyaçlarının stratejik olarak tanımlanıp koruma altına alınmasıdır. Örneğin avcılık ve toplayıcılık dönemlerinde av alanları, tarım toplumlarında toprak ve artı ürün, merkantilizm ve kapitalizm bakımından taşımacılığın gerçekleştiği yol güzergâhları, deniz geçiş yolları, gemilerin yapımında kullanılan kereste veya daha sonraki dönemlerde kömür, petrol, doğal gaz ve madenler bu stratejik çevre varlıklarına birer örnektir.

Stratejik olarak tanımlanan bu çevre varlıklarına çevresel güvenlik bağlamında verilen önem, ekolojik varlıkları birer metaya dönüştüren anlayışın güvenlik siyasalarındaki yansımasıdır. Bu nedenle çevre varlıklarından yararlanmayı bir insan hakkı olarak görmenin ötesinde birikimin kaynağı ve tüketimin nesnesi olarak gören, değişim değeriyle orantılı olarak ona bir değer biçen ve bu doğrultuda onu konumlandırarak sosyo ekonomik sistemin işleyişinin güvenliği adına çevre sorunlarıyla ilgilenen -hatta ilgilenmeyen¹- “ekonomik indirgemeci (economic reductionism)” anlayış bu çalışmada metaekoloji olarak adlandırılmaktadır.

Metaekolojik çevre yaklaşımında çevre sorunları ekonominin işleyişini olumsuz etkilemediği sürece bir sorun yaratmaz. Bu nedenle örneğin bir üretim tesisinin çevreye yaydığı kirliliğin çevrede yaşayanlara maliyeti işletmenin bilançosunda yer almadığından dışsallık olarak nitelendirilir (Foster,2002:27).

Gerçekte çevre varlıkları birer meta olmadıklarından piyasa işleyişi içinde de yeniden üretilemezler. Bu durumda çevre varlıklarının şirket bilançolarında yer alabilmesi yani içselleştirilebilmesi için hangi yöntemlerle piyasaya uyumlaştırılacağı bir sorun olarak ortaya çıkmıştır.

Neoklasik iktisatçılar bu konuda üç aşamalı bir plan uygulamaktadırlar. Öncelikle çevre varlıklarını ait oldukları biyolojik çevreden ayırarak birer piyasa malzemesi yani meta haline getirirler. Örneğin farklı özelliği olan ağaçlar ait oldukları ormanlardan kesilerek kereste haline getirilirler. Kaynak suları şişelenerek kullanıma hazırlanır, vahşi yaşam içinde özelliği olan şeyler kullanıma uygun hale getirilirler. Ardından arz talep döngüsü içinde üretim güçlükleri de dikkate alınarak bir fiyat belirlenir. Üçüncü aşamada ise bu ürünlerin sunulacağı piyasalar oluşturulur (Foster,2002:27).

¹ Çevre varlıklarını ekonomi içinde kaydılaştiren (dematerialization) anlayış ekonomik gelişmenin çevre üzerinde yarattığı baskılarla gerçekte ilgilenmez. Çünkü sürekli ilerleyen bilimsel buluşların, teknolojik gelişmenin ve piyasa harikalarının sorunu çözeceğini düşünür (Foster,2002:22).

Bu basit örnekten yola çıkarak çevre varlıklarının nasıl birer meta'ya dönüştürüldüğü anlaşılabilir. Söz konusu çevre varlıklarının ekonomi içinde taşıdıkları önemin büyüklüğü onları daha da stratejik yapar. Örneğin enerji kaynakları gibi. Bu durumda bu stratejik kaynaklara ulaşımın güvenceye alınması, korunması, akışının sürekliliğinin sağlanması için güvenlik politikaları devreye girer. Gerekli yasal düzenlemeler yapılır hatta askeri güç ve politik yaptırımlar kullanılarak bu varlıklar ya da kaynaklar koruma altına alınır.

Üretim ilişkileri içinde çevre varlıklarının sorumsuzca tüketilmesi sadece kapitalist Batı ile sınırlı kalmamıştır. Küresel Çevre İzleme Programı Merkezi yaptığı araştırmalarla Doğu Avrupa'daki kirlilik değerlerinin yeryüzündeki en yüksek oranlara ulaştığını ortaya koymuştur. Örneğin, Polonya'da asit yağmurlarının neden olduğu aşınmış demiryolları nedeniyle trenlerin yapabileceği hız sınırlandırılmıştır. Yine suların %95'inin suda çözünmüş ağır metaller nedeniyle insan kullanımı için uygun olmadığı ortaya konulmuştur. Benzer görüntülere tüm eski Sovyetler Birliği ülkeleri boyunca rastlamak mümkündür. Bu nedenle serbest piyasa sistemi olduğu kadar kolektif üretimin de çevre kirlenmesinden sorumlu olduğu kabul edilmektedir (DiLorenzo,1996:145).

Sosyalist düşüncenin çevre sorunlarının çözümüne yönelik önerisi sorunun kaynağı olan kapitalist üretim biçiminin eleştirisi ile sınırlı kalırken kapitalist sistemde öne sürülen "sürdürülebilir kalkınma" gibi çözüm önerileri ise sorunun temel nedenlerinin fark edilmesini daha da güçleştirmektedir. Çünkü sürdürülebilir kalkınma politikaları bağlamında çevre sorunlarının çözümü için önerilen çevre dostu ürünler ve temizleme teknolojileri çevre varlıkları üzerinden yeni piyasaların oluşturulmasına hizmet etmektedir. Yeni oluşan bu pazar karşısında devletin rolü sahip olduğu askeri, politik ve yasama olanaklarını kullanarak yeni piyasaların güvenliğini sağlamak olduğundan çevresel güvenlik politikaları da düzenleyici ve eşgüdölleyici roller üstlenir.

Uluslararası kamuoyunda ise çevre duyarlılığı bağlamında ortaya konan kolektif çevresel politikalar, gelişmiş ülkelerin çeperlerinde (periferinde) yer alan

ülkelerin sahip oldukları doğal “kaynaklar” üzerinde denetim sağlanmasına olanak sağlamaktadır. Örneğin bakir ormanlar, doğal zenginlikler ve maden yataklarının bulunduğu alanlar dünya mirası olarak nitelenip ulusal kontrolün dışına çıkartılıp küresel sermayenin denetimine açık hale getirilirken, yeni geliştirilen çevre standartlarıyla ihracat ve ithalat sınırlandırılarak mal ve hizmet akışı denetim altında tutulmaktadır. Çoğu gelişmiş ülkeler tarafından üretilen pahalı çevre temizleme teknolojilerinin kullanımı ise uluslararası anlaşmalarla zorunlu hale getirilerek yeni pazarlar edinilmektedir.

Merkez ülkelerin çevre sorunlarına yaklaşımı hegamoniktir. Uluslararası alanda giderek şiddetlenen rekabet doğrultusunda artan “kaynak” ihtiyaçlarını gidermek için çevre sorunlarını bir kaynak sorununa² indirgeyen bu ülkeler, “kaynaklara” ulaşım güvencesi sağlamak ve denetim altında tutmak için çevre sorunlarıyla ilgilenmektedirler. Çünkü kıtlık, yoksunluk, göç ve çatışma gibi çevre sorunlarına eklenmiş sosyopolitik ve ekonomik sorunlar “kaynakların” bulunduğu bölgelerde dengesizliklere neden olarak yatırımları tehlikeye atabileceği gibi kaynak denetimini de güçleştirecektir. Bu nedenle Başta ABD olmak üzere hegamonik güçler için çevresel güvenlik metaekolojik güvenlik anlamını taşımaktadır.

Metaekolojik güvenlik bağlamında sosyopolitik ve ekonomik açıdan yerel ve bölgesel sorunların çözümünde küresel örgütler ve sivil toplum kuruluşları önemli görevler üstlenmektedir. Küresel örgütler çevre sorunlarını birer kaynak sorunu olarak sunmakta ve öncelikli çözüm olarak da kaynak kullanımında değişiklikler önermektedirler. Ayrıca çevre sorunlarının sınıraşan nitelikleri nedeniyle ortak tutumlar önererek doğal çevrenin ve dolayısıyla “kaynakların” yönetiminde eşgüdüm sağladıklarında metaekolojik güvenliğin ekonomik ve politik maliyetini düşürmektedirler.

² Kaynak sorunu doğal varlıkların ekonomik ya da kullanım değeri üzerinden ele alınması üzerinden, çevre sorunu ise “ekolojik” varlıkları yaşam destek sistemi olarak ele alınması üzerinden tanımlanır (Mazlum, 2003:15).

Bölgesel örgütler ise doğal “kaynaklara” sahip çevre ülkelerinin küresel ekonomik sisteme eklenmesi ve uyum içinde olmaları için ortak politikalar geliştirerek küresel kontrol toplumunun oluşumuna katkıda bulunmaktadırlar. Özellikle sürdürülebilir kalkınma politikaları, yeşil politikalar, emisyon ticareti gibi uygulamalar bunun en güzel örnekleridir.

Küresel ve bölgesel güvenlik örgütleri ise kaynak sorunlarına bağlı çatışma, ekolojik göç, kıtlık vb potansiyel güvenlik sorunlarını incelemek ve önlemler geliştirmek ve gerektiğinde askeri güç kullanarak doğrudan denetimi sağlamak yönünde görevler üstlenmişlerdir.

Tüm bu örgütlerin işlevlerini yerine getirmeleri sırasında uluslararası sistemde ülkeler arasında oluşturulan hiyerarşinin büyük önemi vardır. Ekonomi merkezli çalışmalarda gelişmişlik düzeyine göre yapılan ya da merkez-çeper ilişkisi biçiminde betimlenen sınıflandırmalarla çevre çalışmalarında yer alan Kuzey-Güney ayrımları metaekolojik güvenlik açısından aynı anlamlara gelmektedir. Bu nedenle sözü edilen sınıflandırmalara kısaca yer verilerek içeriklerindeki metaekolojik kesişimler dikkat çekilmek istenmektedir. Yine bu hiyerarşi içinde ülkelerin konumuna somut bir örnek olarak Türkiye’ye yer verilmekte gerek sermaye birikim süreci ve gerekse çevre politikaları bağlamında konu irdelenmektedir.

1.2. Araştırmanın Yöntemi

Yeni ulusal güvenlik hakkında yapılan bu çalışmanın dayandığı temel varsayımlar, ulusal güvenlik politikalarının tarihsel çözümlemesini gerektirmektedir.

Bu varsayımlardan biri “ulusal güvenlik” politikalarının sadece Soğuk Savaş döneminin ekonomi politiği içinde ortaya çıkan askeri önlemler/istihbarat faaliyetleriyle sınırlı konjonktürel politikalar olmadığıdır. Ulusal güvenlik politikalarında gözetilen tehditlerin ve çıkarların sıklıkla gönenç, ekonomik güç, kapasite ve kaynaklar üzerinden tanımlanması bu varsayımı güçlendirmektedir.

Bu nedenle diğerk bir varsayım ise her tarihsel süreçte üretim biçimi ve sermaye birikim modeli doğrultusunda belirlenen iktisadi çıkarların ulusal güvenlik politikaları için belirleyici rol oynadığıdır. Bu bağlamda 1990 sonrası gelişen yeni ulusal güvenlik politikaları neoliberal küresel sermaye yapılanmasının önceliklerine uygun ekonomik temellere dayalı tehditleri algılamaktadır. Bu tehditlerin başında da sermaye birikiminin sürdürülebilirliği açısından stratejik çevre varlıklarına erişim ve kaynak denetimindeki güçlükler gelmektedir.

Ulusal güvenlik politikaları için belirleyici öğeler, çıkarlar ve tehditlerdir. Ekonominin sosyo-politik yapıyı biçimlendirme konusundaki etkinliği göz önüne alındığında sermayenin çıkarları ve algıladığı tehditler de güvenlik politikaları içinde oldukça belirleyici olmaktadır. Bu nedenle, bu çalışmada, her tarihsel dönemin iktisadi koşulları bağlamında stratejik olarak kabul edilen önceliklerden yola çıkılarak güvenlik politikaları anlaşılmaya çalışılmaktadır. Bu yönüyle ulusal güvenlik politikalarının gelişim tarihi, ulus devletin ortaya çıkmasıyla birlikte dünya ekonomisinin gelişim tarihiyle ilintili ve doğrusal olarak gelişmiştir.

Soğuk Savaş sonrası dönemde, neoliberal birikim modeliyle dünyanın yeniden yapılandırılması sürecinde üzerinde tartışılan ve yeniden yapılandırılan politikaların başında ulusal güvenlik politikaları gelmektedir. Çünkü güvenlik gereksiniminin tartışmasız önceliği nedeniyle ulusal güvenlik politikaları referans bir politika olarak kabul edilmektedir. Bu bağlamda 1990 sonrası Soğuk Savaş yıllarının askeri tehditler ve ideoloji üzerine kurgulanmış tekdüze güvenlik politikaları yerine sosyo-ekonomik yapıda değişimlere duyarlı konstrüktivist yaklaşım tercih edilerek güvenliğin koruma alanları bölümlere ayrılmıştır. Fakat neoliberal küresel ekonominin en önemli niteliği olan sermaye hareketliliği, homojenlik ve entegrasyon dikkate alındığında sektörlere ayrılmış bir güvenliğin farklı sorunların çözümünden çok sürdürülebilir bir ekonomi için farklı çözüm yollarına odaklandığı görülmektedir. Bu çalışmada, yeni ulusal güvenlik yaklaşımının en somut örneklerinden biri olan ve önemi her geçen gün artan “çevresel güvenlik” ortaya çıktığı dönemin ekonomi politiği içinde çözümlenmiştir. Çünkü küresel ekonomi açısından çevre, üretim girdilerini barındıran bir kaynak deposu anlamını taşıdığından ekonomik büyümenin

sürdürülebilirliği açısından “çevresel güvenlik” kritik önem taşımaktadır. “Çevresel güvenlik” asıl olarak kapitalist birikim sürecinde meta değeri taşıyan varlıkların ve alanların güvenliği esasına dayandığından bu çalışmada “metaekolojik güvenlik” olarak adlandırılmış ve bu içeriği ile ortaya konmaya çalışılmıştır.

Metaekolojik güvenliği yeni ulusal güvenlik politikaları içinde temellendirebilmek için uluslararası sistemin işleyişine ekolojik emperyalizm ve ABD hegemonyası penceresinden bakılmış ve uluslararası sistemin yeni aktörleri olan küresel örgütlerin işlevleri çözümlenmiştir. Merkez-çeper dinamiği içinde ele alınan bu ilişkiler metaekolojik güvenliğin küresel yönetimini açıklayıcı niteliktedir. Bu hiyerarşi içinde bir çeper ülke olarak yer alan Türkiye, hem merkez-çeper ilişkisi bağlamında sermaye birikim sürecine hem de metaekolojik güvenliğe bir örnek olarak seçilmiş ve metaekolojik güvenlik bağlamında merkez çeper ilişkisini örneklemek için kullanılmıştır.

Güvenlik ve çevre konuları geniş içeriğe sahip çerçeve kavramlar olduğundan gerek güvenlik ve gerekse çevre için felsefi tartışmalar ve yaklaşımlar çalışmanın kapsamı dışında bırakılmıştır. Küresel örgütler ve sivil toplum kuruluşlarının işlevlerine konuya olan katkıları doğrultusunda değinilmiştir. Güvenlik ve çevre yazınındaki kavramsal çerçevenin yetersiz kaldığı durumlarda metaekoloji, klasik güvenlik, jeopolitik güvenlik, jeoekonomik güvenlik gibi yeni tanımlamalar yapılarak kuramsal yapının eksiklikleri giderilmeye çalışılmıştır.

1.3. Bilgi Derleme ve İşleme Teknikleri

Bu araştırmada birinci elden veri toplama tekniklerinden yararlanılmamıştır.

Bilimsel araştırma teknikleri doğrultusunda, seçilen konu üzerinde literatür taraması yapılarak değişik kaynaklardan veri toplanmış ve elde edilen veriler niteliksel çözümleme teknikleriyle çözümlenmiştir.

1.4. Kavram Tanımları

Araştırmanın anahtar kavramları

Ekoloji: İnsan ve diğer canlıların birbirleriyle ve çevreleriyle olan ilişkilerini inceleyen bilim dalıdır (Kışlalıoğlu, Berkes,2003:13).

Ekosistem: Belli bir anda yaşayan ve birbirleriyle sürekli etkileşim içinde olan canlılar ile bunların cansız çevrelerinin oluşturduğu bir bütündür (Kışlalıoğlu ve Berkes,2003:335).

Çevre Sorunları: Geleneksel yazında çevre sorunları dış ve iç nedenlere bağlı olarak ekosistemin bir bütün olarak işleyişini bozan ve bu bağlamda insan-insan ve insan-doğa ilişkilerini olumsuz etkileyen ekolojik, biyolojik ve sosyal sorunların tümü olarak tanımlanır (Bell,2004:2). Bu çalışmada ise çevre sorunları, sınırsız üretim ve tüketim faaliyetlerinin ekosistemin taşıma kapasitesini aşan etkilerinin neden olduğu fiziksel, biyolojik, ekonomik ve toplumsal nitelikteki olumsuz sonuçlar anlamında kullanılmaktadır.

Çevresel Çatışma: Çevresel sorunlardan veya doğal varlıkların azalmasından kaynaklanan politik, sosyal, ekonomik, etnik, dinsel ya da toprakla ilgili çatışmalar (Libiszewski,1992:14).

Çevresel Diplomasi: Küreselleşen çevre sorunlarına çözüm üretmek amacıyla ulusal ve uluslararası alanda yürütülen diplomatik girişimler (Benedick,1998:3).

Çevresel Güvenlik: Çevresel güvenlik, Soğuk Savaş'ın ardından yeniden tanımlanan tehditler ve koruma alanları ile birlikte kullanılmaya başlanmıştır. Resmi belgelere ilk olarak 1994 yılında BM İnsani Gelişme Raporunda yansıyan bu güvenlik tipolojisi ulusal güvenlik yaklaşımlarının çevresel tehditleri içerecek biçimde genişlemesiyle birlikte kullanılmaya başlanmıştır. Kavram yazına ilk olarak, bir kriz paradigması kullanmaksızın çevre ve güvenlik konuları arasında ilişki kuran, kaynak kıtlığı ve kaynak paylaşımı konusunda zengin ve yoksul arasındaki çatışmaya vurgu yapan Falk'in *This Endangered Planet* (1971) adlı kitabı ile girmiştir. Şengül'e (2011) göre çevresel güvenlik "küresel sermayenin sermaye birikimi ve büyümenin sürdürülebilirliği için önem taşıyan stratejik ekolojik varlıkları ve yatırım ortamları

üzerindeki denetimini örgütlemeyi amaçlayan, politik ve ekonomik müdahalelerin yanı sıra militarizmle desteklenen güvenlik politikasıdır.

Emperyalizm: Bir sosyal gurubun diğeri üzerinde ya da bir ülkenin başka bir ülke üzerinde güce dayalı olarak kurduğu egemenlik (Glare,2005:844; Galtung,1971:81).

Hegemonya: Bir ülkenin ya da baskın bir sınıfın boyun eğenlerin izniyle diğeri bir ülke ya da sınıf üzerinde güç kazanması, egemenliği. (Soanes,2001:595; Laclau, Mouffe, 2008:32).

Jeopolitik: Geo (yer), policy (politika) kelimelerinin birleştirilmesinden oluşmuştur. Coğrafik bilginin (verilerin) ve coğrafik yaklaşımın ülkelerin dış politikalarının oluşturulmasında kullanımı anlamına gelir (Sloan,2003:14).

Jeopolitik kavramı ilk kez İsveçli politik bilimci Johan Rudolf Kjellén (1864-1922) tarafından, politik gücün belirli bir alan ya da bölge üzerinde uygulama pratiği anlamında kullanılmıştır. Akademik alanda ise jeopolitik çalışmalar uzamsal politikalara (spatial politics) referans olmak üzere coğrafyanın tarihin ve sosyal bilimlerin analizini içerir (Kearns,2009:5).

Metaekoloji: Ekolojik varlıkların ait oldukları bütünden soyutlanarak bir piyasa unsuru haline getirilmesi, yaşamı destekleyen bir sistemin öğeleri olarak değil birikimin kaynağı olarak sermaye birikim sürecinde yüklendiği işlevsellik oranında değer almasıdır. Metaekolojik yaklaşımda çevre ise üretim için kaynakların saklı olduğu bir depo ve üretim atıklarının salıverildiği çöplüktür.

Metaekolojik Güvenlik: Çevre sorunlarını bir “kaynak” sorununa indirgeyerek çözüm arayan güvenlik yaklaşımıdır. Metaekolojik güvenliğin amacı ekonomiyi besleyen “kaynaklara” ulaşımın önündeki engelleri kaldırmak ve “kaynak” akışının sürekliliğini temin etmektir. Bu bağlamda askeri güç ve diplomasi metaekolojik güvenliğin en önemli araçlarıdır. Küresel örgütler ve STK’lar ise metaekolojik güvenliğin küresel kontrol ağını oluştururken “sürdürülebilir kalkınma” politikaları ise meatekolojik güvenliğin ideolojisini betimlemektedir.

Strateji: Bir savaşta siyasi iktidarın belirlediği amaca ulaşmak için askeri kuvvetleri kullanma sanatı. Bir devletin güttüğü siyasete uygun olarak seçtiği

hedeflere ulaşmak üzere her çeşit aracın kullanılması genel stratejiyi oluşturur (Clausewitz, 1984:47).

Ulusal Güvenlik Politikası: Literatürde : “Bir ulusun toplumsal, iktisadi ve siyasi kurumlarının güvenliğini, diğer bir bağımsız devletten kaynaklanan tehditlere karşı artırmaya ve korumaya yönelik geliştirdiği siyasalardır” biçiminde açıklanmaktadır. (Özdemir,2003:3). Bu çalışmada ise şu anlamda kullanılmıştır: Politik ve ekonomik çıkarlar doğrultusunda belirlenmiş hedeflere ulaşmak amacıyla devlet organlarının eşgüdümünü sağlayarak devletin sahip olduğu olanakları seferber etmeye yönelik geliştirilen siyasalara ulusal güvenlik politikası denir.

1.5. Araştırmanın Sunuş Sırası

Bu çalışmada ulusal güvenlik herhangi bir sosyal ve siyasal politikanın kendi koşullarını yaratan iktisadi yapıdan bağımsız ele alınamayacağı gerçeğinde yola çıkılarak ele alınmaktadır. Bu nedenle tezin ilk kesimini oluşturan “Araştırma Hakkında Açıklamalar” bölümünde bu bağlamda araştırmanın konusunu, yöntemini ve kavram tanımlarını içeren açıklamalara yer verilmektedir.

İkinci kesim “Ulusal Güvenlik Retoriği ve Yeni Ulusal Güvenlik” başlığını taşımakta olup tezin temel kavramı olan ulusal güvenlik kavramını tarihsel bağlamında incelemektedir. Bunun için öncelikle ulusal güvenlik kavramının düşünsel temellerine yer verilmekte idealizm, realizm, liberalizm ve marxizm alt başlıkları altında güvenliği biçimlendiren ana akım ve düşünce sistemleri irdelenmektedir.

Ulusal güvenlik ulus devletlerin oluşum sürecinden ayrı ele alınamayacağından ikinci kesimde devlet ve sermaye birikimi bağlamında güvenliği ele alan bir alt başlık daha bulunmaktadır. Son olarak günümüzde güvenliğin nasıl ele alındığını göstermek amacıyla çağdaş alan yazınında güvenlik yaklaşımları ve bu yaklaşımları şekillendiren güçler anlatılarak güvenlik kavramının çözümlenmesi tamamlanmaktadır.

Tezin katkı kesiminin başladığı Üçüncü bölümde ise tezin temellerinden birini oluşturan “güvenliğin sadece İkinci Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkmış

konjonktürel politikalar olmayıp tarihsel temelleri bulunmaktadır” savını açıklamaya yönelik alt başlıklar yer almaktadır. Bunun için öncelikle “Ulusal Güvenliğin Dönüşümü” alt başlığı altında güvenlik, tarihsel bölümlere ayrılmıştır. Daha sonra 1990 sonrası önerilen yeni ulusal güvenlik politikalarına kısaca açıklamalar halinde yer verilerek güvenliğin tarihsel dönüşümünün anlatımı tamamlanmaktadır.

Dördüncü bölümde ise tezin ikinci temel savı olan yeni güvenlik politikalarının metaekolojik temellerine yönelik açıklamalar yer almaktadır. Bu bağlamda “Ekosisteme Metaekolojik Yaklaşım” alt başlığı altında “metaekoloji” kavramı açıklanmakta, takip eden alt başlıklarda ise çevresel güvenlik, sermaye birikimi, stratejik ekolojik varlıklar ve emperyalizm bağlamında ele alınmaktadır. Daha sonra güvenlik politikaları metaekoloji kavramı bağlamında irdelenmekte ve güvenliğin tarihsel bölümleri kapsamında güvenlik bölümler halinde metaekoloji ile ilişkilendirilmektedir. Beşinci bölümde daha önceki bölümde merkez çeper ilişkisi ve stratejik kaynakların denetimi bağlamında açıklanan metaekolojik güvenliğin uluslararası alanda nasıl yürütüldüğüne yönelik açıklamalar yer almaktadır. “Metaekolojik Güvenliğin Küresel Yönetimi” adını taşıyan bu bölümde uluslararası sistemin işleyişi ve sistem içindeki aktörlerin işlevleri bağlamında metaekolojik güvenlik irdelenmektedir. Bunun için küresel ve bölgesel örgütlerin çevre, çevre sorunları ve doğal “kaynaklar” konusundaki tutumları politika belgeleri ve bazı uygulama örnekleri incelenmektedir.

Üçüncü kesimin son bölümü olan altıncı bölümde ise yine merkez çeper ilişkisi bağlamında çeperden metaekolojik güvenliğe somut bir örnek olarak Türkiye ele alınmaktadır. Bu bağlamda jeopolitik ve jeoekonomik dönemlerde Türkiye’nin ulusal güvenliği incelenmekte ve Türkiye’de değişen sermaye birikim koşulları bağlamında metaekolojik güvenlik ve çevre politikaları çözümlenmektedir.

Tezin son kesimini ise konuyu özetleyen bir sonucun yer aldığı genel değerlendirme bölümü oluşturmaktadır. Sonuç bölümünde tezin tamamı değerlendirilmekte ve açıklamaların genel akış içinde tezin varsayımlarının sonuçlarına yer verilmektedir.

ULUSAL GÜVENLİK RETORİĞİ VE YENİ ULUSAL GÜVENLİK

Devlete atfedilen en önemli görevlerden biri de güvenliği sağlamaktır. Fakat devletin kimin güvenliğini nasıl ve hangi tehditlere karşı sağladığı tartışmalıdır. Çünkü tarih boyunca devletin faaliyetlerinde egemen sınıf lehine taraf tutucu olduğu görülür. Bu durum devletin kendi varlığının devamı konusunda dayandığı askeri ve mali gerekçelerin pragmatik bir sonucudur ve güvenlik politikalarında bir öncelikler hiyerarşisini doğurur.

Güvenlikle ilgili tüm devlet politikalarında iktisadi güç ve refah ilk sıraları alırken aslında uygulanan iktisadi sistemin öngördüğü servetin dağılım biçimi güvenlik konusunda edinilen faydanın da dağılımını ortaya koyar. Çünkü bu durumda sermayeyi elinde tutan kesim devletin güvenlik olanaklarından öncelikli olarak ve en fazla faydalanacaktır. Fakat devlet politikaları dışarıdan bakıldığında bir bütün olarak görüldüğünden ulusal güvenlik politikası adı altında gerçekleşen uygulamadaki bu tahsisli tercih göze görünmeyecektir. Güvenlik politikalarında gözetilen iktisadi çıkarlar ise ekonominin stratejik öncelikleri doğrultusunda yapılandırılarak ve devletin varlık mücadelesiyle ilişkilendirilerek “ulusal güvenlik” formunda sunulmaktadır. Bu kapsamda tarihsel bir süreç içinde ele alınan ulusal güvenlik konusu çağdaş alan yazınında yer alan sınıflandırmayı da içine alacak biçimde bu kesimde çözümlenmektedir.

Bu kesimde ulusal güvenliğin kendini sürekli yenileme kapasitesine sahip esnek yapısı tarihsel bağlamda incelenmekte ve Soğuk Savaş sonrası değişen konjonktür doğrultusunda çözümlenmektedir.

2. ULUSAL GÜVENLİK

Bu bölümde güvenlik öncelikle ontolojik temelden ele alınarak ardından etimolojik ve epistemolojik açıdan incelenmektedir. Daha sonra klasik güvenlik yaklaşımlarına yer verilerek yazında güvenliğin nasıl ele alındığı açıklanmaktadır.

2.1. Kavramsal Olarak Güvenlik

Türkçede güvenlik kelimesi, itimat ya da inanmak anlamına gelen güven (küven) kökünden türetilmiştir. 8 ile 11'nci yüzyıl arasında Orta Asya Türkçesinde ün, nam, iktidar anlamında kullanılan "küve" ya da "küv" kelimeleri kelimenin etimolojik kökenini oluşturur. Böbürlenmek, mağrur olmak anlamına da gelen "küven" kökünden dolayı kelime 19'ncü yüzyıla dek ağırlıklı olarak olumsuz anlamda kullanılmıştır. Güvenlik ise sıfatlardan soyut ad ya da adlardan işlev belirten ad türeten -lik ekinin eklenmesiyle elde edilir. Bu haliyle günümüz Türkçesinde kullanılan "güvenlik" dil devrimi bünyesinde türetilmiş bir kelimedir (Nişanyan, 2009:219).

Her dilde bu anlamı içeren bir kavram olmasına karşın güvenlik kelimesinin uluslararası alanda kullanılan İngilizce karşılığı "security" kelimesidir. Latince "securus" kelimesinden türeyen kelime kaygıdan üzüntüden emin olma, emniyet hali gibi anlamlara gelmektedir. "Se" ve "cura" eklerinin bileşiminden oluşan kelimedeki "se" eki Latince'de "free from" yani bir şeyden emin olma ya da özgür olma anlamına gelir, "cura" ise "care" yani kaygı üzüntü anlamına gelmektedir. Yine Latince "securitas" ya da "securus"den türetilen "security" kelimesinin yazında kullanımına 1432 tarihinden itibaren rastlamak mümkündür (Glare,2005:1722).

Güvenlikle ilgili uluslararası alanda yapılan çalışmalardaki temel yaklaşımların da "security" kelimesinin bu etimolojik kökeni ile uyum halinde olduğu görülmektedir. Çünkü günümüzde güvenlikle ilgili çözümlenmeler özellikle emniyet yani tehlikeden uzak olma güvencesi (freedom from fear) ve gereksinimleri karşılayabilme güvencesi (freedom from wants) üzerinden yapılmaktadır. (Keer,2007:98)³.

³ Bu kavramlar BM'in kurucu anlaşması olan Atlantik Şartında Başkan Roosevelt tarafından tanımlanan dört özgürlükten ikisidir. Bunlar;

Roma politik tarihinin kaynakları incelendiğinde ise güvenliğin daha çok barış yani savaş olmama hali şeklinde anlaşıldığı ve Latince de barış anlamına gelen “pax” kelimesiyle ifade edildiği görülmektedir (Rostovtzeff,1926:53).

“Ulusal Güvenlik” kavramı ise İkinci Dünya Savaşı sonrasında ABD Başkanı Herry S. Truman döneminde kongre tarafından çıkartılan “National Security Act” (Ulusal Güvenlik Yasası, 18 Ekim 1947) ile üne kavuşmuştur. Salt bir kavramdan çok politikaya atıf yapmaktadır. Bu tarihten sonra ulusal güvenlik kavramıyla birlikte ulusal güvenlik politikaları konuşulmaya ve belirlenmeye başlanmıştır (Wolfers,1952:482).

Nasıl ki sıhhat hastalıkların olmamasından öte bir anlam taşıyorsa güvenlik de düşman ya da düşmanlıkların olmamasından daha öte anlamlar taşımaktadır (Myers,1995:31). Yani güvenlik algılanan tehditlere yönelik “savunmacı” önlemlerin yanı sıra var olanın korunması ya da sürdürülebilirliğinin sağlanması konusunda gösterilen “korumacı” çabaları da içerir.

“İnsan kendini nasıl güvende hisseder ya da hissetmeli?” veya “Neyin güvenliğini sağlamak daha önemli ve önceliklidir?” gibi sorular savunma ve koruma anlamlarını içeren güvenlik üzerinde düşünürken ilk elde akla gelenlerdir.

Bir duygu ve his olarak güvenliğin çıkış kaynağı ise ontolojiktir. Gelişim psikolojisinde yemek, içmek ya da ihtiyacını gidermek gibi temel gereksinimleri giderilen bebeğin bunların karşılığında bir güven duygusu hissedeceği anlatılır. Bu durum insanın tüm fizyolojik ve bilişsel gelişimi boyunca devam eder.

Ontolojik anlamda bu korumacı ve savunmacı güvenlik duygusunun sosyal izdüşümü ise mal, mülk ve sosyal statü gibi insanın kendi varlığına sonradan eklenen şeylerin eklentiden ziyade varlığın asli bir parçası gibi algılanıp savunulmak

-
- a) Freedom of speech (İfade Özgürlüğü)
 - b) Freedom of worship (İbadet Özgürlüğü)
 - c) Freedom from wants (İhtiyaçlarını karşılayabilme konusunda güvende olmak)
 - d) Freedom from fear (Korkulardan emin olmak) (Keer,2007:98)

istenmesiyle kendini gösterir. Bu nedenle güvenlik çalışmalarında dikkate alınması gereken bir diğerk kavram ise mülkiyet kavramıdır.

Güvenliğin anlaşılması için üzerinde durulması gereken temel kavramlardan bir diğeri ise “tehdit”tir. Tehdit, güvenliğin karşıt anlamlısı değildir. Fakat güvenliğin anlaşılması için bir dikotomi olarak tehdit kavramına ihtiyaç duyulur. Yani tehditler tanımlanmadan güvenlik tanımlanamaz veya tehditler bertaraf edilmeden güvenliğe kavuşulamaz. Korunmak istenen şey ya da değerın karşısında gelişen her türlü olumsuzluk ise bir tehdit olarak algılanabilir.

Bu durumda tehdit biraz da göreceli bir kavram olarak önümüze çıkar. Bu nedenle kimi uzmanlar elde edilmek ya da korunmak istenen değere yönelik gerçekte herhangi bir tehdidin bulunmaması halini “Nesnel Güvenlik (Objektif Güvenlik)” olarak nitelerken, korunmak istenen bu değerler hakkında bir korku ve endişenin bulunmaması halini ise “Öznel Güvenlik (Sübjektif Güvenlik)” olarak nitelerler (Wolfers,1952:485).

Güvenlik konusuyla ilgili diğerk bir önemli kavram ise “çıkarlardır”. Çok genel anlamıyla “yarar sağlayacağı beklenen şey” anlamına gelen çıkar kavramı kişisel, toplumsal ya da ulusal çıkarlar şeklinde betimlenebilir. Başta söylendiği gibi sahip olunan şeyleri korumanın diğerk bir yolu onun devamlılığını sağlamaktır. Bunun için giderek artan ihtiyaçlar ya da zamanın yıpratıcı etkisi karşısında sahip olunan şeyleri artırmak, çoğaltmak veya değerli kılmak gerekir. Bu bağlamda korunmak istenen değerlere katkı sağlayacağı düşünülen şeyler çıkar kavramı altında incelenebilir. Bireysel çıkarlar konumuzun dışında olmakla birlikte bireylerden oluşan bir toplumun çıkarlarının nasıl saptanacağı, kim tarafından belirleneceği ve bu çıkarların hangi yöntemlerle güdüleceği siyaset biliminin de önemli sorunlarından biridir.

Literatürde bu sorulara verilen cevaplar ulusal güvenlik konusundaki genel yaklaşımları da ortaya koyar. Örneğin devlet, ekonomi, politika ve ortak değerler

(dini, milli vb.) gibi tüm toplumsal dinamikler, toplum adına saptanmış⁴ bir amaca yöneltmek için kullanılan bir araç olarak görüldüğünden “devletin çıkarları” her şeyin üstünde tutulmakta ve bu yaklaşıma “devlet merkezli güvenlik yaklaşımı” denilmektedir. Devlet, bireylerin çıkarlarını gözetmesi ve bireylere hizmet etmesi gereken bir araç olarak düşünüldüğünde ise güvenliğin öznesi birey olacağından bu yaklaşım “insan merkezli güvenlik yaklaşımı” olarak adlandırmaktadır (Kerr,2003:4).

Bu düşüncelere ek olarak adeta devlet ve insan merkezli yaklaşımları farklı bir yöntemle sentezleyen bir görüş daha vardır. Bireylerin huzurlu ve güvenli yaşamının ancak iyi örgütlenmiş bir devlet çatısı altında mümkün olduğuna inanan bu görüşe göre iyi örgütlenmiş güçlü bir devlet demek sosyal, politik ve özellikle ekonomik dinamikleri iyi işleyen devlet demektir. Bu durumda sosyal ve politik yaşamı büyük ölçüde destekleyen ekonomik çıkarların dikkate alınması dolaylı olarak devletin ve tüm toplumun çıkarlarının dikkate alınması anlamına gelir (Kerr,2003,9). Aslında etik açıdan son derece sorunlu, mantık açısından da oldukça dolaylı olan bu yaklaşım Büyük Bunalım (Great Depression) olarak adlandırılan 1930’lu yılların ekonomik kriz ortamında ABD’de ortaya çıkmıştır (Wolfers,1952: 482).

Yine ilk olarak bu yıllarda ortaya çıkan ulusal çıkar kavramı da aslında dış politikaya, geniş ekonomik hedeflere ve onun motivasyonlarına işaret etmekte kullanılmış ve bir bütün olarak ulusun refahını artırmaktan çok güçlü ulusaltı örgütlenmelerin veya baskı gruplarının maddi çıkarlarını tatmin etmeye yönelik uygulamalara referans olmuştur. Charles Beard’in “New Deal” yıllarında yazdığı “*The Idea of National Interest*” isimli kitapta yer alan bu tanımın oldukça sert görüldüğünü ifade eden Arnold Wolfers (1952:482) buna karşın gerçekten de insanların düşüncelerinde politikacıların ulusal çıkarlar yerine sadece ulusun bir parçası olan belirli toplumsal sınıfların ekonomik çıkarlarını ve kendi çıkarlarını düşündükleri konusunda bir şüpheleri olmadığını da belirtmeden geçemez.

⁴ Devleti yönetenler devleti bildikleri en yüksek amaca bağladıklarına inanırlar bu nedenle aslında devlet faaliyetleri iyi olduğuna inandıkları amaçları yerine getirmek için emirler veren bir insan topluluğunun eylemleridir (Laski,1970:18). Bu durumda toplum üstü olarak tanımlanan devlet çıkarları da aslında devleti yöneten bu grubun belirlediği çıkarlar olacaktır.

Daha önce, ilk olarak 1930'larda ekonomik bunalım yıllarında ortaya çıktığını söylediğimiz ulusal çıkar kavramı ilerleyen yıllarda ulusal güvenlikle eş anlamlı olarak kullanılacak ve belirli sınıfların ekonomik çıkarlarını önceleyecektir. Çünkü 1929 yılına gelene kadar ABD ekonomisinin %50'si 200 holdingin eline geçmiş ve 1930'lu yıllarda yaşanan ekonomik krizle birlikte ABD'nin sosyal ve siyasal hayatı da alt üst olmuştur (Wolfers,1952, 491). 1933–1945 yılları arasında ABD Başkanı Roosevelt tarafından New Deal adı verilen bir ekonomik paket devreye konmasına karşın ABD bu bunalımdan tam anlamıyla ancak İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kurtulabilmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrası silahlanma yarışına dayalı iki kutuplu yeni bir düzen orta çıkmış ve ABD ekonomisi savaşın ardından hızla toparlanmaya başlamıştır. Tam da bu yıllarda (1947), yine ABD Başkanı Roosvelt döneminde Kongre tarafından “Ulusal Güvenlik Yasası” adında bir yasa çıkartılarak “ulusal çıkarların” ardından “ulusal güvenlik” kavramı politik literatüre sokulmuştur (National Security Act,1947).

Bu yasa her ne kadar ABD'nin ulusal çıkarlarını korumak ve bu konuda kurumsal koordinasyonu sağlamak amacı taşıyorsa da Soğuk Savaş yıllarında “ulusal güvenlik” adeta bir ideolojiye dönüşerek ABD müttefiklerinin sınırlarını komünizm tehlikesine karşı korumanın ötesine geçip başta ekonomik, politik ve kültürel olmak üzere tüm Batı değerlerine karşı her türlü meydan okumayı karşılayacak biçimde yeniden yapılandırılmıştır.

Amerikan eksepsiyonalizmi üzerinden tüm dünyaya egemen olan bu güvenlik yaklaşımı ise “hegamonik güvenlik” olarak adlandırılmaktadır (Buzan ve Lansen, 2009:52). Güvenlikle ilgili yapılan bu açıklamaları kapsayan yaygın ulusal güvenlik sınıflandırmalarına geçmeden önce gelen bölümde güvenlikle ilgili kavramsal açıklamalara ve siyaset felsefesi bağlamında güvenlik teorilerinin düşünsel temellerine yer verilerek arkasından güvenlik teorileri biçimsel ve teknik olarak sınıflandırılmaktadır.

2.2. Güvenlik Teorilerinin Düşünsel Temelleri

Bir politika olarak “ulusal güvenlik” her ne kadar 20’nci yüzyılın siyasal panoramasının bir sonucu olarak görünse de düşünsel kökleri oldukça gerilere uzanmaktadır. Sosyal bilimlerde hiçbir nesne ve olayın boşlukta oluşmadığı mutlaka tarihsel bir yönünün bulunduğu bilinen bir gerçektir. Ayrıca her kavramın, içinden çıktığı somut çevresel şartlardan bağımsız ele alınamayacağı düşünüldüğünde yalın bir fikirden bilime geçmek için öncelikle iyi temellendirilmiş bir ontolojiye ihtiyaç vardır.

Güvenliği normatif olarak incelediğimizde öncelikle bir dikotomi olarak “tehdit” kavramına ihtiyaç duyulduğunu söyleyebiliriz. Çünkü zihnin mantıksal bir etkinlik sonucunda kavramsal bir sonuca ulaşması için çoğu zaman göreceli bir etkinliğe ihtiyaç duyması bu tezimizi doğrular (güzel-çirkin, gece-gündüz örneğinde olduğu gibi). Bu durumda güvenliğin ve güvenlik politikalarının normatif bileşenleri, baştan sona doğru; güvenliğin ondan türetileceği bir “tehdit”, bu tehdidi uzaklaştırarak fiili güvenliği doğuracak “güç”, bu gücü ortaya koyacak bir “eylem” ve son olarak da bu güç ve eyleme meşruiyet zemini sağlayacak bir “politika”dır. Bu politika aynı zamanda kavramsal bir etkinliğin kuramsal sonucudur. Bu bağlamda ulusal güvenliğin düşünsel temellerini de siyaset biliminin yaygın kuramları arasında aramak gerekir. Genel olarak ulusal güvenlik politikalarını şekillendiren yaklaşımlar siyasal düşünceler tarihinde olduğu gibi İdealizm, Realizm, Liberalizm ve Marxizm başlıkları altında incelenmektedir. Bu yaklaşımların temel kavramı olan politikadan yola çıkarak ulusal güvenlik politikalarının düşünsel temelleri bulunabilir.

2.2.1. İdealizm ve Güvenlik

Politika kavramının normatif olarak ilk kullanım şekli Platon ve Aristo’da görülmektedir (Topakkaya,2007.a: 6). Platon ve Aristo politikayı faziletli bir yaşam ve bu yaşamı mümkün kılan toplumsal düzeni sağlayacak bir araç olarak düşündüklerinden aynı zamanda idealizmin ilk düşünürleri olarak görülürler. Platon düşüncesinde derin etkileri bilinen Sokrat ise yaşam için ideal olanın gücü elinde bulduran tarafından belirlendiğini söyleyerek (Bagby,2002:3) bu idealizmden biraz

uzaklaşır. Bu düşüncenin güvenlik teorilerine yansması ise gerçekte tehditlerin ve düşmanlıkların olmadığı, tehditlerin insan davranışları sonucunda ortaya çıktığı, insan davranışlarının ise çevreden etkilendiği dolayısıyla çevresel koşulların değiştirilmesiyle ve eğitimle insan davranışlarının değiştirilebileceği şeklindeki idealist düşüncüdür.

Aristo düşüncesinin en dikkat çekici yönü ise olaylara teleolojik yaklaşımıdır. Teleolojik düşüncede her şey doğal sonucuna göre değerlendirilir⁵. Aristo “Politics” adlı kitabında akıllı bir adam gibi akıllı bir devlet de yaşamı en iyi bir sona göre tasarlamalıdır der. Ayrıca Aristo’ya göre iyi insanlar içlerinden iyi yönetimler çıkarır, iyi yönetimler ise insanları daha iyiye doğru biçimlendirir. Bu durumda doğru tasarlanmış bir yaşam doğru tasarlanmış bir yönetimle mümkündür ve sonuçta Aristo’ya göre bu tasarım her türlü tehlikeden uzak güvenli bir hayatı sağlayacaktır (Bagby,2002:33).

İdealist teorilerin en göze çarpan niteliği büyük düşüşler ve savaşlar sonrasında yaşanan umut arayışlarıyla birlikte yükselişe geçmesidir. Bu gerçeğin yansması daha ilk elden Atina’nın çöküş döneminde yaşayan Aristo düşüncesinde görülebileceği gibi, Birinci ve İkinci Dünya Savaşları sonrasındaki barış arayışlarında da fark edilebilir.

İdealizm, ütopyacı görüntüsüyle gerçek yaşamı birebir şekillendirecek bir güce hiçbir zaman ulaşamamış gibi görünse de E. H. Carr’ın⁶ görüşüne göre idealizm, 18’nci yüzyıl aydınlanma felsefesinin, 19’ncü yüzyıl liberalizminin ve 20’nci yüzyılın Wilson Prensipleri’nin arka planını şekillendiren bir olgu olmuştur (aktaran; Arı,2004:89).

⁵ Teleoloji bilim alanında “Niçin?” sorusuna yanıt vermeye çalışırken, epistemolojide insan zihninin ve davranışlarının olgusal nesne ya da mantıksal veriden çok amaçlar, çıkarlar ve değerler tarafından yönlendirildiğini savunur (Cevizci,2000:918)

⁶ Edward Hallet Carr (1892–1982), liberal realist ve daha sonra sol kanada geçen İngiliz tarihçi, gazeteci ve uluslararası ilişkiler teoristidir. Uluslararası ilişkilere klasik realist görüşü kazandırmıştır. En önemli yapıtı olan “Yirmi Yılın Krizleri” kitabında Machiavellian realizminden türettiği realizm ve idealizm’in üç dikotomisini şu şekilde sıralar (Carr,2001:42).

- Tarih nedenlerin ve sonuçların sıralamasıdır bu nedenler ancak zihinsel bir etkinlik ve analizle anlaşılabilir.
- Teori pratiği yaratmaz, pratik teoriyi yaratır.
- Politikalar etğin bir fonksiyonu değil ancak politik etğin bir fonksiyonudur.

İdealizm en iyi yaşam koşullarının sağlanarak bireysel çıkarların maksimize edilebileceğini savunur. Fakat tek başına bireyin bunu sağlayacak gücü yoktur. Toplumun kolektif gücü ise bireyselliğe baskın gelmekle kalmaz çoğunluğun tercihi doğrultusunda en iyi olan için de belirleyicidir. Bu durumda ütopyacı düşünürler toplumsal çıkarlar ile bireysel çıkarların doğal olarak uyuşacağını ileri sürerek bireyin çoğunluğa boyun eğmesinin aynı zamanda kendi çıkarları gereği olacağını savunurlar. Bu durum çıkarların uyumu (harmony of interest) olarak adlandırılır (Carr,2001:42). Bu sentezi 21'nci yüzyıla damgasını vuran neoliberal politikalarda da görmek mümkündür. Çünkü ekonominin liberalleşmesini savunan neoliberalizm, serbest piyasa koşullarının en iyi ekonomik ve sosyal düzeni sağlayacağını öne sürerken idealizm ise insan davranışlarının etkilemek için en iyi çevresel koşulların sağlanması ya da koşulların iyileştirilmesini savunmaktadır. Bu noktada neoliberal savlar ile idealizm birbiriyle örtüşür.

İdealizmin güvenlik politikalarına yansması ise daha çok konstrüktivist ve eleştirel güvenlik yaklaşımlarında kendisini gösterir. Konstrüktivist politikalarda kültür, inanç, kimlikler, fikirler ve normlar gibi idealist faktörleri ön plana çıkartarak materyalist analizlerin karşısında yer alan konvansiyonel konstrüktivizmde genellikle devletlerin davranışları ve tutumları üzerine yoğunlaşan pozitivist ve post-pozitivist çalışmalar yürütülmektedir. Eleştirel güvenlik yaklaşımlarında ise doğal olarak bir tehdidin bulunmadığı varsayımına dayanılır. Buna göre temelde hiçbir şey tehdit değildir ve olgular sosyal veya siyasal kontrolden çıkması durumunda tehdit oluşturur. Bu yaklaşımda uluslararası politika önceliklidir ve sorunları çözmek için ortak alan oluşturulmaya çalışılır (Buzan, Hansen, 2009:37).

2.2.2. Realizm ve Güvenlik

Ulusal güvenlik politikalarının düşünsel temellerini oluşturan diğer bir yaklaşım ise realizmdir. Realizm en kolay biçimde idealizmin karşıtı olarak tanımlanabilir. Bu kısa tanımlamanın nedeni realistlerin, idealistlerin yaklaşım ve amaçlarını reddetmeleridir. İdealistler her şeyin öncelikle insanı değiştirmekle

mümkün olabileceğini savunurlarken realistler bunun azınlık için söz konusu olsa bile çoğunluk için gerçekleşmesinin imkânsızlığını öne sürerek reddederler.

Aslında realistler sosyal ve politik değişim konusunda idealistlerden daha fazla iyimser olmalarına rağmen insan doğasına olan farklı yaklaşımları nedeniyle farklı görüşler taşırlar. Realistlere göre çıkar, hırs, güç gibi konularda insanların olduğu gibi kabul edilmesi ve bunların siyaset içinde doğru yönlendirilmesi yine siyaseten olumlu sonuçlar doğurabilir (Bagby,2002:49).

Realizmin en önde gelen isimlerinden biri Machiavelli'dir. 16'ncı yüzyılda İtalyan Rönesans'ı döneminde yaşamış olan Machiavelli'nin (1469–1527) düşüncelerinde, döneminde yaşanan siyasal ve sosyal karmaşanın izleri açıkça görülebilir. Yaşadığı dönemde İtalyan şehir devletleri arasındaki birliğin dağılmaya başlaması Machiavelli'yi devlet merkezli ve güce odaklı bir düşünce etrafında bir çare aramaya itmiştir. Çok başarılı bir diplomat olmamasına rağmen çok değişik görevler üstlenmesi dikkatli gözlemlerde bulunmasına olanak sağlamıştır.

Machiavelli'ye göre güvende olmanın temel kaynağı güçlü bir savunmaya ve otoriter bir yönetime sahip olmaktır (Machiavelli,2005:64). Ayrıca devletin varlığını devam ettirmenin yolu iyi kanunlara ve güçlü ordulara sahip olmaktan geçer ve bir hükümdar güçlü ordulara sahip olmadan da iyi kanunlara sahip olamaz (Machiavelli,2005,70). Cömertlik vb. nitelikler iktidarı elde etmeye yardımcı olur fakat iktidarı devam ettirmeye değil. Ayrıca halkı birlik içinde tutabilmek ve bu yolla güvenliği sağlayabilmek adına bir hükümdar zalimlikle suçlanmaktan da korkmamalıdır. Machiavelli bir hükümdar için korkulmanın mı, yoksa sevilmenin mi daha iyi olduğunu sorgularken her ikisinin bir arada olması mümkün olmadığı takdirde korkulmanın daha güvenli olduğunu öne sürer. Çünkü insanoğlu kendisini sevdiren kişiden daha az kendisini korkutan kişiye zarar verir. Kimi insanlar ise çıkarları söz konusu olduğunda sevgi bağına kolayca koparabilirler (Machiavelli,2005:89). Machiavelli'nin bu ve benzer düşünceleri otoriter yönetim ve devlet merkezli realist güvenlik yaklaşımlarına ilham kaynağı olmuştur.

Devlet merkezli realist güvenlik yaklaşımından söz açılmışken Jean Bodin (1530–1596)’den bahsetmemek mümkün değildir. Politik düşüncelerini egemenlik kavramı etrafında olgunlaştıran Bodin, Avrupa’daki iç savaşlar ve din savaşları içinde egemenliği sorgulayarak Batı siyasal düşüncesinde yer alan “ulusal egemenlik” kavramına giden yolun başında durur (Hardt, Negri, 2008:119). Devleti egemen ve tebaa üzerine kurgulayan ve egemenliği devletin olmazsa olmaz şartı olarak gören Bodin egemenliği şiddet üzerine oturtur. Bodin’e göre egemenliği yaratan şiddettir. Çünkü sözleşme ya da doğal hak düşüncesi içinde kalarak egemenliğin sorunları çözülemez. Ayrıca Bodin’in egemenlik tanımı sadece tebaa üzerindeki denetimi değil aynı zamanda toprak üzerindeki denetim anlamını da içerir. Böylelikle Bodin’in ulusal egemenlik düşüncesi devlet merkezli realist ulusal güvenlik politikalarının önemli dayanaklarından biri halini almıştır (Hardt, Negri, 2008:119).

Realizmin diğer bir önde gelen düşünürü ise Hobbes’dur (1588-1679). Hobbes’da Machiavelli gibi siyasal bir kargaşanın ortasında doğmuş ve yaşamıştır. O doğduğunda İngiltere, İspanya ile savaşmaktaydı. Elli iki yaşındayken parlamento taraftarlarıyla kral yanlıları arasındaki yükselen tansiyon nedeniyle Fransa’ya kaçmak zorunda kalmıştır. Birkaç sene sonra da (1643’de) İngiltere’de sivil savaş çıkar ve Hobbes’un muhalefet ettiği parlamento taraftarları zafer kazanır. Savaştan sonra İngiltere Krallığı, İngiliz Milletler Topluluğu (Commonwealth of England) haline geldiğinde Hobbes, Cromwell’in püriten⁷ ve otoriter yönetimi altındaki atmosferde Leviathan (1652) isimli ünlü eserini yazar. Bu eserde Hobbes, devleti mutlak güç ve yetkilere sahip bir egemen olarak tanımlamaktadır (Bagby,2002:67).

Gerek Machiavelli ve gerekse Hobbes’un yaşadığı zamanın şartları düşünüldüğünde eserlerinin ve fikirlerinin günün koşullarını yansıttığı görülebilir. Her ikisinin en önemli ortak özellikleri cumhuriyet ya da krallıktan çok öncelikle devlet yanlısı olmalarıdır. Hobbes’a (2005:127) göre devletin amacı bireysel güvenliktir ve güvenliği sağlamanın yolu “bütün gücü ve kudreti bir tek insana ya da insanların

⁷ Tutucu, belli kalıplara dâhil olan anlamındadır. 16 ve 17’nci yüzyıllarda I. Elizabeth’in başlattığı reformist hareketlere karşı çıkan protestan hareketin siyasi alana yansımalarıdır. Buna göre püritenler güç kullanarak dünyayı doğru, adaletli sevgi dolu yapmanın mümkün olduğunu savunurlar (Tüter,[2010]:38).

meclisine vermekten geçer". Hobbes, bunu sağlamak için insanların haklarından gönüllü olarak vazgeçmeleri gerektiğini düşünür. Bu haliyle Leviathan sosyal sözleşme teorisinin en eski örneklerinden biri olarak değerlendirilir.

Hobbes yaşadığı yılların siyasi çalkantıları karşısında bireysel olarak da realist davranmayı tercih ederek ayakta kalmaya çalışmıştır. Örneğin Avam Kamarası'nın 1666'da "dine karşı saygısızlık ve ateizm" e karşı çıkardığı yasa tasarısı nedeniyle Leviathan kitabı incelemeye alınınca tehlikeli gördüğü yazılarını yakmıştır. Onun bu ruh hali ve tutumu görüşlerine insana karşı bir güvensizlik ve rasyonalizm olarak yansımıştır (Bagby,2002:67).

Machiavelli gibi Hobbes'a göre de üstünlük arayışı ve güç sahibi olmak temel ulusal çıkar olarak görülür. Bu nedenle savaş ve güvenlik konuları üst düzey bir politika olarak kabul edilirken toplumsal ve kültürel konular ile ekonomi alt politika (low politics) sayılır (Arı,2004:93). Bu bağlamda realistlerin görüşleri uluslararası ilişkiler alanında güç hiyerarşisini savunan ve savaşı doğal bir durum olarak algılayan ve hazırlıklı olmayı öngören muhafazakâr yaklaşıma da kaynaklık etmiştir (Goldstein,1996:46).

Realizmin önemli düşünürlerinden bir diğeri olan Spinoza (1634–1677) siyasi düşüncelerinde güçlü devlet egemenliğine olan taraftarlığıyla Hobbes'la aynı noktada buluşur. Fakat Spinoza'ya göre devletin asıl amacı, korkutarak kural koymak, kısıtlamalar getirmek ve mutlak itaati sağlamak değildir. İnsanların güvenlik içinde yaşamalarını sağlamak için onları bütün korkulardan uzak tutmak ve doğal haklarını güçlendirmek gerekir. Ayrıca devletin görevi insanlara ne yapacaklarını söylemekten çok onların akıllarını emniyet içinde kullanmalarını sağlamak ve fiziksel varlıklarını geliştirmelerine yardımcı olmaktır (Vural ve Aktan,2003:120). Tam bu noktada Spinoza bir yandan devletin asıl görevinin özgürlükleri savunmak olduğunu söylerken diğer yandan otoriteye her türlü baş kaldırmayı da hoş karşılamayarak aslında bir çelişki içine düşer⁸. Çünkü yönetimin kötü olması durumunda bile güvenliğin ancak itaatle

⁸ Batı felsefesinin aydınlanma dönemi düşünürlerinin Tanrı, özgürlükler, ahlak, akıl, metafizik gibi konulardaki alabildiğine özgürlükçü ve geniş rasyonel düşünceleri, konu siyaset ve yönetime gelince

sağlanacağını savunur. Ayrıca Spinoza demokrasinin en doğal hükümet biçimi olduğunu savunmakla kral yanlısı Hobbes'tan ayrılır (Russell, 2002:116).

Realizmin güvenlik politikalarına olan etkileri Batı merkezli post kolonyal güvenlik, politik ve askeri dinamikler üzerine yoğunlaşan stratejik güvenlik ve devlet merkezli neorealist güvenlik çalışmalarında kendini gösterir (Buzan, Hansen, 2009:37).

2.2.3. Liberalizm ve Güvenlik

Güvenlik teorilerinin önemli kaynaklarından bir diğeri de liberalizm dir. Bireysel özgürlüklerin ve yaygın temsilin savunucuları olarak görülen liberalizm'in önde gelen düşünürleri Jhon Locke (1632-1704), Jean Jack Rousseau (1712-1778) ve John Stuard Mill (1806-1873) kabul edilmektedir. Aslında Antik Yunandan, Rönesans'a kadar birçok düşünürün fikirleri arasında liberal düşünceye ait bir şeyler bulmak mümkündür. Örneğin realizmin önemli düşünürlerinden biri olarak tanıttığımız Hobbes kendinden önceki düşünürlerin önemli bir kısmından farklı olarak devletin meşruiyet kaynağının Tanrı olduğu fikrine karşı çıkmış ve devleti özgürlüklerin korunması ve devamı için gerekli görmüştür. Liberalizmin bu kaynak çeşitliliği, düşünce dünyasında da farklı bölünlere neden olmuştur. Bu nedenle günümüzde liberalizm; politik liberalizm, kültürel liberalizm, ekonomik liberalizm, sosyal liberalizm, muhafazakâr liberalizm ve neoliberalizm başlıkları altında incelenmektedir.

Liberalizmin özgürlükler noktasında insan doğasını dikkate alan yönü nedeniyle politik düşüncede realizmle birlikte idealizme karşı daha yaygın bir konumu bulunmaktadır. Liberalizmin, realizm ve idealizmden en önemli farkı insanın doğasını dikkate alarak onu değiştirmeye çalışmak yerine pozitif yönde yönlendirmeyi tercih etmiş olmasıdır. Bu temel yaklaşım liberal düşüncenin tüm bölüntülerinde de ortak bir

oldukça tutucu ve dar bir alana sıkışmaktadır. Egemenliğin kaynağı ve meşruiyet konularında mevcut yapıyı eleştirirken aslında yönetim konusunda yaşadıkları dönemin kalıplarını çok az aşabilmişlerdir. Bu nedenle aynı düşünürlerin siyaset felsefesi içinde birbirinden çok farklı alanlarda referans olarak gösterildiği sıklıkla görülmektedir.

nokta olarak görülebilir. Bunun dışında liberal düşünce içinde zaman zaman yaşanan önemli çatışma ve karşıtlıklar liberalizm'in farklı düşüncelerle senteze girmesinden kaynaklanır (Bagby, 2002:85).

Politik liberalizmin kurucusu olan John Locke (1632-1704), Hobbes'la birlikte aynı dönemin İngiliz düşünürleridir. Fakat Locke'ın Hobbes'tan en önemli farkı monarşiyi değil parlamentoyu savunmasıdır. Doğal hukuk doktrinini savunmak noktasında ise Locke, Hobbes'la birleşir. Ayrıca Locke'ın bir diğer farkı da güvenlik konusunda Hobbes'un devlete yaptığı vurgudan farklı olarak insanların bir tiranın egemenliğinde yaşamaktansa hükümetin olmadığı doğal bir yönetimde (state of nature) yaşamalarının daha güvenli olacağını söylemesidir. Locke'a göre insanlar kendilerini bir tehdit altında hissetmedikleri sürece doğal haklarından devlet adına vazgeçmeyeceklerdir ve güvenli olmak adına temel haklarından devlet adına vazgeçmelerinden önce kendi güvenliklerini sağlama özgürlüğüne sahip olmaları daha iyidir (Bagby, 2002:88).

Locke'ın ekonomi konusunda düşünceleri ise yine kendi döneminde yaşanan önemli değişimleri yansıtacak biçimdedir. Locke'ın yaşadığı dönem aynı zamanda merkantilizmin yükselişe geçtiği bir dönemdir. 1688 devrimiyle soyluların dışında yeni zenginleşen bir sınıf ortaya çıkmaya başlamıştır. Orta sınıf ya da burjuva olarak adlandırılan bu sınıf, zenginliklerini geleneksel kaynaklardan ya da topraktan değil doğrudan kendi girişimciliklerinden elde etmektedirler. Zenginliğin kaynağındaki bu değişimle birlikte politik gücün de aristokrasiden burjuvaziye doğru kaymaya başlaması Locke'ın mülkiyete olan bakışını derinden etkilemiştir.

İnsanın kendi vücudunu ilk ve en temel mülkiyeti olarak gören Locke, hayatını devam ettirmek için ihtiyaç duyduğu zenginliği korumayı da kendi vücudunu korumak gibi temel hak ve özgürlükler arasında görmüştür ve bu hakkın engellenmesini kabul edilemez bulmaktadır. Bu yaklaşım liberalizm kaynaklı güvenlik politikalarına ontolojik güvenlikle mülkiyet güvenliğini eş düzeyde gören katı bir kendini koruma (self-preservation) refleksini kazandırmıştır (Tannenbaum, Schultz, 2006:271).

Locke bu düşüncelerinin daha da ötesine giderek politik gücün kalıtsal olarak devredilen haklara sahip olanlar tarafından değil kamu zenginliğine katkıda bulunanlar tarafından belirlenmesi gereğine işaret eder. Belki de bu yönüyle Locke tam olarak 17'nci yüzyılda anlaşılacak olan katı materyalizmin ilk mucidi olarak da görülebilir (Bagby, 2002:90).

Liberalizmin önemli düşünürlerinden bir diğeri ise Jean Jacques Rousseau (1712–1778)'dur. İsviçre'nin Cenevre şehrinde doğan Rousseau aydınlanma felsefesinin merkezi olan Paris'te uzun süre yaşayarak Diderot, D'Alembert ve Voltaire gibi ünlü düşünürlerle tanışma fırsatı bulmuştur. En ünlü yapıtları olan Emile (Emile ou de l'education) ve Toplum Sözleşmesi (Du Contrat Social) bu dönemin eserleridir (Wokler,2003:16).

Rousseau'nun bilinen en yaygın görüşü modernitenin insan doğasını bozduğu ve kendine yabancılaştırdığı yönündedir. Medeniyeti kibir ve küstahlıkla eşit görüp servet biriktirmenin ve aşırı materyalizmin insanın doğasını bozduğu ve bireysel gelişimini engellediğini düşünür. Bu düşüncelerinin şekillenmesinde sürekli himaye altında geçmiş ve kibirli, zengin Paris sosyetesini tarafından küçümsenmiş kendi ezik yaşamının etkili olduğunu söyleyebiliriz. "Bilimler ve Sanatlar Üzerine Konuşma" (Discours sur les Sciences et les Arts) ile "İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Temeli ve Kökenleri" (Discours sur l'Origine et les Fondements de l'Inégalité Parmi les Hommes) isimli ünlü eserlerinde bunu açıkça görmek mümkündür. Rousseau moderniteyi yanlış değer yargıları üretmesi ve kötü toplumsallaşmaya neden olması nedeniyle yerer. Bu nedenle çağın şartları arasında insanın yeniden kendine nasıl döndürüleceği ve onun toplumsal ve politik varoluşunun nasıl iyileştirilebileceği konusunda kafa yorar (Topakkaya,2007.b:60). Sonuçta sosyal kolektivitinin gücünün insanı yeniden yaratmak ve onu doğal yaşama yaklaştırmak için kullanılabileceğini öne sürer (Bagby, 2002:116).

Locke'da devletin görevi bireysel hakların ve mülkiyet haklarının korunması ile sınırlı iken Rousseau devlete ortak iyiliğin ya da kamusal esenliğin gerçekleşmesi ödevini yükler. Bu durumda Rousseau'ya göre bireysel özgürlükler ancak bir bütünün parçası olarak uygulanabilir (Beriş,2006:86).

Rousseau'nun Fransız Devrimi üzerindeki etkileri daha çok devrimci görüşleri nedeniyledir. İdealize edilmiş bir toplum tasarımı yaratıp, var olan yapıyı dönüştürmek anlamında bir toplum mühendisliği projesi içermesi nedeniyle Rousseau'nun fikirlerinin devlet merkezli güvenlik teorilerine ilham kaynağı olduğunu söyleyebiliriz.

Liberal düşünürlerin bir diğeri ise John Stuart Mill (1806-1873)'dir. Mill aynı zamanda faydacılık akımının (utilitarinism) önemli savunucularındandır. Hukukta, felsefede, siyasette insanların nasıl daha mutlu edilebileceği düşüncesinin temel referans alınmasını savunur. Bu bakımdan devletin görevinin çok sayıda insanı en büyük oranda mutlu etmek olması gerektiğini düşünür (Jhon Stuart Mill, 2007).

Mill'in yaşadığı dönem Avrupa'da ekonominin hızla sanayileştiği ve kentlerde işçi kesiminin ve işçi hareketlerinin giderek arttığı bir dönemdir. Eski aristokrasi sınıfı yerini hızla merkantalistlere ve burjuvaya bırakmaktadır. Yaşadığı bu ortam Mill'in bireysellik, ekonomik özgürlük gibi konulara olan ilgisinin artmasına neden olmuştur. Mill'e göre bireysel özgürlükler çoğunluğun mutluluğuyla dengelendiğinde değerlidir. İnsanların mutluluğunun kaynağı ise insan karakterinin uygun gelişimine bağlıdır ve bu da ancak özgürlüklerin artırılmasıyla mümkündür. Fakat bunları sağlamak için insanlar üzerinde ne devlet ne de toplumdan kaynaklanan bir baskı olmalıdır. Bu nedenle Mill, paternalist devlete karşı çıkar. 1848 yılında Fransa'daki sosyalist devrim sırasında yazdıkları incelendiğinde Mill'in bazı sosyalist fikirleri savunduğu bizleri şaşırtmamalıdır. Çünkü o, bir yandan devlet merkezli bir sosyalizmi reddederken diğer yandan iş ve işçi haklarını savunur (Sher,2006: 1056). Bu ve benzeri fikirlerin tartışıldığı dönemler aynı zamanda Marx ve Engels'in daha sonra komünist manifestoda yer alacak olan fikirlerinin geliştiği günlerdir.

İşçi sınıfının oldukça kötü koşullarda olduğu bu dönemde Mill'in insanların mutluluğu ve özgürlüğü yönündeki düşünceleri demokratik sosyalizmi onun için biraz daha çekici kılmıştır. Bu nedenle genel olarak Mill'in düşüncelerinde; bireysel özgürlük ve ortak mutluluğu sağlamak için devlete verilen geniş rol gibi birbiriyle uyumları zor olan düşüncelerin izine sık rastlanır. Fakat yinede Mill özgürlükler konusuna yaptığı yoğun vurgudan dolayı liberal düşüncelerin kaynağı olarak görülmektedir (Bagby,2002:154).

Eleştirel felsefi düşüncesiyle liberal düşünce geleneğinde farklı bir çığır açan diğer önemli bir düşünür ise Immanuel Kant'dır (1724-1804). Eleştirel felsefenin kurucusu olan Kant aynı zamanda kendinden sonra gelen Fichte ve Hegel'i de etkileyerek Alman idealizminin kurucusu sayılmıştır. Kant ahlak, akıl, hukuk ve din konularındaki yazılarının yanında Fransız Devrimi'nin etkisinde politikayla da ilgilenmiştir. Devrimin etkisiyle Avrupa'da yayılan savaş içinde siyasi çıkış yolları arayan Kant günümüzdeki güvenlik politikalarını önemli oranda etkileyen "Ebedi Barış (Perpetual Peace)" adlı eserin sahibidir. Bu çalışmada politik ve ekonomik gelişmelerin sonucunda savaşların ortadan kaldırılmasına yönelik bir senaryo yer almaktadır (Russell, 2002:290).

Fransız Devrimi'nin yayılcı etkisine karşı Kant'ın yaşadığı Prusya'da Friedrich Wilhelm'in liderliğinde siyasal bir direniş yaşanmaktadır. Almanlar Fransız gücünün ülkelerine yayılmasını istememelerine rağmen Fransız Devrimi kaynaklı aydınlanmacı düşüncelerin ülkelere taşınmasına engel olamamışlardır. Kant'da Devrim sonrasında Fransa'da kraliyet ailesinin idamını onaylamamakla birlikte Fransız Devrimi etkisinde gelişen eşitlik ve halkın temsili gibi konulara sempati duymaktadır. Bu sırada Fransa ve Prusya arasında varılan anlaşmanın ışığında ve aydınlanmanın evrensel düşüncelerinin etkisi altında Kant'ın "Ebedi Barış" kitabını yazdığı görülmektedir (Bagby, 2002:172).

Kant "Ebedi Barış" kitabında savaşı kanunsuz ve hukuk dışı olarak görmüş, gerçek cumhuriyetçi bir hükümetin ebedi barışı sağlamak için tüm vatandaşlara eşitlik ve özgürlük sağlayan bir hukuk düzenini kurmak ve korumakla görevli olduğunu ileri sürmüştür (Hirş,1946:269). Bu bağlamda kalıcı bir barışının anlaşmalarla değil hükümetlerin yapısında ve dünya çapında yaygın bir ekonomide (ki buna bir anlamda küresel ekonomi diyebiliriz) birçok değişiklikler yapmakla mümkün olduğunu ileri sürmektedir. Benzer düşünceler Kant'ın takipçisi Fichte'de (1762-1814) de görülmektedir. Fichte'ye (2006,308) göre devlet ne kadar iyi örgütlenmişse o kadar az farkına varılır ve barışçı gücü ve iç ağırlığı sayesinde bir dış güç olarak eylemde bulunma ihtimali baştan engellenir. Kant, Fichte ve Hegel'in bu ve benzeri düşünceleri liberal idealizmin ve insan merkezli güvenlik yaklaşımlarının düşünsel kaynaklarını oluşturur.

2.2.4. Marksizm ve Güvenlik

Uluslararası ilişkiler ve siyaset bilimi alanlarında olduğu gibi ulusal güvenlik konusunda da söz edebileceğimiz diğer bir düşünce sistemi ise Marksizmdir. Fakat Marksizm'in güncel ulusal güvenlik politikalarına olan katkıları kuramsal inşa boyutundan çok eleştirel düzeydedir.

Marksist düşünce sanayi kapitalizmin doğup geliştiği ve ağır iş şartlarında insanların ezildiği bir dönemde doğmuş ve şekillenmiştir. Bu şartları ortaya çıkaran ve toplumda derin sosyal eşitsizliğe ve adaletsizliğe neden olan birikim sistemi ise Marx (Marks) tarafından insanların temel hak ve özgürlükleri bağlamında şiddetlice eleştirilmiştir. Bu nedenle sosyal adalet ve eşitlik düşüncesi Marx'ın düşüncesinde ontolojik güvenliğin hareket noktası olmuştur. İngiltere sanayi şartlarında ağır koşullar altında çalışan işçileri modern köleler olarak tanımlayan Marx bu sosyal sorunun ancak sınıf bilincinin gelişerek insanların kendi haklarının savunucusu olmalarıyla çözülebileceğini düşünmüştür (Bagby, 2002:172).

Marx'a göre insanların hayata ve hayata ait olan her şeye yönelik algıları ve fikirleri aslında kendi maddi yaşam ilişkilerinin bir ürünüdür. Bu yaşam ilişkileri içinde en belirleyici olan ise üretim ilişkileridir. Çünkü Marx'a göre yaşama dair her edim bu üretim ilişkileri sonucunda ortaya çıkar. İnsanın ürettiği ile kendisi arasında yoğun bir ilişki vardır yani bir anlamda insan ürettiği şeye kendinden bir şeyler katar. Fakat ürettiği şeyi sürekli olarak yabancıya kaptırmak onu yabancılaştıracaktır. Bu bağlamda işin yabancılaşarak içerik kaybetmesi üretilen nesnenin üreticisinden bağımsız bir güç gibi görünmesine ve ayrıca insanın kendine de yabancılaşmasına neden olmaktadır (Topakkaya,2008:382).

“Bilinç yaşamı değil yaşam bilinci belirlemektedir” diyen Marx ve Engels'a göre maddi şartlar insanın üretim yeteneğini ve sürecini etkileyen öncül unsurlardır. Bu nedenle üretim ilişkileri sırasında ortaya çıkan değişiklikler aynı zamanda tarihsel süreci belirleyen temel öğelerdir. Bilinç ve fikirler ise maddesel tarihin refleksinden başka bir şey değildir. O halde bir şeyin gerçek pozitif bilim sayılabilmesi için maddi yaşam şartlarını ve üretim süreçlerini konu almalıdır (Topakkaya,2008:383).

Marx'a göre üretim araçların elinde bulunduran ve maddi güce sahip olan sınıf aynı zamanda tinsel güce de egemendir. Yani yükselen her sınıf kendi çıkar ve beklentilerini toplumun çıkar ve beklentileri gibi sunar. Bu durumda kendi çıkarlarına yönelik tehditleri yaygın bir tehdit gibi göstererek ya da kendi çıkarlarının güvenliğini toplumun güvenliği gibi sunarak kolektif güvenlik politikaları içinde aslında sınıfsal çıkarların güvenliği güdülecektir. Yine bu durumda devlete getirilen tanım ve görev de son derece önemlidir. Çünkü devleti sınıflar üstü toplumsal çatışmaların ötesinde bağımsız bir varlık olarak sunmak ekonomik ilişkiler kökenini silip ortadan atmak demektir (Erdoğan,[2010]).

Devleti bu şekilde tanımladığınızda “tarafsız” devletin algıladığı tehditler ya da bu tehditlere yönelik geliştirilen güvenlik siyasalarının toplumun tümüne ait yaygın korumacılık politikaları gibi görülmesi sonucunu çıkartır. Oysa ki Marx'a göre devlet egemen sınıfın egemenliklerini devam ettirmelerinin bir aracı olmaktan başka bir şey değildir (Topakkaya, 2008:388).⁹ Hatta bu durumda devletin ve hukukun bağımsızlığı iddiaları arttıkça devletin ve hukukun belli bir sınıfın organı olması niteliği de artar.

Üretim, sınıf ilişkileri ve sonuçta devletle ilgili bu yapılan yorumlar güvenlik, devlet ve sermaye arasındaki ilişkiyi de bir derece gözler önüne getirmektedir. Bu durumda ulusal güvenliğin kavranması için ulus devlet ve sermaye konularının bir arada ele alınarak irdelenmesi güvenlik politikalarının kavranması bakımından önemlidir.

⁹ Marks devlete yönelttiği bu eleştiri bağlamında, bireylerin özgür iradesini ve birliktelik ilkesini temel alan yönetim biçiminin komünizm olduğunu söyler. Fakat siyasal anlamda komünizmi benimsemiş ve uygulamış devletlerde bireysel özgürlüklerin hiçbir zaman dikkate alınmamış olduğu ve birliktelik ilkesinin zorla dayatılarak hayata geçirilmeye çalışıldığı ve bunun yaygın bir paranoya halini alarak parti diktatörlüğü altında ontolojik güvenliği tehdit eden bir hal aldığı Marksizm'e ve Komünizme yöneltilen eleştiriler arasındadır.

Ayrıca kapitalist gelişimin Marks ve Engels'in öngördüğü biçimde gerçekleşmediğinden bahisle Komünist Manifesto'da devrimin kapitalist ülkelerde gerçekleşeceği öngörüsüne rağmen tam tersine Rusya ve Çin gibi tarımsal üretime dayalı köylü toplumlarda gerçekleşmesine dikkat çekilir. Güvenlik ve özgürlükler konusunda ise insanların vaat edildiği gibi bolluk ve güvenlik içinde kendilerini daha değerli hissedebilecekleri bir yaşam yerine totaliter diktatörlüklerin altında ezildikleri milyonlarca insanın Sovyetler Birliği, Çin, Kamboçya gibi ülkelerde hayatını kaybettiği güvenlik konusunda Marksizm'e getirilen eleştirilerin odak noktasıdır (Bagby, 2002:191; Topakkaya, 2008:383).

2.3. Ulusal Güvenlik, Devlet ve Sermaye Birikimi

Güvenlik kavramsal olarak daha geleneksel ve kapsamlı anlamlar içermesine karşın ulusal güvenlik onu genelden daha özele indirger. Ulusal güvenliğin ortaya çıkışı da elbette ulus devletlerin ortaya çıkışından sonradır. Klasik devlet tanımlarında iktidar, konunun en temel bileşenini oluşturur ve tüm tanımlamalar bu iktidarın kim tarafından ve nasıl kullanıldığına bağlı olarak değişir.

Devletin tanımı ve kökeni ile ilgili tam bir uzlaşa sağlanamasa da bugünkü anlamı ve unsurlarıyla devletin yeni bir kuruluş olduğu ve 15'nci ve 16'ncı yüzyıllarda ortaya çıktığı konusunda bir fikir birliği görülür (Kapani, 2005:39). İktidar ise en az devlet kadar üzerinde tartışılan bir konu olmakla birlikte salt yönetilenlerin itaati üzerinden yapılan bir tanım onu anlamak için oldukça yetersizdir. Bu durumda yönetilenlerin yöneticilere koşulsuz itaatini sağlayacak kadar önemli ve yaygın bir gerçeğin toplum içinde var olması gerekir ki o da hayatı devam ettirme isteği ve zorunluluğudur.

Bu temel arzu doğrudan hayatla ilgili iki önemli gerçeği ortaya çıkartır bunlardan biri geçim diğeri ise güvenlidir. Tarihsel veriler incelendiğinde bu iki temel ihtiyacı gerçekleştirme biçiminin o toplumun temel karakterini, kurumlarını ve kültürünü derinden etkilediği görülür. Bu durumda bir toplumun yönetim biçimi toplumun geçimini ve güvenliğini sağlama yöntemleriyle yakından ilişkilidir.

İnsan ihtiyaçlarının çeşitliliği ve hayata kasteden tehlikelerin çokluğu düşünüldüğünde bu temel ihtiyaçların tek başına karşılanamayacağı gerçeği ortak bir tutumu gerektirir. Fakat bu gereksinimlerdeki eşitlik, kişilerin temel niteliklerindeki farklılıklarla başlayan ve edinimlerdeki farklılıklarla somutlaşarak devam eden bir üstünlükle sonlanmıştır. Bu üstünlük algısı toplum içinde bir grubun diğer grup üzerinde doğal olarak bir egemenlik hakkı doğurduğu yanılgısıyla pekişerek gelişmiştir.

Bu gelişime uygun olarak birçok düşünür tarafından devletin de kendi varoluşları üzerinde söz söyleme yetkisinden yoksun olduklarını düşünen, kendi iç

örgütlenmelerinin dışarıdan belirlendiğine, bir dış odak tarafından meşru kılındığına inandıkları için bu örgütlenme üzerinde kendilerine bir hak tanımayan toplumların ardılı olarak ortaya çıktığı düşünülmektedir (Gauchet,2005:35).

Yine devlet üzerinde yorumlar yapan kimi düşünürler kötülüğün kaynağı olarak gördükleri bu eşitsizliğe dikkat çekerken mülkiyet düşüncesinin bu eşitsizliğe olan katkısını özellikle vurgulamaktadırlar. Örneğin Rousseau mülkiyet sahiplerinin ağzından devletin gerekliliğini ifade ederken şöyle der (aktaran Ağaoğulları,2006:57):

“Zayıfları baskıya karşı güven altına almak, gözü doymaz kimseleri durdurmak, herkese kendisine ait olanın tasarrufunu sağlamak için birleşelim. Herkesin uymak zorunda olacağı, hiç kimsenin dışında kalamayacağı, güçlü ile güçsüze karşılıklı ödevler yükleyerek servetin cilvelerini tamir edip giderecek olan adalet ve barış kuralları koyalım. Kısacası, kendi güçlerimizi kendimize karşı çevirmek yerine, bu güçleri, bizi bilgece yapılmış yasalara göre yöneten, birliğin bütün üyelerini koruyup savunan, ortak düşmanları defeden ve bizi sonsuz bir uzlaşım içinde tutan üstün bir iktidar halinde birleşelim.”

Bu anlatımdan da anlaşılacağı gibi Rousseau’ya göre güvenlik, devlet ve sermaye arasında sıkı bir ilişki vardır. Rousseau’nun yalancı sözleşme olarak adlandırdığı bu ilişki temelinde mülkiyetin bulunduğu ekonomik gaspın hukuk ve barış görüntüsü altında siyasal güç haline dönüştüğü bir ilişkidir (Ağaoğulları,2006:57). Bu ilişkinin neden olduğu haksızlıklar aslında toplumun çoğunluğunu oluşturanların güvenliğini ortadan kaldırdığı için sorgulanmaya başlanmış Fransız Devrimi’nin yaşandığı entelektüel ortamda egemenliğin genel iradeye devredilmesiyle sorunun çözüleceği düşünülmüştür.

Sonuçta egemenliğin bireyden alınarak ulusu temsil ettiği varsayılan genel iradeye verilmesi ulus devletleri ortaya çıkartmıştır ama sorun şu ki bu genel iradenin kökeninde de bireylerin özel iradeleri bulunmaktadır ve “özel” olarak nitelendirilen bireylerarası birleşmelerin, gruplaşmaların iradeleri genel irade karşısında en büyük tehlike olarak kabul edilmektedir (Ağaoğulları, 2006: 93).

Nitekim Devrim’den sonra da genel irade içinde en çabuk biçimde örgütlenen her zaman olduğu gibi yine sermayedarlar olmuştur ve devlete üretim ilişkilerinin

düzenini korumak görevi yüklenmiştir (Laski,1970: 14). Bu bağlamda devlet düzeni, sosyal düzen ya da kurulu düzen olarak adlandırılan bu ilişkiler kimi zaman Mussolini ve Hitler’de olduğu gibi devlet amaçlarının gerçekleşmesi ile bireysel amaçların da gerçekleşebileceği gibi bir varsayım üzerine (Laski,1970: 26), kimi zaman da ulusaltı, baskı gruplarının çıkarlarının korunmasının devletin çıkarlarının da korunması anlamına geldiği gibi aksi yönde bir varsayım üzerine (Wolfers,1952:482) dayandırılarak güvenlik politikalarıyla ilişkilendirilmiştir.

Sonuçta bir devlet politikası olarak ortaya konan ulusal güvenlik bu politikaları şekillendiren ve temel erek olan ulusal çıkarların soyut “belirsizliği” altında sürdürülmektedir.

2.4. Çağdaş Alan Yazınında Genel Güvenlik Yaklaşımları

İnsanı ve toplumu anlama çabaları tarihsel ve sosyal bağlamından kopuk, pratikten soyutlanmış bir şekilde ele alınacak olursa anlamını yitirerek skolâstik bir düşünce bataklığına saplanır. Bu nedenle sosyal bilimler alanında yapılan her çalışmada dikkate alınması gereken temel yaklaşım insanın yaşadığı maddi ve manevi koşulları, bu koşulların biçimlendirdiği bilinç düzeyini ve bu bilinç düzeyinden çıkan davranış biçimlerini de dikkate almaktır. Bu yapılmadığı takdirde bir olguyu anlama çabaları sadece soyut ve yüzeysel planda kalacak ve başlı başına bir sınıflandırmadan öteye geçemeyecektir. Oysaki sosyal bilimlerde anlamak kadar anlamlandırmak da önemlidir. Bu anlatılan gerçeği ulusal güvenlikle ilgili yapılan akademik ve politik çalışmalarda da görmek mümkündür.

Bu bölümde Soğuk Savaş yıllarından itibaren geliştirilen ulusal/uluslararası güvenlik çalışmalarının uluslararası ilişkiler ve siyaset bilimi alanında nasıl incelendiği araştırılmakta ve konunun genel hatları teoriler ve yaklaşımlar bağlamında ortaya konulmaktadır.

Ulusal güvenlik üzerine yapılan çalışmalar İkinci Dünya Savaşı sonrasına rastlamakla beraber bu araştırmaları şekillendiren görüş ve yaklaşımların aslında hiç de yeni olmadığı bir önceki bölümde açıklanmaktadır. Fakat uluslararası ilişkilerin bir

alt dalı olarak görülen güvenlik çalışmaları tarihsel bağlamdan kopuk olarak ele alındığından ulusal güvenlik ve koruma alanları daha çok konjonktürel bir siyasa ve teknik bir konu olarak görülüp uzun süre sorgulanmamıştır. Bu kayıtsızlık nedeniyle de özellikle politik çıkarlara yönelik kaygılar, her türlü siyasal prütenizmin bahanesi olarak üretilen politikaların kaynağı olmuştur.

Uluslararası ilişkilerin kendisi gibi güvenlik çalışmaları da Batı kaynaklı ve Batı merkezlidir. Özellikle 1945 sonrası ortaya çıkan güvenlik çalışmaları strateji çalışmalarının altın çağı olarak kabul edilen Soğuk Savaş yıllarında giderek gelişmiş ve önem kazanmıştır. Öncelikli olarak NATO ülkelerini komünizm tehdidine karşı korumak için ideolojik olarak yapılandırılmış ve stratejik hedeflere yoğunlaşmış olan güvenlik çalışmaları (Oppenheimer, 1984:281) ilerleyen aşamalarda Batı değerlerine yönelik her türlü kalkışmayı bir tehdit olarak algılamıştır.

Soğuk Savaş yılları ve sonrasında genel olarak güvenlik çalışmaları üç temel yaklaşım altında incelenmektedir. Bunlar (Buzan, Hansen:2009) :

- a) Realist Güvenlik Yaklaşımı
- b) Eleştirel Güvenlik Yaklaşımı
- c) Konstrüktivist Güvenlik Yaklaşımı

Realist güvenlik yaklaşımları devlet merkezli güvenlik yaklaşımı olarak adlandırılır. Kendi içinde post-kolonyal güvenlik, stratejik güvenlik ve neorealist güvenlik gibi bölümlere ayrılır.

Eleştirel güvenlik yaklaşımı ise insan merkezli güvenlik yaklaşımı olarak kabul edilir. Bu yaklaşım barış çalışmaları, feminist güvenlik, insani güvenlik gibi bölümlere ayrılarak incelenir.

Son olarak konstrüktivist güvenlik yaklaşımı ise insan merkezli ve devlet merkezli yaklaşımların sentezi gibi görünse de devlet merkezli güvenlik yaklaşımına daha yakın, realist ve hegemonyaldır. Özellikle 1990 sonrası yaygınlık kazanan bu yaklaşım konvansiyonel konstrüktivizm, eleştirel konstrüktivizm ve Kopenhag Okulu gibi farklı bölüm ve yaklaşımlar altında ele alınmaktadır (Çizelge.1).

Çizelge. 1: Ulusal/Uluslararası Güvenlik Yaklaşımları

	Realist Güvenlik Yaklaşımı		Eleştirel Güvenlik Yaklaşımı		Konstrüktivist Güvenlik Yaklaşımı
Devlet Merkezli Güvenlik	Post-Kolonyal Güvenlik	İnsan Merkezli Güvenlik	Barış Çalışmaları	Hegemonik Merkezli Güvenlik	Konvansiyonel Konstrüktivizm
	Stratejik Güvenlik		Feminist Güvenlik		Eleştirel Konstrüktivizm
	Neo-realist Güvenli		İnsani Güvenlik		Kopenhag Okulu

Kaynak: (Buzan, Hansen:2009)

2.4.1. Realist Güvenlik

Ulusal güvenlikle ilgili çalışmalar uluslararası ilişkiler disiplini içinde ele alındığından genellikle realist yaklaşımın etkisi altında kalmaktadır. Bunun temel nedeni ise uluslararası ilişkilerde askeri gücün ve askeri güç üzerindeki politik kontrolün merkezi rol oynamasıdır. Uluslararası ilişkilerde dört ön kabul realist yaklaşımı şekillendirmektedir. Bunlardan birincisi; ulus-devletler uluslararası ilişkilerin egemen, bağımsız ve tutarlı davrandıkları farz edilen aktörleridir. İkincisi; devletlerin davranışlarını şekillendiren temel itki güctür. Üçüncüsü; uluslararası ilişkilerde etkinlik sahip olunan güçle doğru orantılıdır. Dördüncüsü; devletleri karşılıklı ilişkiye zorlayan en önemli konular güç, barış ve güvenlik konularıdır (Bercovitch'den aktaran Baharçipek,1993:15).

Buna göre realist yaklaşımda teoriler öncelikle tehditler ve çıkarlar üzerine kurgulanmıştır. Bu yaklaşıma göre her zaman tehlikenin varlığı söz konusu olduğundan güce dayalı olan bir politika geliştirilmesi zorunludur. Bu gücü elinde tutan devlet olduğu için ülkenin coğrafyasına, askeri kapasitesine ve moral değerlerine yönelik tehditler öncelik taşır ve bu tehditleri bertaraf etmek bireysel hak ve özgürlüklerden, toplumsal önceliklerden önde gelir. Realist yaklaşıma göre çıkarlar ise devletlerin elde edeceği güce göre saptanan konjonktürel bir yapıya sahiptir (Morgenthau, 2005:5).

Realist güvenlik yaklaşımının en önemli ayağı askeri hazırlık derecesidir. Uluslararası politika ise daha sonra gelir. Algılanan tehditler devletin algıladığı tehditlerdir. Her zaman bir tehlikenin var olduğu ön kabulüne dayanan bu politika aslında başka devletlerin askeri hazırlık dereceleri nedeniyle de sürekli kendini besleyen bir mekanizmayı doğurur.

Realist güvenlik yaklaşımı dönemsel özellikleri dikkate alındığında üç bölüme ayrılır (Buzan, Hansen, 2009.37):

(1) Post-Kolonyal Güvenlik Çalışmaları: Batı merkezli (etnosentrik) güvenlik yaklaşımıdır. Batı'nın güvenliğini sağlamak için Batı dışındaki dünyanın "güvenlik gereksinimleri" üzerine yoğunlaşır. Bu bağlamda kolonyal dönemin tecrübelerinden ve Üçüncü Dünya Ülkelerinin devlet biçimlerinden yola çıkarak teoriler üretir. Bu bakımdan güvenlik sorunsalı açısından Birinci ve Üçüncü Dünya Ülkelerini birlikte inceleyen bir bakışa sahiptir. Devlet merkezli ve Batılı akademisyenler tarafından yürütülen çalışmalardır.

(2) Stratejik Güvenlik Çalışmaları: Politik ve askeri dinamikler üzerine yoğunlaşan klasik bir güvenlik yaklaşımıdır. Savaş, nükleer silahlanma, caydırma teorileri, silahlanma yarışı, silahlanmanın kontrol altına alınması gibi konuları içeren bir dizi alt çalışmayı kapsar. Devlet merkezli ve materyalist bir yaklaşımı ve normatif bir tutumu içerir. Özellikle ABD, İngiltere ve Fransa gibi güçlü ve hegemonyal devletlerde yaygındır.

(3) Neorealist Güvenlik Çalışmaları: Devlet merkezli materyalist ve güce odaklı stratejik çalışmalarla yakından ilintili realist bir yaklaşımdır. Objektif güvenliğin etkisi altındadır. Güç, politika ve çatışma konuları üzerinde yoğunlaşmış olmasına karşın neorealizmi asıl farklı kılan uluslararası alanda kutuplaşma üzerine yapılan çalışmalardır. ABD kaynaklı olmasına karşın Avrupa'da da yoğun olarak ilgi görmektedir.

2.4.2. Eleştirel Güvenlik

Eleştirel güvenlik yaklaşımı adından da anlaşılacağı üzere realist güvenlik yaklaşım ve politikalarına bir tepki olarak geliştirilmiştir. Epistemolojide subjektif güvenlik yaklaşımından etkilenmiştir.

Doğal olarak bir tehdidin bulunmadığı varsayımına dayanır. Buna göre temelde hiçbir şey tehdit değildir ve olgular sosyal veya siyasal kontrolden çıkması durumunda tehdit oluşturur. Bu yaklaşımda uluslararası politika önceliklidir. Sorunları çözmek için ortak alan oluşturulmaya çalışılır. Askeri hazırlık derecesi ise sonra gelir. Bu yaklaşımda devletin değil toplumun algıladığı tehditler daha önemlidir veya başka bir ifadeyle eleştirel güvenlik teorileri insan merkezlidir (Buzan, Hansen,2009:37).

Yine eleştirel güvenlik yaklaşımına göre çoğu zaman egemen sınıfların iradesi doğrultusunda belirlenen hükümet politikaları ulusal çıkarlar formunda sunularak bireysel çıkarların aleyhine gelişir ve toplumsal uzlaşmayı ciddi biçimde sarsar. Bu sürecin beraberinde getirdiği yapısal şiddet ise sosyal düzeni daha da bozacağından iç politikaya belirsizliği egemen kılmakla beraber sürekli ve güçlü bir dış politika uygulama şansını da ortadan kaldırır. Bu durumda kolektif çıkarlar doğrultusunda güvenliği sağlamakla görevli olan organlar güvensizliğin başlıca nedeni haline gelmiş olurlar.

Yapısal şiddet ilk kez Johan Galtung¹⁰ tarafından dile getirilmiştir. Yapısal şiddet statik, gizli, eşitsiz ve baskıcı sosyal yapıların ve iktidar ilişkilerinin bilerek veya kasıtlı bir biçimde ortaya çıkardığı dolaylı fiziksel, psikolojik ve ekonomik zarar

¹⁰ Johan Galtung (1930-), Norveçli matematikçi ve sosyoloji uzmanı. Barış ve çatışma üzerine yaptığı çalışmalarıyla ünlüdür. Oslo'daki "Uluslararası Barış Araştırmaları Enstitüsü'nün (PRIO) kurucusudur. Galtung'un babası ve büyükbabası fizikçidir ve on iki yaşındayken babasının Nazi'ler tarafından tutuklandığına şahit olmuştur. Hayatının ileri dönemlerinde yapmış olduğu barış çalışmalarında ve rol aldığı arabuluculuklarda çocukluğundan kalma bu acı hatıranın etkisi büyüktür. Yapısal şiddetin yanı sıra "negatif ve pozitif barış" kavramları da Galtung'a aittir. 2004 yılından bu yana Berlin'de yer alan "Demokratik bir BM İçin Komite" (Committee for a Democratic UN) adını taşıyan bir sivil toplum kuruluşu (NGO) için danışmanlık yapan bir danışma komitesinde yer almaktadır. Bu komite Avrupa Parlamentosu üzerinde de oldukça etkilidir ("Johan Galtung",1987).

verici şiddet demektir. Örnek olarak siyasi ve ideolojik baskılarla ekonomik yetersizliklerin neden olduğu fakirlik, açlık, kimlik bunalımları ve çevresel felaketler verilebilir (Kardaş, 2007:147).

Eleştirel güvenlik kapsamında yürütülen güvenlik çalışmaları üç başlık altında sınıflandırılır (Buzan, Hansen, 2009: 37) ;

(1) Barış Çalışmaları: Realizmdeki stratejik çalışmaların tam karşısında yer almaktadır. Uluslararası ilişkilerde güç kullanımının en aza indirgenmesi için uğraş verir. Nükleer tehdit gibi sonuçları insanlık için bir felakete neden olabilecek tehdit ve tehlikelere dikkat çekmeyi amaçlar. Bu bağlamda bireyselliği ön plana çıkartarak devlet merkezli güvenlik çalışmalarının da karşısında yer alır. Fakat stratejik çalışmalar içinde yer alan silahların kontrolü ve silahsızlanma çalışmalarıyla örtüşür. Bu yaklaşım daha çok İskandinav ülkeleri, Almanya ve Japonya'da yaygınlık kazanmıştır. İngiltere ve ABD'de daha düşük yoğunluklu olmakla birlikte bu yönde çalışmalar yapan uzmanlara ve kuruluşlara rastlanır.

(2)Feminist Güvenlik Çalışmaları: Barış çalışmaları ve post-konstrüktivizm içinde yer alan birçok çalışma ve yaklaşımla örtüşen bir içeriğe sahiptir. Devlet merkezli çalışmaların karşısında yer alırken eleştirel güvenlik içinde yer alan yapısal şiddet görüşleri içinde özellikle kadınların mağduriyetini ön plana çıkarmayı amaçlar. Şiddetin erkek egemenliğinin bir sonucu olduğu görüşünü taşır. Bu bağlamda güvenlik çalışmalarındaki erkek egemenliğinin neden olduğu sorunlara dikkat çeker. Feminist güvenlik çalışmaları 1980 ortalarında ABD ve İngiltere'de başlamış ve tüm dünyaya yayılmıştır.

(3) İnsani Güvenlik: Barış çalışmaları ile yakından ilişkilidir. Güvenlik konusunda öncelikli referansın insan olması gerektiği görüşünü savunur. Bu nedenle yoksulluk, geri kalmışlık, açlık ve insan varlığına yönelik diğer potansiyel tehditler üzerine yoğunlaşır. Uluslararası güvenlik çalışmalarıyla kalkınma çalışmalarının gündemini birleştirmeye çalışır. İnsani güvenlik çalışmaları Japonya ve BM çatısı altında başlamış Avrupa Birliği, Kanada, Norveç ve Japon hükümetleri tarafından destek görmüştür.

2.4.3. Konstrüktivist Güvenlik

Konstrüktivizm sosyal olguların sürekli inşa halinde bulunduğu temel varsayımına dayanan ve uluslararası alanda değişen koşullara uyum sağlamada son derece başarılı olan bir yaklaşımı yansıtmaktadır.

Uluslararası ilişkileri bu tarz sosyal yapı üzerinden tanımlama çabaları ilk kez Nikolas Onuf (1989:2) tarafından 1989'da yapılan bir çalışmada dile getirilmiş ve bu yaklaşım "Konstrüktivizm" olarak adlandırılmıştır. Uluslararası ilişkilerde pozitivist yaklaşıma bir nevi eleştiri getiren bu yaklaşımın diğer öncüleri ise Richard Ashley, Friedrich Kratochwil, John Ruggie ve Alexander Wendt dir.

Alexander Went'in 1992 tarihli "Anarchy is What States Make of It: The Social Construction of Power Politics" çalışması konstrüktivizm açısından önemli açıklamaları içermektedir. Went'e göre neorealistler devletlerin davranışlarını anarşi ve güç dağılımı etrafında şekillenen yapısal öğelerle açıklarken, neoliberaler süreçler (etkileşim ve bilgi) üzerinden açıklamaya çalışmaktadır. Konstrüktivizm ise dışsal yerine içsel öğelerle şekillenen kimlikler ve çıkarlar üzerinden ve bu kimlik ve çıkarların karşılıklı etkileşimi bağlamında uluslararası ilişkileri açıklama eğilimindedir (Lam, 2007:423).

Bu bağlamda güvenlikle ilgili çalışmalarda da konstrüktivist düşünce, bireysel ya da toplumsal güvenliğin ait olduğu ülkenin güvenliğinden ayrı düşünülmemeyeceği fikrini taşımış ve tehdit kavramının içeriğini genişleterek açlık, işsizlik, yoksulluk, salgın hastalıklar gibi birçok sorunu içermeye başlamıştır.

Bu nedenle eleştirel güvenlik yaklaşımının temel düşünceleri ile konstrüktivizmin arasında bir paralellik olduğu ve Antony Giddens'in Yapılandırma Kuramından (Structuration Theory) ¹¹ yoğun olarak etkilendiği düşünülmektedir (Ateş,2008:213).

¹¹ Yapılandırma Kuramı; toplumsal olgulara yapısal ve bireysel açıdan bakan kuramların uyumlu bir sentezini ortaya koyma peşindedir. Bu kuramda birey, tarihin yapıcısı değil tarih yapımının bir ögesidir, yapı ise sosyal sistemlerin yeniden üretiminde tekrarlanan kaynaklar ve kuramlar biçiminde tanımlanır (Giddens,1984:377).

Neoliberal politikaların giderek yaygınlaştığı 1980 ve 1990'lı yıllar boyunca konstrüktivizm uluslararası ilişkilerde realist ve pozitivist¹² düşünceleri eleştiren bir yaklaşım olarak kalmıştır.

Ayrıca konstrüktivizmin uluslararası alanda değişen koşullara son derece kolay uyum sağlamasının nedeni içinde taşıdığı refleksif epistemolojidir. Onuf'a göre içinde yaşadığımız dünya hem fiziki hem de sosyal bir mekândır. Dünyada yaşamak fiziki varlığımızla ilgili bir olguyken onun üzerinde tasarrufta bulunmak sosyal yanımızla ilgilidir ve biz farkında olmasak bile sosyal dünyamızın yapımına katılırız. Bu nedenle sosyal olgular sürekli üretilen ve değişken bir yapıya sahiptir (Ateş, 2008:222).

Yapılandırma kuramı bu epistemolojiye bağlı olarak insan merkezli bir yaklaşıma sahipken konstrüktivizmin realistler gibi uluslararası ilişkilerde temel aktörü devlet olarak kabul etmesi ilginçtir. Belki de bunun nedeni devletleri toplumdaki bireye benzetmeleri nedeniyledir. Konstrüktivizm ayrıca ulusal güvenlikle ilgili realist çalışmalara ontolojik yaklaşımı ekleyerek farklılık yaratmaya çalışmıştır. Aslında ontoloji konusunda farklı bir tutum ya da yoruma sahip olmadığından¹³ başlı başına bir kuram olmaktan çok diğer kuramlarla birlikte ele alınan bir yaklaşım olarak kabul görmektedir. Bu nedenle konstrüktivizm liberalizm, kurumsalcılık, eleştirel çalışmalar ve hatta realizm içinde bile kendine yer bulabilmektedir.

Konstrüktivist güvenlik yaklaşımında silahlı kuvvetlerin ve askeri maddi faktörlerin biçimlendirdiği güvenlik anlayışı terk edilmiştir. Güvenlik insanlar arasında karşılıklı etkileşim sonucu kurulan kültür ve kolektif kimlik kodlarının ürettiği kavramların ve değerlendirmelerin ışığında tanımlanır. Bu yaklaşım güvenliği tüketilen bir olgu olmaktan çok üretilen bir olgu olarak kabul eder (Kardaş, 2007:134). Yine bu yaklaşıma göre ulusal çıkarlar sosyal etkileşim süreci sonunda paylaşılan fikirler doğrultusunda belirlenir. Bu nedenle ulusal çıkarlar denen olgunun devletler

¹² Her iki teori de insanın rasyonelliğini ön plana taşır.

¹³ Yapılandırma kuramında yer alan anlayışa göre ontolojik güvenlik her insanın birincil amacıdır ve bu güvenlik birey ve toplumun karşılıklı etkileşimi içinde karşılanmaya çalışılır. Bu etkileşim günlük hayat içinde birçok kural ve sözleşmeye dönüşür ve bunlar çerçevesinde oluşan bilinç ontolojik güvenliği temin eder (Giddens, 1984: 73)

tarafından anlamlar yüklenen fikirler olduğu ve yine devletler tarafından tanımlanması gerektiği ileri sürülür (Uzer,2006: 62). Bu tanımlamalar devletin çıkarlarını bireylerin çıkarlarına eş değer gördüğünden ortak güvenlik anlayışından türetilmiş bir stratejik bir kültürü ve otoriter eğilimleri taşımaktadır (Lantis,2002: 93).

Konstrüktivizmin esnek yapısı nedeniyle farklı tutumları bir araya getiren birçok yaklaşım konstrüktivizm başlığı altında incelenmektedir. Bunları genelleyecek olursak (Buzan, Hansen,2009:197):

(1) **Konvansiyonel Konstrüktivizm:** Kültür, inanç, kimlikler, fikirler ve normlar gibi idealist faktörleri ön plana çıkartarak materyalist analizlerin karşısında yer alır. Genellikle devletlerin davranışları ve tutumları üzerine yoğunlaşan pozitivist ve post-pozitivist çalışmalar yürütür.

(2) **Eleştirel Konstrüktivizm:** Devlet dışındaki kolektiviteler üzerine yoğunlaşan fakat askeri güvenlikle de yakından ilgilenen bir yaklaşımdır. 1990 sonrası ortaya çıkarak yaygınlık kazanmıştır. Soğuk Savaş sonrası ABD'nin yürüttüğü dünyayı yeniden yapılandırma çalışmaları bağlamında öncelikle ABD'de daha sonra Avrupa'da yaygınlık kazanmıştır.

(3) **Kopenhag Okulu:** Giderek büyüyen yeni tehditler ve yeni referans objeler üzerine yoğunlaşmıştır. Özellikle sosyal/kimlikli sorunlara dayalı bölgesel sorunların neden olduğu güvenlik tehditleri üzerinde çalışmalar yapar. Geleneksel stratejik çalışmalarda yer alan materyalist tehdit analizlerine karşı çıkarak tehditlerin sosyal süreç içinde analiz edilerek normalleştirilmesini savunan *Seküritizasyon* adında bir süreç analizi üzerine yoğunlaşmıştır. Özellikle İskandinav ülkelerinde ve İngiltere'de güçlü olan bu akım Avrupa'da da oldukça yaygınlık kazanmıştır.

2.5. Güvenlik Politika ve Yaklaşımlarını Şekillendiren Güçler

Genel olarak ulusal güvenlik politika ve yaklaşımlarını şekillendiren beş temel güç vardır. Bunlar (Buzan, Hansen,2009: 50);

- (1) Büyük güçlerin politikaları
- (2) Teknoloji
- (3) Uluslararası alanda ortaya çıkan olaylar
- (4) Akademik tartışmalar ve kurumsallaşma

(1) Büyük güçlerin politikaları: Güvenlik politikalarını belirleyen temel nedenlerden en büyüğü dünyanın önde gelen ülkeleri arasındaki güç dağılımı ya da güç dengesidir. 1940'ların sonlarına doğru başlayan ABD ve Sovyetler Birliği arasındaki jeopolitik, jeostratejik ve ideolojik çekişme gelecek elli yıl içindeki güvenlik çalışmalarının genel çerçevesinin çizilmesinde oldukça belirleyici olmuştur. Bu yıllarda dünyanın geri kalan ülkelerinin önemli bir kısmı bu güçlerin etrafında toplanmış, dış politikalarını ve güvenlik yaklaşımlarını bu ülkelerin eğilimi ve telkinleri doğrultusunda belirlemiştir. Bu nedenle Soğuk Savaş yıllarındaki güvenlik analizleri ABD-Sovyetler Birliği ilişkileri ile neredeyse eş anlamlıdır (Buzan, Hansen, 2009:50).

Bu yıllarda ABD dış politikası ise Sovyetler Birliği ile askeri, teknik ve ekonomik rekabeti içeren bir meydan okuma üzerine kurulu olduğundan sadece kendisi silahlanmakla kalmamış kendi safında yer alan ülkeleri de hızla silahlandırmıştır.

Ekonomik yapıları güçsüz ve sermaye birikimleri yetersiz çeper ülkeler ise gelirlerinin önemli bir kısmını savunma harcamalarına ayırdıklarından sadece gelişmemekle kalmamış askeri (militarist) özellik taşıyan ABD ekonomisi için de önemli bir kaynak ve pazar haline gelmişlerdir. “Askeri ekonomi” diye nitelendirdiğimiz bu harcamalar sadece silah alımları ile sınırlı olmayıp oldukça geniş bir alanda ekonomik kaynakları harekete geçirmekte ve tüketmektedir. Bu bağlamda Çizelge.2’de askeri savunma harcamalarının çeşitleri ve oluşturduğu ekonomik pazar gösterilmektedir.

Çizelge.2: Askeri Ekonomiyi Oluşturan Askeri Harcamalar

Savunma Güç ve Destekçileri İçin Yapılan Harcamalar	<ol style="list-style-type: none">1. Asker ve görevli (personel) ödemeleri2. Askeri organizasyonlarla ilgili veya ordu içinde ki teknisyen, bürokrat vs. ücretleri3. Tıbbi hizmetler, vergisel ayrıcalıklar ve sosyal faydalar (akrabalar dahil)4. Emeklilik maaşı5. Askeri okullar, hastaneler vb.6. Silah harcamaları (ithal silahlar dâhil)7. Altyapı yatırımları, binalar vb.8. Bakım ve onarım9. Diğer malların tedariki10. Askeri araştırma ve geliştirme
Askeri/Savunma/Stratejik Amaçlarla ilgili Diğer Harcamalar	<ol style="list-style-type: none">11. Stratejik malların stoklanması12. Silah ve üretim yerleri vb. korumak13. Silah üretim sübvansiyonları/Değişim sübvansiyonları14. Diğer ülkelere yapılan askeri yardımlar15. Uluslararası organizasyonlara katkılar (Askeri anlaşmalar, Birleşmiş Milletler Barışın korunması vb.)16. Sivil savunma
Eski Askeri Güçler ve Faaliyetlere Yapılan Harcamalar	<ol style="list-style-type: none">17. Gazilere sağlanan menfaatler vb.18. Savaş borçları
Diğer Güçlere Yapılan Harcamalar	<ol style="list-style-type: none">19. Orduya bağlı olmayan güçler/Jandarma gücü20. Sınırlar/Gümrük muhafızları21. Polis idaresi
Diğer Hesaplardaki Harcamalar	<ol style="list-style-type: none">22. Yardım/Felaketten kurtarma23. Birleşmiş Milletler Barışı Koruma
Gelecek Harcamalar İçin Yükümlülükler	<ol style="list-style-type: none">24. Kredi temini

Kaynak: (Brzoska'dan aktaran Giray,2004:184)

Soğuk Savaş sonrası dönemde Çin'in uluslararası alanda giderek artan yükselişi Çin'i 1990 sonrası ABD'nin rekabet ortağı haline getirmiştir. Çin'in büyük ekonomisi onu Batı'nın yeni rakibi yapmış hatta 9/11¹⁴ olaylarından önce Çin'in dağılan Sovyetler Birliği'nin yerini alabileceği birçok stratejist tarafından dile

¹⁴ 11 Eylül 2001'de ABD'de Dünya Ticaret Merkezi ve Savunma Bakanlığı (Pentagon)'na yapılan terör saldırısına işaret etmektedir.

getirilmiştir. Bu bağlamda uluslararası güvenliği şekillendiren güçler anlamında önemli sayılabilecek değişiklikler olmasına karşın belirleyicilik açısından Amerikan merkeziliği çok fazla değişmemiştir.

Hatta Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından izolasyonist politika bir seçenek olarak öne sürülmüşse de ABD'nin güçlü militarist geleneği ve dış dünyaya dağılmış askeri gücü nedeniyle bunun mümkün olmadığı anlaşılmıştır. Ayrıca ABD'nin kendini güvende hissetme kriterleri onu ulusal güvenlik bakımından yüksek standartlar taşımaya zorlamaktadır. Yine Soğuk Savaş yıllarında öne sürülen Sovyet tehdidi her yönüyle ABD'nin dünyanın geri kalanı için kendini model olarak ortaya koyma isteğini karşılayacak nitelikler taşımakta veya bu şekilde sunulmaktaydı. Bu algı ve anlayışın ürünü olarak tüm dünyaya yayılan Amerikan egemenliğinin ardından ABD'nin bir daha -Birinci Dünya Savaşı öncesindeki gibi- izolasyonist bir politika izleyemeyeceğinin gerekçesi olarak sıralanmaktadır.

Yukarıda sayılan bu nedenler bağlamında büyük güçlerin uluslararası güvenlik konusunda belirleyiciliğini şu şekilde özetlemek mümkündür:

- a) Önde gelen ülkeler arasındaki güç dağılımı ya da dengesi
- b) Büyük güçler arasındaki dostluk ya da düşmanlık ilişkisi
- c) Büyük güçlerin müdahale şart ve biçimleri
- d) Büyük güçlerin güvenlik konusundaki toplumsal tutumları ya da eğilimleri

(2) Teknoloji: Geliştirilen yeni teknolojiler ve onların algılanan tehditler üzerindeki tesirleri güvenlik politikalarının kapsamını ve yönünü değiştirmektedir. 1940'larda geliştirilen atom bombası ve daha sonraki yıllarda sayısı giderek artan nükleer silahlar Soğuk Savaş yıllarının askeri güce dayalı güvenlik politikalarını şekillendiren temel etmelere dendir. Hatta nükleer silahların yıkıcılığı, ABD ve Sovyetler Birliğini güçlerini karşılıklı olarak dengede tutmaya zorlayarak sıcak çatışma riskini oldukça azaltmış ve Soğuk Savaş yıllarının adeta "Soğuk Barış" yıllarına dönmesine neden olmuştur (Hobsbawn,1996:65). Savaşın teknolojiye olan yatkınlığı yeni değildir. Askeri tarih ve sivil teknolojinin karşılıklı oyuncular olarak insanlığa kazandırdıkları şeyler hayatın her alanında görülebilir. Örneğin radyo ve televizyon gibi iletişim alanında

yaşanan ilerlemelerin çıkış noktası radar teknolojisidir. Benzer şekilde günümüzde devrim niteliğinde olan internet ise başlangıçta askeri teknoloji olarak geliştirilmiştir. Nükleer teknolojinin başta tıp olmak üzere modern fen bilimlerine olan katkısı sayılmakla bitmez. Benzer örnekleri biyolojik ve kimyasal silahların geliştirilmesinde ve iletişim alanında da görebiliriz.

Teknolojinin güvenlik alanına olan etkilerine en ilginç örnek ise 11 Eylül olaylarıdır. ABD tarihinin en sarsıcı olayı olarak nitelendirilen bu saldırılar hiçbir askeri silah ve teçhizat kullanılmadan gerçekleştirilmiştir. Bu nedenle Ahmet Davudoğlu'na (2004:37) göre teknoloji geliştikçe güvenlik alanı daralır. Çünkü eskiden savaşların etkisi sadece savaş alanları ve savaşanlarla sınırlı iken teknolojinin ilerlemesiyle savaşın yıkıcılığı topyekûn bir halkı tehdit etmeye başlamıştır. Bunu en somut örnekleri Kosova Harekâtı ve Körfez Harekâtı'nda görülmüştür.

(3) Uluslararası Alanda Ortaya Çıkan Olaylar: Ulusal güvenlik teori ve politikalarının tarihsel gelişimine dikkat ettiğimizde uluslararası alanda ortaya çıkan olayların güvenlik politikalarının gelişimine olan katkısını yadsımak mümkün değildir.

Özellikle konstrüktivist teorilerde büyük güçler arasındaki ilişkiden güvenlik paradigmasını anlamak için büyük oranda yararlanır. Bu bağlamda uluslararası alanda ortaya çıkan bazı olayların güvenlik politikalarını nasıl etkilediğine en çarpıcı iki örnek 1962'deki Küba füze krizi ile "11 Eylül" terör saldırılarıdır. Bunların dışında gerçekleşen birçok olayın da güvenlik teorilerinin şekillenmesine ve değişmesine kendi çaplarında önemli katkıları olmuştur. Bu nedenle güvenlik teorilerini ve politikalarını etkileyen olaylar etki şiddetine göre üç grup altında incelenmektedir (Buzan, Hansen, 2009:54-55):

- a) Kurucu Olaylar
- b) Hızlandırıcı Olaylar
- c) Önemli olaylar

Kurucu olaylar Küba Krizi, Vietnam Savaşı ve 9/11 olaylarında olduğu gibi dönemin egemen güvenlik politikaları kapsamında gerçekleşen ancak beklenenin ötesinde sonuçlar doğurdukları için politika ve teoriler üzerinde dönüştürücü etki bırakan olaylardır.

Hızlandırıcı olaylar ise ortaya çıkmasıyla daha önce kamuoyunda destek bulmayan politika ve akademisyenlerin görüşlerini doğrulayarak kamuoyunu onların beklentileri yönünde etkileyen ve güvenlik politikalarında önemli değişikliğe neden olan olaylardır. Hızlandırıcı olaylara önemli bir örnek 1941 yılında ki Pearl Harbor'a yapılan Japon baskınıdır. Bu olayın kamuoyunda yarattığı etki Amerikan dış politikasındaki izolasyonist eğilimleri saf dışı bırakarak ABD'yi ve onun dev endüstriyel ekonomisini İkinci Dünya Savaşı'na yöneltmiştir (Parmar, 2005:17).

Önemli olaylar ise kamuoyu ve meydanın baskısıyla gündeme giren ve tartışmalarla mevcut güvenlik politikalarının sorgulanmasına neden olan olaylardır. Buna örnek olarak devlet içinde yaşanan etnik çatışmalar ya da savaş suçları verilebilir (Buzan, Hansen, 2009:57).

(4) Akademik Tartışmalar ve Kurumsallaşma: Akademik alanda üretilen bilgiler ve tartışmalar güvenlik yaklaşımlarını ve politikalarını şekillendiren önemli etmenlerden biridir. Soğuk Savaş yıllarında gerek üniversiteler bünyesinde ve gerekse sivil toplum faaliyetleri kapsamında kurulan birçok enstitü ve araştırma merkezi ve düşünce kuruluşu (think-tank) bu çalışmaların yoğun olarak yapıldığı yerlerin başında gelmektedir. Özellikle ulusal çıkar ve ulusal güvenlik kavramlarının siyasete kazandırıldığı Soğuk Savaş yıllarının aynı zamanda düşünce kuruluşlarının yaygınlaştığı yıllar olması oldukça dikkat çekicidir. Bu konuda en açıklayıcı örneklerden biri, daha önce Amerikan Savunma Bakanlığı bünyesinde kurulup sonradan bağımsız çalışmaya başlayan *RAND Cooperation*'dir. Bunun yanı sıra *Brooking Institution*, *Hoover Institution*, *Heritage Foundation*, *American Enterprise Institue* ve *Cato Institue* ABD'nin önde gelen düşünce kuruluşlarıdır (Haas, 2002:5).

Ayrıca ulusal ve uluslararası güvenlik çalışmaları diğer bilimsel alanlarda yaşanan gelişmelerden de önemli oranda etkilenmektedirler. Bunlardan Matematik ve iktisat en önde gelenleridir. Bu konuya örnek olarak; Oyun Teorisi (Jervis, 1976), Bilişsel Psikoloji (Synder,1978,688), Dil Bilim (Cohn,1987:687), Sosyal Teori (Dalby,1988:415), Politik Teori (Walker,1990:3), Kalkınma ve Post Kolonyal Çalışmalar (Ayyoob,1984:41) ve Feminist Teori (Cohn,1987.687) verilebilir.

Güvenlik konusundaki akademik çalışmaların dolduramadığı ekonomik ve yapısal boşluğu kurumsallaşma doldurur. Ulusal ya da uluslararası güvenlikle ilgili çalışmalar siyaset bilimi altında ya da uluslararası ilişkiler disiplini içinde bir alt alan olarak kabul edilmiş ve ele alınmış gelmiştir. Bu nedenle güvenlik üzerinde çalışan bilim adamları genellikle uluslararası ilişkiler teorisyenleridir. Bu bağlamda ulusal/uluslararası güvenlik çalışmaları içinde bulunduğu ortamdan fazlasıyla etkilenmektedir. Akademik alanda güvenlik çalışmaları ilk olarak 1960'lı yıllarda başlarken Soğuk Savaşın ilerleyen yıllarında sayıları her geçen gün artan düşünce kuruluşları ve enstitüler bu konuda üretilen bilgiye yön vermeye başlamışlardır. Bu kurumların yoğun olarak savundukları fikirler ve eğilimler bu kurumlarda üretilen güvenlik çalışmalarına da doğrudan yansdığından ulusal/uluslararası güvenlik yaklaşımlarıyla ilgili yapılan sınıflandırmalar bu kurumlarla ilgili yapılan sınıflandırmalarla eşleşir. Burada diğer bir önemli nokta ise bu kuruluşların politikayı etkileme gücüdür. Güvenlik çalışmalarının yoğun yürütüldüğü kurumların siyasal iktidarla doğrudan ya da dolaylı olan bağlantıları bu çalışmaların içeriğini ve yönünü oldukça açık bir biçimde etkilemektedir. Özellikle eğitim ve araştırma konularında kamu harcamalarının yüksek olduğu ülkelerde bu kaynakların sadece eğitim alanına aktarılmadığı araştırma merkezleri ve enstitülere de önemli fonların sağlandığı bilinmektedir.

Örneğin ulusal güvenlikle ilgili dikkat çekici çalışmaların yapıldığı Kopenhag Barış Araştırmaları Enstitüsü (COPRI) ve Norsk Utenrikspolitisk Institut'te (NUPI) özel programlar kapsamında devlet tarafından finansman sağlanmaktadır (Buzan, Hansen, 2009:62).

Kurumsallaşmanın güvenlik çalışmalarına olan önemli katkılarından bir diğeri de konunun müfredatlara girmesine ve akademik toplantılara konu olmasına olan katkılarıdır.

3. TARİHSEL SÜREÇ İÇİNDE ULUSAL GÜVENLİĞİN DÖNÜŞÜMÜ VE YENİ ULUSAL GÜVENLİK

Çağdaş alan yazınında ulusal güvenlik genellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra başlatılır ve devlete referans vererek tanımlanır. Ulusal çıkarlar ve tehditler kapsamında yapılan tanımlamalarda Soğuk Savaş yıllarının konjonktürel ve reaktif politikaları yoğunlukla hissedilir. Oysaki içeriği genellikle muğlâk bırakılan ulusal çıkarlar ve devletin bekasına yönelik tehdit algılamaları referans olarak alındığında güvenlik politikalarına yönelik çalışmaların çok daha gerilerden yani devletin ortaya çıktığı yıllardan başlatılması gerekir.

İdealist yorumlara göre devlet toplumun her köşesine giren ve amaçlarına göre fert ve kurumları biçimlendiren bir etkidir. Bu nedenle çıkarlar ve tehditler bağlamında ele alınan güvenlik çözümlerinin devlet içinde toplumsal ilişkileri düzenleyen mülkiyet, statü ve erke dayalı hiyerarşiyi dikkate alması gerekir. Devlet içinde yer alan kuruluşlar bu ilişkiler doğrultusunda şekillendiği için devletin bekasına yönelik alınan önlem ve üretilen politikalarda var olan sistemin işleyişi bozulmamaya özen gösterilmektedir. Bu nedenle güvenlik politika ve yaklaşımları incelenirken özellikle çıkarlar ve bu çıkarlara yönelik algılanan tehditler kapsamında dönem içinde değişen üretim biçimleri, mülkiyet, statü ve sınıf ilişkileri ile bunların devletlerarası ilişkilere olan yansımaları dikkate alınmalıdır.

Bu düşüncelerden yola çıkılarak bu bölümde ulusal güvenlik, devletin ortaya çıktığı tarihsel dönemlerden başlanarak ele alınmaktadır. Her dönemin ekonomik ve politik nitelikleri gözetilerek belirlenen önceliklere göre güvenlik bölümlere ayrılmakta ve Soğuk Savaş sonrası ortaya atılan yeni güvenlik politikalarını içerecek biçimde genişletilerek güvenliğin tarihsel süreç içindeki dönüşümüne dikkat çekilmektedir.

Yeni ulusal güvenlik politikaları bağlamında ele alınan sınıflandırma Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkan konjonktürü yorumlayan çalışmaların ve uygulamaya referans olan politik belgelerin üzerinde uzlaştığı koruma alanlarını içermektedir.

3.1. Ulusal Güvenliğin Dönüşümü

Ulusal güvenlik söylem ve politikaları her ne kadar Soğuk Savaş yıllarının ürünü ise de bu durum onun bir tarihsel geri planının olmadığını göstermez. Ayrıca sosyal bilimlerdeki birçok konu gibi ulusal güvenliğin de başta sosyal antropoloji ve iktisat olmak üzere siyaset ve sosyal psikolojiye kadar birçok disiplinle yakın ilişkisi vardır.

Tarihsel süreç içinde güvenliğin içeriği korunmak istenen değere göre değişmiş bireysellikten, toplumsallaşmaya oradan da siyasallaşmaya doğru bir yön izlemiştir. Her ne kadar şimdiye kadar bu konuda yapılan çalışmalar korunmak istenen değerleri referans olarak aldıklarında, ulusal güvenlikle ilgili temel yaklaşımları devlet merkezli (state centric) ve insan merkezli (human sentric) olarak ikiye ayırıyorlarsa da bu tanım ulusal güvenliğin günümüze kadar olan tarihsel evrimini betimlemek için yeterli değildir.

Ayrıca korunmak istenen değerler bakımından sadece devlet merkezli ya da insan merkezli yaklaşımlar reel politikayı tam olarak yansıtmamaktadır. Çünkü siyaset biliminin tartışmalı kavramlarından biri olan “çıkarlar” devreye girdiğinde politikanın hangi çıkarların güdümünde yürütüldüğü hep tartışılmalıdır. Yine özel yaşamında ekonomik çıkarlarını takip eden bireylerin siyasal yaşam içinde bütünüyle toplum çıkarlarına göre hareket edeceğini varsaymak yeterince gerçekçi değildir. Ayrıca tarihin her döneminde kişisel çıkarların ve toplumsal çıkarların iç içe olduğu devlet aygıtının icra gücünü elinde tutan yöneticilerin ise idealizmden çok realizmin etkisinde politikalarını yürüttüğü bilinen bir gerçektir.

Bu bağlamda ulusal güvenliğin evrimi incelenirken sosyopolitik ve ekonomik değişimlerin yaşandığı önemli dönemler güvenlik politikalarının kırılma noktası olarak kabul edilmiştir. Yani ulusal güvenlik politikalarının ortaya çıktığı Soğuk Savaş yılları merkeze alınarak güvenliğin tarihsel dönüşümü *Klasik Güvenlik Dönemi*, *Jeopolitik Güvenlik Dönemi* ve *Jeoekonomik Güvenlik Dönemi* alt başlıkları altında bölümlendirilmekte ve sözü edilen sosyopolitik ve ekonomik değişimler bu dönemler içinde ele alınmaktadır.

3.1.1. Klasik Güvenlik Dönemi

Klasik Güvenlik Dönemi tarihin başlangıcından İkinci Dünya Savaşı yıllarına kadar olan uzun dönemi içerir. Bu dönem neolitik dönemden coğrafik keşiflerin başladığı 15 ve 16'ncı yüzyıllara kadar olan primitif (ilkel) güvenlik dönemini ve ardından İkinci Dünya Savaşı yıllarına kadar olan gelişme dönemlerini içerir.

Rousseau'ya (2002:123) göre insanın ilk duygusu varlığını hissetmesi, ilk özeni de kendi varlığını koruması özenidir. Bu nedenle örneğin neolitik dönem ve öncesi insanın temel kaygıları arasında doğa şartlarına karşı yürüttüğü savaş ve ontolojik güvenlik kaygısı yer alırken toplayıcılıktan avcılığa ve daha sonra da tarım toplumuna geçişte insanların tehdit algıları ve dolayısıyla güvenlik problemleri de değişmiştir.

Erken dönem sanayi birikiminin yaşandığı dönemlerde ise birikimin önemli bir ögesi olan ticaret mallarının korunması ve bu ticaret için hayati önem taşıyan deniz ticaret yollarının güvenliği en önemli güvenlik problemlerini oluşturmuştur. Bu nedenle öncelikle algılanan tehdit rakip krallıklar ve diğer ticaret şirketleri olmuştur. Ticaret güvenliğini sağlamak için büyük tüccarlar her zaman kralların veya aristokratların himayesine girmiş böylelikle üretim biçimine bağlı güvenlik ihtiyaçları birbirlerini tamamlayan sosyo-ekonomik ögeler haline gelmiştir. Bu tehditlere karşı askeri önlemler geliştirilerek deniz ticaret yolları ve koloniler krallar tarafından korunmuştur. O dönemin en güçlü devletleri aynı zamanda güçlü deniz filolarına sahip olanlardır. Bu devletler ekonomik alanda diğerleriyle rekabet edebilmek için kolonileştirme hareketlerine girişmişler ve dünyanın verimli toprakları ağır ağır paylaşılmaya başlanmıştır (Riley, Byrom vd.2004:4).

1050 yıllarından 1300 yıllarına kadar olan zaman içinde ekonomik ve finansal büyümeyle birlikte yine önemli nüfus artışlarına rastlanmaktadır. Bu ekonomik büyüme İtalyan Rönesansının temel materyali haline gelmiş ve aynı dönemde yaşanan siyasal hareketlenmelerle birlikte 14'ncü yüzyıldan 16'ncı yüzyıla kadar uzanan zaman dilimi içerisindeki kültürel devrimin enerjisini oluşturmuştur. Bu çağlarda Avrupa'daki şehir devletlerinin arasında güç dengelerini etkileyecek yoğunluktaki entelektüel hareketlenme aynı zamanda güvenlik konularının da farklı boyutlarıyla ele alınmasına neden olmuştur (Buckler,1995:406).

Böylelikle sanayi öncesi toplulukların tehdit algılamaları sosyal, ekonomik ve kültürel yapılarıyla doğrudan ilişkilendirilmiştir. Fakat bu tehditlere karşı geliştirilen güvenlik siyaseti ise askeri önlemlerle var olanı korumak veya yeni alanlar kazanmanın ötesine geçememiştir. Bu nedenle söz konusu dönem klasik anlamda güvenlik yaklaşımının yürürlükte olduğu ve göreceli olarak geliştiği bir dönemdir.

Tarihsel süreç içinde 17'nci yüzyıldan itibaren özellikle Avrupa'da üretim biçiminde yaşanan değişimler toplum üzerinde sosyal ve iktisadi dönüşümlere yol açmış bu dönüşüm dünya tarihinde sanayi devrimi olarak anılmıştır. Sanayi devriminin dinsel, siyasal, bilimsel ve felsefi neden ve sonuçlarının dışında hızlı nüfus artışı, tarımda yaşanan gelişmeler, yaşam düzeyinde görülen yükseliş ve üretim biçiminde yaşanan değişimler gibi daha birçok sosyo- ekonomik neden ve sonuçları bulunmaktadır. Bu bağlamda sanayi devrimi sadece ekonomik büyümenin hız kazanması değil daha çok büyümenin iktisadi ve sosyal dönüşüm nedeniyle hızlanması anlamındadır (Tanilli,1999:27).

Bu değişim ve dönüşüm içerisinde Rönesans ve Reformasyon özel ve önemli bir yer işgal eder. Çünkü bu fikir devrimi ortaçağın skolâstik ve disipliner anlayışına önemli darbeler vurmuş (Armaoğlu,1997:19) ve insanların fikir yapılarındaki özgür düşünce eğilimi, ekonomik ve sosyal hayatta liberal yaklaşımların da önünü açmıştır. Bu nedenle Fransız Devrimi'nin doğurduğu sonuçlar insanlığın siyasal ve askeri tarihi bakımından önemli olduğu kadar iktisadi tarihi açısından da önemlidir.

Yine sanayi öncesi toplumlarda başlayan iktisat ve siyaset ilişkisi ilk defa bu dönemde kuramsal tartışmalara dönüştürülerek yeni iktisat politikaları geliştirilmiştir. Bu çalışmalar konuyu tipolojik kuramsallaştırmanın ötesinde emeğin verimliliğini artırmaya yönelik bilimsel çalışmalar olmasından dolayı kapitalist düşüncenin de ideolojik temellerini oluşturmaktadır. Erken dönem iktisat kuramcıları toplumsal imkân ve beklentileri açıklamaya çalışırken sanayileşen toplumun yüz yüze kaldığı sorunları da bu önermeler çerçevesinde ortaya koymuşlardır. Adam Smith'le başlayan modern iktisadi kuram geleneği gittikçe sanayileşen ve liberalleşen bir toplumsal yapıyı teorilerle yönlendirmeye çalışmış ve aslında siyasal ekonominin de

çerçevelerini çizmiştir (Barber,1997:18). İlk dönem klasik yaklaşımı olarak adlandırılan bu açıklama girişimleri aynı zamanda kişisel çıkarlarla serbest rekabetin altın kurallarını da hazırlar.

16'ncı yüzyıldan başlayarak Avrupa'nın nüfusunda yaşanan artış ve tarım alanında üretim tekniklerinde yaşanan gelişmeler ile toprak mülkiyetinde yaşanan değişimler bu sektördeki nüfus ihtiyacını azaltarak bu nüfusun kentlere göç etmesine neden olmuştur.

Kentlerde biriken bu nüfus ise 18 ve 19'ncü yüzyıllarda yaşanacak sanayi devrimi için hazır iş gücünü oluşturacaktır. Yaşam düzeyinin yükselmesiyle tüketim mallarına olan talep artmış bilimsel buluşların ve felsefi düşüncelerin yaygınlaşmasıyla tarihsel süreç içerisinde sanayi devriminin altyapısı hazırlanmıştır. Buharlı makinenin icadıyla sanayide makineleşme dönemi başlamış üretim kalıplarında önemli değişiklikler yaşanmıştır. Makinelerle birlikte artan sanayileşme hızı kömür gibi enerji kaynaklarına ve demir, çelik gibi hammadde kaynaklarına olan ihtiyacı artırmıştır.

Yaşanan bu gelişmeler bağlamında o dönemde yaşanan sosyal ve siyasal değişimlerin sonuçlarını şu şekilde özetlemek mümkündür;

- a. Sanayide makineleşme ve seri üretim
- b. Hammaddeye olan ihtiyacın artması
- c. Üretimde yaşanan artışlar nedeni ile yeni pazarlar bulma zorunluluğu
- d. Bilimsel buluşlar ve felsefi düşünceler nedeni ile toplumlar arası artan etkileşim ve benzeşme eğilimleri
- e. Tüketim mallarına yönelik talebin artması
- f. Artan sermaye birikimi

Bu değişimin uluslararası alana olan siyasal yansımaları ise yeni kaynak ve pazar arayışının neden olduğu sömürgecilik hareketleridir. Yine bu dönemde sermaye hareketlerinden dolayı hızlı kentleşme ve kentleşmenin neden olduğu sorunlar iç güvenlik siyasasının belirleyici öğeleri haline gelmiştir. Sömürgecilik hareketleri Avrupalı devletler arasında rekabeti artırarak doğal zenginliklere sahip ülkeler için

ciddi güvenlik problemleri oluşturmuştur (Tanilli,1999:198). Önemli sömürgelere sahip emperyal devletler sahip oldukları sömürgeleri elde tutmak için bir yandan her türlü yerelliğe karşı koymuş, sömürgelerindeki sosyal ve siyasal ve ekonomik olayları kontrol altında tutmaya çalışmışlar ve yerel ekonomileri çökerterek dışa bağımlılığı artırırken bu ülkelerin iktisadi zenginliklerini hızla kendi ülkelerine aktarmışlardır. Ayrıca bu dönemdeki mutlakıyetçi monarşilerin yaşanan gelişmeler karşısında duydukları korku ve gösterdikleri tepkiler, dönemin güvenlik yaklaşımını derinden etkileyerek güvenlik siyasalarının muhafazakâr karşıt tepkiler içermesine neden olmuştur. Aynı zamanda tarihin bu dönemi Avrupa'da kapitalizmin ve burjuvazinin yükseldiği dönemdir.

18'nci yüzyılın sonlarına ve 19'ncü yüzyılın başlarına gelindiğinde Batı'da tarım, sanayi ve ulaşırmada dev adımların atıldığı görülmektedir. Ekonomiyle birlikte sanayi daha da güçlenir (Tanilli,1999:135). Uzun süren bir gelişimin üretim ve tüketim biçimlerinde neden olduğu değişimle birlikte zengin ve güçlü bir sınıf oluştuğu fark edilmektedir. Üretim gereçlerini ellerinde tutan bu zengin sınıf savaşlar, ideoloji ve politika gibi üst yapıdan etkilenir ve etkiler. Üretimin arttığı ve teknolojinin geliştiği 18'nci yüzyılın sonları ve 19'ncü yüzyılın başlarında güvenlik siyasasının ideolojisini gelişme, itici gücünü ise ağır sanayinin enerji ihtiyacını karşılayan kömür oluşturur (Gare,1995:5). Yani ağır sanayinin gereksinimi olan kömürün temini ve kömür kaynaklarının güvenliği sorunu sanayileşmiş ülkelerin dış politika oluşturma süreçlerinde belirleyici olmaya başlamıştır.

19'ncü yüzyılın sonları, 20'nci yüzyılın başlarına doğru İngiltere ve Fransa'nın giderek sanayileşen Almanya'ya karşı olan kuşkuları ve büyük güçler arasında giderek hızlanan sömürgecilik yarışı uluslararası toplumda kutuplaşmayı hızlandırmış ve siyasal açıdan Birinci Dünya Savaşı'nı olanaklı hale getirmiştir (Kenedy,2001:306).

Gerçekte dünyanın yaşadığı kapitalist dönüşümün neden olduğu siyasal sürtüşmeler savaşın tarihsel bahaneleri olmuş gittikçe sanayileşen dünyanın kaynak arayışı onu bir paylaşım savaşına doğru sürüklemiştir.

Bir sonraki bölümde anlatılacak olan ulusal güvenliği ilk olarak bir politika bağlamında ortaya atan ve ondan önce ulusal çıkar kavramını siyaset yazınına kazandıran ABD'nin dünya siyaset sahnesine aktif olarak katılımı da Birinci Dünya Savaşı yıllarına dayanır.

Birinci Dünya Savaşı öncesi ABD izolasyonist bir politika izlemekte ve Atlantik ötesindeki sorunlara ilgisiz kalmaktaydı. Fakat Avrupa'nın en büyük devletlerinin içinde yer aldığı Birinci Dünya Savaşı'nın patlamasıyla ABD'nin Avrupa'ya olan ihracatı önemli oranda artmıştır. Savaşın dışında bir ülke olarak savaşan taraflara gıdadan mühimmata kadar pek çok değişik çeşitte mal satan ABD'nin Avrupa'ya olan ihracatı 1913 yılında 1.479 milyon dolardan 1917 yıllarına gelindiğinde 4.062 milyon dolara çıkmıştır (Balke, Gordon,1989:38-92). Bu yıllarda savaşın yıkıcı etkisi nedeniyle İngiltere ve Fransa neredeyse tükenmekteydiler. Bu nedenle İngiltere Başbakanı Churchill ekonomik ve askeri açıdan taze bir güç olan ABD'yi savaşa sokmanın yollarını aramaktadır. ABD kamuoyu ise savaş katılmakta oldukça isteksizdir. Savaşın ilerleyen aşamalarında ise İngiltere ve Fransa, Almanya ve Avusturya'nın deniz yollarını bloke etmeye başlamıştır. Wilson yönetimi bu uygulamanın uluslararası kuralları ihlal ettiğinden şikâyet ederse de daha sonra bu blokajı İsveç gibi tarafsız bir Avrupa ülkesi üzerinden kırmaya çalışmıştır. Fakat İngiltere ve Fransa bu blokajı Baltık ülkelerini de içine alacak biçimde genişletirler. Bu durumda ABD, İngiltere ve Fransa'ya karşı bir savaşın eşiğine gelmiştir.

Kanallarda blokaj görevini yerine getiren İngiliz gemileri bir ABD gemisini ele geçirecek İngiliz limanına getirdiklerinde İngiltere bunun bir yanlışlık olduğunu duyurarak özür diler ve hatayı telafi etmek için ona eşlik ederek kanallara doğru yola çıkarlar. Savaşın belki de kaderini belirleyen en büyük hata burada başlamaktadır ve İngiliz korumasındaki Amerikan gemisi bir Alman denizaltısı tarafından hiçbir uyarı yapılmadan batırılır. Daha önce 1915 yılında 1150 yolcu taşıyan diğer bir Amerikan yolcu ve ticaret gemisi (Lusitania) batırılmış Almanların kurtarma çabalarına karşın Amerikalıları da içeren 115 yolcusu kaybolmuştur. Bu nedenle zaten gergin olan Amerikan kamuoyunun sabrı taşar ve ABD Başkanı Willson Almanya ile diplomatik ilişkileri keserek savaş ilan eder (Rockhoff, 2008).

Çizelge.3'deki veriler incelendiğinde görülecektir ki savaşın ABD'ye kayıplarından daha fazla faydası olmuştur. Çünkü ABD dört yıl süren Birinci Dünya Savaşı'nın sadece son dokuz ayına katılmış buna karşın savaşın etkisiyle ABD ekonomisi birçok alanda canlanmıştır.

Çizelge.3: 1916–1920 Yılları Arasında ABD'nin Seçilmiş Ekonomik Değişkenleri

Ekonomik Değişkenler / Yıllar	1916	1917	1918	1919	1920
1. Endüstriyel Üretim (1916=100)	100	132	139	137	108
2. Federal Hükümetin Gelirleri (Milyon \$)	930	2.373	4.388	5.889	6.110
3. Fed. Hükümetin Harcamaları (Milyon \$)	1.333	7.316	15.585	12.425	5.710
4. Askeri Harc. (Kara ve Deniz) (Milyon \$)	477	3.383	8.580	6.685	2.063
5. Para Stoku (Milyon \$)	20.7	24.3	26.2	30.7	35.1
6. GSMH (GNP) deflâtörü ¹⁵ (1916 =100)	100	120	141	160	185
7. Gayri Safi Milli Hâsıla (GNP) (Milyon \$)	46.0	55.1	69.7	77.2	87.2
8. Gerçek GSMH (Milyon \$)*	46.0	46.0	49.6	48.1	47.1
9. Üretim alanında çalışan işçilerin tam gün kişi başına ortalama yıllık kazançları*	751	748	802	813	828
10. Toplam İş Gücü (milyon)	40.1	41.5	44.0	42.3	41.5
11. Askeri Personel Sayısı (milyon)	0.174	0.835	2.968	1.266	0.353
<p>* 1916 'daki dolar kuru üzerinden 1. (Miron, Romer, 1990) 2, 3, 4. (U.S. Bureau of the Census,1975) 5. (Friedman and Schwartz,1970). 6,8. (Balke,Gordon,1989, 84- 85) 9. (U.S. Bureau of the Census,1975) 10,11. (Kendrick,1961, 306-312)</p>					

Kaynak: (Rockhoff,2008)

¹⁵ Deflâtör, parasal terimlerle ifade edilmiş olan bir iktisadi faktörün (örneğin ücretler, hammadde, maliyetler vb.) değerinin gerçek değere çevrilmesinde kullanılan fiyat endeksini ifade eder.

Bu ekonomik canlanmanın etkisinde Amerikan şirketleri ve yatırımcıları büyük karlar ederek kartelleşmişlerdir. Öyleki 1930'lu yıllara gelindiğinde Amerikan ekonomisinin yarısı 200 büyük şirketin kontrolüne girmiştir. Bu durum aynı zamanda bu şirketlerin birinin bile batmasının ABD ekonomisini oldukça kötü etkileyeceği anlamına da gelir. Başka bir ifadeyle ABD'nin çıkarları artık özel şirketlerin ekonomik çıkarlarıyla özdeşleşmiştir.

Büyük bunalım olarak anılan 1929 ekonomi krizine doğru gelirken Amerika'da aşırı bir sermaye birikimi oluşmuştur. Eğer bir yerde aşırı birikmiş sermaye hareket etmezse doğrudan değeri düşecektir. Bunu önlemek için sermayenin daha makul bir gelecekte dolaşıma girmesini sağlamak amacıyla ya sosyal harcamalar gibi zamansal olarak yer değiştirmesi ya da yeni pazarlar, kaynaklar ve üretim kapasiteleri üzerinden mekânsal olarak yer değiştirmesi gerekir. Fakat bu yıllarda ABD bankalarının kötü yapılanması ve kötü ekonomi yönetimi nedeniyle bu sağlanamamıştır ve tarihin en büyük ekonomi krizi patlak vermiştir (Wolfers,1952:480).

ABD ekonomisinde yaşanan bu krizin sosyal alana yansımaları son derece kötü olmuştur. Amerika'da 1932'de işsizlik %23.6 ya 1933'de ise %25'e çıkmıştır (Swanson ve Williamson,1972:55). 5000 kadar banka kapanmış yüz binlerce Amerikalı evsiz kalmıştır. Buna karşın hükümet politikaları tamamıyla ekonomi üzerine odaklandığında toplumsal çıkarlardan daha çok, güçlü ulus-altı (sub-nation) örgütlenmeler ile baskı gruplarının taleplerine kulak verdiği ileri sürülmüştür. Bu bağlamda yaşanan karmaşa ve belirsizlik ortamında Charles Beard'ın "The Idea of National Interest" isimli kitabıyla ulusal çıkarlar kavramı ilk olarak ortaya atılmış ve tartışılmaya başlanmıştır (Wolfers,1952:481).

Tüm bu gelişmeler ışığında ekonominin toplumsal yapı üzerindeki etkilerinden yola çıkarak Soğuk Savaş öncesi dönemde güvenliğin "ulusal çıkarlar" üzerinden ekonomiye bağlandığı ve ekonomiye yön veren güçlerin öznel çıkarlarının tüm bir ulusun çıkarlarıyla özdeşleştirildiği görülmektedir. Nitekim Büyük Bunalım sonrası ekonomiyi düzeltmek vaadiyle "New Deal" adı verilen bir programla iş başına gelen ABD Başkanı Roosevelt 1947 yılında Ulusal Güvenlik Yasası'nı Kongreden geçirecek ve ulusal çıkarlara odaklanmış bir üst düzey politikayı devreye sokacaktır.

3.1.2. Jeopolitik Güvenlik Dönemi

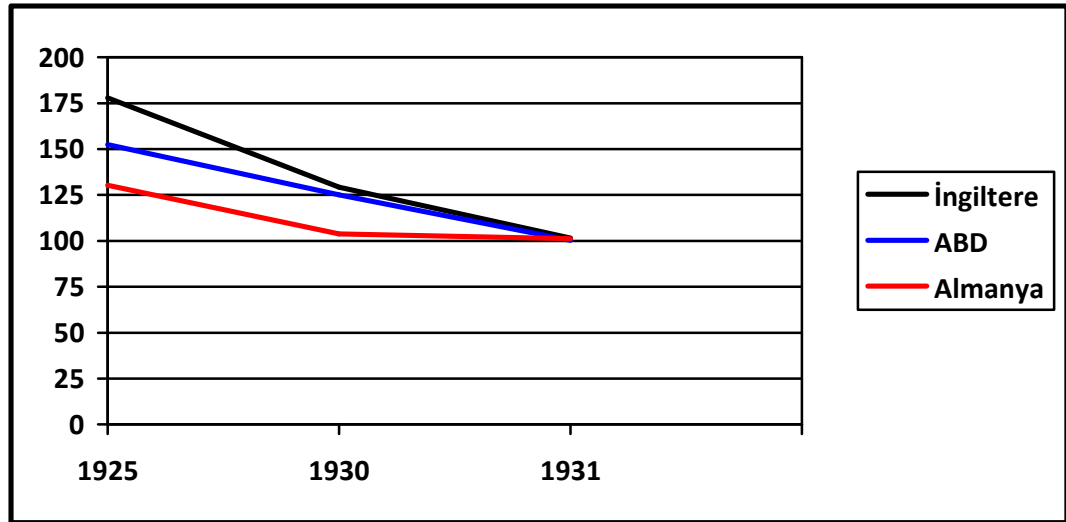
Bir önceki bölümde belirtildiği gibi “ulusal güvenlik” kavramı ilk olarak İkinci Dünya Savaşı sonrasında ABD’de ortaya çıkmıştır. Soğuk Savaş yıllarının taşıdığı şartlar nedeniyle konjonktürel ve oldukça teknik bir kavram olarak algılanan ulusal güvenliğin arka planı sanılanın aksine askeri güvenlik kaygılarına değil öncelikle ekonomik ve siyasal çıkarlara dayanmaktadır. Bu nedenle de ulusal güvenlik kavramının kullanımından daha önce, “Büyük Bunalım (Great Depression)” yıllarında ortaya çıkan ve tartışılan “ulusal çıkar” kavramı ulusal güvenlik kavramının da temel dayanağını ve çıkış noktasını oluşturur. Ulusal çıkar kavramı, içinde bulunduğu dönemin sosyoekonomik koşulları içinde ortaya atılan, yorumlanan ve tartışmaya açılan bir kavram olmuştur (Wolfers,1952:482). Bu nedenle ulusal güvenlik kavramının içeriğini anlamak için Soğuk Savaş yıllarının öncesinden başlayarak 1930’lu yılların sosyal, ekonomik ve politik şartlarını incelemek gerekmektedir.

1929’da öncelikle ABD’de baş gösteren ve daha sonra tüm dünyayı etkileyen ekonomik bunalımın (Great Depression) sosyal ve politik etkileri çok derin olmuştur. Bu sırada küresel sermaye birikim sürecinin dışına çıkmış fakat dünya piyasasından kopmamış olan Sovyetler Birliği ise bu krizden oldukça az etkilenmiştir (Kagarlitsky,2007:405). Çünkü ağırlıklı olarak tahıl ihraç eden fakat sanayileşme hamlesini bir türlü başlatamayan Sovyet Devleti krizi “tarımsal kaynaklı döviz kullanarak” makine, donanım ve metal elde etmek için bir fırsat olarak değerlendirmeye karar vermiştir. Örneğin Sovyet mallarının başlıca ithalatçısı olan İngiltere’nin 1927 yılında ithalatı 21.1 milyon pound iken krizin başlamasının ardından 1930 yılında 34.2 milyon pounda yükselmiştir. Yine 1930 yılında Sovyetler, İngiltere’nin buğday ithalatının %13.3’ünü karşılıyorken 1931’in ilk dokuz ayında bu oran %24.5’e ulaşmıştır. Bu yıllarda Sovyet yönetimi satılabilecek her şeyi satmaya başlamıştır. Ekonominin geneline bakıldığında karşılaşılan döviz açığına rağmen makine ithalatı programının hedefleri aşılmış ve hedefin %10.6 üzerine çıkmıştır. Beş yıllık plan boyunca dünya makine ve donanım ithalatının yaklaşık üçte biri, izleyen yıllarda ise yarısı Sovyetler Birliğine gitmiştir (Kagarlitsky,2007:417-419). Bu durum beraberinde uzmanlık ihtiyacı ve kalifiye işçi açığını da beraberinde getirmiştir.

O sırada ABD’de yaşanan ekonomik bunalım ise Sovyetler Birliğinin uzman ve iş gücü ihtiyacı bakımından tam aradığı fırsatları sunmuştur. Öyle ki 1930’ların ortasında ABD’de Sovyetlerin finanse ettiği bir yardım ilanına 10.000 Amerikan vatandaşı başvurmuş, New York’ta gazetelere ilan verilmiş olan Sovyetlerdeki 6000 iş pozisyonuna ise 100.000 civarında başvuru yapılmıştır. Bu başvuruların arasında otomobil işçileri, madenciler, berberler, sıhhi tesisatçılar, boyacılar, aşçılar, çiftçiler, profesörler, sanatçılar ve doktorlar bulunmaktadır. Benzer şekilde Almanya’dan, İngiltere’den ve Norveç’ten de başvurular olmuş bu işçilerin bir kısmı Ford tasarımı bir otomobil fabrikasında çalışmak üzere yerleştirilmişler, bir kısmı da ve Azerbaycan bölgesindeki petrol tesislerine gönderilmişlerdir (Tzouliadis, 2008: 12).

Grafik.1’de büyük bunalım yıllarında İngiltere, ABD ve Almanya’nın toptan eşya fiyatlarının genel fiyat seviyesinde meydana gelen değişimler gösterilmektedir. Bu endeks, 1925 ve 1931 yılları arasında paranın satın alma gücünde yaşanan düşüşleri göstermektedir.

Grafik. 1: Büyük Bunalım Yıllarında, Seçilmiş Büyük Güçlerin Toptan Eşya Fiyat Endeksleri (1925–1931)

Kaynak: (Kagarlitsky, 2007:417)

Avrupa ve ABD’de ekonomide yaşanan bu kötü tabloya karşın Sovyetler Birliğinde yaşanan ekonomik gelişmeleri Sovyetler Birliği içte ve dışta kendi rejimi lehinde oldukça iyi kullanmıştır. Öyle ki kısa bir süre sonra Moskova’da *Moscow Daily News* adında bir İngilizce gazete çıkmaya başlamış, İngilizce eğitim yapan okullar kurulmuş ve hatta işçilerin kendilerini evlerinde hissetmeleri için amatör bir bezbol takımı bile kurulmuştur (Tzouliadis,2008:12).

Sovyet Rusya’nın ekonomik alandaki bu başarısı bütün dünyanın dikkatini çekmiş ve başta Fransa olmak üzere tüm Avrupa’da ve dünyanın diğer ülkeleri arasında sol partiler hızla yükselişe geçmeye başlamıştır. Benzer şekilde ekonomik krizden oldukça olumsuz etkilenen Almanya’da ise Nasyonal Sosyalizmi benimseyen Hitler 1933 yılında iktidara gelmiştir.

Bir süre sonra yeni iktidarın ekonomideki başarısı nedeniyle Almanya’nın hammaddeye olan ihtiyaç artmıştır. Birçok Avrupa ülkesinin aksine hiçbir sömürgesi bulunmayan Almanya, artan kaynak ihtiyacını karşılamak üzere stratejik bölgeleri ele geçirmek için geliştirdiği plan gereğince Polonya’ya saldırmıştır. Bunun üzerine İngiltere ve Fransa Almanya’ya karşı savaş açmış ve sonuçta İkinci Dünya Savaşı başlamıştır.

Başlangıçta tarafsız kalan Amerika içinse bu savaş 1929’dan itibaren girdiği ve bir türlü içinden çıkamadığı ekonomik krizden kurtulmak için büyük fırsatlar sunmuştur. Çünkü savaş nedeniyle işleyemeyen Avrupa piyasalarına mal akışı ABD tarafından sağlanmış ve bu savaşta o kadar çok miktarda ürün kullanılmış ve tahrip edilmiştir ki bu nedenle bazılarınca bu savaş “malzeme savaşları” olarak bile anılmıştır (Hobsbawm, 1996:61).

Bu savaşın ABD ekonomisine olan olumlu etkilerini Çizelge.4’de verilen iş ve istihdam verilerinden anlamak mümkündür. Çizelge.4’de görüldüğü gibi 1933’te %25’lere kadar çıkan işsizlik oranları savaş nedeniyle artan üretime bağlı olarak 1940’larda ortalama %15’lere düşmüş savaşın sonunda ise bu oran yaklaşık %2’lere kadar gerilemiştir.

Çizelge. 4: II. Dünya Savaşı Yıllarında ABD’de Sivil İstihdam ve İşsizlik Oranları (Bin)

Yıllar		1940	1941	1942	1943	1944	1945
Kamu Dışında Çalışan Tüm Siviller		99,840	99,900	98,640	94,640	93,220	94,090
Sivil İş Gücü	Toplam	55,640	55,910	56,410	55,540	54,630	53,860
	Nüfusun %’si	%55.7	%56	%57.2	%58.7	%58.6	%57.2
İstihdam	Toplam	47,520	50,350	53,750	54,470	53,960	52,820
	Nüfusun %’si	%47.6	%50.4	%54.5	%57.6	%57.9	%56.1
	İş Gücünün %’si	%85.4	%90.1	%95.3	%98.1	%98.8	%98.1
İşsiz	Toplam	8,120	5,560	2,660	1,070	670	1,040
	Nüfusun %’si	%8.1	%5.6	%2.7	%1.1	%0.7	%1.1
	İş Gücünün %’si	%14.6	%9.9	%4.7	%1.9	%1.2	%1.9

Kaynak: (BLS, 2010)

Çizelge.5’de ise ABD’nin 1940 yılından 1950 yılına kadar olan federal ve askeri harcamaları gösterilmiştir.

Bu çizelgeye göre savaşın başladığı 1939 yılının sonlarından savaşın sona erdiği 1945 yılına kadar olan veriler karşılaştırıldığında ABD’nin GSMH’sı yaklaşık %75 artış göstermiştir. Savaştan sonraki beş yıl içinde ise GSMH yaklaşık %200 artmıştır. Aynı şekilde savunma harcamalarının da beş yıl içinde % 1000’in üzerinde arttığı görülmektedir.

Savaşın bittiği 1945 yılının hemen ardından bir yandan ABD ekonomisi toparlanmaya devam ederken diğer yandan bu krizin Amerikan toplumuna açtığı sosyal ve ekonomik yaralar sarılmaya çalışılmıştır. Bu çabaların içinde en önemlileri kriz sırasında Sovyetler Birliğinin artan itibarı karşısında sarsılan Batı değerlerini yeniden yüceltmek, bozulan Amerikan imajını düzeltmek ve ekonomik kalkınmanın devam etmesini sağlamaktır.

Çizelge. 5: ABD'nin II. Dünya Savaşı ve Sonrasında Federal ve Askeri Harcamaları (milyon \$)

Yıl	Nominal GSMH		Federal Harcamalar			Savunma Harcamaları			
	Toplam \$	Artış %	Toplam \$	Artış %	GSMH %	Toplam \$	Artış %	GSMH %	Fed. Harc.%
1940	101.4	-	9.47	-	9.34	1.66	-	1.64	17.53
1941	120.67	19.00	13.00	37.28	10.77	6.13	269.28	5.08	47.15
1942	139.06	15.24	30.18	132.1	21.70	22.05	259.71	15.86	73.06
1943	136.44	-1.88	63.57	110.6	46.59	43.98	99.46	32.23	69.18
1944	174.84	28.1	72.62	14.24	41.54	62.95	43.13	36.00	86.68
1945	173.52	-0.75	72.11	-0.70	41.56	64.53	2.51	37.19	89.49
1946	222.30	-0.36	55.23	-40.40	24.80	42.68	-48.60	19.20	77.30
1947	244.20	8.97	34.5	-37.50	14.80	12.81	-70.00	5.50	37.10
1948	269.20	9.29	29.76	-13.70	11.60	9.11	-28.90	3.50	30.60
1949	267.30	-0.71	38.84	30.50	14.30	13.15	44.40	4.80	33.90
1950	293.80	9.02	42.56	9.60	15.60	13.72	4.40	5.00	32.0

Kaynak: (Johnston, Williamson,2004), Not: Dolar değeri 1940 kurundan hesaplanmıştır

Bu nedenle savaşın hemen ardından iç politikada ABD tarihi ve ulusal değerlerine vurgu yapan muhafazakâr politika ve düşünce akımlarında önemli bir yükseliş gözlemlenmiştir. Bunlar arasında özellikle Amerikan tarzı hayatı yücelten Amerikan eksepsiyonalizmi önemlidir. Bu sayede Amerikan kamuoyu politika yoluyla stratejik hedeflere bağlanmış ve ilk kez 1930'larda ortaya atılan ulusal çıkarlar yeniden gündeme gelmiştir. Fakat bir farkla; o yıllarda devletin ekonomi politikalarının ulusaltı örgütlenmelerin veya baskı gruplarının maddi çıkarları yönünde biçimlendiği ve politikacıların ulusal çıkarlar yerine sadece ulusun bir parçası olan belirli grupların ekonomik çıkarlarını ve kendi çıkarlarını düşündükleri konusunda önemli eleştiriler kamuoyunda yer almıştı (Wolfers,1952:482). Bu nedenle ortaya çıkan bu büyük ekonomik kriz, söz edilen politikalara ve şirketlerin kartelleşerek ABD

ekonomisine egemen olmasına ve aşırı çıkarıcı politikalarına bağlanmıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında ise güçlükle toparlanan ekonomide benzer şeylerin yeniden yaşanmaması için daha önce Avrupa’da kabul görmüş olan Keynezyen ekonomi modeli kabul edilmiş ve 1946’da İstihdam Yasası (Employment Act) çıkartılmıştır. Bu yasayla serbest ekonomiyi savunan büyük sermayedarların Kongredeki temsilcilerine rağmen devletin ekonomiyi kontrol altında tutması kabul edilmiş oldu.

İç politikada yaşanan bu gelişmelere karşın ABD’nin savaş sırasında kendisine oluşturduğu yeni pazarları kaybetmeye elbette niyeti yoktu. Bu nedenle ekonomiyi güvence altına almak için uluslararası alanda girişimler daha savaş bitmeden 1944 yılında Breton Woods’da atılmış dünya piyasalarını kontrol altına alacak Dünya Bankası (DB) ve Uluslararası Para Fonu (IMF) kurulmuştur.

Bu toplantının en önemli sonuçlarından biri de altına dönüştürülebilen tek para biriminin dolar olmasına, diğer para birimlerinin değerlerinin de dolara göre ayarlanmasına karar verilmiş olmasıdır (Hardt, Negri,2008:281).

Sayılan tüm bu girişimler savaş sonrasında ABD’nin dünya üzerindeki egemenliğini sağlamaya ve sürekliliğini güvence altına almaya yönelik uluslararası güvenlik ağının önemli araçları halini almıştır. Fakat uluslararası alanda yapılan bu girişimlerin yurt içinde taban bulması ve egemenlik hakları bağlamında meşruiyet kazanması için dış politika kapsamında ulusal çıkarlarla özdeşleştirilmesi ve Amerikan kamuoyunun stratejik hedeflere bağlanması gerekmektedir. İşte bu gereksinim 1947 yıllarında ulusal güvenlik politikası altında formüle edilmiştir.

Bu bağlamda 12 Mart 1947’de ABD Başkanı Harry Truman tarafından Sovyet karşıtlığını ve komünizm tehdidini esas alan yeni bir dış politika açıklanmış¹⁶ ve ardından Kongre tarafından 26 Temmuz 1947’de ordu, istihbarat birimleri ve ekonomik kaynakların bu tehditlere karşı nasıl kullanılacağını anlatan bir “Ulusal Güvenlik Yasası” çıkartılmıştır (NSA,1947:3).

¹⁶ “ İnanıyorum ki, silahlı azınlıklar ya da dış baskılarla boyunduruk altına alınmaya çalışılan özgür halkları desteklemek Birleşik Devletlerin siyaseti olmalıdır. Truman.” (Hobsbawm,1996:267)

Bu Yasanın hemen ikinci maddesinde Yasanın amacının Birleşik Devletlerin gelecekte güvenliğini sağlamak için kurumlararası iş birliğini temin etmek ve ulusal güvenlikle ilgili hükümet fonksiyonlarının birbirlerine uyumunu sağlamak olduğu açıklanmıştır. Bu yasayla tam olarak yapılmak istenen şey toplumun korunması gibi bir güvenlik ihtiyacı üzerinden devletin tüm kurumlarının mobilize edilmesidir (NSA,1947:5).¹⁷

Yine bu Yasayla büyük bunalım zamanında ortaya atılan “ulusal çıkarların” ardından ilk kez “ulusal güvenlik” kavramı da ortaya atılmış ve yasa içinde ikisi bir araya getirilerek “ulusal güvenlik çıkarları” biçiminde bir senteze gidilmiştir. Buna rağmen yasanın hiçbir yerinde ne ulusal güvenlikle veya ulusal çıkarlarla ilgili açık bir tanımın yer aldığı görülmektedir. Fakat teknolojinin katkısıyla silahların yıkıcılığın sürekli artması ve bunlara ulaşımın kolaylaşmasıyla beraber komünizmin yayılma tehlikesi ABD tarafından başlıca tehditler olarak sunulmuştur.¹⁸ (Yoshpe,1981:1).

Nitekim 1944’de Arnavutluğun, 1945-46’da Bulgaristan’ın, 1945’de Çekoslovakya’nın,1946’da Doğu Almanya’nın, 1944’de Polonya ve Macaristan’ın yine 1945’de Yugoslavya’nın komünist rejime dönmesi başta ABD’yi ve Avrupa’yı oldukça telaşlandırmıştır.

Bu nedenle daha önce alınan siyasal ve ekonomik düzenlemelere askeri önlemler eklenerek kısaca “Rusya’yı Avrupa’nın dışında, Amerika’yı içinde ve Almanya’yı ise kontrol altında tutmak” biçiminde özetlenen bir amaç için 1949 yılında Kuzey Atlantik İşbirliği (NATO) uluslararası güvenlik örgütü kurulmuştur.

¹⁷ Bu düzenlemenin yasalaştırılmasıyla Kongre, Birleşik Devletlere gelecekteki güvenliği için gelişmiş bir program sağlamayı amaçlar. Bu program başta Savuma Bakanlığı ile Savunma Sekreterliği kontrol ve yönetimi altındaki üç askeri departmanı (kara, hava ve deniz) içeren ulusal güvenlikle ilgili hükümet departman, ajans ve fonksiyonları için bütüleştirilmiş politika, uygulama ve işlemlerin oluşturulmasını sağlar (National Security Act. Sec.2[50 U.S.C.401]).

¹⁸ Hobsbawm’a (1996:276) göre “komünist dünya komplosu en azından Soğuk Savaş’ın başlangıç yıllarında siyasal demokrasi olma iddiası taşıyan hiçbir ülkenin iç politikalarının önemli bir parçası değildi. Demokratik ülkeler arasında sadece ABD’de başkanlar komünizme karşı seçiliyordu. Amerikan dış politikası incelendiğinde Amerika içinde konu komünist dünya hâkimiyeti değil ABD’nin üstünlüğünün devam ettirilmesidir. NATO’ya bağlı ülkeler ise Amerikan politikasından hoşlanmasalar da nefret uyandıran bir siyasal sistemin askeri gücüne karşı, bu sistem var olmaya devam ettiği sürece, korunmanın bedeli olarak Amerikan üstünlüğünü kabul etmeye hazır olduklarını göstermişlerdir. Çünkü Washington gibi onların da SSCB’ye güvenleri yoktu. Özetle herkesin benimsediği siyaset komünizmin yok edilmesi değil “çevreleme” siyasetiydi” (Hobsbawm,1996:276)

Batı'nın bu mobilizasyonuna karşılık olarak 1955 yılında Sovyetler Birliği'nin önderliğinde Varşova Paktı kurularak dünya iki büyük güç etrafında toplanmış ve iki büyük gruba ayrılmıştır¹⁹. Bu iki güvenlik örgütünün varlığı ulusal güvenliğin uluslararası anlam kazanmasına ve bir politika ve ideoloji haline dönüşerek NATO'ya bağlı ülkelerde Batı değerlerine karşı geliştirilen her türlü akımı içte ve dışta kontrol altında tutmak, Sovyetler Birliği cephesinde ise çok partili halk demokrasilerinden komünist olmayanları tasfiye etmek için kullanılabilir hale gelecektir (Oppenheimer,1984:281; Hobsbawm,1996:277).²⁰

Artık bu yıllardan sonra tüm dünyada ulusal /uluslararası güvenlik politika ve kuramlarının içeriğini bu iki örgüt arasındaki ilişkiler özellikle ABD ve SSCB dış politikaları belirleyecektir.

Aslında NATO'ya bağlı çoğu ülkenin ulusal ve uluslararası güvenlik konusunda ABD ile olan işbirliği Soğuk Savaş yıllarının öncesine dayanır. Örneğin daha İkinci Dünya Savaşı yıllarında, 1943 yılında İngiltere ve ABD arasında güvenlik ve istihbarat paylaşımı konusunda BRUSA anlaşması yapılmıştır. 1947 yılında bu anlaşma İngilizce konuşan ülkeler olarak ABD ve İngiltere'yle birlikte Avustralya, Kanada ve Yeni Zelanda'yı da kapsayacak biçimde genişletilmiştir. Bu anlaşma kapsamında yapılan görev paylaşımıyla adeta küresel bir dinleme ve gözlem ağı oluşturulmuştur (ECHELON). Buna göre Avustralya; Güneydoğu Asya, Endonezya ve Güney Çin'i, Kanada; Sovyetler Birliğini, Yeni Zelanda; Pasifik ülkelerini, İngiltere; Avrupa, Rusya, Ural'lar ve Afrika'yı, ABD ise tüm Güney Amerika ülkelerini, Asya ve Kuzey Rusya ile Çin bölgelerini izleyecektir (Wilson,2004:352).

¹⁹ Kagarlitsky'ye (2007:442) göre Almanya'nın iki devlete bölünmesi ve Avrupa topraklarında iki karşı askeri bloğun yaratılması için ilk adımları atan ABD olmuştur. İlk kez nükleer silah geliştiren ve Japonya'ya karşı kullanan da ABD olmuştur. Almanya'nın Batı işgalindeki bölgelerinde uygulanan parasal reform, bu bölgede Federal Cumhuriyetin ilanı, Sovyetler Birliği sınırı boyunca askeri blokların oluşturulması bunlara karşı önlemler alması yönünde Moskova'yı kızdırmıştır.

²⁰ Örnek olarak ABD, 1948 yılında komünistlerin İtalya'da seçimleri kazanması halinde uygulanmak üzere askeri müdahale planları hazırlanmıştır (Hobsbawm,1996:277). Başka bir örnek ise 1964 yılında Brezilya'da gerçekleştirilen darbedir. Brezilya'da yapılan darbe, resmi olarak "Ulusal Güvenlik Doktrini" kavramına dayandırılmıştır.

Politikanın en önemli özelliklerinden biri, gözettiği hedefler doğrultusunda gerekli aşamaları sürekli üreten ve yenileyen bir sistem olmasıdır. Bu nedenle yenilenen sistem içinde devletin her defasında en yaygın meşruiyet kaynağını ise güç ve güvenlik oluşturur. Öyle ki bu güç ve güvenlik devletin toplum karşısında elini güçlendirerek onu her defasında toplumun üzerine yerleştirir (Eroğul,1999:111).

Bu açıdan Soğuk Savaş dönemi güvenlik politikaları da daha çok devlet merkezlidir ve içeriğini askeri, politik, teknolojik ve stratejik üstünlüklere dayalı bir rekabet sistemi doldurur. Bu rekabet aynı zamanda askeri silah sanayisine dayalı bir sermaye birikimine neden olduğundan ABD ve Batı ekonomisi için oldukça verimli koşullar sağlamıştır. Soğuk Savaş yıllarının bu rekabet ortamı sadece Batı ekonomisinin özellikle ABD ekonomisini canlandırmakla kalmamış aynı zamanda güvenlik çalışmaları bakımından tarihin en heyecanlı ve yaratıcı döneminin yaşanmasına da neden olmuştur. Bu nedenle Soğuk Savaş yılları jeopolitik teorilerin ve güvenlik çalışmalarının altın çağı olarak adlandırılırlar (Buzan, Hansen,2009:67).

Bu dönemde ulusal ve uluslararası planda gerçekleştirilen güvenlik çalışmaları üç ana konu etrafında toplanır. Bunlar:

- a) Stratejik Çalışmalar
- b) Barış Çalışmaları
- c) Silahların Kontrolü

Stratejik çalışmalar genellikle uluslararası ilişkiler alanında geliştirilen teoriler etrafında şekillenmiş ve yürütülmüştür²¹. Bu teorilerin hemen hepsinin ortak hedefi ve özellikleri Sovyet yayılcılığını önlemek ve ABD egemenliğinin devamını sağlamak biçimindedir (Ripsman, Paul, 2005:203). Bunu başarmak için güvenlik risk ve gerekçeleri en önemi araç olarak kullanılmıştır. Bu tehditlerin her iki kutupta yer

²¹ Alfred Mahan'ın Deniz Gücü (Sea Power) Teorisi, Halford Mackinder'in Kalpgah (Heartland) Teorisi, Nicholas Spykman'ın Kenarkuşak (Rimland) Teorisi gibi jeopolitik kuramlar; Karl Deutsch'in İletişim Kuramı; David Mitrany, Ernst Heas, Leon Linberg, Joseph Nye gibi uzmanların geliştirdiği Fonksiyonalist ve Entegrasyon kuramları; Bernard Brodie, Herman Kahn, Glen Synder, Paul Diesing gibi uzmanların geliştirdiği Caydırma (Deterence) Kuramı; Robert North, J.David Singer, Melvin Small'un Çatışma ve Savaş (Conflict and War) Kuramı; William Riker ve Stephan Walt'ın İttifak (Allience) Kuramı; Thomas Schelling, Anatol Ropoport'ın Pazarlık (Bargain) Kuramı; Richard Synder, Graham Allison ve Glenn Paige'nin Kararverme (Decision) Kuramı gibi uluslararası ilişkiler teorileri hep güvenlik üzerinden üretilmiş teorilerdir (Arı,2004:98)

alan merkez güçler tarafından saptanması, önlem ve önerilerin yine bu güçler tarafından geliştirilmesi uluslararası toplumu hiçbir zaman çıkamayacağı bir paradoksun içine itmektedir. Bu nedenle uluslararası ilişkiler ve dış politika bağlamında geliştirilen bu teori ve akademik çalışmalar aslında güvenlik sorununu çözümüne katkıda bulunmaktan daha çok, anlaşılmasını güçleştirmişlerdir. Yine güvenlik sorununun gerçek nedenlerinin anlaşılmasının diğer bir önemli nedeni ise uluslararası ilişkilerin her iki kutbun egemen güçleri tarafından izlenerek bu teoriler yoluyla yorumlanması ve küresel egemenliğin gereksinimleri doğrultusunda sürekli olarak yeniden tasarlanmasıdır. Bu bir anlamda hayatı her yönüyle kuşatan yönetimler tarafından bir kontrol toplumu oluşturulmasıdır (Hardt, Negri,2008:48).

Bu kontrol toplumunda küresel güçlere olan ihtiyaç ve bağlılığın güvenlik üzerinden pekiştirilmesi ve sürekli güncellenmesi görevi politikacı ve akademisyenlere verilmiştir. Soğuk Savaş yıllarında gerçekleşen güvenlik çalışmaları içinde yer alan “Barış Çalışmaları” da aslında yukarıda anlatılan sorunun bir sonucudur. Çünkü sürekli bir gerilim üreten bu politikalar ilk olarak Vietnam Savaşı’nın ağır sosyal ve politik maliyeti altında yine Amerikan toplumu ve akademisyenler tarafından sorgulanmaya başlanmıştır.

Örneğin bu akademisyenlerden biri olan Johan Galtung “Yapısal Şiddet”, “Pozitif ve Negatif Barış” kavramlarını ortaya atarak daha insancıl bir düzen kurmak adına diyalogu ve özgürleştirici pratikleri geliştirmeyi amaçlayan eleştirel bir güvenlik yaklaşımı geliştirmiştir. (Booth,2004:15).

Vietnam Savaşı’nın neden olduğu bu sosyopolitik karışıklık sonucunda ABD Dış Politikası’nda bir değişim yaşanmıştır. Nixon Doktrini diye anılan bu politika gereği ABD’nin yabancı ülkelerdeki askerleri kısmen geri çekilerek Amerikan çıkarlarının ekonomik ve askeri yardımlar yoluyla takibine karar verilmiştir.

Güvenlik çalışmaları içinde yer alan silahların kontrolüyle ilgili yaklaşım ve eleştiriler ilk olarak büyük güçlerin nükleer silahlanma politikalarına toplumda oluşan tepki üzerine başlamıştır. Silahların ve şiddetin sınırlandırılmasıyla ilgili çabaları tarihte çok eski devirlere kadar götürmek mümkünse de, öldürücü gücü yüksek silahların üretildiği nükleer çağda yapılan çaba ve anlaşmalar diğerlerinden oldukça farklıdır.

Çizelge. 6: Silahların Kontrolüyle İlgili Olarak Yapılmış Uluslararası Anlaşmalar.

Anlaşma Adı	İmzalandığı Tarih	Yürürlüğe Girdiği Tarih
Antarctic Treaty	1959	1961
Partial Test Ban Treaty	1963	1963
Outer Space Treaty	1967	1967
Nuclear Non-Proliferation Treaty	1968	1970
Seabed Arms Control Treaty	1971	1972
Strategic Arms Limitation Treaty (SALT I)	1972	1972–1977
Anti-Ballistic Missile Treaty	1972	1972
Biological Weapons Convention	1972	1975
Threshold Test Ban Treaty	1974	1990
SALT II s	1979	1979
Environmental Modification Convention	1977	1978
Convention on Certain Conventional Weapons	1980	1983
Moon Treaty,	1979	1984
Intermediate-Range Nuclear Forces Treaty	1987	1988
Treaty on Conventional Armed Forces in Europe, CFE Treaty)	1990	1992

Kaynak: (Forsberg,2009)

Bu konuda en çok bilinen anlaşma 1919'da yapılan Versay Anlaşması ve 1925'de yapılan ve 134 devlet tarafından imzalanan Cenova Protokolü'dür. Soğuk Savaş yıllarında ise 1960-1990 arasında 14 kadar anlaşma imzalanmıştır.

Çizelge.6'da 1959 ile 1990 yılları arasında silahların kontrolüne yönelik yapılmış olan uluslararası anlaşmalara yer verilmiştir. Bu Çizelge incelendiğinde silahların kontrolüyle ilgili en çok anlaşmanın 1970'li yıllarda yapıldığı görülür. Bu yıllardan sonra 1990'a gelinceye kadar yapılan anlaşmalar incelendiğinde ise yapılan işin teknolojisi eskimiş silahların tasfiye edilmesinden ibaret kaldığı anlaşılmaktadır.

3.1.3. Jeoekonomik Güvenlik Dönemi

İkinci Dünya Savaşı sonrasında uluslararası politik alanda Batı Avrupa hegemonyasının çökmesinin ardından dünya ABD ve Sovyetler Birliğinin etki sahasında ikiye bölünmüştü. Soğuk Savaş boyunca eski emperyalist güçleri kendi rejimine tabi kılan ABD Sovyetler Birliği'yle olan çekişmesini ideolojik boyutta tutarak aslında bir denge politikası izlemiştir. Hobsbawm'ın (1996:276) "Soğuk Barış" olarak adlandırdığı bu ortam eski güçlerin çöküşünü hızlandırarak yeni bir dünya düzeni için ABD'nin elini güçlendirmiştir. Soğuk Savaş sonrası ABD öncülüğünde ortaya çıkacak ve dünyadaki her olaya ABD müdahalesini adeta gerekli ve haklı kılacak küresel ağ biçimindeki iktidar projesinin ekonomik belirtileri daha Soğuk Savaş yıllarının sonlarına yaklaşırken kendisini göstermeye başlamıştır.

Bu olaylardan en önemlisi Arap-İsrail Savaşı ardından başlayan petrol krizidir. 1973'de yaşanan "petrol şoku" sonrasında her iki tarafın askeri ve politik kaygılarının yerini daha belirgin biçimde ekonomik kaygılar almıştır (Kagarlitsky,2007:453). Yine 1970'lerde yaşanan kriz öncesi Vietnamlıların ABD'ye karşı askeri zaferi, uluslararası düzeyde oluşturulan kontrol toplumunun istikrarını bozmuş, durgunluk beraberinde ekonomik krizi getirmiştir. Sovyet cephesinde ise hem Fordist hem de Taylorist olan üretim tarzı hem de Keynesçi-Sosyalist ve bu yüzden içeride modernleşmeci, dışarıda emperyalist olan politik bir tutum yüzünden sistem yapısal bir krize girerek parçalanmıştır (Hardt, Negri,2008:292).

Aslında 1970'li yıllarda yaşanan petrol şoku Batı ve Sovyetler Birliği'ni daha fazla birbirine yakınlaştırmıştır. Arapların petrolü bir silah olarak kullanmaya başlaması üzerine başta Batı Almanya, Finlandiya, İtalya ve Fransa gibi ülkeler Sovyetler Birliği ile enerji anlaşmaları yapmıştır. Ortadoğu krizi ağırlaştıkça Avrupa ülkeleri bu tür enerji projelerine daha fazla ilgi göstermişler bu şekilde ekonomik çıkarlara yönelik kaygılar askeri güvenlik kaygılarının önüne geçmeye başlamıştır (Kagarlitsky,2007:453).

Tarih boyunca iktisadi duraklama ve gerileme dönemleri sistemi toplumun sınıf ilişkilerinde köklü bir değişime zorlar. Eğer iktisadi sistem kendi içinde yeni bir

düzenlemeye gitmezse artan yapısal bozukluklar sistemin işleyişini tehlikeye düşürecektir (Laski, 1970:29). Bu nedenle zaman zaman kapitalizmde yaşanan krizler her defasında sistemik değişiklikleri beraberinde getirerek iktisadi sistemin kendini yeniden üretmesine neden olur. Bu bağlamda 1970'li yıllarda Batı cephesinde yaşanan krizlerin nedeni yine bir kriz sonrasında geçilen Keynezyen ekonomik modelde görülüp yeni bir liberal yapılanmaya (neoliberal) gidilmiştir.

Bu arada 1960'lı yıllarda başlayan ve 1970-80'li yıllara yaklaştıkça daha da güçlenen toplumsal tepkiler ve özgürlükçü hareketler Soğuk Savaş yılları boyunca oluşturulmuş olan kontrol toplumunun yapısını da gevşetmiştir. Özellikle teknolojiye bağlı olarak artan kültürel iletişim, uluslararası toplum üzerinde güvenlik endişesi ve korkuya dayalı bir kontrolün sürdürülmesini zorlaştırmıştır. Soğuk Savaş yıllarının sonlarına doğru yoğunluğu giderek artan bu sosyal değişim ve toplumsal örgütlenmeye (sivil toplum hareketlerine) değişik zamanlarda yaşanan büyük çevre felaketlerinin katkısı da oldukça fazladır.

Örneğin, 3 Aralık 1984 günü ABD kökenli *Union Carbide* firmasının Hindistan'da Bhopal'de kurduğu böcek ilacı üreten fabrikadan 40 ton metil isosiyanat gazının dışarı atılması 18.000 kişinin ölümüne, 150.000'den fazla insanın zehirlenmesine neden olmuştur (Grazia, 1985:3). Ardından 26 Nisan 1986 günü Ukrayna'da bulunan Çernobil Reaktöründe yaşanan nükleer kaza sonucu atmosfere büyük miktarda füzyon ürünleri salındığı 30 Nisan 1986 günü tüm dünyaya duyurulmuştur (Jensen,1994:2). Mart 1989'da ise daha büyük bir çevre felaketi yaşanmış *Exxon Valdez* isimli petrol tankerinden resmî verilere göre 10.8 milyon galon petrol denize akmıştır. Bölgedeki doğal yaşam bundan yoğun şekilde etkilenmiş, deniz kuşlarından katil balinalara kadar bölgede yaşayan birçok türden hayvan ölmüştür. Temizleme çalışmaları gerek bölgenin konumu gerekse bu çapta bir kazanın daha önce yaşanmamış olması sebebiyle pek de etkili olmamıştır (Keeble,1999:4).

Bu ve benzeri olayların hükümetler üzerinde bir baskı oluşturması ve Sovyetler Birliğinin dağılmasıyla oluşan stratejik boşluk, uluslararası politikanın reel politik ve ekonomik mücadele çizgisinden kısa süreli bir sapmaya neden olmuştur. Bu

bağlamda 1994’de BM tarafından yayımlanan İnsani Kalkınma Raporunda (HDR) ulusal/uluslararası güvenlik alanında yeni bir yaklaşım olan “insan merkezli” (human cenric) güvenlik tanımlaması yapılmış ve insanlığın yüz yüze olduğu tehditler şu şekilde sıralanmıştır:

- a) Devlet içi ya da devletler arasında ekonomik fırsatlar bakımından giderek artan eşitsizlik
- b) Devletler tarafından kendi vatandaşlarına uygulanan sistematik baskı ve şiddet.
- c) Devletler arasında giderek artan yabancı düşmanlığı ve antagonizm.
- d) Yenilenebilir kaynaklarda giderek artan azalma ve giderek artan çevre sorunları.
- e) Yükselen devlet içi etnik sorunlar.

Raporun yayımlandığı San Francisco konferansında ABD Başkan Yardımcısı hükümetinin bu konudaki yaklaşımını şu şekilde özetlemiştir (UNDEP, 1994:24):

Barış için sürdürülen çabalar öncelikle iki cephede sürdürülmelidir. Birinci cephe güvenlik cephesidir ki, bu cephede alınan zafer korkulardan emin olmaktır (freedom from fear). İkinci cephe ise ekonomik ve sosyal cephedir ki bu cephede zaferin anlamı ihtiyaçlardan emin olmaktır (freedom from wants). Sadece bu iki cephede birden elde edilen zafer dünyamızda sürdürülebilir bir barışın teminatı olabilir. Eğer insanlar evlerinde ve işlerinde kendilerini güvende hissedemezse güvenlik konseyine koyulan hiçbir önlem ya da anlaşma dünyayı bir savaş tehlikesinden koruyamaz²².

İnsani kalkınma Raporu’na göre Soğuk Savaşın ideolojik yapılanması içinde kırılğan ve zayıf devletlerin hayatta kalma mücadelesi sıradan insanların günlük yaşamda karşı karşıya kaldığı tehditleri unutturmuştur. İnsanların birçoğu için güvenlik, yaygın hastalıklardan, açlıktan, işsizlikten, suçtan, sosyal çatışmalardan ve politik baskılardan uzak kalmak anlamını taşımakta, güvensizlik ise bu tarz yaygın sosyal kaygılar üzerinden tanımlanmaktadır. Bu nedenle güvenlik silahlarla ilgili değil insan onuru ve hayatıyla ilgili olmalıdır. Yine BM Raporu’na göre insan merkezli

²² Bu konuşmada geçen “freedom from fear” ve freedom from wants” ilk olarak 1941 yılında ABD Başkanı Roosevelt tarafından dile getirilmiş daha sonra BM İnsan Hakları Sözleşmesi’ne eklenmiştir. Bu konuşmanın yapılışından 53 yıl sonra bu özgürlükler BM’in İnsan merkezli güvenlik yaklaşımının merkezine oturtulmuştur.

olarak tanımlanan bu güvenlik yaklaşımı şu nedenlerle herkes tarafından dikkate alınmak zorundadır (UNDEP,1994:23);

- a) İnsan güvenliği evrenseldir.
- b) İnsan güvenliğiyle ilgili olgular birbirine bağlıdır.
- c) İnsan merkezli güvenlik yaklaşımı sorunların önüne geçmeyi kolaylaştırır.

Bu nedenlerle kimi politikacılar tarafından “insan merkezli” güvenlik yaklaşımı “küresel krizlerin günlük yaşamın akışı üzerindeki olumsuz etkilerine bağlı olarak ortaya çıkan sosyal sorunları aşmada uygun yöntemler üretmeye yarayacak bir yaklaşım” olarak görülmüştür (Soeya,2004:8).²³

BM İnsani Gelişme Raporunda, güvenliğin içeriğinin iki basit yolla çabucak değiştirilebileceği öne sürülmektedir (UNDEP,1994:24). Bunlar;

- a) Teritoryal güvenliğe vurgu yapmak yerine insanların güvenliğine vurgu yapmak.
- b) Güvenliğin silahlar yoluyla değil sürdürülebilir insani kalkınmayla sağlanabileceği düşüncesini egemen kılmak.

Bu açıklamaların başında her ne kadar güvenliği merkez noktasını insan odaklı bir alana kaydırmak gayretinden söz edilmişse de sonuçta işin sürdürülebilir kalkınma yoluyla iktisadi bir alana taşınması dönemin ekonomik öncelikli konjonktürüne uyumlu bir yaklaşımı insani güvenlik üzerinden türetme gayreti olarak yorumlanabilir.

Bu bağlamda insanlığın karşı karşıya kaldığı tehditler şu şekilde listelenerek güvenlik yedi kategoride toplanmıştır (UNDP,1994:24). Bunlar:

- a) Ekonomik Güvenlik (Economic Security)
- b) Sağlık Güvenliği (Healty Security)
- c) Gıda Güvenliği (Food Security)
- d) Kişisel Güvenlik (Personal Security)

²³ 1998’de Japon başbakanı Keizo Obichi Japan Center for International Exchange’in sponsorluğunda düzenlenen “Intellectual Dialogue on Building Asia’s Tomorrow” başlıklı bir konferansta insan merkezli güvenlik yaklaşımıyla ilgili yukarıda geçen bu açıklamayı yapmıştır. Ardından insan merkezli güvenliğin, yaşamı ve insanın saygınlığını tehdit eden her şeye karşı verilecek olan mücadeleyi güçlendireceğine inandığını belirtmiştir (Soeya,2004:8).

- e) Toplumsal Güvenlik (Community Security)
- f) Çevresel Güvenlik (Environmental Security)
- g) Politik Güvenlik (Political Security)

BM tarafından yapılan bu tanımlama ve sınıflandırma sosyal olguların sürekli inşa halinde bulunduğu temel varsayımına dayanan ve uluslararası alanda değişen koşullara uyum sağlamada son derece başarılı olan, güvenliğe “konstrüktivist” bir yaklaşımı yansıtmaktadır.

Neoliberal politikaların giderek yaygınlaştığı 1980 ve 1990’lı yıllar boyunca konstrüktivizm uluslararası ilişkilerde realist ve pozitivist²⁴ düşünceleri eleştiren bir yaklaşım olarak kalmıştır. Özellikle iletişim ve ulaşım alanında yaşanan gelişmeler nedeniyle hızlanan para ve finans akımlarının ekonomiye her zamankinden daha fazla etkinlik katması, sosyal ve kültürel etkileşimin artması, yerel sorunların kendi sınırlarında kalmayarak bölgesel veya küresel sorunları tetikleyebilmesi ve giderek artan kaynak sorunları güvenliğe daha bütüncül (holistik) ve geniş bir yaklaşımı zorunlu kılmıştır.

BM’in Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkan yeni bir dünya düzeni arayışı içinde güvenlik konusunda ortaya attığı bu insan merkezli yaklaşımın BM Güvenlik Konseyinde veto yetkisi bulunan büyük güçlerin geleceğe yönelik planları için çok da yeterli olmadığı görülmektedir. Ayrıca insan merkezli ve devlet merkezli güvenlikte referans objelerin güvenliğe olan ihtiyaçlarının farklı düzlemde olması bu ikisinin birinin yerine ikame edilemeyeceği düşüncesini doğurmuştur (Kerr,2003:2).

BM’in güvenlik konusunda yaptığı tanımlamaya bağlı olarak geliştirilen güvenlik sınıflandırmasının içeriği ise kısaca şöyledir.

a) Ekonomik Güvenlik: BM’in insan merkezli güvenlik yaklaşımında ekonomik güvenlik genellikle işsizlik, enflasyon, yoksulluk ve eşitsizlik gibi konuları içermektedir. Bu nedenle ekonomik güvenlik öncelikle ortalama bir yaşam standardını sürdürece kadar bir gelir sürekliliğinin sağlanması anlamına gelir. BM verilerine

²⁴ Her iki teori de insanın rasyonelliğini ön plana taşımaktadır.

göre günümüzde bu bakımdan sadece insanların dörtte biri ekonomik olarak güvence altındadır. Zengin ülkelerde bile teknolojinin katkılarıyla emek yoğun işlerin giderek azalmasına bağlı olarak bir iş bulmak ya da sahip olunan işi korumak oldukça güçleşmiştir.

Çizelge.7’de seçilmiş OECD ülkelerinde 1980–2009 yılları arasındaki işsizlik oranları gösterilmektedir. Bu çizelgeden de anlaşılacağı gibi çoğu ülkenin işsizlik oranları 1980’li yıllardan itibaren artış göstermiş İngiltere, ABD, İtalya ve Almanya gibi ülkelerde ise oldukça istikrarsız bir görünüm almıştır.

Çizelge. 7: Seçilmiş OECD Ülkelerinde 1980–2009 Yılları Arasında İşsizlik Oranları (%)

	1980	1985	1990	1995	2000	2005	2006	2007	2008	2009
Belçika	-	-	7	9.4	7	8.4	8.3	7.4	7	-
Fransa	-	-	-	-	-	8.9	8.8	8	7.4	-
Almanya	3.2	8	6.2	8.1	7.8	11.1	10.2	8.6	7.5	-
Yunanistan	2.8	7.8	7	10	11.4	9.9	8.9	8.3	7.7	-
Macaristan	-	-	-	10.4	6.4	7.2	7.5	7.4	7.8	10
İtalya	7.6	10.3	11.4	11.2	10.2	7.7	6.8	5.9	6.7	-
Japonya	2	2.6	2.1	3.1	4.7	4.4	4.1	3.9	4	5.1
Meksika	-	-	2.7	6.2	2.5	3.6	3.6	3.7	4	5.5
Polonya	-	-	-	13.3	16.1	17.8	13.9	9.6	7.1	8.2
İspanya	11.4	21.5	16.2	22.9	13.9	9.2	8.5	8,3	11.3	18
Türkiye	8.1	7.1	8	7.6	6.5	10.2	9.9	9.9	10.8	-
İngiltere	6.8	11,4	7.1	8.7	5.4	4.8	5.4	5.3	5.7	-
ABD	7.1	7.2	5.6	5.6	4	5.1	4.6	4.6	5.8	9.3
AB	-	-	-			8.9	8.2	7.1	7	-

Kaynak (OECD,2010)

Ekonomi konusunda diğer bir sorun da yüksek enflasyon oranları olmuştur. 1980’li yıllarda bu oran olağanüstü düzeylerde seyretmiştir. Bu konuda en kötü örnekler Nikaragua’da %584, Arjantin’de %417, Brezilya’da %328, Uganda’da %107, 1990’da ise Ukrayna’da %1445, Rusya Federasyonu’nda %1353, Litvanya’da %1194’dür (UNDEP,1994,26). Bunun sonucunda dünyanın birçok bölgesinde ücretlerde keskin düşüşler yaşanmıştır.

Tüm bu ekonomik verilerin önemli olumsuz yansımaları yoksulluk oranında yaşanan artışlardır. ABD ve AB’de nüfusun yaklaşık %15’i yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır. Bu oran etnik kökene göre değişmekte sığınmacı ve azınlıklar arasında bu oran daha da yüksek çıkmaktadır. Genelleme yapılacak olursa insanların üçte biri yoksulluk sınırının altında hayatını sürdürmek zorunda kalmaktadır (UNDEP,1994:26).

Ekonomiden kaynaklan güvensizliğin bir diğer sonucu ise evsizliktir. 1990’lı yılların ilk yarısında yapılan araştırmalar New York nüfusunun %3’ünün siyah çocukların ise %8’inin korunaklarda yaşadığını ortaya koymaktadır. 2001 yılı istatistiklerine göre Avustralya’da 99.900 insan evsizdir. Bunların %54’ü 24 yaşın üzerinde, %42’si bayan ve %23’ünün ise bir ailesi bulunmaktadır. Kanada’da ise evsizlerin sayısı 14.145 iken ABD’de 444.000’dir (Homeless Statistic,2010).

b) Gıda Güvenliği: Gıda Güvenliğinin anlamı tüm insanların, tüm zamanlarda temel gıda maddelerine fiziksel ve ekonomik yönden ulaşabilme güvencesidir. Bu sadece etrafta yeterince yiyeceğin olması anlamında değil insanların bunlara ulaşabilmesi ve satın alabilme gücüne sahip olması ile ilgilidir. Yeterince yiyecek olmasına karşın alım gücünün olmaması nedeniyle açlık yaşanabilir. 1980’li yılların verilerine göre gelişmekte olan ülkelerde bile gıda üretiminde %18 artış yaşanmıştır ve dünyada herkese günlük 2500 kalori sağlayacak kadar gıda bulunmaktadır. Fakat bunun anlamı herkesin yeterince gıdaya ulaşabildiği anlamında değildir.

Sorun gelir dağılımında olduğu gibi adaletsiz gıda dağılımındadır. Dünyada 800 milyon insan açlık çekmektedir. Orta Afrika ülkelerinde insanların %30 temel besin maddelerini alamamaktadır. Güney Asya’da bebeklerin %30’u beslenme sorunlarına bağlı olarak normal doğum ağırlığının altında dünyaya gelmektedir.

c) Sağlık Güvenliği: Gelişmekte olan ülkelerde insanların çoğu enfeksiyona bağlı hastalıklardan ölmektedirler. BM verilerine göre yılda 6.5 milyon insan akut solunum rahatsızlıklarından, 4.5 milyonu ishalden ve 3.5 milyonu tüberküloz’dan

ölmektedir. Bu ölümlerin çoğu yetersiz beslenme, uygun olmayan yaşam koşulları e temiz suya ulaşamama gibi nedenlere bağlıdır (UNDEP,1994:27).

Endüstriyel ülkelerde ölümlere neden olan hastalıkların büyük bir kısmı dolaşım sistemi rahatsızlıklarından kaynaklanır ve ardından kanser olayları gelir. ABD’de yapılan araştırmalarda 18 kanser türünün çevresel kirlenmeden kaynaklandığı saptanmıştır. Endüstriyel ve gelişmekte olan ülkelerde sağlık güvenliği genellikle fakir insanlar ve çocuklarla ilgili bir durumdur. ABD’de beyazların üçte biri karbon monoksit kirliliği yaşanan bölgelerde yer almaktayken bu oran siyahlarda %50'lere çıkmaktadır. Bu gibi eşitsizlikler sağlık hizmetlerine ulaşmada da yaşanmaktadır. Endüstriyel ülkelerde her 400 kişiye bir doktor düşerken gelişmekte olan ülkelerde yaklaşık 7000 kişiye bir doktor düşmekte orta Afrika ülkelerinde ise bu oran her 36,000 kişiye bir oranına kadar yükselmektedir (UNDEP,1994:27).

d) Çevresel (Environmental) Güvenlik: BM’in 1994’de yayımladığı İnsani Kalkınma Raporu’na göre insan varlığı çevrenin fiziksel sağlığına bağlıdır. Yeryüzüne verilen her zarar dramatik olarak yeniden insanlara dönmektedir. Hızlı nüfus artışı ve kentleşme ise bu zararların doğa tarafından giderilmesini güçleştirmektedir. Ülkelerin çevre bakımından yüz yüze kaldığı genel tehditler ekosistemde yerel ve küresel planda yaşanan gerilemedir. Çevre güvenliği ile ilgili sorunlar nükleer felaketlerden, doğal afetlere çevresel kirlenmeden kaynakların azalmasına kadar uzanan geniş bir alanı içermektedir.

e) Bireysel Güvenlik: Bireysel güvenlikten kastedilen kişiye yöneltilmiş fiziksel şiddettir. Yoksul ve zengin ülkelerin hepsinde de insan hayatı giderek artan bir şekilde ani ve öngörülemeyen şiddet yüzünden tehdit altına girmektedir. Fiziksel şiddetin farklı biçimleri bulunmaktadır (UNDEP,1994:30). Bunlar:

- a) Devlet kaynaklı şiddet (fiziksel işkence gibi)
- b) Diğer devletlerden kaynaklanan fiziksel şiddet (savaşlar gibi)
- c) Diğer insanlardan ya da gruplardan kaynaklanan fiziksel şiddet (etnik ayrımcılık gibi)

- d) Belirli organize suç gruplarından kaynaklanan fiziksel şiddet (sokak suçları ya da çeteler gibi)
- e) Kadınlara yönelik fiziksel şiddet (baskı ve tecavüz gibi)
- f) Zayıflıklarından ya da bağımlılıklarından dolayı çocuklara yönelik fiziksel şiddet (çocuk sömürüsü)
- g) Bireyin kendisinden yine kendi varlığına yönelik tehditler (intihar ve uyuşturucu kullanımı gibi)

Birçok toplumda insan hayatı daha öncekinden çok daha fazla tehdit altındadır. Birçok insan artan suç oranlarından büyük endişe duymaktadır. Bu suçların güvenlik boyutundan başka ekonomik maliyeti de oldukça yüksektir. 1980'li yıllarda ikinci yarısında Portekiz ve İtalya'da cinayet oranları ikiye katlarken aynı zaman diliminde Almanya'da üçe katlamıştır (UNDEP,1994:32).

f) Toplumsal Güvenlik: İnsanların çoğu güvenliklerini ait oldukları grup, toplum ya da örgütten türetirler. Kültürel kimliklerini ya da değer yargılarını bu topluluk üretir ve korur. Örnek olarak insanlar bireysel zayıflıklarını üyesi oldukları aile, kabile ya da topluluk içinde telafi ederler. Fakat aynı zamanda bu topluluklar baskıcı uygulamaları da barındırır ve gelenek çatsı altında sürdürülmesini sağlar. Bu geleneklerin bir kısmı modernitenin ağır baskısı altında kırılır ve değişmeye yüz tutar. Fakat aynı zamanda kültür, dil gibi önemli öğelerde bu yozlaşmadan nasibini alır ve hızla unutulur bozulurlar. Özellikle diğerlerine göre daha güçsüz olan geleneksel toplumlar diğerlerinin saldırısı altındadırlar. Dünya devletlerinin yaklaşık %40'ı beşten daha fazla etnik nüfus barındırırlar ve bunlardan bir veya daha fazlası ayrımcılığa tabi tutulur. Kimi yerlerde bu ayrımcılık insanların sosyal hizmetlerden hatta iş olanaklarından yararlanamamasına kadar dayanır. Bu bağlamda dünyadaki ülkelerin en az yarısı etnik sorun ve kavgalarla yüzyüzedirler. Bu etnik çatışmalar kimi yerde son derece acımasız sonuçlara neden olmaktadır (Çizelge.8).

Çizelge. 8: Etnik ve Dini Çatışmalara Bağlı Olarak Göç Eden İnsan Sayısı (1983–1994)

ÜLKE	Ülkeden Göç Eden Sığınmacı Sayısı
Afganistan	4,720.000
Mozambik	1.730.000
Irak	1,310.000
Somali	870.000
Etiyopya	840.000
Liberya	670.000
Angola	400.000
Myanmar	330.000
Sudan	270.000
Sri Lanka	180.000

Kaynak: (UNDEP,1994,32)

1983–1994 yılları arasında Sri Lanka’da Tamil ve Sinhales grupları arasında yaşanan etnik çatışmalarda 14.000’den fazla insan hayatını kaybetmiştir. 1981–1994 yılları arasında eski Yugoslavya’da etnik temizlik yapılarak 130.000 insan katledilmiş 40.000 savunmasız kadın tecavüze uğramıştır. BM 1993 yılını yerli insanlar (indigenous) yılı olarak ilan etmiş ve 70 ülkedeki 300 milyon yerli insana dikkat çekmek istemiştir.

g) Politik Güvenlik: İnsan merkezli güvenliğin en önemli amaçlarından biri de insanların onur ve haysiyetlerine yakışan asgari yaşam düzeyine sahip olmalarıdır. Bu açıdan geçen on yıl boyunca askeri diktatörlüklerden ve tek partili yönetimlerden demokratik yönetime geçişte önemli ilerlemeler kaydedilmiştir. Uluslararası Af Örgütü’nün 1993’ yılında yaptığı bir araştırmada 110 ülkede politik baskı, sistematik işkence ve kötü muamele uygulamalarının varlığı açıklanmıştır. Hükümetlerin neden olduğu politik güvensizlik genellikle kendi halklarını askeri güç kullanarak kontrol

etmeleri şeklindedir. Eğer bir devlet ya da hükümet toplumun sosyal ve ekonomik ihtiyaçlarından daha fazla orduya yatırım yapıyorsa bu dengesizlik potansiyel bir tehdidin varlığını gösterir (UNDEP,1994:33).

BM'in insan merkezli güvenlik tanımlaması ve geliştirdiği güvenlik tipolojisi öncelikle dünya kamuoyu ve sivil toplum kuruluşları tarafından ilgiyle karşılanmış ve ülkelerin sosyal politikalarında kendine yer bulmuşsa da dış politikayı yönlendirecek ve uluslararası güvenlik içinde kendine yer bulacak kadar bir etkinliğe kavuşmamıştır. Bu durum uluslararası politikanın çoğunlukla idealizm yerine realizmin etkisi altında yürütülmesine yorulabilir. Buna karşın eğitim, sağlık ve evre gibi sosyal konularda önemli çalışmalar yürüten BM insan merkezli güvenlik yaklaşımının en önemli temsilcisi olmaya devam etmektedir (Birdişli,2010.a:181).

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Soğuk Savaş yıllarına ait birçok kurum ve politika tartışmaya açılmıştır. Bunlardan en önemlisi NATO'nun varlığı üzerinde yapılan tartışmalar ile ABD ve AB'nin birlikte yola devam etmesini zorunlu kılan ortak bir tehdidin artık bulunmaması d şuncesidir. Ayrıca eski Sovyet nüfuzu altında bulunan devletlerin sahip oldukları doğal varlıklar da ekonomik etkinlik alanlarını genişletmek isteyen gelişmiş ülkeler için olduğa dikkat çekicidir. Küresel ekonomi için hazır bekleyen bu yeni pazarların uluslararası sermayeye açılabilmesi için uygun çözümler üreten neoliberal politikalar daha 1980 yıllarından itibaren yaygınlaşmaya başlamıştır.

Uluslararası etkileşimin ekonomik örgütler yoluyla giderek arttığı bu yeni dönemde dış politika, piyasa sisteminin yönlendirdiği ekonomik çıkarlar etrafında şekillenmeye başlarken ulusal güvenliğin teorik erevesi yenedünya düzeni içinde yer alan yeni iş bölümü kapsamında belirlenmeye başlamıştır.

Küresel ekonomide yaşanan bu hızlı değişim nedeniyle ekonominin birincil (doğal kaynaklara dayalı) ve ikincil sektörlerinin (birincil mallar üzerinden yapılan üretim) toplam istihdam ve GSMH'ya olan katkısı giderek azalırken üçüncül (kiralama, satış, taşımacılık ve kişisel hizmetler) ve dördüncül sektörlerin (bankacılık, finans, piyasa hizmetleri, medya, sigorta ve yönetim) dünya ekonomisindeki payı hızla artmaya başlamıştır (izelge.9).

Çizelge.9: Sektörlere Göre Dünya Üretim Yapısı (%). (2003)

	Tarım	Endüstri	Hizmetler
Düşük Gelir Grubu	25	25	50
Düşük ve Orta Gelir Grubu	12	40	48
Orta ve Yüksek Gelir Grubu	7	32	61
Yüksek Gelir Grubu	2	27	71
Dünya	4	28	68

Kaynak: (Muray,2006,105)

Bu durumda küresel ekonomide altı merkezi eğilim onun karakterini betimler (Muray,2006:105):

a) Piyasada üretim gücü yerine finans gücünün belirleyici olmaya başlaması. Sermayenin küresel alanda kesintisiz hareket etme yeteneği kazanması, şirketler, ekonomiler ve hatta bölgeler üzerinde dönüştürücü güce ulaşması.

b) Üretimde bilginin hayati önem taşıması, beceri ve eğitilmiş iş gücünün ürünlerinin temel politikalarda öncelik kazanması.

c) Teknolojinin küresel ölçekte yaygınlık kazanarak uluslararası niteliğe bürünmesi, ekonomik başarı için yönetim teknolojilerinin temel rol oynaması.

d) Küresel oligopollerin büyümesi, herhangi bir piyasa ya da endüstri dalında ulus ötesi şirketlerin başarılarının öne çıkması (Microsoft veya McDonalds gibi).

e) Ulusötesi kurumların küresel ekonomi üzerinde düzenleyici ve belirleyici rol oynamaları (BM, IMF ve DTÖ gibi)

f) Dünyanın ulaşım ve iletişimle birbirine bağlanarak hızlı bir etkileşim içine girmesi.

Küresel alanda yaşanan bu değişimlere bağlı olarak ulusal ve uluslararası güvenlik öncelikleri de değişmiştir. Küreselleşme nedeniyle piyasaların birbirine eklemlenmesi, birisinde yaşanan krizin hızlı biçimde yayılarak tüm dünyayı etkilemesinden dolayı ekonomik güvenliğin konusunu BM Raporunda yer aldığı biçimde bireysel ekonomik yetersizlikler yerine makro ekonomik sorunlar oluşturmaya başlamıştır.

Bu bağlamda güvenliği yeniden tanımlama ve düzenleme çabalarının içinde en çok dikkat çekenlerden biri, bir sivil toplum kuruluşu (STK) olan COPRI'de yapılan

çalışmalarıdır. 1998 yılında Barry Buzan ve arkadaşları tarafından Copenhagen’da²⁵ geliştirilen yeni bir güvenlik tipolojisine “sektörel güvenlik” adı verilmiştir (Emmers,2007:110). Bu yaklaşımın BM sınıflandırmasından en önemli farkı askeri güvenliğin sınıflandırmaya yeniden eklenmesi ve diğer sektörlerin küresel ekonominin gerekleri doğrultusunda yorumlanmasıdır. Bu haliyle sektörel güvenlik yaklaşımının realist ve konstrüktivist yaklaşımların bir sentezi olduğunu söylemek mümkündür. Sektörel güvenliğin sınıflandırması ise şu şekildedir (Emmers,2007:111):

- a) Askeri Güvenlik (Military Security)
- b) Ekonomik Güvenlik (Economic Security)
- c) Sosyal Güvenlik (Societal Security)
- d) Çevresel Güvenlik (Environmental Security)
- e) Politik Güvenlik (Political Security)

Sektörel güvenliğin Soğuk Savaş sonrası merkez ülkeler tarafından izlenen yeni güvenlik politikalarına olan katkıları ve ayrıntılı açıklaması bir sonraki bölümde yer almaktadır.

3.2. Yeni Ulusal Güvenlik Politikaları

Soğuk Savaşın sona ermesinin ardından uluslararası ilişkilerin hangi düzleme oturtulacağı konusunda tartışmalar yaşanırken ulusal ve uluslararası güvenliğin hangi referanslar üzerinden tanımlanacağı da diğer bir sorun olmuştur. BM’in 1994 yılında öne sürdüğü güvenliğe insan merkezli yaklaşım, insanlığın yüz yüze kaldığı tehditleri

²⁵ COPRI’de kendileri de birer konstrüktivist olan Barry Buzan, Ole Weaver, Jaab de Wilde tarafından geliştirilmiştir. COPRI, Danimarka Parlamentosu tarafından barış ve güvenlik alanlarında çok yönlü araştırmalar yapmak üzere 1985 yılında kurulmuş ve desteklenmiştir. 1996 yılında Araştırma ve Bilgi Teknolojileri Bakanlığı’na bağlanarak ismi “Centre for Peace and Conflict Research” olarak düzeltilmiştir.

COPRI’nin amacı genel olarak uluslararası düzeyde barış ve güvenlik konularında tartışma ortamları yaratmak ve araştırmalar yapmak, bu alandaki bilimsel çalışmalara öncülük etmektir. Bu kapsamda Enstitünün yoğunlaştığı konular şunlardır: Çatışma ve çözüm analizleri, uluslararası alanda barışı sağlama olanakları, savaşların nedenleri ve etkileri (sığınmacılar, ekonomik yıkım ve yeniden inşa, dönüşüm gibi konular), silahlanma yarışı ve askeri yönetimlerin kaldırılması (demilitarizasyon), kolektif etkileşim modelleri, geleceğe yönelik öngörüler ve sistemsel sınırlamalar, potansiyel risklerin önceden kestirilmesi (erken ihbar) ve risklerin nasıl normale dönüştürülebileceği (Copenhagen Peace Research Institute,2010).

göreceli bir gerçeklikte tanımlamıştır. Fakat sorunların nasıl çözüleceği, kimlerin hangi düzlemde katkı yapacağı ve bunun için nelerden vazgeçilmesi gerektiği gibi cevaplanmamış sorular güvenliğe insan merkezli olarak geliştirilen yaklaşımın idealist bir görüntü taşımasına neden olmuştur. Ayrıca insan merkezli ya da devlet merkezli yaklaşımda referans objelerin güvenliğe olan farklı düzlemde ihtiyaçları bu iki yaklaşımın birbirinin yerine ikame edilemeyeceği düşüncesini doğurmuştur. Çünkü insan merkezli güvenlikten bireylerin güvenliği kastediliyorsa bu konuda insan haklarıyla ilgili kanunlarda bazı düzenlemeler yapıldığından ikinci bir vurgulamaya gerek duyulmayacaktır. Eğer insan merkezli güvenliğin referans objesi tüm insanlık ise bu durumda konu bir çekim merkezi oluşturmak için oldukça geniş ve birçok belirsizlikler taşır. Eğer insan merkezli güvenlik her ikisinin ortası yani insanların ortak yaşantıları olan sosyal hayata bakıyorsa bu durumda toplumlar arasında paylaşılan ortak değerler farklı olabileceğinden bu yaklaşım evrensel olmaktan uzak kalacaktır. İnsan merkezli güvenlik yaklaşımındaki tüm bu belirsizliklere rağmen konunun güvenlik çalışmaları için vazgeçilmez olduğu belirgindir.

Bu durumda insan merkezli güvenlik yaklaşımının gerekli fakat tek başına yetersiz kalacağı söylenebilir (Kerr,2003:5).

Bu düşünceler kapsamında COPRI’de her iki yaklaşımı sentezleyen ve uluslararası ilişkileri de realist bir zemine oturtan yani bir yaklaşım geliştirilmiştir. Bu çalışmada sektörel güvenlik olarak adlandırdığımız yeni sınıflandırma hakkında tanıtıcı açıklamalar içeren Ralf Emmer’in (2007:110) *Securitization* isimli makalesinde, Kopenhag Okulunda yapılan yeni güvenlik tanımlamasının “sona eren Soğuk Savaşın ışıkları altında” gerçekleştiğini hatırlatması sektörel güvenliğin kurulmak istenen yenedünya düzeniyle olan ilişkisine işaret etmesi açısından oldukça anlamlıdır.

Çünkü Soğuk Savaş sonunda iki kutuplu yapının dağılmasıyla küresel ekonominin önündeki engeller kalkarak yeni kaynaklara ve pazarlara ulaşılma fırsatı doğmuş bu nedenle dış politika piyasa sisteminin yönlendirdiği ekonomik çıkarlar etrafında şekillenmeye başlamıştır. Bu durumda ulusal güvenlik ideolojisi tek sesli ve

açık anlamlar taşıyan (komünist, ulusalcı, sosyalist ya da klasik liberal) geleneksel içeriğini kaybederek devletlerin küresel ekonomi içinde rekabet yeteneğiyle ilgili konuları kapsayan sentetik bir alana indirgenmiştir.

ABD, 2002’de yayımlanan ulusal güvenlik stratejisinde daha iyi bir gelecek için serbest ticaret ve serbest pazarın gerekli olduğunu, gerek yurt içinde gerekse bölgesel ve küresel alanda bu özgürlükleri sağlamanın çabası içinde olacağını belirtmiştir. Ayrıca 11 Eylül saldırılarının etkisi altında küresel terör en önemli güvenlik tehditlerinden sayılarak bu konuda yeni bir küresel ittifak oluşturmanın gayreti bu belgeye yansımıştır. Yine 1991’de yapılan körfez harekâtının meşruiyeti savunularak kitle imha silahlarının yayılmasını önlemek için gereken önlemlerin alınması ulusal güvenlik hedefleri arasında sayılmıştır. Bu belgede özellikle küresel ekonomik sisteme ayrılmış olan bölümde, ABD’nin ekonomik çıkarlarının kendi sınırlarının ötesine taşıdığı vurgulanarak bu konuda IMF, DTÖ gibi ulusötesi örgütlerle ve AB gibi küresel ekonomik güçlerle aktif bir işbirliği içinde olunacağı açıklıkla belirtilmektedir (National Security Strategy of the USA, 2002:18).

2004 tarihli Ulusal Askeri Güvenlik Stratejisi’nde ise ABD’ye yönelik tehditlerin sivil halkı, ekonomik merkezleri ve sembolik yerleri hedef aldığı dolayısıyla ABD askeri gücünün bu hedeflerin korunması için kullanılacağı anlatılmıştır (NMS,2004:5).

İngiltere tarafından 2008 yılında açıklanan ulusal güvenlik stratejisinde ise güvenlik riskleri terörizm, nükleer silahların ve kitle imha silahlarının yayılması, sınır aşan organize suçlar, kırılğan devletlerin neden olacağı küresel dengesizlikler olarak sıralanırken ekonomik çıkarların korunduğu küresel sisteme olan meydan okumalar da İngiltere’nin ulusal güvenlik sorunları arasında sayılmıştır (National Security Strategy of The UK,2008:17).

Rusya tarafından 2009 yılında açıklanan ulusal güvenlik stratejisinde ise ekonomi başta olmak üzere yukarıda vurgulanan noktalara temas edilerek NATO ile ilişkilerin ilerletilmek istendiğine özel bir vurgu yapılmıştır (Russian National Security Strategy,2009:2).

Sayılan bu örneklerden de anlaşılacağı gibi yeni ulusal güvenlik politikalarında gelişmiş denilen dünyanın elinde tuttuğu beş tekel üzerinde bu ayrıcalıklı konumunu devam ettirmenin gayret ve endişesi görülmektedir. Bu beş tekel (Amin,1997:3);

- a) İleri teknoloji konusunda tekel
- b) Ekonomi ve finans akımlarını denetleme
- c) Kritik öneme sahip doğal kaynaklara ulaşma ve denetleme
- d) Kitle iletişim ve medya alanında tekel
- e) Kitle imha silahları alanında tekel

Bu bağlamda yenedünya düzeninin gereksinimlerini karşılayabilecek en iyi ulusal güvenlik betimlemesi Kopenhag Okulu tarafından yapılan sınıflandırmadır. “Security: A New Framework For Analysis (1998)” isimli çalışmada Barry Buzan, Ole Waver, Jaab de Wilde, ulusal güvenliği geleneksel tanımlara da atıfta bulunarak açıklarken, aslında güvenliğin bir hayatta kalma ya da yaşamı sürdürme meselesi olduğunu belirtmektedirler. Bu yaşamı sürdürme meselesi ya da diğer bir okuyuşla sürdürülebilir bir yaşam BM’in 1992’deki Rio Zirvesi’nde uluslararası düzlemde kabul edilen “sürdürülebilir kalkınma” kavramını hatıra getirmektedir. Binyıl kalkınma hedefleri içinde dile getirilen sürdürülebilir kalkınma, gelişmiş ülkeler tarafından ekonominin kaynakları ya da doğal sermaye olarak görülen çevre varlıklarının korunması üzerine kurgulanmıştır.

Ekonomileri gelişmediği için doğal zenginliklerini geçim kaynağı olarak kullanan azgelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerin bu doğal kaynaklar üzerindeki olumsuz etkileri gelişmiş ülkelerin kendi ekonomik gelecekleri üzerinde endişe duymalarına neden olduğundan doğal kaynaklardaki tehlikeli azalmayı ve çevresel bozulmayı bir güvenlik meselesi olarak ele almalarına neden olmuştur. Zaten çevresel güvenlik, ekonomik güvenlikle birlikte daha 1990’ların başında BM tarafından yapılan tanımlamada güvenliğin koruma alanları içine alınmıştır. Kopenhag Okulu ise çevresel güvenliği ekonomik güvenlikle örtüşecek biçimde ele alarak güvenliğin diğer sektörlerini jeoekonomik yapılanmanın gereksinimlerine uygun bir biçimde kurgulamışlardır.

Bu bağlamda yaygın biçimde kabul gören ulusal güvenliğin yeni koruma alanları şunlardır (Emmer,2008:110):

- a) Politik Güvenlik (Political Security)
- b) Askeri Güvenlik (Military Security)
- c) Ekonomik Güvenlik (Economic Security)
- d) Çevresel Güvenlik (Environmental Security)
- e) Toplumsal Güvenlik (Social Security)

Bu tipolojide yer alan her bir güvenlik kategorisi koruma alanları ve güvenlik sabiteleri (securitization actor) ile açıklanmıştır. Kopenhag Okunulan göre güvenlik sorunları öncelikle diplomatik alanda çözülmeli gerektiğinde askeri, ekonomik vb diğer önlemler ve kamu kaynakları kullanılarak sorunun bir alanda toplanması önlenmelidir. İktisatta borçları bir havuzda toplayarak riskleri dağıtmak ya da en aza indirmek için finans sisteminde gerçekleştirilen yapılandırmayı anlatan “sekürütizasyon” kavramı²⁶ Kopenhag Okulu tarafından güvenlik çalışmalarına taşınmıştır. Böylelikle güvenlik sorunları bir sektörde tanımlandıktan sonra yüksek öncelikten düşük riske doğru bölümlere ayrılıp yeniden yapılandırılacak ve sektörlerle dağıtılacaktır. Bu nedenle yeni güvenlikte yer alan farklı sektörler aslında birbirini kapsayan ve tamamlayan sektörlerdir.

Kopenhag Okulu tarafından sekürütizasyon olarak adlandırılan güvenlik sürecinin en önemli aktörleri; hükümetler, politik seçkinler, askeriye ve sivil

²⁶ Tarihi 1970’li yıllara kadar dayanan iktisadi sekürütizasyon 1980’li yılların sonunda Avrupa’da ilk olarak İngiltere’de uygulanmış 1990’lı yılların sonunda ve 2000’li yılların başlarında oldukça yaygınlık kazanmıştır. Borçları bir havuzda toplayarak riskleri dağıtmak ya da en aza indirmek için finans sisteminde gerçekleştirilen yapılandırmayı anlatır. Bir diğer ifadeyle iktisatta sekürütizasyon, yatırımcıların fonlarını güvenceye alma işlemidir. Bu sistem neoliberal ekonominin yaygınlaşmasıyla en çok mortgage işlemlerinde yaygınlık kazanmıştır.

Örnek olarak: X bankası 10 kişiye ev almaları için 100.000\$ borç vermiş olsun. Eğer bu kredileri kullanan borçluların tamamı aldıkları kredileri tamamıyla öderlerse X bankası kar edecektir. Fakat bu arada X bankası bazı müşterilerin aldıkları borçları ödememe risklerini de göze almış olur.

Banka bu riski karşılamak için her borçludan faize ek olarak sigorta primi tahsil eder. Daha sonra bu primleri bir havuzda toplayarak onları daha büyük bir yatırımcıya (Y) satar. Y yatırımcısı bu havuzu primleri yüksek riskli alacaklardan düşük riskli alacaklıya doğru sıralayarak hisselerine ayırır ve onları daha küçük yatırımcılara satar. Bu şekilde devam eden işlemler sonucu banka riskli alacaklarını güvenceye almış olur ve bu işleme *sekürütizasyon* denir.

toplumdur. Tehditlerin yöneltildiği referans nesnelere ise devlet, gruplar, ulusal bağımsızlık, ideoloji ve ekonomi olarak kabul edilir (Buzan,Waver, deWilde,1998:23). Bu durumda seküritleşme modelinde referans nesnelere karşı hangi sorunun ve hangi aşamada bir tehdit olarak kabul edileceği büyük önem taşır.

Bu yaklaşımın en önemli yanı ise seküritleşme sürecinin devletler tarafından olduğu kadar sendikalar, popüler hareketler gibi devlet dışı aktörler tarafından da başlatılabileceği kabulüdür. Bu durum Soğuk Savaş sonrası küresel örgütlerin ve sivil toplum kuruluşlarının uluslararası politikada artan ağırlıklarını dikkate alan ve onların güvenlik bağlamında girişimlerini meşru kabul eden bir yaklaşımdır.

Yeni ulusal güvenliğin Kopenhag Okulu tarafından tanımlanmış sektörleri incelendiğinde sadece sınıflandırmanın kendi içindeki bütünlüğü değil diğer tanımlamalardan olan farkı da göze çarpmaktadır.

3.2.1. Politik Güvenlik

Jeoekonomik güvenlik döneminde merkez ülkeler tarafından güdülen güvenlik politikalarının bir amacı da ülkeler arasındaki ekonomik, sosyal ve politik alandaki eşitsizliğin en aza indirgenmesidir. Bu amaç BM belgelerinde olduğu gibi Kopenhag Okulu tarafından geliştirilen sektörel güvenlik yaklaşımında da görülür.

Soğuk Savaş sonrası küresel sermayeye kapalı alanların açılmasıyla yeni pazarlara ve kaynaklara ulaşım olanağı çıkmıştır. Fakat bu ülkelerde yaşanan politik dengesizlikler açlık, yoksulluk ve iç çatışmalar gibi sorunlar yeni yatırımlar için önemli risk oluşturmaktadır.

Çünkü dünyanın gelişmiş bölgelerinde yaşayan küçük bir grup gıda, ekonomi, sosyal ve politik hayatın düzenli akışı ile adi suçlar gibi konularda kendilerini oldukça güvende hissederken azgelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde yaşayan çoğunluk ise bölgesel çatışmalar, yerel savaşlar, açlık, fakirlik, politik karışıklık, sosyal kırılmalar, ekonomik krizler ve yaygın suçlar gibi birçok tehditle yüz yüzedirler.

1945'den bu güne gelişmekte olan bölge içinde yer alan 100'ün üzerindeki savaşta 20 ile 30 milyon arası insanın hayatını kaybettiği tahmin edilmektedir ve bu facianın kurbanlarının %90'ını siviller oluşturmaktadır (Jackson,2007:147). Yine 10 milyonun üzerinde insanın ise bu savaşlar nedeniyle yaşadıkları yerleri terk etmek zorunda oldukları bilinmektedir. Bu askeri tehditlere ek olarak yine her gün açlıktan 40,000 insan ölmekte on milyonlarcası ise önlenebilir hastalıklardan hayatını kaybetmektedir.

Ortaya çıkan bu tablo karşısında güvenlik konusunda çalışan uzmanlar sayılan bu güvenlik sorunlarının neden az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde görüldüğü ve bu tehditlerin neden dış kaynaklı olmaktan çok iç kaynaklı olduğu sorularına politik güvenlik bağlamında cevap aramışlardır (Jackson,2007:147). Çünkü zayıf devletler olarak adlandırılan bu gruba giren ülkelerde sorun, politik güç transferinden kaynaklanan iç çekişmelere, yönetici seçkinlerin kendi iktidarlarını güçlendirmeye yönelik çabalarına ve buna karşın toplumdan gelen tepkilere, kurumsal kapasite yetersizliğine ve genel anlamda kötü yönetim biçimine bağlanmaktadır (Patrick,2006,27). Bu durumda az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerde demokrasi kültürünün yaygınlaşması ve demokratik yönetimlerin güçlendirilmesi bu ülkeleri sadece kendi toplumları için değil küresel sermayenin yatırımları içinde güvenli hale getirecektir.

Dünyanın en önemli petrol kaynaklarına sahip Irak'a yapılan askeri müdahalenin sözü edilen bu nedenlere dayandırılması ve yine önemli enerji kaynaklarına sahip eski Sovyet nüfusunda yer alan Doğu Avrupa ülkelerinde yaşanan renkli devrimler yeni ulusal güvenlik politikalarında yer alan politik güvenlik yaklaşımı kapsamında değerlendirilmelidir.

3.2.2. Askeri Güvenlik

Yeni ulusal güvenlik politikalarında yer alan askeri güvenlik Soğuk Savaş yıllarında çizilen konvansiyonel çerçevenin oldukça dışına çıkmıştır. Yani daha önce askeri güvenlik sıcak çatışma olasılığına karşın savunma önlemlerini içerirken 1990 sonrası askeri güvenlik, tehditlerden veya politik amaç taşıyan örgütlü şiddetten emin olma biçiminde tanımlanmaktadır. Fakat bu tanımlarda yer alan emin olma hali sadece kendini güvende hissetme anlamında değildir. Çünkü bu yeni yaklaşımda kendini güvende hissetmenin gerçekte tehditlerin varlığını ortadan kaldırmadığı ileri sürülmektedir. Örnek olarak 1941 yılında Stalin'in, Hitler'in kendisine saldırmayacağını bu nedenle güvende olduğunu düşündüğü fakat bu yanılgısının ona ve ülkesine pahalıya mal olduğu anlatılmaktadır. Yine 1990 sonrası Yugoslavyanın parçalanmasında BM'in tehditleri öngörmekteki yetersizliğinden söz edilir (Herring,2008:130).

Bu bağlamda 1990 sonrası yenedünyanın küresel jandarmalığına soyunan ABD önleyici vuruş ve yumuşak güç gibi teoriler geliştirerek henüz sıcak bir çatışma olmaksızın askeri müdahalenin yolunu açmıştır (Halpin, Agne,2009:34).

Askeri güvenlik konu olarak şiddet unsurlarını içermesine karşın hırsızlık, gasp ya da politik şiddet gibi bireye yönelen tehditlerle ilgilenmez. Oysaki savaşlardan çok daha fazla sayıda insan her yıl aile içi şiddet, endüstriyel ölümler ve trafik kazaları gibi konulara bağlı olarak hayatını kaybetmektedir. Ayrıca yoksulluk, açlık, ekonomik güçlükler gibi nedenlere bağlı olarak hayat standardında ve yaşam beklentisindeki düşüklükler yapısal şiddet kavramı altında incelenmektedir. Bu ve benzeri konular askeri güvenliğin ilgi alanının dışındadır. Buna karşın yukarıda sayılan nedenlere bağlı olarak oluşan sosyal eşitsizliğe ve her tür adaletsizliğe başkaldıran isyancı grupların silahlı eylemleri ve devlete karşı meydan okumalar askeri güvenliğin ilgi alanına girer. Burada temel referans baskı ve şiddet kullanımının devlet dışı aktörler tarafından kullanımudur (Herring,2007:131). Başka bir açıdan ifade edilecek olursa askeri güvenliğin sınırları kullanılan yöntemlerle ve alınan sonuçlarla yakından ilgilidir.

3.2.3. Ekonomik Güvenlik

Yeni ulusal güvenlik yaklaşımında ekonomik güvenliğin konusunu; bir ekonomik sistemin uluslararası sistem içinde yapısal bütünlüğünün ve refah üretme kapasitesinin korunması, ekonomi politiği bağlamında saptanan çıkarların değişik risk ve tehditlere karşı güvenliğinin sağlanması oluşturmaktadır (Dent,2007:205). Daha özet bir ifade ile ekonomik güvenliğin uluslararası ekonomik sistem ile dış ticaret politikalarının hedefleri üzerine yoğunlaştığını bu bakımdan ekonomik güvenlik ile Uluslararası Politik Ekonomi'nin (IPE) ilgi alanları arasında bir benzerlik ve süreklilik olduğu söylenebilir (Oatley,2008:12).

1973 Yılında Arap-İsrail savaşının ardından OAPEC (Petrol İhraç Eden Arap Ülkeleri Birliği) tarafından uygulanan petrol boykotunun neden olduğu uluslararası kriz aslında dünya düzeninin ekonomik temellerinin ne kadar zayıf ve hassas dengeler üzerine oturduğunu göstermiştir. Bunun üzerine ekonominin uluslararası sistem üzerindeki etkilerine odaklanan akademisyenler bu bağlamda sosyopolitik ve sosyoekonomik analizlerin füzyonundan oluşan IPE'yi uluslararası ilişkilere heteredoks bir yaklaşım olarak geliştirmişlerdir. Fakat IPE Soğuk Savaş döneminin ideolojiye dayanan jeopolitik tartışmalarının altında ve konvansiyonel tehditlere yönelik uluslararası güvenlik ortamında fazla bir varlık gösterememiştir.

Başlangıçta ekonomik güvenlik analizleri öncelikle jeoekonomik rekabete odaklanmış ve bu alanda ortaya çıkacak riskleri karşılamak amacıyla bölgesel ekonomik entegrasyon için çabalamıştır. Bunun sonucu 1990 ortalarında ABD, AB ve Doğu Asya Ülkeleri arasında Asia-Pasific Economic Co-operation (APEC) ve Asia, Europe Meeting (ASEM) gibi anlaşmalar gerçekleşmiştir.

Daha sonra 11 Eylül 2001'de ABD'nin ekonomik egemenliğini ve finansal gücünü temsil eden DTÖ ve Pentagon gibi yüksek profilli hedeflere gerçekleştirilen terör saldırıları ekonomik güvenliğin askeri güvenlikle birlikte ele alınarak daha hegamonik bir söylem halini almasına neden olmuştur.

Ekonomi ile askeri güvenlik arasında bağ kuran çalışmalar 1930-1940'lı yıllara kadar dayanmasına rağmen konu Soğuk Savaş dönemi öncesi fazlaca önemsenmemiştir. Soğuk Savaş sonrası dönemde ise askeri güç ve kapasite ile ekonomi arasındaki ilişki şu nedenlere bağlı olarak artmıştır (Dent,2007:208):

a) Kapitalizmin dünya ölçeğinde genişlemesi ve sermayenin serbestçe dolaşımının sağlanması için dünyanın daha güvenli bir yer olmasını sağlamak adına güvenliğin ve askeri önlemlerin kullanımı

b) Geniş alanda yürütülen dış politika hedeflerinin desteklenmesi açısından dış ticaret politikalarının bir araç olarak kullanılması.

c) Askeri güvenliği sağlayabilmek için gereken ekonomik, teknolojik, endüstriyel altyapı ve kaynaklarla ve bunların tahsisatı.

Ekonomi ile güvenlik arasındaki bu yakın ilişkiye rağmen politik-askeri ve ekonomik çıkarların her ikisinin birden yürütebilecek bir politika geliştirmek her zaman için mümkün olmadığı durumlar olmuştur. Bu durumda çoğu zaman çıkarların realize edilerek ekonomik çıkarlar (ya da sermaye) lehinde bir politika oluşturulduğu görülmektedir. Örnek olarak yakın zamanda ABD ve AB, Çin'in DTÖ'ye katılmasına oldukça olumlu yaklaşmışlardır.

Ekonomiyle güvenlik arasında yaşanan kimi sorunlar ise hegamonik güçler arasındaki iş birlikleriyle aşılmaya çalışılmaktadır. Mesela Doğu Asya ülkelerinde artan refah bir yandan demokratik kurumları geliştirip karşılıklı bağımlılığı artırırken diğer yandan askeri kapasiteyi geliştirmek için kaynak yaratarak bölgenin aynı zamanda dengesizleşmesine neden olmaktadır. Bu ve benzer durumların getirdiği riskleri karşılayabilmek için örneğin 1996 yılında bölge üzerinde etkili iki hegamonik güç olan ABD ve Japonya arasında "ABD-Japonya Ortak Güvenlik Deklarasyonu" imzalanmış ve bu anlaşma Japon Dış Politikası açısından bir dönüm noktası olarak adlandırılmıştır (Soeya,2004:5).

Bir ekonomik sistemin refah üretme kapasitesinin Ekonomik Güvenlik bağlamında korunmaya çalışılması yerel sermayenin çıkarlarıyla ülkenin dış ekonomi politikasının örtüşmesi sonucunu verir. Çünkü yerel sermaye aynı zamanda dış ticaret

politikasının ekonomik gücünü oluşturduğundan çoğu zaman gelişmiş ülkelerin ulusal güvenlik politikaları ve askeri güçleri sermaye için yeni fırsatları keşfetmek ya da risk ve tehditleri en aza indirmek için kullanılmakta ve hatta gerektiğinde uluslararası ekonomi politikasının yapısını değiştirmek için sevk edilmektedir.

Bu durumda yeni güvenlik yaklaşımında yer alan ekonominin güvenliği ya ticaret, doğrudan yatırımlar, dış ekonomik yardımlar gibi yöntemlerle doğrudan teknik olarak yürütülür ya da bunlar dış ticaret politikasında araç olarak kullanılırlar. Bu yönteme çek diplomasisi denilir (Checkbook Diplomacy) (Soeya, 2004:3).

Bunların dışında ulusal güvenlik politikaları içinde ekonominin güvenlik konusunda geliştirilen tutum ve politikaları etkileyen unsurlar şunlardır:

- a) Sermaye birikim modeli ve iktisadi gelenekler.
- b) Ekonomik aktörlerin ekonomi politikasını etkilemiş biçim ve yöntemleri.
- c) Yerel politikaları etkileyen stratejik hedefler (ör: yerel yönetimlerin federal hükümet kararlarını dikkate alması gerektiği durumlar).

Ekonomik güvenliğin içeriği hakkındaki yeni yaklaşımlar ekonomik güvenliğe yönelik tehditleri en aşağıya çekerken fırsatları maksimize etmeye yöneliktir. Bu nedenle ekonomik güvenliğin temel amacı mevcut ekonomik sistemin yapısal bütünlüğünü, refah üretim yeteneklerini iç ve dış risklere karşı korumak ve bu bağlamda siyasal iktisat, dış ekonomi politikası gücüyle sınır ötesi ya da uluslararası ekonomik çıkarların takip edilmesidir. Bu anlam çerçevesinde dış ekonomi politikası üzerinde çalışan bazı uzmanlar yerel (ulusal) ya da yabancı yatırımcıların ulusötesi ekonomik çıkarlarının korunmasının da bu kapsam içinde değerlendirilmesini savunurlar.

Tanımda geçen yapısal bütünlükten kasıt küresel ekonomiyle etkileşim sırasında ekonominin içyapısının korunması ve yerleşik ekonomik unsurların temel taleplerini karşılayabilme yeteneğinin korunmasıdır. Bu bakımından bir ekonominin yapısal bütünlüğü ekonomik güvenliğin başlıca ilgi alanıdır. Bir ekonominin refah üretme yeteneği ve çıkarlar bağlamında ekonomik güvenliğe baktığımızda onun sınırlarının daha da genişlediğini görmekteyiz. Bu durumda ekonomik güvenlik,

ekonominin gelecek risklerden korunması ve tehditlere karşı savunmasızlığının azaltılması gibi konularda bir nevi sigorta politikası görevi görür. Her iki durumda da ekonomik güvenlik hem yerel hem de küresel anlamda refahın artırılması ile doğrudan ilgilidir. Tanımın “korumacı” yönü Dış Ekonomi Politikası (DEP) ile ilgili çıkarların yürütülmesinde proaktif önlemlerin izlenmesi anlamındadır. Bu ise siyasal iktisadın ticaret, yabancı yatırımlar ve finansal ögeler gibi DEP’nin etkin güçleriyle daha fazla bağlantısını gerektirir.

Dent (2007,210) yeni güvenlik politikalarında yer alan ekonomik güvenliğin amaçlarını şu başlıklar altında toplamaktadır.

- a) Kaynak Güvenliği
- b) Pazara Ulaşım Güvenliği
- c) Finans-Kredi Güvenliği
- d) Tekno-Endüstriyel Güvenlik
- e) Sosyoekonomik paradigmanın güvenliği
- f) Sınır ötesi ortaklıkların Güvenliği
- g) Sistemik Güvenlik
- h) İttifak Güvenliği

Bu amaçların başında yer alan “kaynak güvenliği” ekonomik güvenlik ve çevresel güvenliğin içerik bakımından örtüşmesine neden olur.

3.2.4. Çevresel Güvenlik

Çevre ile güvenlik arasında ilişkinin kurulmasını gerektiren en önemli nedenlerden biri çevresel kaynakların miktarının azalması ve kalitesinin bozulmasıdır (Mazlum,2003:18). Kopenhag Okulu tarafından çevre konusunun yeni güvenlik politikalarının koruma alanı içine alınmasının öncelikli nedeni ise Soğuk Savaş sonrası dönemde çevre ile ilgili sorunların uluslararası anlaşmalara konu olmasına bağlanır. Bu sorunlar ise doğrudan çevre varlıkları ve biyolojik çevre ile ilgili değil ekonomi ile ilgili sorunlardır. Bu bağlamda çevre ve güvenlik arasında kurulan ilişki şu şekildedir (Barnet,2007:183):

a) Çevresel değişimler askeri kapasitenin ekonomik temellerini zayıflatabilir.

b) Birçok gelişmiş ve gelişmekte olan ülke için “doğal kaynaklar” ve çevresel sektörler (tarım, ormancılık, balıkçılık, turizm vb) ekonomik büyüme ve istihdam için son derece önem taşımaktadır.

c) Çevresel değişiklikler tarım, ormancılık, balıkçılık, turizm vb. alanlardan kaynaklanan gelirleri olumsuz etkileyebilir.

d) Doğal kaynaklar üzerinde yapılan stratejik hesaplar çoğu yerde askeri çatışmaların nedenlerini oluşturur (örneğin: Burma ve Kamboçya’da kereste, Afganistan’da mücevher ve afyon, Sierra Lone’de elmas silahlı gurupların başlıca gelirini oluşturmaktadır).

3.2.5. Toplumsal Güvenlik

BM Tarafında konstrüktivist bir bakış açısıyla tanımlanan yeni güvenlik risklerinde olduğu gibi Kopenhag Okulu tarafından geliştirilen tipolojide yer alan toplumsal güvenliğin içeriğini de ağırlıklı olarak etnik temele dayalı çatışmalar ve kimlik sorunları oluşturmaktadır (Roe,2007:165).

Özellikle Barry Buzan tarafından yazılan *People, State and Fear* ve Ole Waver, Barry Buzan, Morten Kelstrup ve Pierre Lemaitre tarafından kaleme alınan *Identity, Migration and New Security Agenda in Europe* adlı çalışmalarda kimlik sorunlarının devletlerin bağımsızlıklarını doğrudan etkileyen önemli güvenlik sorunları olduğu vurgulanmaktadır.

Etnik farklılıkların uluslararası politikada bir araç olarak kullanılması Soğuk Savaş yıllarının hemen sonrasına dayanır. Özellikle ABD tarafından, dağılan Sovyetler Birliği’nin yeniden toparlanmasını engellemek ve ulus devletleri yeni ekonomik sistemin ihtiyaçları doğrultusunda yeniden yapılandırmak için etnisite siyasal amaçlarla kullanılmıştır (Birdişli,2009:51). Küreselleşme projeleri bağlamında AB ve NAFTA gibi serbest ticaret anlaşmaları ve bölgesel entegrasyon girişimleri yoluyla uluslararası sermayeye kapalı olan alanların açılarak finans akımlarına yol

açmak amacıyla ulusal azınlıklar bağımsızlık yönünde cesaretlendirmektedirler. Bunun yanı sıra AB'nin ulusal azınlıklara yönelik politikaları etnik toplulukların meşruiyet kazanmaları ve muvaffak olabilmeleri için kendilerini "milliyetler" veya "ulusal azınlıklar" olarak tanımlamaya itmektedir. Çünkü etnik toplulukların AB'nin özerk bölgeler için sağladığı fonlardan yararlanabilmeleri için ulusal bir kimlik taşımaları gerekmektedir. Böylelikle bölgesel yönetimlerin uluslararası aktörlere dönüşmesi ve özellikle ekonomik ve doğal kaynaklar konusunda merkezden bağımsız olarak muhatap alınabilmeleri mümkün olacaktır (Kalaycı, 2006:18).

Fakat bu politikaların sonuçları öncelikle toplumsal şiddet ve vahşet olmuştur. Ardından Avrupa entegrasyon sürecinde yaşanan bazı ekonomik sorunlar ve 11 Eylül sonrası artan terör korkusunun beslediği etnik ayrımcılık orta ve uzun vadeli dış politik amaçların sosyopolitik bir aracı olarak görülen etnisitenin Avrupa'da sorun olmasına neden olmaktadır. Batı'da Özellikle AB'nin entegrasyonla ilgili politikalarının devlet ve toplum arasındaki geleneksel bağı zayıflatması ve Doğu'da eski Sovyetler Birliği üyesi ülkelerde ortaya çıkan toplumsal çatışmalar (Sırlar, Hırvatlar, Müslüman Bosnalılar vb.) toplumsal güvenlik konuları üzerine dikkatlerin daha da yoğunlaşmasına neden olmaktadır. Bu sorunlar sadece Avrupa ile sınırlı olmayıp Güneydoğu Asya ülkeleri ile Sahraaltı Afrika ülkelerini de kapsamaktadır.

Belki de bu nedenlere bağlı olarak BM'in tipolojisinden farklı olarak Kopenhag Okulu'nun toplumsal güvenliği, hem kolektivite hem de bireysellik üzerinden tanımlamakta ve toplumu çoklu kimliklerin birliği olarak görmektedir (Roe,2007:167).

METAEKOLOJİK TEMELLİ YENİ ULUSAL GÜVENLİK POLİTİKALARININ KÜRESEL YÖNETİMİ VE TÜRKİYE

Üçüncü Bölüm’de de anlatıldığı gibi Soğuk Savaş’ın ardından dış politika ve ulusal güvenlik giderek artan bir biçimde piyasa sisteminin yönlendirdiği ekonomik çıkarlar etrafında şekillenmeye başlamıştır. Çünkü sadece üretim sürecinde kalarak kârlılığını artıramayan sermaye yeni kâr olanaklarının peşine düşmüş ve 1980’lerden başlayarak yüksek reel faiz ve sermayenin serbest dolaşımını sağlayacak yapısal düzenlemelere gidilmeye başlanmıştır.

Soğuk Savaşın sona ermesiyle de daha önce sermayeye kapalı olan alanlar küresel sermayeye açılmış ve rekabet hızlanarak kaynak ihtiyacı en üst düzeye ulaşmıştır. Bu nedenle ulusal güvenlik yeniden tanımlanarak küresel ekonomi için önem taşıyan stratejik ekolojik varlıkları ve yatırım ortamlarının güvenliğini de içine alabilecek bir biçimde genişletilmiştir.

Bu çalışmada metaekolojik güvenlik olarak adlandırılan bu yaklaşım, çevre ve güvenlik arasında kurulan çatışma ve kriz paradigmaları nedeniyle sosyal, ekonomik ve politik ve askeri boyutları içermektedir. Sosyopolitik ve ekonomik alanda dengesizliklere neden olarak yatırım alanlarının ve “kaynak” akışının güvenliğini ciddi anlamda tehlikeye düşüren metaekolojik güvenlik sorunlarının kapsamı ve yaygınlığı nedeniyle küresel ve bölgesel örgütler büyük önem taşımaktadırlar.

Bu nedenle bu kesimde ABD hegemonyası altında küresel örgütlerin de desteklediği bir sistem içinde metaekolojik güvenliğe dayalı olarak küresel bağlamda kaynak denetiminin nasıl sağlandığı anlatılmaktadır. Türkiye’nin de çeper ülke olarak içinde bulunduğu bu sistemde çeper ülkeler merkeze uygun politikalar geliştirerek bu hegemonyaya destek vermektedir.

4. ÇEVRENİN METAKOLOJİK ÇÖZÜMLEMESİ VE METAKOLOJİK GÜVENLİK

Soğuk Savaş sonrası askeri tehditlerin ve güvenlik önlemlerinin ikinci planda kalması küresel ekonominin önceliklerini uluslararası gündemin ilk sıralarına taşımıştır. Bu bağlamda kısa, orta ve uzun vadede küresel ekonominin işleyişine yönelik tehditleri analiz ederek yeni politikalar geliştirmeyi amaçlayan birçok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalar içinde öncelik ve kapsam bakımından en toparlayıcı olan BM'in 1994 yılında yayımladığı İnsani Kalkınma Raporu'ndaki güvenlik tipolojisidir.

Bu tipolojide yer alan çevresel güvenlik ise ekolojik varlıkları, ekonomi, politika ve askeri önlemleri kucaklayan bir yapıya sahip olmasıyla oldukça dikkat çekicidir.

Giderek artan ve küreselleşen çevre sorunları, azalan biyolojik çeşitlilik ve yaşam alanlarında daralma uluslararası kamuoyunun dikkatini çevre üzerine topladığından başlangıçta çevresel güvenlik politikalarının doğal varlıkların korunmasına hizmet edecek bir politik çerçeve oluşturabileceği yönünde bir beklenti ortaya çıkmıştır. Oysaki ilerleyen yıllarda uluslararası alanda düzenlenen çevre konferansları kirlilik üzerine yoğunlaşarak ve sorunu ekonomi bağlamında bir "kaynak" sorununa indirgeyerek bu beklentilerden oldukça uzağa düştüğünü göstermiştir.

Bu bölümün amacı yeni ulusal güvenlik politikaları içinde yer alan çevresel güvenliği çözümleyerek, ekonomik büyümenin kesintisiz devamını sağlamaya yönelik politikalarla olan ilişkisini ortaya koymaktır.

4.1. Ekosisteme Metaekolojik Yaklaşım

Çevre üzerine yapılan çalışmalarda sık kullanılan kavramlardan biri "Ekosistem" diğeri ise "Çevre (environment)" dir. Ekosistemin tanımında doğaya ve onun işlevlerine yoğun vurgu yapılırken "Çevre" kavramıyla ekosistemden biyosfere tüm doğal dünyayı ve insan ilişkilerini kapsayacak biçimde geniş bir alan inceleme içine alınmaktadır (Connelly, Smith,2003:15).

Ekolojik varlıkların ekonomi bilimine konu edilmesi öncelikle “insan istek ve ihtiyaçlarının sınırsız olmasına karşın olanakların kıt olması” şeklinde yapılan iktisadi tanımla başlar. Bu bağlamda birçok bilim adamına göre de ekoloji; çevre ve ekonomi konularının karşılıklı etkileşimi sonucu türetilmiştir. Çünkü insan ihtiyaçlarının karşılandığı birincil kaynak doğa olduğuna göre doğada bulunan bu kısıtlı olanakların yönetimi bir anlamda “doğanın ekonomisi” olarak adlandırılmaktadır.

Fakat zaman içinde üretim araçlarında yaşanan gelişmeye bağlı olarak insanın doğaya olan bağımlılığı, doğaya olan üstünlük çabasına dönüşmüş ve teknolojinin katkısıyla bu tutum aşırı bir özgüvene hatta cürete dönüşerek doğa-insan arasındaki bu ilişkiyi doğa aleyhine bozmuştur. Sonraki yıllarda bilimsel devrimin bir mirası olarak felsefe ve inançlara yansıyan “hayatın bir mücadele olduğu ve güçlü olanın yaşama hakkı bulunduğu” görüşü de yaşamın devamı için doğada süregelen dayanışma ve işbirliğini göz ardı etmiştir. Hatta bu özgüven artışıyla birlikte gelişen üstünlük duygusu kimi inançların katkısıyla daha da pekişerek doğaya olan egemenlik çabasını bir hak ve ödeve dönüştürmüştür. Bu nedenle de doğaya yapılan müdahaleler ve değişiklikler örneğin Decartes tarafından “yaratılışı geliştirme misyonunda rol oynamak” şeklinde yorumlanmıştır (Çüçen,2008:4).

17’nci yüzyıla gelindiğinde bilimsel alanda yaşanan gelişmelere paralel olarak ölçme ve nitelme amacıyla matematiğin ve bütünleri parçalara ayırmak üzere tasarlanmış bir inceleme sürecinin kullanılmaya başlanmasıyla parçalanmış bir dünya görüşü ortaya çıkmıştır. Bu yaklaşımda doğal sistemin yapısal bütünü yerine tek tek parçaları üzerine yoğunlaşmış ve parçaların birbirleriyle olan ilişkileri yerine ayrı ayrı nasıl işledikleri incelenmiştir (Ponting,2000:130).

Bu şekilde doğanın bütünlüğünün bozulması bütüne ait anlamın da yok olmasına neden olduğundan bütünden kopuk her ögenin taşıdığı önemi de azaltmıştır. Örneğin büyük bir makineyi çalıştıran çarklar içinde küçük bir çark makinenin bütünlüğü içinde bütün makine kadar ya da makinenin çalışmasının sonuçları kadar önem taşıırken, bu küçük çark bütünden kopuk ele alındığında ancak kendi büyüklüğü kadar bir anlam ve önem taşımaktadır.

Modern bilimin katkılarıyla artan doğaya egemen olmak tutkusu sanayi devrimiyle birlikte doğayı sömürme tutkusuna dönüşmüştür (Çüçen,2008:2). Ticaretin artması, bankacılığın gelişmesi ve piyasaların gelişerek emeğin alınıp satılabilir bir mal haline gelmesi başta İngiltere olma üzere birçok Avrupa ülkesinde serbest bir arazi, emek ve sermaye piyasası oluşmasına neden olmuştur. Özellikle toprağın insan ve insan kurumlarıyla ayrılmaz biçimde iç içe olmasına rağmen onun insandan soyutlanarak bir piyasa unsuru haline getirilmesi, yaşamın sosyal ve kültürel unsurlarını parçalayarak sömürülmeye daha uygun hale getirmiştir (Polanyi,2007:250). Toprak üzerinde elde edilen artı ürünün kendi kurallarına göre işleyen bir dünya piyasasına girmesi ise toprağın ve toprak üzerinde elde edilen her türlü ürünün metalaşmasını tamamlayan bir işlem olmuştur.

Meta konusunda en doyurucu açıklamaları Marx'ta bulmak mümkündür. Marks'a göre meta; her şeyden önce taşıdığı özellikleriyle şu ya da bu türden insan gereksinimlerini gideren şeydir. Fakat bir nesnenin sadece ihtiyacı gidermesi ya da kullanım değeri taşıması onu meta yapmaz. Bir nesneyi asıl meta yapan onun değişim değeridir (Marks,2003:47). Kapitalist ekonomik sistemde de çevre varlıkları insan ihtiyaçlarını gidermenin ötesinde birikimin kaynağı olarak görülmekte ve hammadde olarak üretimde yüklendiği işlevsellik oranında değer almaktadır. Bu bağlamda Metaekoloji, doğal varlıkların kapitalist birikim süreçlerine dâhil edilerek metalaştırılmasına dayanır. Bu, ekolojik varlıkların, değişim değerleri üzerinden işlem görmeleri demektir. Dolayısıyla değişim değeri olan bu varlıklara yatırım yapan şirketlerin bunlar üzerindeki denetiminin artması demek toplumun geri kalanının ancak bedelini ödeyerek bu varlıkları elde edebilmesi anlamına gelir.

Ayrıca ekolojik varlıklar kendi değerleri dikkate alınmadan sadece bir değişime konu olduğunda kendilerini farklı ve yararlı kılan öznel değerlerini de yitirirler (Marks,2003:50). Örneğin değişime konu olduğunda beş kilo buğday elli kilo demire eşdeğer olsun. Kullanım değerleri dikkate alınmadığında buğday bir besin olarak anlamını yitirir ve besleyici olmayan demir ile aynı kategoride yer alır. Bu nedenle bir şey değişime konu olduğunda metalaşır ve gerçek anlamını kaybeder.

Adam Smith (2004:32), daha büyük zenginlik peşinde koşarak kendi çıkarları için çalışan ve aralarındaki rekabet sayesinde bir düzene giren üreticilerin ya da tüketicilerin, toplumun tamamı için daha yararlı sonuç üreteceğini savunarak sürekli gelişme sürecine girmiş kapitalist bir toplum görüşünün ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu görüş içinde doğal çevrenin rolü ise insanların bir dizi ekonomik ihtiyaçlarını karşılamak ve üretim girdisi olarak sanayiye kaynaklık etmek olmuştur. Bu bakımdan sanayi devrimi ve kapitalist ekonomik sistem insanlığın geleneksel doğa görüşünde köklü bir değişime neden olarak ekolojik varlıkları araçsal (enstrümantal) bir değere indirgemiş ve alınıp satılabilen bir meta haline getirmiştir (Barry,1999:214).

Metaekoloji'nin başka bir boyutu ise, sermaye birikiminin genel kuralları doğrultusunda ekosisteme müdahale edilmesidir. Bu bağlamda çevre varlıkları ait oldukları doğal ortamdan kopartılarak meta haline getirilirler. Nitelik taşıyan ekolojik varlıkları birer ürüne dönüştürülerek uygun koşullarda pazarlanır. Örneğin kaynak suları şişelenerek satılır. Az rastlanan bir ağaç türü dekorasyon malzemezi haline getirilir.

Doğaya olan bu bakışa birçok ekonomi teorisinin olduğu gibi emek değer teorisinin de katkısı büyüktür. Örneğin liberal ekonominin özel mülkiyet savunmasında, sahibi olan toprakların sahipsiz topraklardan daha verimli olduğundan söz edilerek sahipsiz yani bir anlamda değişime uğratılmamış çevrenin değersiz olduğu öne sürülmektedir. Bu nedenle modern ekonomik düşüncenin ideolojik okumaları kendi ideal dünyalarını parasal değerler ve verimlilik üzerine kurmuş, doğanın ekolojik dinamiklerinin ise insan ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik üretim unsurlarından olduğunu kabul etmiştir. Bu bakış açısının en büyük iki temel sorunu ekonomik büyümenin doğal sınırı olmadığı yanılgısı ile doğanın insan ekonomisine olan katkısının bedelsiz olduğu yanılgısıdır (Barry,1999.214).

Fakat çok geçmeden bu yanılgının bedeli gelir dağılımında bozukluk, güvensizlik ve doğada yaşanan bozulma olmuştur. Buna karşın sistemin ekonomik kazanımları bu tahribatın açtığı yaraları bir türlü kapatamamıştır. Polanyi'nin (2007,125) ifadesiyle *“özgür emek piyasasının ekonomik yararları onu yol açtığı sosyal yıkımı karşılamamaktadır.”*

Ekonomistlerin çevreyi üretimin girdilerinin yer aldığı bir kaynak deposu olarak görmeleri çözümünde ekonominin işleyiş kuralları içinde aranmasına neden olmaktadır. Çevre sorunlarının çözümüne yönelik bu metaekolojik yaklaşım “Çevresel Ekonomi” adı altında ekonomi merkezli çevre görüşünü ortaya çıkarmıştır (Barry,1999:224).

Ekonomi merkezli çevre görüşünde çevre sorunları aynı zamanda ekonomik sorunlar olarak görülmekte ve ekolojik varlıkları birer meta olarak taşıdığı ekonomik değer ve maliyet üzerinden hesaba katılmaktadır. Bu nedenle çevresel ekonominin taraftarları çevre problemlerinin öncelikle piyasaların uygun araçlar kullanılarak regüle edilmesiyle çözülebileceğini savunmaktadırlar. Yine çevre sorunlarını piyasa dışısalığı olarak gören bu görüş piyasa mekanizmasının dışında oluşan kirliliğinin çevresel maliyetini de piyasa başarısızlığı olarak değerlendirmektedirler. Bu yaklaşımın bir uzantısı olarak çevresel kirliliği de bir ekonomik problem olarak görüp maliyetini ekonomik teknikler kullanarak hesaplama eğilimindedirler. Örneğin kirliliğin maliyetini sağlık sorunlarına bağlı olarak ortaya çıkan işgücü kayıpları ve sağlık harcamaları üzerinden hesaplamak ve yine çevre kirliliğini mülk fiyatlarına olan negatif etkileri açısından dikkate almak gibi (Barry,1999:225).

Çevresel problemlerin bu şekilde ekonomik problemlere dönüştürülerek çözülmesi Yeşil Ekonomi olarak adlandırılmaktadır. Bu yaklaşımın önde gelen temsilcilerinden David Pearce’in 1989 yılında yazmış olduğu “*Blueprint for a Green Economy*” yaygın olarak okunan kitaplardan biridir. (Barry,1999:224).

Metaekolojik yaklaşımın çevre sorunlarının çözümü için piyasaların uygun araçlarla düzenlenmesini yanında çevre temizleme teknoloji ve araçlarının bulunduğu yeni piyasaların kurulmasıyla çözülebileceğini de ileri sürmektedir. Bu konuda öne sürülen piyasa araçlarından biri yüksek vergilerle çevrenin sömürülmesini yavaşlatmak diğeri ise çevre varlıklarını kullanım bedelini artırmaktır. Yine başka bir teknik ise mülkiyet haklarında değişiklik yapmaktır. Örneğin sahil boyarında özel ekonomik alanlar yaratmak gibi (Foster,2002:29).

Metaekolojide birer meta olarak görülen çevre varlıkları piyasa işleyişi içinde yeniden üretilmeyeceğinden gerçekte çevre sorunlarına gerçek ve kalıcı çözüm üretmek mümkün değildir. Arıca çevre sorunlarının çözümü için doğayı bir bütün olarak ele almak gerekirken metaekoloji onları bütünden ayırır ve kaydileştirir. Çevre konusunda metaekoloji kendi terminolojisini, teorilerini ve yaklaşımlarını geliştirerek sorunları ekonomi biliminin ışığı altında çözmeye çabalar. Bu nedenle sürdürülebilirlik, ekonomik büyüme, kalkınma, gelir dağılımı, yaşam kalitesi, refah gibi konular metaekolojik yaklaşımın çevre sorunlarına piyasa kuralları içinde kalarak gerçekleştirilmeye çalıştığı çözüm arayışlarıyla ilgilidir.

Bu bağlamda üretilen kavramlardan bir diğeri de ekolojik ayakizidir (ecologic footprint). Ekolojik ayakizi (ecologic footprint) bir deniz ya da kara parçasının üzerinde yaşayan nüfusu besleyebilmesi, üretimi ve belli bir yaşam tarzını destekleyebilmesi bakımından sahip olduğu toplam su, yiyecek, enerji kaynakları, yapı malzemeleri ve diğ er tüketilebilir kaynakların analizi anlamına gelir. Ekolojik ayakizi, Yeş il Politik Ekonomi’de (Green Politics Economy) küresel sürdürülebilirliğin analiz edilebilmesi için devletler ve sivil toplum kuruluşları tarafından uygun bir araç olarak kabul edilmektedir (Barry,1999:232)²⁷.

Bu konuda türetilen başka bir kavram ise “ekolojik borç” tur (ecologic dept). Bunun anlamı aş ırı tüketen uluslar biyofiziksel olarak haklarına düş enden daha fazla kaynak tüketmektedirler yani diğ er ulusların haklarından, “kaynaklarından” kullanılmaktadırlar. Küresel adalet hareketinin argümanlarına göre ekolojik borcun

²⁷ Ekolojik ayakizi aynı zamanda dünyanın insan yaşamını destekleyebilme kapasitesinin anlaşılabilmesi açısından kullanılan bir yöntemdir. Örneğ in 2004 yılı Yaşayan Gezegen Raporunda (Living Planet Report) insanlığın yeryüzünün üretebildiğ inden %20 daha fazla tükettiğ i ortaya konulmuştur (WWF,2004:3). Bu analizler dünyanın azınlık Kuzeyi ve çoğ unluk Güneyinin sahip olduğ u imkânları karşılaştırabilme açısından da kullanışlı veriler üretmektedir. Dünya Vahş i Yaşam Forumu (WWF) raporunun hesaplarına göre küresel ekolojik ayakizi 13.5 milyar global hektardır (ortalama kişi başına 2.2 global hektar düş er). Aynı rapora göre kişi başına düş en miktar ABD’de 9.5 global hektar iken İngiltere’de ise 5.4 global hektardır. Bunun kısaca anlamı bu tarzda sürdürülebilir bir yaşam için 2.5 dünya, ortalama bir Amerikalının yaşam tarzı içinse dört dünya daha gerekmektedir. Baş ka bir açıdan bakarsak Amerikalılar ve İngilizler için bu tarz yaşam sürdürülebilir nitelikte değildir. Dünyanın geri kalanı içinse kaynakların bu hızla kullanılmasını dünya biyofiziksel olarak destekleyemez.

anlamı dünyanın Güneyinin zengin gelişmiş Kuzey ülkelerine bağımlı olmasından ziyade gelişmiş ülkelerin gelişmekte olan ülkelere borçlu olması gerçeğidir (Barry,1999:233).

Metaekolojik yaklaşımda çevre sorunları aynı zamanda temizleme teknolojileri yoluyla oluşturulmuş bir piyasayı besleyen rasyonel bir gerçektir ve fırsattır. Bu bağlamda çevre kaygısının en fazla liberal sosyal demokrat toplumlarda belirgin olmasına şaşmamalıdır. Çünkü yaşayanların refahının sağlanmış olduğu sağlıklı bir çevre talebinin kapitalist tüketim kültürünün bir parçası olduğu bilinmektedir. Bu bakış açısıyla, doğaya yönelik dikkat, modern evrene karşı inşa edilmiş olmaktan çok onun aracılığıyla üretilmiş gibidir. Bu nedenle Batı toplumlarında koruyucu konumdaki liberal bir devletin bireylerle kurduğu modern ilişkilerde belirleyici özellikler olan yaşam kalitesine yönelik taleplerle ekonomik çıkarların ve çevre kaygılarının örtüşmesi beklendik bir şeydir. Çünkü metaekolojik yaklaşımda çevre varlıkları sadece üretimin değil tüketimin de bir nesnesidir. Örneğin sağlıklı çevre ve rekreasyon alanları birer maliyeti olan ve ancak karşılığını ödeyebilenlerin yararlanabileceği birer tüketim ögesi haline gelir. Fakat nasıl tüketildiğine ya da tüketilip tüketilmeyeceğine bakılmaksızın yapılan kontrolsüz ve aşırı üretim ile beraberinde gelen kontrolsüz tüketim, doğanın taşıma kapasitesinin sınırlarını zorlayarak çevre sorunlarının artmasına neden olmuştur. Bu sorunlara bağlı olarak üretim girdilerinin temininde yaşanan daralma ve yaşam kalitesinde düşüklük, kapitalist üretim sisteminin geleceği açısından bir kaygıya eden olmaktadır. Özetle J.Belamy Foster (2002:30)'in ekonomik indirgemecilik (economic reductionism) olarak adlandırdığı ve çevre varlıklarını birer piyasa malzemesi haline dönüştüren, onları fayda ve maliyet hesapları içinde ele alan bu görüş, çevreye “metaekolojik” yaklaşım anlamına gelir.

4.2. Tarihsel Süreç İçerisinde Stratejik Ekolojik Varlıklar, Emperyalizm ve Güvenlik

Stratejik varlıklar dönemin üretim koşulları içinde birikimin devamı için kilit önem taşıyan ekolojik varlıklardır. Başlangıçta insan doğaya birincil ihtiyaçlarını karşılamak için gerek duyarken üretim tekniklerinin gelişmesiyle kendi ihtiyacından fazlasını üretmeye başlamış ve bu fazlalık bir sermaye birikimini oluşturmuştur. Dolayısıyla insanların birincil ihtiyaçlarını karşılayan nitelik ve miktardaki doğal varlıklar stratejik olarak tanımlanamazlar.

Ekolojik varlıklar, yaşamın temel bir ögesi iken üretimin bir parçası haline gelmeleri uzun bir süreç sonunda gerçekleşmiştir. Bu tarihsel süreç insan-insan ilişkisi açısından olduğu kadar insan-doğa ilişkisi açısından da oldukça önemli ve anlamlıdır. Bu bağlamda insanlık tarihi bir anlamda doğa ve iktisat tarihidir.

İnsanın doğa ile olan ilişkisi öncelikle tek taraflı bir bağımlılık ilişkisidir. Çünkü doğa varlığını devam ettirmek için insana ihtiyaç duymaz ama insan fiziksel varlığıyla içinde yaşadığı doğanın bir parçasıdır ve bu varlığını devam ettirebilmek için doğaya ihtiyacı vardır. Fakat insan sahip olduğu yetenekleriyle bu tek taraflı ilişkiyi karşılıklı bir etkileşime dönüştürmüştür. Ekolojik diyalog olarak adlandırılan (Bell,2004:30) bu süreçte yemek, korunmak ve giyinmek ihtiyaçları doğayla insan arasındaki etkileşimin gerçekleştiği ilk ve en temel alanlardır.

İnsanın yeryüzünde yaklaşık iki milyon yıl öncesinden yaşamaya başladığı düşünüldüğünde bu ilişkinin oldukça uzun soluklu olduğu söylenmelidir. Fakat kapitalist üretim öncesi doğa-insan ilişkisi oldukça yavaş gelişmiş daha sonra üretim teknikleri geliştikçe bu biyolojik dünyanın oldukça küçük bir parçasını oluşturan insanın önemi de doğayı değiştirecek kadar artmıştır.

Doğanın değişime uğratılması ilk olarak bazı bitki ve hayvan türlerinin ıslahı ve evcilleştirilmesi ile başlar. Böylelikle insanın biyolojik doğa üzerindeki ilk egemenliği ziraat üzerinden gerçekleşmiştir (Butzer,1971:3).

Yine arkeolojik bulgulara göre insanların büyük hayvanları avlamaya başlaması bitkilere olan bağlılığın azalmasına neden olmuştur. Ayrıca aynı

dönemlerde ateşin yaygın kullanımı ve hayvan postlarından giyecek yapımı vb. şeyler belirli bir beceriyi gerektirdiğinden artık özellik taşıyan avcı-toplayıcı bir geçim ekonomisine girildiğini gösterir. Neolitik çağ öncesi dönem, insanın kendinden büyük ve güçlü hayvanları avlamaya başladığı ve aradaki güç dengesizliğini ise geliştirdiği av aletleri ve av teknikleri üzerinden kapatmaya çalıştığı ilk asimetrik dönemdir.

Paleolitik dönemden neolitik dönemlere kadar olan dönemlerin en büyük ortak özelliği insanların ancak kendi ihtiyaçlarını karşılayacak kadar doğadan faydalandıkları gerçeğidir ve yine bu dönemde dünyanın her yerinde insanların geçimlerini temin etme biçimleri bakımından türdeş özellikler gösterdiği kültürel farklılıkların ise oldukça az olduğu düşünülür (Childe,1985:30). Dolayısıyla tarih öncesi dönemler insanın doğayı değil de doğanın insanı etkilediği uzun bir dönemin başlangıcıdır.

Tarih öncesi toplumlarda insanların ihtiyaçları oldukça basit ve sadece gıda, yiyecek ve korunaktan ibaret olduğu için doğanın sömürülmesi ya da suiistimal edilmesi söz konusu da değildir. Ayrıca düşük nüfus yoğunluğu nedeniyle ihtiyaçları karşılamak için kişi başına düşen alan 10 ile 250 kilometrekareye kadar yükselmektedir. Bu grupların daha gelişmiş olanları av ve toplama yöntemleri açısından daha teknik imkânlarla sahip gruplardır. Örneğin tarihin ilerleyen aşamalarında botlar ve kayıklar yoluyla göllerden ve nehirlerden faydalanılmış böylelikle insanların doğa ile olan etkileşimleri de hızlanmıştır. Yani daha önce doğaya göre hareket eden insan yavaş yavaş doğaya direnmeye ve ondan istediği biçimde yararlanmaya başlamıştır. Bunda giderek artan nüfusu geleneksel yöntemlerle beslemenin zorluğu da etkili olmuştur (Diamond,2003:95). Bu nedenle daha kalıcı ve uzun yerleşim biçimlerine geçilmiş ve insanlar avcılıktan daha fazla toprağa yönelmişlerdir. Kalıcı yerleşimler yiyecek biriktirmeye de elverişli olduğundan bu dönemde üretim fazlası ürünler ilk ilkel sermaye birikimini oluşturur (Şenel,1994:148).

Bu dönemlerde avcılık ve toplayıcılık tamamen ortadan kalkmamakla birlikte topluluk içinde belirli grupların uğraşısı haline gelmiş ürünlerin karşılıklı değişimi ise ilkel ticareti başlatmıştır.

Kalıcı yerleşimler ve ticaret ise gruplararası ilişkilerin hızla gelişmesine neden olduğundan, zamanla ekonomik ve siyasal örgütlenmelerin önünü açmıştır. Bu aşamadan sonra da insan ilişkileri ve doğa konusunda en belirleyici öge karşılıklı alışveriş yani ticaret olacaktır. Özellikle doğada düzensiz olarak dağılan kaynaklar bu erken ticaretin en önemli teşvikleridir (Curtin,2008:21).

Yazının bulunmasından sonraki dönemlere ait bulgular insanlığın daha önceki dönemlere göre hızlı bir örgütlenme ve şehirleşme yaşadığı yönündedir. Daha önce de belirtildiği gibi bu etkileşime ticaretin katkısı çok önemlidir. Çünkü bir anlamda doğal varlıkların yer değiştirmesi diyebileceğimiz ticaret, insanın doğayla olan ilişkisini değiştirdiği kadar toplum içi ve toplumlararası ilişkiyi de değiştirerek bugünkü medeniyetin tarihsel temellerini atmıştır.

Erken dönemde yapılan ticaretin tarih öncesi topluluklarda yapılan karşılıklı değişimden en büyük farkı ürün çeşitliliği ve ürünlerin getirildiği mesafelerdir. İlkel toplumlarda yapılan değişim aynı coğrafik bölge içinde ürünlerin el değiştirmesinden ibaretken tarihsel dönemlerde ürünler sadece el değil yer değiştirmeye de başlamıştır. Ayrıca bu dönemde işlenmiş ürünlerin azlığı nedeniyle doğa ile olan ilişkinin doğal sınırlar içinde gerçekleştiğini söyleyebiliriz. Arkeolojik kanıtlar bakır, demir ve bazı kabuk türlerinin, tuz ve baharat gibi belirli bölgelerde bulunan ürünlerin çok erken bir tarihte ticarete girdiğini göstermektedir (Curtin,2008:21).

Üretimin hâlâ toprağa bağlı olduğu fakat ticaretin giderek yaygınlaşmaya başladığı erken tunç çağı dönemlerinde (Childe,1984:163) toprak rantından söz edilemeyeceğinden üretimin nesnesi olan toprak stratejik olarak tanımlanamaz. Fakat ticaretin yaygınlaşmasıyla giderek uzak bölgelerden yapılan ticaret güvenlik risklerini beraberinde getirdiğinden stratejik bir güvenlik gereksiniminden söz edilebilir. Bu bağlamda geçmişte avlanmak için kullanılan silahlar bu defa ticaret kervanlarını ya da kolonilerini korumak için kullanılacak ve yer yer örgütlenmelere gidilecektir. Bu

konuda oldukça erken tarihlerde örneklere rastlamak mümkündür. Örneğin M.Ö 2300'lerin sonunda yaşamış Akad Kralı Sargon'la ilgili anlatılan hikâyelerden birinde Anadolu'da bir yerdeki bir hükümdarın kötü muamelelerine maruz kalan Akadlı bir tüccar kolonisini kurtarmak için düzenlenen bir seferden bahsedilir. Bu bölgede yapılan kazılar karadan kuzeybatıya kadar uzanan askeri bir ticaret diasporasının ya da ticari sömürge imparatorluğunun varlığını düşündürmektedir (Curtin,2008:83).

Ticari güvenliğin devlet tarafından sağlanması bunun karşılığında korunma bedelleri olarak alınan vergiler, yönetimin sadece belirli topraklarda bulunan halk üzerinde değil daha geniş bir alanda egemenlik iddiasında bulunmasına yol açar. Ticaret yoluyla gelişen ve genişleyen bu ilişki zamanla feodal yapının yerini merkantilist bir yapıya bırakmasına neden olmuştur. Bu değişim birden bire olmadığı gibi her toplum içinde farklı süreç izlemiştir. Merkantilizmin gelişmesi insan-doğa ilişkileri bakımından önemli dönüm noktalarından biridir. Çünkü coğrafik keşifler yoluyla doğal varlıkların el ve yer değişmesi tarihinin en üst noktasına ulaşacaktır. Artık feodal yapıda emek üzerinden gerçekleşen sömürü, merkantilizmin gelişmesiyle yavaş yavaş doğal varlıklar üzerinden de gerçekleşmeye başlayacaktır.

Buna karşın Uzak Doğu'nun, Orta ve Güney Amerika'nın doğal zenginliklerinin Avrupa'ya akışının neden olduğu sermaye birikimi üretim sistemindeki değişimin yani kapitalizmin habercisidir. Artık bundan sonra insan-doğa ilişkisini doğrudan bu değişen üretim biçimi belirleyecektir.

18'nci ve 19'ncü yüzyılda yeni buluşların üretime olan etkisi ve üretimde makineleşme kitlesel üretimi beraberinde getirerek üretim için "kaynak" kullanımını da sermaye birikimini de arttırmaktadır. Bu durumda kitlesel üretimin kaynakları yani hammadde ve enerji, üretimin geleceği açısından stratejik önem taşır. Çünkü devletin üretim ilişkilerini düzenini koruma görevi, ekonomik hedeflerle politik hedefleri aynı rasyonel düzlem üzerinde buluşturacak ve devlet bu "kaynakların" temini için askeri ve politik tüm olanaklarını seferber edecektir.

Örneğin 18'nci yüzyılda tekstil İngiliz ekonomisi için o kadar büyük önem taşımaktadır ki kimi yazarlar tarafından İngiliz sanayi tarihinin tek bir sanayinin tarihine

(pamuklu sanayi) indirgenebileceği ileri sürülmüştür (Schumper'den aktaran Bilgenoğlu, 2010:149).

Bu bağlamda o yıllarda İngiliz Dokuma Endüstrisi için girdi sağlayan pamuğun alındığı ABD'nin iç savaşa girmesi tekstil sanayisini olumsuz etkilemiştir. Kaynak arayışı içine giren İngiltere uluslararası alandaki ilişkilerini yeniden konumlandırarak Mısır ve Hindistan'a yönelmiştir. İngilizlerin katkılarıyla üretim tekniklerini geliştiren ve pamuk üretimlerini artıran bu ülkeler kısa süre içinde İngiliz tekstil endüstrisinin başlıca hammadde sağlayıcısı olmuşlardır. İlerleyen zaman içinde daha fazla pamuğa daha düşük maliyette ulaşabilmek için bu kaynaklarını güvence altına almaya çalışan İngiltere, askeri ve siyasal önlemlerle Mısır'ı Osmanlı İmparatorluğundan koparmış Hindistan'ı ise egemenliği altına alarak her iki ülkeyi de kısa süre içinde sömürgesi haline getirmeyi başarmıştır (Bilgenoğlu, 2010:149).

Yine 19'ncü yüzyılın başlarında başta gemi yapımında olmak üzere birçok alanda kullanımı bulunan kereste stratejik olarak tanımlanmış ve kerestenin temin edildiği kaynaklar güvence altına alınmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda örneğin gemi direği için dayanıklı ve büyük ağaçların temin edildiği Kanada bir süre sonra İngiltere ve Fransa tarafından paylaşılmıştır (Innis,1956:3).

Bu anlatılan örnekler doğrultusunda Sanayi Devriminin ilk gerçekleştiği İngiltere'nin aynı zamanda dünyanın en büyük emperyal devleti olması bir tesadüf değildir. Çünkü güç ve egemenliğin ekonomik performansa bağlandığı bu dönemde yeni topraklar, sanayi için bol hammadde ve ucuz işçilik anlamına geldiğinden sistematik sömürü ekolojik emperyalizmi de beraberinde getirmiştir.

19'ncü yüzyılın sonu ve 20'nci yüzyılın başlarında petrolün bulunması ile hammadde ve doğal "kaynakların" dünya politikasına yön verme gücü en üst düzeye çıkmıştır. O kadar ki dünya siyasetinde her şey bu hammadde kaynaklarına bağlanır. Savaş ve barış, "hammadde kaynakları" üzerinde ve bu "kaynakların" bulunduğu alanlarda süregelen politik ve askeri mücadelelerin sonucudur. Uluslararası ilişkiler alanında dile getirilen jeopolitik kuramların hemen hepsi de bu dönemde türetilmiş ve bu "kaynak" stratejisine dayalıdır (Karadağ,2004:9).

Üretimde stratejik rol oynayan hammadde ve doğal varlıkların yeryüzünde coğrafik dağılımı uluslararası alanda yeni bir hiyerarşiyi yaratmıştır. Üretim teknikleri gelişmiş, ekonomileri güçlü yeterli uzmanlık ve sermaye birikimine sahip olan ülkeler merkez (core) ülkeler olarak adlandırılırken sosyoekonomik yapıları zayıf birçok yönden merkez ülkeler bağımlı ülkeler çeper (perifer) ülkeler olarak adlandırılmaktadır. Bu konuda yapılan çalışmalarda merkez ve çeper dinamiğinin belirgin özellikleri üç değişik açıdan incelenmektedir (Wellhofer,1989:342).

- a) Merkez ve çeper ülkeleri birbirinden ayıran nitelikler
- b) Merkez ve çeper ülkeler arasındaki değişim ilişkisi
- c) Merkez ve çeper arasındaki etkileşim biçimi

Merkez ve çeper ilişkisini çözümleyen tüm çalışmaların istisnasız vurguladıkları en temel nokta çeper ülkelerin azgelişmiş olmaları ve ekonomilerinin birincil ürünlere dayalı olmasıdır. Bunun anlamı çeper ülkelerde ekonomi işlenmemiş ürünlerin ticaretine dayalıdır. Bu ticaretin bağlı olduğu alanların başında tarım, madencilik, ormancılık ve sanayi taşıyıcılığı gelir. Bu ekonomiler düşük teknolojiye karşın yoğun işçilik içerirler bu nedenle de çeper ülkelerde hayat standartları merkez ülkelerle karşılaştırıldığında oldukça düşüktür (Wellhofer,1989:342).

Merkez ve çeper arasındaki değişim ilişkisi ekonomik olarak düşük değer taşıyan malların ihracı yüksek değer taşıyan malların ise ithal edilmesi şeklinde gerçekleşir. Yani işlenmemiş ya da yarı işlenmiş ürünler merkez ülkelere satılırken onlardan işlenmiş ürünler satın alınır. Bir diğer ilişki ise çeper ülkelerden dışarıya işçi ihraç edilirken, sermaye ithal edilir ya da işçi ihraç ederken turist ithal edilir (Seers,1979:3).

Merkez ve çeper arasındaki etkileşim ise feodal ilişkiye benzetilir. Aynı merkeze bağlı çeper ülkeler arasında etkileşim en alt düzeyde iken diğer merkez ya da çeper ülkelerle olan ilişkiler çeper ülkelerin kendi merkezleri aracılığıyla yürütülür (Galtung,1971:89). Bu durumda çeper ülkelerin dış politika öncelikleri, güvenlik ya da tehdit algıları merkez tarafından belirlenir veya uyarılır.

Merkez, çeper ülkeler için her türlü bilginin üretildiği, işlendiği, dağıtıldığı bir yer olduğundan çeper ülkeler birçok durum için merkezin onayına ihtiyaç duyar. Bu

nedenle çeper ülkeler kendi “kaynakları” üzerinde de yeterli kontrole sahip değildir (Selwyn,1979:37). Merkez ve çeper ülkeler arasındaki yukarıda söz edilen ticaretten elde edilen gelir yine merkez ülkelerden satın alınan pahalı işlenmiş ürünlere harcandığından bu alışverişten her defasında merkez ülkeler karlı çıkarlar ve sürecin bu şekilde işlemesi aynı zamanda herkesin kendi konumunu sürdürmesi anlamına gelir.

İşte merkez ülkelerin çeper ülkelerin ekolojik varlıkları üzerinden sağladığı bu egemen rollerine ekolojik emperyalizm adı verilir. Buna karşın merkez ülkeler dünyanın geri kalanında gerçekleştirdiği bu yıkım ve tahribatı her zaman olumlu, ilerletici bir faktör, üretici güçleri geliştiren bir unsur ve gelişmenin gereği olarak sunmayı başarmışlardır (Başkaya,2008).

1990 öncesi çift kutuplu dünyada sıkı disiplinli merkez ve çeper ilişkileri Soğuk Savaşın sona ermesinden sonra gevşek bir yapıya yerini bırakmıştır. Daha önce doğrudan birbirleriyle ilişki kuramayan her iki kutbun etrafındaki ülkeler karşılıklı etkileşim içine girmeye başlamışlardır.

Soğuk Savaş sonrası bozulan bu dünya disiplininin yeniden sağlanması için güvenlik ve tehditler yeniden tanımlanmış az gelişmiş ülkeler başarısız ve kötü yönetilen ülkeler ilan edilerek ulusal ve uluslararası güvenlik için birer risk olarak görülmüşlerdir (Patrick,2006:27).²⁸

Bu bağlamda çevresel güvenlik örneğinin “kaynak” kıtlığıyla ilişkilendirilen çatışma teorileri üzerinden yeni askeri önlemlerin geliştirilmesine önemli katkılarda bulunmuştur (Dalby,2002:19).

Ayrıca doğal varlıkların ekonominin “kaynakları” olarak görülmesi ve küresel ekonominin güvenliği bakımından “kaynak” akışının güvenceye alınması için BM ve NATO’ya yeni görevler verilmesi çevre, ekonomi ve güvenlik konularının her zamankinden daha fazla etkileşim içinde olacağını göstermektedir.

²⁸ Bu bağlamda örneğin ABD’nin güçlü fatihler yerine zayıf devletlerin tehdidi altında olduğunun ABD Başkanı Gerge W.Bush ve yönetimi tarafından ilan edilmesi bir ironidir (NSS,2002:1).

4.3. Değişen Sermaye Birikim Koşulları ve Çevresel Güvenlik

Soğuk Savaş sonrası dönemde uluslararası alanın yeniden düzenlenmesinde en etkili olan nedenlerden biri de değişen sermaye birikim koşullarıdır.

Üretim söz konusu olduğunda daima toplumsal gelişmenin belli bir aşamasındaki üretimden söz edildiğinden ekonomik ve toplumsal süreçlerde de daima bir tarihsellik vardır (Aydoğanolu,2006). Bu tarihsel süreklilik içinde kapitalist ekonomik sistem için önemli olan üretim, tüketim ve dağıtım ilişkilerinin sürekli bir uyum içinde olmasıdır. Bu ilişkilerde yaşanacak bir bozulma kriz şeklinde kendini gösterir ve ardından yeni bir yapılanmayı zorunlu kılar. Bu yeniden yapılanmada önemli olan sermaye birikiminin genişleyerek önündeki engelleri aşabilmesi için yeni kurum ve yapıları çıkartabilmesidir. Bu nedenle dönüşümün sadece üretim ve emek sürecinde değil politik ve ideolojik düzeyde de gerçekleşmiş olması gerekir. Bu bağlamda 1970 ve 1980'lerde yaşanan ekonomik krizler beraberinde yapısal bir dönüşümü zorunlu kılmış 1990 sonrası uluslararası alanda yeniden bir yapılanma yaşanmıştır.

Soğuk Savaş sonrası dönem yeniden yapılanma olarak adlandırılan bu değişim 1994'de BM'in uluslararası güvenliği yeniden tanımlaması ve ardından NATO'nun yeni görev konsepti biçiminde öncelikle uluslararası işbölümünde kendini göstermiştir (NATO,2004:7).

İktisadi alanda ise makro düzeyde tüm ekonomilerde neoliberal dönüşüm, mikro düzeyde ise tüm üretim süreci ve emek piyasalarında yaşanmıştır. Bu genel çizgiler kapsamında sermayenin yeniden yapılanmasında ise iki ana strateji izlenmiştir. Birincisinde yaşananlar şunlardır:

- a) Üretimin coğrafyasının değiştirilmesi
- b) Emeğin verimliliğini artıracak yeni örgütlenme biçimlerinin devreye sokulması (esnek üretim).
- c) Yeni üretim dallarının bulunması (çevre sorunlarının birikim fırsatına dönüştürülmesi)

Bu aşamada çevresel güvenlik yeni üretim dallarının bulunmasında önemli işlev görmüştür. Çevre temizleme teknolojileri yeni iş ve üretim dalları açmakla kalmamış

uluslararası ilişkilere yeni boyutlar kazandırmıştır. Bunlardan biri uluslararası alanda emisyon ticareti gibi diplomasi ve ticaretin yoğun etkileşim içinde olduğu alanlar diğeri ise dünya mirası ve ortak gelecek gibi konular üzerinden türetilen uluslararası alanın yeni kontrol biçimleridir.

İkinci aşamada yaşananlar ise;

- a) Çeper ülkelerden merkez ülkelere doğru değer transferlerinin hızlandırılması,
- b) Uluslararası pazarın genişletilmesi ve artı değeri yükseltmek için üretimin hem geniş pazarların hem de ucuz işgücünün bulunduğu bölgelere kaydırılmasıdır.

Bu ikinci aşama ise neoliberal ekonominin yaygınlaşması önemli işlev görmüştür.

Çevresel güvenliğin ekonomi üzerinde sözü edilen işlevinin yanı sıra uluslararası alanın jeopolitik ve jeostratejik kontrolü konusunda önemli işlevi bulunmaktadır. Çevresel güvenliğin bu konulara olan katkısının anlaşılması için akademik alanda öne çıkan kanıtlar ve politik alanda yapılan anlaşmalar da incelenmelidirler.

4.4. Güvenlik Politikalarının Metaekolojik Çözümlemesi

Sürekli üretim ve tüketime dayalı bir ekonomik modelin çevre varlıkları üzerinde oluşturduğu baskı çevre sorunlarının asıl nedenidir.

Çevre sömürsünün doğanın taşıma kapasitesini zorlamasıyla çevre sorunlarının nedenlerini araştırmaya yönelik ilgi giderek artmıştır. Bu bağlamda 1960 ve 70'li yıllar uluslararası düzeyde yaygın çevre çalışmalarının başlangıcı sayılırlar. Fakat 19'ncü yüzyıl bilimsel devriminin etkisindeki mekanik ve parçalı dünya görüşü çevre çalışmalarına da yansarak kimi çevre hareketleri Batı düşüncesindeki zihni-entelektüel dönüşümün sebep olduğu gelişmeler olarak değerlendirilmiş kimileri de sanayileşme ve kentleşme sürecinin sonucu olarak görülmüştür (Görmez,2003:17).

Çevre sorunlarına yönelik yaklaşımlar genellikle insan merkezli ve doğa merkezli olarak ikiye ayrılmaktadırlar. Muhafazakâr (consevative) tutum olarak da adlandırılan insan merkezli çevre yaklaşımlarının temel amacı insan refahı için

çevrenin korunması şeklinde özetlenebilir. Bu nedenle muhafazakâr çevreciler çevre sorunlarının daha çok kirlenme boyutuyla ilgilenirler ve çevresel bozulmayı insan müdahalesiyle denetim altına almaya çalışırlar. Kendilerini reformist olarak niteleyen bu grup üyeleri bozulan insan-doğa ilişkilerini toplumun var olan yapısı içinde birtakım kurumsal ve politik düzenlemelerle düzeltmeye çalıştıklarından çevreye araçsal bir duyarlılık içindedirler (Connelly ve Smith,2003:15).

Günümüzde kirliliğe ve “kaynakların” tükenmesine karşı savaşılan “çevreci” hareketler insan merkezli çevre yaklaşımı içinde değerlendirilmektedir. Çevre sorunları için öne sürdükleri çözüm önerileri ise genellikle teknik düzeyde kalıp en belirgin olarak su ve hava kirliliklerini denetlemeye, sanayileşmiş ülkelerdeki kural tanımaz tarımsal uygulamaları değiştirmeye ve hala varlıklarını sürdürmeyi başarabilen birkaç bölgeyi sınıflandırılmış alanlar haline getirerek korumaya çalışmaktadırlar (Ferry,2000:100). Bu bağlamda çevrecilik bir çeşit doğa mühendisliğidir denilebilir. Çevreciler “ekolojik bir etiğe” sahip olmadığından doğa ile insan arasında bir çeşit uyumu, biyosfere saygıyı, toplumla doğa arasındaki bütünlüğü öngörmez. Çevrecilik, kamu sağlığına en az zararı vermek, hammaddelerin gelecek kuşaklar için korunmasını gözetmek ve bu yolla kaynakların verimli ve tasarruflu kullanılmasını sağlamak amacıyla (Sezer,2009:7).

Doğa merkezli çevresel yaklaşımlar ise daha çok korumacı (preservation) bir tutum içindedirler. Diğerlerine göre oldukça farklı bir metafiziğin, epistemolojinin ve çevre etiğinin peşindedirler. Bu nedenle derin ekoloji, tinsel ekoloji, toplumsal ekoloji gibi sınıflara ayrılırlar (Görmez,2003:99).

Doğa merkezli çevre görüşleri göreceli olarak daha bütüncül bir çevre yaklaşımı sergilemelerine karşın felsefi ağırlıklı düşünceler içerirler. Ekolojik varlıkların her birinin kendi başına bir değer taşıdığını ileri süren bu yaklaşım, çevreci yaklaşımın mekanik tutumuna karşı organik bir tutum geliştirmişlerdir.

İnsan ya da doğa merkezli her iki yaklaşımın önemli bir eksiği üretim biçiminin ve sermaye birikim sürecinin çevre sorunlarına olan katkısını göz ardı etmeleri ya da yeterince vurgulayamamalarıdır. Her ne kadar doğa merkezli

yaklaşımlar içinde ele alınan toplumsal ekoloji, toplumdaki sömürü ve ekonomik eşitsizlik üzerinden yola çıkarak sosyal adalet ve ekoloji arasında bir senteze gitse de (Sezer,2009,8) bu yaklaşımın da çevre sorunları ve ekonomik sistem arasındaki güçlü bağı yeterince ortaya koyduğu söylenemez. Daha sonraları eko-feminizm ve ekososyalizm söylemleri radikal bir yaklaşımı çevre çalışmalarına kazandırmıştır. Fakat bunların doğa merkezli çevre yaklaşımlarının içinde değerlendirilmesi önemli bir eksikliktir. Çünkü örneğin ekososyalizm her ne kadar doğa merkezli çevre yaklaşımlarından esinlenmişse de üretim ve dağıtım ilişkileri üzerine yoğunlaşması ve ekolojik varlıkların sömürsünü sermaye ilişkileri bağlamında ele alması çalışmanın merkez noktasını farklı bir noktaya taşır. Bu nedenle kapitalist ekonomik sistemin çevre sorunlarına olan katkısını daha iyi vurgulamak için var olan çevresel tanımlara ek olarak metaekoloji kavramı önerilmektedir. Böylelikle çevre sorunlarının temel nedenlerinin irdelenmesi sırasında iktisadi sistemin göz ardı edilmesi engellenmiş olacaktır.

4 4.1. Klasik Dönem Güvenlik Politikalarının Metaekolojik Temelleri

Bir ekonomik sistem olarak kapitalizmde iktisadi etkinliğin amacı kâr elde etmektir. Bu nedenle mali sermayenin egemenliğine dayalı olan kapitalist sistem her şeyi metalaştırma eğilimi taşımaktadır. Neoklasik iktisat yazınında ekonominin temel sorunsalının sınırsız insan ihtiyaçlarının sınırlı olanaklarla sağlanması olduğu belirtilir. Bu durumda sorunun çözümü için iki yol gözükmektedir; ya ihtiyaçların sağlandığı kaynakların artırılması-ki bu doğanın kapasitesiyle sınırlıdır- ya da insan ihtiyaçlarının sınırlanması. Bu da kapitalist birikim sisteminin doğasına aykırıdır.

Kapitalizm ve doğa arasındaki ilişki de işte bu noktada başlamaktadır. Çünkü kapitalist üretim doğası gereği insan ihtiyaçlarını sınırlamak değil sürekli artırılan talebi üretimle karşılayarak kâr sağlamayı amaçlamaktadır. Bu nedenle üretilenler için talep ve pazar yaratmak sistemin işleyişi için üretim kadar önemlidir. Yine kapitalizmde üretim sadece insan ihtiyaçları gözetilerek değil insan istekleri sürekli tahrik edilerek yaratılan talep doğrultusunda artırılır. Üretilen bu mallara olan talep ise bu malların üretiminde kullanılacak kaynaklara türev bir talep yaratacaktır bu talebin

karşılandığı birincil kaynak doğa olduğundan (Barry,1999:206) talebin ve üretimin artması daha çok doğa varlığının üretim sürecine dahil edilmesii anlamına gelir.

Ekolojik varlıkların insan ihtiyaçları için kullanılması elbette yeni bir şey değildir. Fakat kapitalizm öncesi üretimde her bir ürün tek tek üretilmekte ve üretim alanında kişinin yeteneği, becerisi belirleyici olmaktadır. Aynı anda birden fazla ürünün üretilmesi ise söz konusu değildir. Kapitalizm ise, bireylerin değil, sınıfın üretimine dayanır (Wallerstein,2002:58)²⁹. Bu nedenle kapitalist üretim biçiminde üretimin kitlesel yapılması ürün çıktısını artırdığı gibi kaynak tüketimini de en üst düzeye çıkarmaktadır.

Kapitalizm ve doğa ilişkisi hakkında diğer bir belirleyici etken ise kapitalizmde üretimin ihtiyaçları karşılamak için değil pazarda satılmak için yapılmasıdır. Bu nedenle giderek artan üretim miktarıyla üretimin sunulduğu pazarın da genişlemesi kaçınılmazdır. Bu bağlamda ekonomik büyümenin sürdürülebilmesi için kaynak ve pazar güvenliğinin sağlanması güvenlik politikalarının metaekolojik temellerini oluşturur.

Bölüm 4.1’de ekolojik varlıkların nasıl stratejik bir önem taşıdığı anlatılırken tekstil sanayisine dayalı İngiliz ekonomisinin çıkarlarını korumak için İngiliz ordusunun ve devlet bürokrasisinin nasıl kullanıldığına ve bu çıkar ilişkilerinin uluslararası ilişkileri nasıl biçimlendirdiğine değinilmiştir. Bu bağlamda rekabetçi kapitalizmin emperyalizme dönüşmesinde en önemli görevi güvenlik politikaları üstlenmiştir. Çünkü devletin sahip olduğu askeri güç, pazar ve kaynak güvenliği için kullanılmıştır. Örneğin İngiltere bu sayede fazla sermayesini kolaylıkla ihraç edebileceği bir sömürge imparatorluğuna sahip olmuştur.

Bir ülkenin başka ülkeyi ya da ülkeleri egemenliği altına alarak insan ve ekolojik varlıklarını sömürmesi emperyalizm olarak adlandırılmaktadır (Başkaya,2008). Bu bağlamda sanayileşmiş ülkelerin doğal zenginliklere sahip diğer ülkeleri doğrudan denetim altına almaya çalışması ekolojik emperyalizme dayalı güvenlik politikalarının temel karakteristiğini oluşturur.

²⁹ Bu nedenle kimilerine göre kapitalizmin tarihini köle emeğine dayalı kitlesel tarım üretiminin başladığı 12’ni yüzyıla kadar götürmek mümkündür (Wallerstein, 2002:58).

Bu kapsamda Birinci ve İkinci Dünya Savaşları sonucunda dünya egemen uluslar tarafından paylaşılmış, o dönemin güvenlik politika ve diplomasisi ise sermayenin ihtiyaçlarını gidermeye ve çıkarlarını gözetmeye hizmet edecek şekilde tasarlanmıştır. Bu nedenle stratejik açıdan o dönemi betimlemek için kullanılan “güç dengesi” kuramı aslında devletlerarasında güç ilişkilerinin durumunu nitelemekten çok (Arı,2004:252) üretim kaynakları ve pazar paylaşımında gözetilen dengeye işaret etmektedir.

Eğer bir ulus başka bir ulusu egemenliği altında tutuyor ve onu kendine tâbi kılarak sahip olduğu zenginliklerine el koyuyorsa, ikisi arasındaki bağımlılık/hâkimiyet ilişkinin emperyalizm tanımına denk geldiği söylenebilir. Ama bir ülkenin ve halkın, bir emperyal gücün egemenliği altına girmesi için mutlaka doğrudan denetim (işgal ve ilhak) altına alınması gerekmez (Başkaya,2008). Bu nedenle sömürgelelere sahip olan ülkeler doğrudan denetimin getirdiği sosyal, ekonomik ve politik yüklerden kurtulmak için İkinci Dünya Savaşı sonrasında egemenlikleri altındaki ülkelerin şeklen bağımsızlıklarını kabul etmişlerdir. Bu bağımsızlık görünürde bir bağımsızlıktır. Çünkü yapılan araştırmalar bağımsızlık sonrası bu ülkelerin ekonomik ve politik açıdan yine en fazla eski sömürsü oldukları ülkelerle ilişkilerini devam ettirdiklerini ortaya koymaktadır.

İkinci Dünya Savaşı sonrası “bağımsızlığını” kazanan devletlerin yine ekonomik olarak güçlü merkez ülkeler etrafında öbkleşmesi, çift kutuplu bir dünya düzenini ortaya çıkartmıştır. Her iki kutbun merkezinde yer alan ABD ve SSCB’nin etki alanların koruma çabası bu dönemin ön çıkan jeopolitik niteliklerinden biridir.

4.4.2. Jeopolitik Dönem Güvenlik Politikalarının

Metaekolojik Temelleri

İkinci Dünya Savaşı sonrasında ABD ve SSCB’nin kendi etki alanlarını koruma çabalarının uluslararası alana yansıttığı gergin ilişkiler, bu dönemin Soğuk Savaş yılları olarak anılmasına neden olmuştur. Kutuplar arasında bir çatışma olasılığı üzerine kurulmuş bu satratejik yapılanma içinde ulusal güvenliğin tek kaynağı olarak

askeri güç görülmüş ve gösterilmiştir. Fakat NATO ve SSCB arasındaki silahlanma yarışı ve zaman zaman yaşanan gerilimlerin bir savaşa dönüşmeden yeniden normale dönmesi tarafların her zaman birbirlerini dengeleyen bir siyaset gütmeleri nedeniyledir (Hobsbawm,1996:276).³⁰

Dönemin bu karakteristiği dikkate alındığında kapitalizmin Soğuk Savaş öncesi yatay yayılmasının (genişlemesinin) ardından “Jeopolitik Dönem” olarak adlandırığımız Soğuk Savaş yıllarında dikey olarak derinleştiği görülebilir. Çünkü her iki kutbun merkez ülkeleri arasında yaşanan ideolojik gerilim nedeniyle çeper ülkelerin iç ve dış politikaları merkez ülkeler tarafından belirlenerek denetim altına alınmıştır. Örneğin NATO’nun kurulduğu yıllarda ABD Genelkurmay Başkanı Bradley, ABD Temsilciler Meclisine 1949 yılı savunma bütçesini sunarken yaptığı aşağıda bir bölümü verilen konuşmada NATO’nun hedeflerinin başında ABD’nin güvenliğinin geldiğini ortaya koymuştur (Yüceer, 2002:77).

“Deniz aşırı ülkelerde üsler kurmak zorundayız. Düşmanı kendi özgüvenlik sınırlarımızın ötesinde karşılamak ve ilk darbeyi elde edilecek üsler yardımıyla vurmak zorunluluğunu bütün Amerikan yurttaşlarının anlamaları gerekir. Silahlı kuvvetlerimizin ve Amerikan topraklarının yeni bir savaştan en az kayıpla çıkması başka türlü olamaz. Düşmanı can evinden vuracak bu üsler, düşman topraklarına en yakın bölgelerde kurulmalıdır”

Yine NATO’nun kuruluş amaçları içinde savunma işbirliğinin yanı sıra ekonomik işbirliği ve Batı değerlerinin korunmasının hedeflendiği belirtilmektedir (NATO,1949).

Varşova Paktı’nda ise Sovyetler Birliği’nin etki alanını sıkı kontrol altında tutma çabası açıkça görülmektedir. Örneğin 1968 yılında Çekoslovakya’nın politik olarak liberalleşmeye çalışmasıyla Varşova paktı üyeleri ülkeyi işgal ederek tekrar denetim altına almıştır.

³⁰ Zaten Soğuk Savaş’ın paradoksu SSCB’yi yenilgiye uğratan ve sonunda yıkan şeyin karşı karşıya gelme durumu değil detant olmasıdır (Hobsbawm, 1996:293).

Jeopolitik dönem aynı zamanda akademik alanda güvenlik çalışmalarının en çok yapıldığı yıllardır. Bu dönemde yapılan çalışmalarda askeri planlamacılar kadar sivil uzmanlar da etkin olmuş ve Soğuk Savaş jeopolitiğinin entelektüel mimarisini kurmuşlardır. Bu nedenle düşünce kuruluşları yükselişe geçerek her iki merkez ve bu merkezlerin etrafında yer alan çeper ülkeler arasındaki ilişkinin dinamiğini analiz etmişlerdir. Bu konuda en çok göze çarpan RAND Cooperation'dır. Ulusal güvenlik, enerji, çevre, ekonomik gelişme başta olmak üzere birçok konuda araştırmalara imza atan bu kuruluşun ABD Savunma Bakanlığı ile olan yakın ilişkisi dönemin akademisyenlerini ulusal güvenlik konusuna jeopolitik bakmak yönünde etkilemiştir (Walt,1991:214).

Bu dönemin ekonomi politikalarında egemen söylemin kalkınma sözü edilen netilikleri incelendiğinde güvenlik politikalarını şekillendiren güvenlik kaygıları arasında biyolojik çevreye dayalı güvenlik kaygılarına rastlanmamaktadır. Güvenlik ve çevre arasındaki ilişki daha çok enerji kaynakları ve hammadde üzerinden kurulduğundan bu kaynakların bulunduğu çevresel bozulma ya da kirlenmeye yönelik ilişkin veriler bulunmamaktadır.

4.4.3. Jeoekonomik Dönem Güvenlik Politikalarının Metaekolojik Temelleri

Varşova Paktı'nın dağılması liberal ekonominin sınırlarını genişleterek küreselleşmesi için fırsatlar ortaya çıkartmıştır. Bunun için ilk olarak jeopolitik tehditler üzerine kurgulanmış ve jeostratejik olarak yapılanmış olan Soğuk Savaş döneminin güvenlik algısı yerine sosyal ve ekonomik konuları önceleyen konstrüktivist bir yaklaşım geliştirilmiştir.

Soğuk Savaş sonrası dönemi jeoekonomik dönem olarak adlandırmamıza neden olan bu yaklaşıma göre güçlü bir dünya ekonomisinin özgürlük ve refahı arttırarak ulusal güvenliği geliştireceği ileri sürülmüş serbest ticaret ve ekonomik kalkınma hedeflerinin yeni ulusal güvenlik politikasının stratejik bileşenleri olduğu ABD tarafından açıklanmıştır (Ripsman, Paul,2005:206). Buna ek olarak çevrenin

korunması ile birlikte enerji güvenliği konuları ve ekonomik kalkınma önünde önemli engeller olarak görülen salgın hastalıklar, yoksulluk ve yönetim sorunları gibi konular konstrüktivist güvenlik yapılanmasının diğer bileşenlerini oluşturmaktadır.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra yaşadığı politik sarsıntılarla birlikte oldukça ciddi ekonomik sorunlar yaşayan Rusya, konumunu yeniden güçlendirmek ve kendi çeperinde yer alan ülkeleri tekrar etki alanında tutabilmek için bu defa jeoekonomik bağlamda önceliklerini belirlemiştir. Bunda özellikle ABD'nin liberal ekonomi ve demokratik yönetim ilkelerini Rusya'nın etki alanına yayma çabası etkili olmuştur. Bu durum karşısında Rusya'nın ulusal çıkar ve güvenlik önceliklerini dünyadaki yeni eğilimler doğrultusunda saptaması, küresel egemenlik mücadelesini ABD'nin koşullarında sürdürmeyi kabul etmesi anlamını taşımaktadır. Bu doğrultuda Rusya'nın 2009'da yenilenen ve 2020' yılına kadar geçerliliği öngörülen yeni ulusal güvenlik stratejisinde yer alan öncelikler şunlardır (Zysk,2009) :

- a. Yaşam standartlarının geliştirilmesi
- b. Ekonomik büyüme
- c. Eğitim ve ARGE teknolojileri
- d. Sağlık
- e. Kültür
- f. Ekoloji
- g. Stratejik dengenin korunması ve stratejik ortaklıklar

Girilen bu yeni jeoekonomik dönemde artık sert güvenlik (hard security) olarak adlandırılan nükleer caydırıcılıktan ve askeri önlemlerden söz etmekten özellikle kaçınılmıştır.

Rusya'nın ulusal güvenlik stratejisinin 86, 87 ve 88'nci maddelerinde çevreye ayrılan bölümde doğal varlıklardan gelecek vaat eden enerji kaynakları ve stratejik rezervler olarak söz edilmesi üretim, arama ve tanıtım için koşullar yaratacak sivil toplum kuruluşlarıyla işbirliğinin öngörülmesi, çevreye metaekolojik yaklaşımın en belirgin öğeleridir. Bu bağlamda Rusya'da ekolojik güvenlik çevresel sürdürülebilirlik kapsamında ele alınmış ekonominin ve nüfusun ihtiyaçlarını karşılamak üzere

biyolojik “kaynakların” korunması ulusal güvenliğin merkez noktasını oluşturmuştur (Russian’s Strategy,2009).

Jeoekonomik güvenlik döneminde dünyada önemli bir yer edinen Çin ise son olarak 2002’de yayımladığı ulusal güvenlik stratejisinde geleneksel güvenlik tanımlamalarının dışına çıkarak saldırganlığa karşı direnen, anavatanın bütünlüğünü öngören, silahlı yıkımı durdurmaya ve böylelikle dünya barışına katkıda bulunmaya yönelik bir politika benimsemiştir. Bu bağlamda savunmanın modernize edilmesi gereğinden söz eden belgede ABD ve Rusya’dan farklı olarak çevresel, ekonomik ve medikal tehditlerden hiç söz edilmemiştir (Ripsman,Paul, 2005:207). Buna karşın Çin, liberal Batı’ya açılabilme ve rekabet edebilmek için sahip olduğu bütün potansiyeli harekete geçirmek gibi bir kararlılığı göstermektedir. Örneğin 2009 yılında aldığı bir kararla merkeze uzaklığı ve etnik yapısıyla daha önce sorunlu olarak gördüğü Batı eyaletlerinden Kaşgar’ı özel ekonomik bölge haline getirerek Çin mamulleri için bir vitrin haline getirmeyi amaçlamaktadır. Ayrıca bu bölge 1980’lerden bugüne Çin’in en çok yabancı yatırım yapılan alanı haline gelmiştir (Fish,2010:28). Bu ve benzeri veriler Çin’in de –her ne kadar ulusal güvenlik belgesinde açıkça söz etmese de- liberal ekonomi ilkelerine dayalı kalkınma politikalarını ulusal bir program olarak benimsediğini göstermektedir.

Jeoekonomik dönemde güvenlik politikalarının metaekolojik temellere dayandığının en önemli göstergeleri sadece ekonomik kalkınma hedefleriyle sınırlı değildir. Ayrıca serbest rekabet ilkeleri doğrultusunda uyarlanmış bir ekonomik sistemin gereksinimi olan enerji ve hammadde kaynaklarının en önemli güvenlik riskleri arasında sayılmasıdır. Bu bağlamda küresel enerji güvenliği için merkez ülkelerin yapmış olduğu işbirliği küresel piyasalara “kaynak” akışını güvenceye almayı hedeflemektedir. Yine önemli enerji ve hammadde kaynaklarına sahip olan ülkelerle, “kaynak” akışı için geçiş noktalarında yer alan ülkeler, küresel ekonomik sisteme uyum yetenekleri doğrultusunda sınıflandırılarak küresel sistem için taşıdıkları risk bakımından değerlendirilmektedirler. Bu risk sınıflandırması içinde zayıf ya da başarısız olarak nitelenen ülkelerin çoğu Irak, Nijerya ve Venezüella gibi önemli

oranda enerji kaynaklarına sahip ülkeler olup uluslararası müdahalelerle denetim altına tutulmaya çalışılmaktadır.

Enerji ve kaynak akışında ön görülen riskleri ortadan kaldırmak ya da en aza indirmek için BM ve NATO gibi küresel örgütler en önemli denetim organları olarak öne çıkmaktadır (Patrick,2006:43).

BM ve NATO gibi küresel örgütlerin zayıf ya da başarısız sayılan ülkelere Afrika'da olduğu gibi kimi zaman çevresel bozulmaya dayalı (kıtlık gibi) çatışma teorilerine dayandırılmakta, kimi zamanda Ortadoğuda olduğu gibi enerji güvenliğini riske sokan başarısız yönetimler bahane edilmektedir. Bu bağlamda ekonomiden siyasete birçok konunun çevresel güvenlik kapsamına alınarak doğal varlıklar üzerinden kurulmaya çalışılan küresel denetim için meşru zemin oluşturulmaya çalışıldığı gözlemlenmektedir.

Jeoekonomik güvenlik döneminde küresel ekonominin öncelikleri ve rekabet koşullarının dikkate alınması kapitalizmin niteliksel sürekliliği açısından uyumlu bir sonuçtur.

4.5. Temel Politika Belgeleri ve Alan Yazınında “Çevresel Güvenlik”

Uluslararası alanda çevre sorunları ilk olarak BM konferanslarından sonra politika belgelerine yansıtılmıştır. Bu bağlamda çevre konferansları sonunda açıklanan bildireler ve küresel çevre anlaşmaları vb. çevresel güvenliğin temel politika belgelerini oluştururlar. Bu konuda 1972’de yapılan BM Çevre Konferansı öncü görevi üstlenmektedir. Ayrıca devletlerin ulusal güvenlik politikalarını anlatan yasa ve yönetmelikler bu alandaki temel politika belgelerinden bir diğeridir.

Alan yazınında çevresel güvenliğe ise bu tarihlerden daha önce rastlanır. Bu konuda en bilinen örnek ise Rachel Carson’un “Sessiz Bahar” isimli çalışmasıdır. Bu bölümde temel politika belgeleri ve alanın önde gelen çalışmaları genel hatlarıyla tanıtılmaktadır.

4.5.1. Temel Politika Belgelerinde “Çevresel Güvenlik”

1970’li yıllar çere konusunda uluslararası alanda yapılan zirve ve toplantıların da başlangıcını oluşturur. 1972’de kurulan BM Çevre Programına (UNEP) göre takip eden son otuz yıl içinde 144 bölgesel ve 97 küresel çevre anlaşması gerçekleşmiştir (Barnett,2007:185). İlk küresel çevre zirvesi ise BM’in girişimiyle 1972 yılında Stockholm’da gerçekleşmiş daha sonraki yıllarda ortaya çıkan büyük çevre felaketleri ise çevre konusuna olan uluslararası ilgiyi zorunlu olarak artırmıştır. Örneğin 1984 yılında ABD kökenli Union Carbide firmasının Hindistan, Bhopal’de kurduğu böcek ilacı üreten fabrikadan 40 ton metil isosiyanat gazını dışarı atılması sonucu 18.000 kişinin ölümüne, 150.000’den fazla insanın zehirlenmesine neden olunmuştur (Grazia,1985:3). 1986 yılında ise Ukrayna’da bulunan Çernobil Reaktörü’nde nükleer bir kaza yaşanmıştır (Jensen,1994:2). Ard arda yaşanan bu büyük çevre felaketleri üzerine 1987 yılında BM’nin girişimiyle Dünya Çevre ve Gelişim Komisyonu kurularak çevre sorunları küresel anlamda yeniden ele alınmıştır.

Komisyon çalışmalarının sonunda Bruntlant Raporu olarak anılan ve “Ortak Geleceğimiz” (Our Common Life) adını taşıyan bir rapor yayınlanarak insanların yaşamının yeryüzüne bağlı olduğuna dikkat çekilmiş, doğal kaynaklar tüketilmeden ve çevre kirletilmeden sürdürülebilir bir kalkınmanın sağlanması tavsiye edilmiştir (Bruntland,1987). Bu raporun diğer bir önemli yanı ise sürdürülebilir kalkınma kavramı altında ekonomi ve çevre sorunlarının ilk kez birlikte ele alınmasıdır (O’Riordan,2004:235).

1946 ve 1989 yılları arasında gerçekleşen başlıca on iki çok taraflı çevre anlaşmalarından beşi doğrudan jeopolitik ve askeri konularla ilgilidir. 1990 yılından sonra yapılan çevre anlaşmalarından ise sadece 1996’da nükleer denemelerin yasaklanmasıyla ilgili olanı askeri ve stratejik içerikli olup geriye kalanlar doğrudan çevre ile ilgilidir (Çizelge.10).

Çizelge 10. Başlıca Çoktarafli Çevre Anlaşmaları (1946-2001)

1946	Balina avcılığı ile ilgili uluslararası düzenleme
1963	Nükleer silahların atmosferde, atmosfer dışında ve su altında denemesinin yasaklanmasıyla ilgili anlaşma
1971	Sulak Alanlar Sözleşmesi (RAMSAR)
1972	Deniz kirliliğini önlemek için çöp ve diğer atıkların denize atılmasını yasaklayan sözleşme
1972	Dünya kültürü ve doğal mirasını korumaya yönelik sözleşme
1973	Gemilerin neden olduğu kirliliği önlemek için uluslararası sözleşme (MARPOL)
1973	Doğal fauna ve florada nesli tükenen türlerin ticaretiyle ilgili uluslararası anlaşma (CITES)
1979	Uzun mesafeli sınır aşan hava kirliliği anlaşması
1982	BM Deniz Yasası Anlaşması
1983	Uluslararası tropikal kereste sözleşmesi
1987	Ozon tabakasının korunmasına yönelik Montreal Sözleşmesi
1989	Tehlikeli atıkların sınır ötesi taşınmasının kontrolüne yönelik Basel Sözleşmesi
1992	Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi
1992	BM İklim Değişikliği Sözleşmesi
1996	Gelişmiş Nükleer testlerin yasaklanmasına yönelik sözleşme
1997	BM İklim Değişikliği Sözleşmesi, Kyoto Protokolü
2000	Biyolojik çeşitliliğe yönelik Cartagena Biyo-Güvenlik Protokolü
2001	Organik kirleticiler hakkında Stockholm Sözleşmesi

Kaynak: (Barnett,2007,185)

1991 yılında ABD Başkanı Bush tarafından hazırlanan “ABD’nin Ulusal Güvenlik Stratejisi’nde ise çevre konusuna ayrı bir başlık açılarak başta enerji kaynakları, madenler, deniz ve uzay olmak üzere tüm kaynaklara ulaşımın önün açılması temel amaçlar arasında kabul edilmiş ve ekonominin kaynaklarının

bulunduğu çevrenin korunmasının ABD'nin geleceği açısından büyük önem taşıdığı vurgulanmıştır (NSS,1991).

ABD'nin ulusal güvenlik belgelerine benzer şekilde birçok ülkenin güvenlik stratejilerini anlatan politika belgeleri bulunur. Bunlar arasında Rusya'nın 2009 yılında yayımladığı "Russian Analytical Digest" da doğal kaynaklar algılanan tehditler içine alınarak çevresel güvenlik bağlamında 2020 yılına kadar bir öngörü yer almaktadır. Aynı şekilde en son 1997 yılında yayımlanmış olan Rusya'nın ulusal güvenlik belgesi çevresel güvenliği içerecek biçimde 2009 yılında yenilenmiştir.

İngiltere'de son olarak 2009 yılında "Security For The Next Generation" adını taşıyan bir güvenlik belgesi yayımlamıştır. Bu belgede ABD'ye yönelik 2001 yılında gerçekleşen terör saldırılarının ardından bir tehdit olarak tanımlanan kötü yönetimler, çevre sorunlarının neden olduğu sosyal ve politik sorunların anlatıldığı bölüme eklenerek ele alınmaktadır (National Security Strategy of The UK, 2009).

Politika belgelerine son bir örnek olarak Japonya'yı verebiliriz. 1996 yılında Japonya, ABD ile birlikte güvenlik konusunda ortak bir deklarasyon imzalayarak karşılıklı tanımlanmış bölgesel ve küresel tehditler doğrultusunda iş birliği yapacaklarını duyurmuştur. Bu iş birliğinin bir yansıması olarak çevresel sorunları bir güvenlik sorunu olarak tanımlayıp politika belgelerine yansıtmıştır (Soeya,2005,7).

4.5.2. Alan Yazınında "Çevresel Güvenlik"

Yazında çevre sorunlarına ilk kez Rachel Carson'un 1962 yılında yazmış olduğu "Sessiz Bahar" adlı çalışmasında değinilmiştir. Bu kitapta tarımda zararlılarla mücadele ederek verimi artırmak amacıyla kullanılan DDT adlı kimyevi maddenin doğaya verdiği kalıcı zarardan söz edilerek kamuoyunun dikkati çevre varlıkları üzerine çekilmeye çalışılmıştır. Bu yıllarda her ne kadar Dünya Vahşi Yaşam Fonu (World Wildlife Fund-1961), Yeryüzü Dostları (Friends of the Earth-1969) ve Yeşil Barış (Green Peace-1971) gibi uluslararası alanda faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşları ortaya çıkmışsa da çevre sorunlarına politik ilgi yine de sınırlı kalmıştır.

Bu gelişmelerle eş zamanlı olarak çevre sorunlarına yönelik akademik ilgi de giderek artmıştır. Son derece geniş bir alanda ve farklı boyutlarıyla ele alınan çevre sorunları fen bilimlerinden sosyal bilimlere kadar birçok akademik disiplinin ortak ilgi alanı haline gelmiştir. Bu çalışmaların bir kısmı çevre sorunlarının doğal yaşama ve sosyal hayata olan etkilerini ele alırken bir kısmı da çevre sorunlarının ekonomik ve politik boyutlarını incelemiştir. Özellikle Soğuk Savaş yıllarında gerçekleşen akademik çalışmalar ve siyasal anlaşmalar, NATO ve Varşova Paktı ülkeleri arasındaki nükleer yarışın çevre üzerindeki olumsuz etkilerine odaklanmışlardır.

Çevre sorunlarının bir güvenlik meselesi olarak ele alınmasına yönelik ilk çalışmalar Soğuk Savaş yıllarının devlet merkezli klasik güvenlik yaklaşımını eleştiren yazarlar tarafından yapılmıştır. Bu konudaki ilk çalışmalara örnek olarak Amerikalı uluslararası hukuk profesörü olan Richard Falk'ın 1971 yılında yazdığı "This Endangered Planet" kitabı verilebilir. Falk bu kitabında, çevresel çürüme karşısında "ulusal güvenlik" ve "ekonomik büyüme" gibi konulara bakışın yeniden değerlendirilmesi gerektiğini yazar. Bu konudaki diğer bir çalışma ise Harold ve Margeret Sprout tarafından yazılan "Toward a Politics of The Planet Earth" kitabıdır. 1971 yılında yazılan bu kitapta ulusal güvenlik bağlamında karşılaşılan problemlerin sadece askeri önlemlerle çözülemeyeceğini gösteren güvenilir deliller bulunduğu bahseder (Barnett,2007:186). İlerleyen yıllarda çevre sorunları ve güvenlik üzerine daha somut ve açık öneriler belirmeye başlar. Bu konudaki bilinen ilk örneklerden biri "Worldwach Institute" ve "Eart Policy Institutute"nin de kurucusu olan çevreci Lester Brown'un "Redefining of National Security" kitabıdır. 1977 yılında yayınlanan bu çalışmadan yaklaşık altı yıl sonra Richard Ulman tarafından yazılan "Redefining Security" başlıklı makale ile Brown'un başlattığı girişime destek gelir.

Brown ve Ulman'ın çalışmaları reelpolitika ve kapitalizmin haksız ve şiddete dayalı bir düzenin kurucusu olduğuna inanan bir kısım çevreci ve uluslararası ilişkiler uzmanına ilham kaynağı olmuştur. Bunlardan biri de İngiliz akademisyen Norman Myers'dir. Myers 1986 yılında yazdığı "The Environmental Dimension to Security Issues" isimli çalışmasında güvenliğin artık sadece tanklarla, tüfeklerle ve askerlerle sağlanamayacağı toprak, su, ormanlar ve iklim gibi doğal kaynakların tüketilmesi

durumunda bir ulusun ekonomisinin inişe geçeceğini, sosyal dokusunun ve siyasi dengelerinin bozulacağını” ileri sürmüştür. Aynı yıllarda “An Expanded Concept of International Security” çalışmasıyla Artur Westing de güvenlik konusunun insan ve çevre ilişkileri bağlamında ele alınmasını önerir.

Çevre çalışmaları açısından erken dönem olarak adlandırabileceğimiz Soğuk Savaş yılları öncesinde yapılan çalışmaların önemli bir kısmı doğrudan çevre sorunları ve çevre varlıkları üzerine odaklanmıştır. Bu nedenle çevreye olan tutum bizzat çevre hesabına ve doğal yaşamın korumasına yöneliktir. Bu erken dönem çalışmalar içinde Norman Myers’in çevre varlıklarını ekonominin kaynakları ve dolayısıyla politik stabilizasyonun temel ögesi olarak tanımlaması onu diğerlerinden ayırır.³¹ 1970’li yıllardan sonra yapılan çalışmalar içinde çevre ve ulusal güvenlik, çevre ve ekonomi, çevre ve strateji türünden eşleştirmelere daha sıklıkla rastlanmaya başlar. Bu dönemler aynı zamanda eleştirel güvenlik akımının yaygınlaştığı yıllar olması sebebiyle çevresel güvenlik yaklaşımının devlet merkezli ulusal güvenlik yaklaşımına alternatif arayışlar içinde geliştiği görülmektedir.

Soğuk Savaş yıllarını sonuna yaklaştıkça çevre varlıklarının stratejik önemine yapılan vurgu da artar. Bunda özellikle 1972 yılında yaşanan petrol krizi ve ardından yaşanan ekonomik krizin önemli etkisi olmuştur. Ayrıca daha önce söz edilen büyük çevre felaketleri tüm dünyanın dikkatlerini doğa üzerine çekmiştir ve bir kamuoyu baskısı oluşturmuştur.

1989 yılında Sovyetler Birliği’nin dağılmasıyla ekonomik önceliklere göre yeniden yapılanan dünyada ulusal güvenlik kavramının içeriği, kapsamı ve koruma alanları yeniden tanımlanmıştır. Jeopolitik kutuplaşma nedeniyle daha önce küresel sermayeye kapalı olan pazarlar ve hammadde kaynakları neoliberal ekonominin rekabet şartları altında sermayeye açılır. Bu durumda küresel üstünlüğün önemli bir

³¹ Norman Myers 1960-75 yılları arası Afrika’da Kenya ve Nairobi’de Fransızca/İngilizce Öğretmenliği yapmış ve bir grup öğrenciyle Klimajaro ve Kenya Dağına tırmanmıştır. Ayrıca başta BM ve Dünya Bankası ve Beyaz Saray olmak üzere içinde altı başbakan ve bir devlet başkanının da yer aldığı birçok politikacı akademisyen ve iş dünyasının önde gelen liderlerine danışmanlık yapmıştır. Dolayısıyla çalışmalarını ABD’nin politik ve ekonomik hedeflerinden ayrı değerlendirmemek gerekir.

şartı olan ekonomik üstünlüğün devam ettirilebilmesi adına kritik öneme sahip enerji kaynakları ve maden yatakları “çevresel güvenlik” bağlamında jeostratejik ve politik hedeflere bağlanır. Bu gelişmeleri daha somut olarak ifade edecek olursak örneğin; 1989 yılında Jessica Tuchman Mathew “Redefining Security” isimli kitabında ulusal güvenlik kavramının hammadde ve enerji kaynaklarını, çevreyi ve nüfusla ilgili konuları içerecek biçimde genişletilmesi gereğinden söz eder (Mathew,2010:17).

1990 sonrası çevresel güvenlik başlığı altında yapılan çalışmaların yoğunlaştığı nokta çevre ve çatışma ilişkisi üzerinedir. Bu bağlamda yapılan yorumlarda doğal kaynakların sınırlılığından söz edilerek potansiyel bir çatışma riskini beraberinde taşıdığı vurgulanır. Bu konuda en dikkat çekici çalışmalardan biri Robert Kaplan’ın 1994 yılında *Atlantic Monthly* de çıkan “The Coming Anarchy” (Yaklaşan Anarşi) isimli makalesidir. Bu makalesinde Kaplan (1994:1) demografik ve çevresel etmenlerde yaşanan bir patlamanın politik ve ekonomik organizmaların zayıf yanlarını parçalayarak devletlerin çökmesine, yerel ögelerin güçlenmesine, organize suçların artmasına neden olacağından bahseder. Aslında bu yaklaşım yeni değildir. Daha önce Thomas Malthus ve Halford J. Mackinder tarafından dile getirilen benzeri yorumlar Kaplan’la birlikte neo-malthusian diye adlandırılan jeopolitik tartışmaların merkezine oturtulmuştur. Bu konuda daha birçok örnek verilebilir örneğin 1993 yılında yine Norman Myers (1993,20) tarafından kaleme alınan *Ultimate Security* adlı kitapta çevresel faktörlerin derecesine göre ekonomik sorunlara, toplumsal ve politik şiddete neden olabileceğinden söz edilir. Kısa bir süre sonra yine *Foreign Affair*’de Jessica Tuchman Mathews de doğal kaynakların ve nüfus meselesinin dış politikanın öncelikleri arasına alınmasını tavsiye eder (Dalby,2002:16).

Çevre sorunları ve güvenlik arasında kurulan bu ilişki özellikle Avrupa kamuoyunda da yankı bulur. Basında yapılan kimi yorumlarda çevre sorunlarından kaynaklanan nüfus ve işsizliğe bağlı olarak yaşanan kitlesel göçlerin ciddi güvenlik riskleri doğurduğuna dikkat çekilir örneğin Kuzey Afrika sahillerindeki altmış milyon işsiz Arap gencinin Avrupa için önemli tehdit oluşturduğu dile getirilmektedir (Dalby,2002:23).

Benzer çalışmalar İngiltere’de de yapılır. 1989’da *Survival* isimli dergide Neville Brown’un iklim değişikliği ve çatışma üzerine bir yazısı yayımlanır. Peter Gleick’in ise *Climatic Change* isimli bir dergide uluslararası güvenlik ile ilgili yazdığı bir makalede yine doğa ve çevre varlıklarından söz eder. Bu konuda yapılan ilginç çalışmaların bir kısmı da “savaşların neden olduğu çevresel bozulma” üzerine yapılanlardır. Bu konuda önde gelen araştırmacılardan olan Arthur Westing 1989’daki *Comprehensive Security for Baltic: An Environmental Approach* ve 1991’deki *Environmental Hazards of War* isimli çalışmalarıyla güvenliğin kapsamlı olarak yeniden tanımlanması konusundaki tartışmalara katkıda bulunmaktadır. Yine aynı yıllarda Josh Karliner Orta Amerika’daki çevre sorunlarının farklı yerlerde çatışmalara neden olacağına dikkat çekmektedir.

Bu örneklerden yola çıkarak 1990 sonrası “çevresel güvenlik” konusunda yapılan çalışmaların genellikle çevre sorunlarının neden olacağı politik dengesizlikler, olumsuz ekonomik rekabet koşulları ya da doğal “kaynakların” dağılımına bağlı olarak ortaya çıkacak güvenlik sorunları ve çatışmalar üzerine yoğunlaştığını söyleyebiliriz.

Çevresel güvenlik kapsamında ele alınan sorunlarda kıtlık önemli bir katalizör olarak görülür. Madenler ve enerji kaynakları bakımından zengin Afrika ülkelerinin Batı’nın sömürgeci tutumu nedeniyle açlık ve kıtlıkla boğuşması ve buna bağlı olarak yaşanan kitlesel göçlerin beraberinde büyük katliamları getirmesi Batılı akademisyenler için geliştirdikleri teorilere ölçüt olmaktan daha öte anlam taşımaktadır. Bu nedenle Afrika’da yaşanan sorunları yerel nedenlere ve “denetlenemeyen doğaya” bağlı olarak açıklamaya çalışmak büyük haksızlık olacaktır.

Çevre ve çatışma kuramcıları olarak adlandırdığımız akademisyenlerin bu tutumlarında çevrenin bozulmasına neden olan etkenleri harekete geçiren şeylerle, silahlı çatışmalara neden olan şeylerin aynı kültürel faktörler ve davranış biçimlerinden beslendiği düşüncesi güvenlik ve çevre konusunu yine yan yana getirmiştir (Dalby,2002:41).

Simon Dalby çevre meselesinin ulusal güvenlikle ilişkilendirilmesinin aynı zamanda bürokratik bir taktik olduğunu ileri sürer. Dalby'ye göre risk ve tehdit ileri sürüldüğünde insanlar üzerinde bir kriz etkisi yaparak siyasi ve ekonomik alanda her meydan okumaların önü alınabilir ve politik amaçlara ulaşmak kolaylaşır. Örneğin ABD Başkanı Eisenhower eyaletler arası çevreyolu sisteminin ulusal savunma için kritik önem taşıdığını öne sürerek haklılığını ileri sürmesi, 1958 yılında kongreden eğitim bütçesinin Ulusal Savunma Eğitim Bütçesi Yasası adı altında kolaylıkla geçirilmesi bu örneklerden sadece bir kaçıdır (Dalby'den aktaran Dabelko,2010:7).

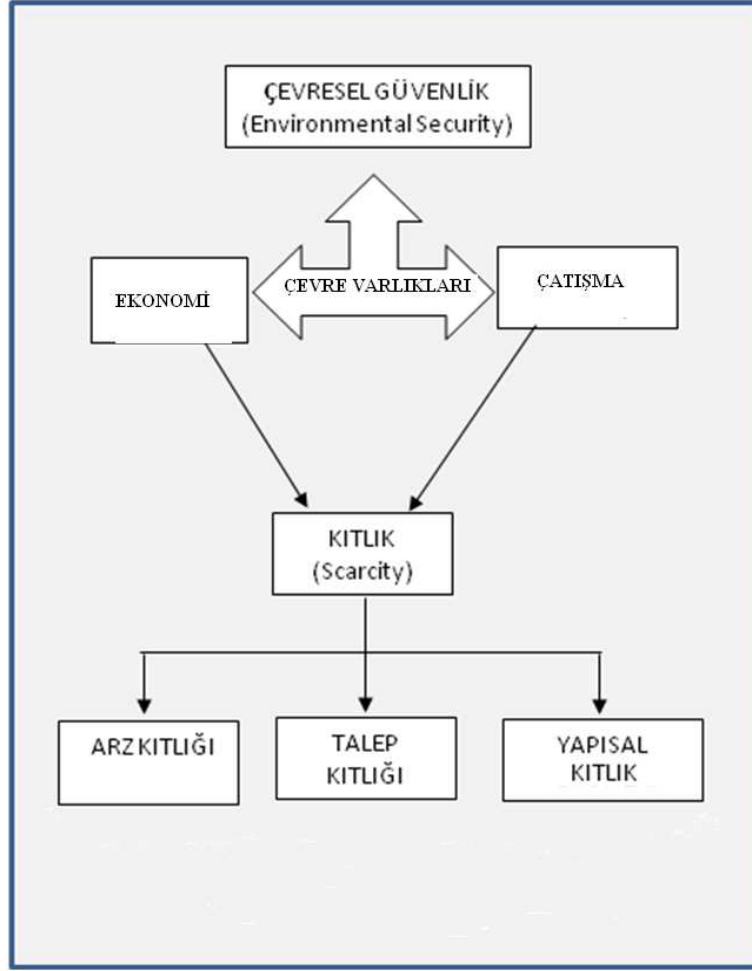
Bir genelleme yapıldığında çevresel güvenlik başlığı altında yapılan çalışmalar ya çevre sorunlarının neden olacağı ekonomik sorunlar üzerine ya da çevre varlıkları üzerinden türetilen çatışma riskine yoğunlaştığı görülür. Bu yaklaşımların her ikisinin de bulunduğu konulardan biri çevre varlıklarının aşırı azalmasından kaynaklanan kıtlıktır. Bu bağlamda kıtlık üç başlık altında incelenir: Arz kıtlığı, talep kıtlığı ve yapısal kıtlık (Grafik. 2)

Arz kıtlığı yenilenebilir kaynaklarda rastlanan azalma ya da daralma şeklinde açıklanır. Örneğin kuraklığın neden olduğu ürün kıtlığı gibi. Talep kıtlığı ise yoğun nüfus artışına bağlı olarak ortaya çıkar. Yapısal kıtlık ise toplum seçkinlerinin kaynakların önemli bir kısmının kontrolünü ele geçirmeleri nedeniyle geri kalanların yeterli oranda kaynaklara ulaşamamalarından kaynaklanır.

Nüfus artışına bağlı olarak yenilenebilir kaynakların miktar ve kalitesinde yaşanan azalma var olan kaynakların toplum içinde dağılımını güçlüler lehinde bozar. Bu durumda diğer insanlar çevresel olarak daha savunmasız diyebileceğimiz kenar bölgelere ya da iç kesimlere kayarlar. Bu durum Homer-Dixon tarafından Ekolojik Marjinalizasyon olarak adlandırılır (Dalby,2002:48).

Bu bağlamda karşılaşılan sorunları gerek kurumsal kapasitesi gerekse kapsayıcılığı ve elinde tuttuğu güç kullanma tekeli nedeniyle çözebilme yeteneğine sahip olan devlettir.

Grafik. 2: Çevresel Güvenliğin İçeriği³²

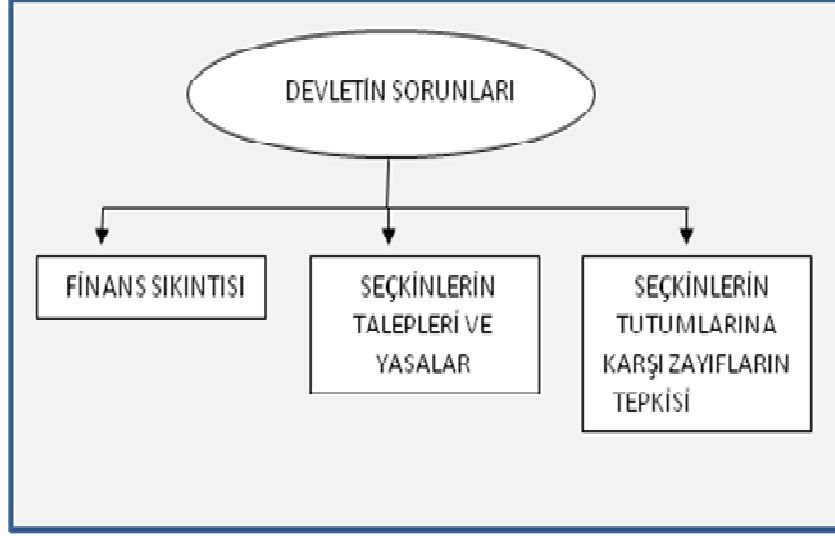

Buna karşın devletin bu konuda karşılaştığı sorunlar üç başlık altında toplanır. Bunlar; finans sıkıntısı, seçkinlerin talepleri ve yasalardan kaynaklanan kısıtlamalar ve son olarak seçkinlerin tutumlarına karşın gittikçe marjinalleşen kesimlerin tepkisidir (Grafik 3).

Çevresel güvenliğin yoğunlaştığı konulardan bir diğeri de çatışmadır. Bu konuda önde gelen yazarlardan Kaplan'a göre çevre varlıklarının ya da doğal kaynakların durumu farklı düzey ve niteliklerdeki çatışmaları tetikleyecek potansiyele sahiptir (Dalby, 2002:23).

³² Grafik yazar tarafından oluşturulmuştur.

Grafik. 3: Çevresel Sorunları Çözümünde Devletin Karşılaştığı Sorunlar

Kaynak(Dalby,2002,48)³³

Homer-Dixon'a göre ise çevresel güvenlik kapsamında incelenen üç tip çatışma vardır. Bunlar: Kıtlığın neden olduğu çatışma, göçe bağlı olarak ortaya çıkan sosyal çatışmalar, ekolojik marjinalizasyonun neden olduğu isyan ve başkaldırıdır (Grafik.4).

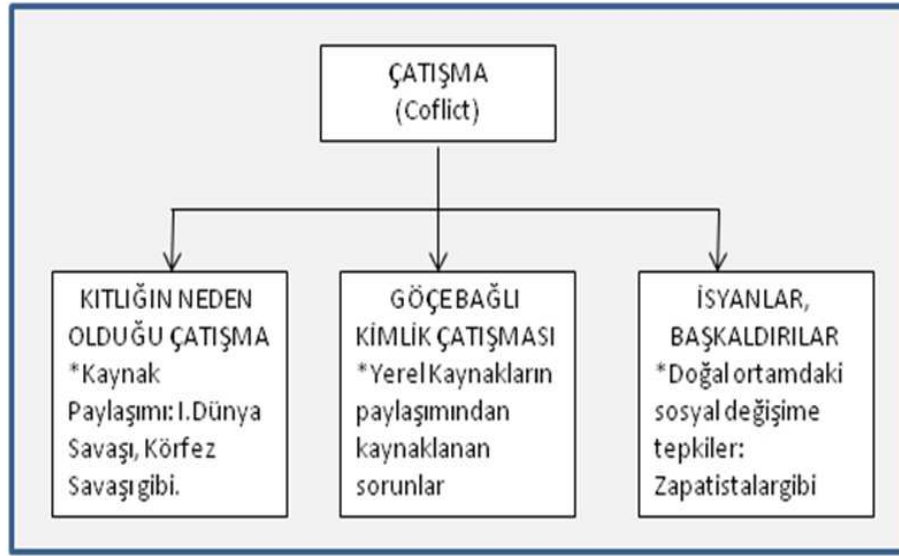
Kaynak paylaşımının neden olduğu çatışmalara örnek olarak Birinci ve İkinci Dünya Savaşı ile Irak-Kuveyt-Amerika üçgeninde cereyan eden petrol paylaşımına bağlı olarak ortaya çıkan Körfez Savaşı'dır. Kaynak savaşları genellikle kömür, petrol ve çelik gibi stratejik ekolojik varlıklar üzerinde gerçekleşmiştir. Son yıllarda küresel ısınmaya bağlı olarak ortaya çıkan su sorununun da çatışmalara neden olabileceği öne sürülse de henüz bu konuda diğerleri gibi somut bir örnek bulunmamaktadır.

Diğer bir çatışma türü ise göçe bağlı olarak ortaya çıkan sosyal çatışmalardır. Bunlar genellikle çevre sorunlarından kaynaklanan göç sonrası yeni yerleşim alanlarında yaşanan kimlik çatışmaları şeklinde tanımlanır. Şehir bölgelerindeki çevresel kaynaklara ulaşmada yeni göçmenlerin neden olduğu ya da artırdığı rekabet

³³ Çizelge kaynaktaki bilgiler ışığında yazar tarafından oluşturulmuştur.

bu çatışmayı ortaya çıkartır. Bu göçmenler genellikle zayıf ve kötü organize olmuşlardır. Buna karşın daha birçok nedene bağlı olarak çatışmanın kaynağı haline gelebilirler. Bu tür çatışmalar daha çok sınır bölgelerinde görülür. Örnek olarak Güney Afrika, Bangladeş ve Hindistan sınır bölgelerinde çıkan çatışmalar verilebilir (Dalby, 2002:49).

Grafik. 4: Çevresel Sorunların Neden Olduğu Çatışma Türleri³⁴

(Kaynak: Dalby,2002,49).

İsyanlar ve başkaldırıları ise ekolojik marjinalizasyon sonucu ortaya çıkarlar. Buna en güzel örnek Meksika Çipası'nda yer alan Zapatistalardır. Meksikalı yerlilerin hakları için silahlı mücadele veren Zapatistalar, 1 Ocak 1994'te Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması'nı ve Çipas eyaletindeki yoksulluğu protesto etmek için ayaklanmıştı (Marquez, 2001:2).

Çevresel güvenlik bağlamında çevre ve çatışma kuramcılarının tezlerine karşı farklı öneriler geliştirenler de olmuştur. Bunların önemli bir kısmı Marksist yorumcular olup kapitalist dünya görüşünün çevreye olan tutumunu şiddetle eleştirmektedirler.

³⁴ Grafik kaynaktaki bilgiler kullanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Alternatif görüşleriyle dikkat çeken diğer bir organizasyon İsviçre merkezli ENCOP'dur (Environment and Conflict Project). ENCOP'un yaptığı analizler sonucu ulaştıkları sonuçlar şöyle özetlenebilir: Çevre sorunları kendi başlarına çatışmaya neden olmazlar. Ancak sosyal, etnik, politik ve uluslararası güçler tarafından manipüle edildiklerinde çatışma doğar" (Dalby, 2002:52).

Bu konuda Simon Dalby (2002:31)'nin de bir eleştirisi vardır. Dalby az gelişmiş bölgelerde çevresel bozulma karşısında hükümetin kontrolünde olan düzenli orduların yerine militanlar, gerillalar, teröristler ve paralı askerlerin geleceğin çatışmalarını şekillendireceğini ileri süren Kaplan'a, bu geri kalmış bölgedeki insanların eline son derece gelişmiş silahların kimin ve hangi yollarla temin ettiğini sormadan geçemez.

4.6. Merkez-Çeper İlişkisi Bağlamında Metaekolojik Güvenlik

Dünya ölçeğinde yaygınlaşma eğiliminde olan kapitalizmin ülkeler arasında yarattığı hiyerarşiyi en iyi betimleyen kavram merkez-çeper ilişkisidir. Merkez ülkeler üretim teknikleri, teknolojik üstünlük, sermaye ve bilgi birikimi gibi nedenlere bağlı olarak diğer ülkeler üzerinde baskın bir konumdadırlar (Galtung,1971:87). Bu nedenle çeperlerinde yer alan ülkeler merkez ülkelere "kaynak" sağlamak ve onlardan işlenmiş ürün satarak bir pazar oluşturmak noktasında merkez ülkelerle sıkı ilişkiler içerisindedirler. Bu bağlamda merkez ülkelerin çeper ülkelerde yer alan kaynaklar üzerinde denetiminin sağlanması merkez ülkelerde ekonomik birikimin sürekliliğinin güvencesi için zorunludur. Bu denetim çeper ülkelerden merkez ülkelere doğru kaynak akışının güvenceye alınması ya da merkez ülkelerin bu kaynaklara erişiminin sağlanması biçiminde olur. Kaynak denetimi konusunda merkez ülkelerin kullandıkları politikalarda metaekolojik güvenlik politikalarıdır. Bu bölümde merkez ülkelerde sermaye birikimi için stratejik önem taşıyan "kaynaklar" bağlamında merkez-çeper ilişkisine değinilmekte ardından da metaekolojik güvenlik politikaları anlatılmaktadır.

4.6.1. Stratejik “Kaynaklar” Bağlamında Merkez-Çeper İlişkisi

Ekonomik sistemler sadece üretim ve dağıtım ilişkilerini düzenlemekle kalmaz aynı zamanda sistem içinde yer alan tüm unsurlar ve aktörler arasındaki hiyerarşiyi de düzenler. Bu nedenle dünyayı Soğuk Savaş yıllarında Kapitalist Blok ve Komünist Blok olarak ikiye bölen kamplaşma ve hiyerarşi Sovyet Bloğunun çökmesiyle sona ermemiştir. Çünkü aslında hiyerarşi ve kutuplaşma küresel genişleme eğilimi taşıyan kapitalizmin doğası sonucudur (Amin,2006:3).

Sömürgecilikten süregelen kapitalizmin hiyerarşi yaratma eğilimi incelendiğinde dünya ekonomisinde işbölümü ve üretim ilişkileri bakımından ülkeler arasında karşılıklı bağımlılık ilişkilerine göre yaşanan ayrımın öncelikli olarak “merkez” ve “çeper” kavramlarıyla tanımlandığı fark edilir (Vela,2001:4).

BM, Dünya Bankası ya da IMF gibi küresel ekonomik aktörlerin ekonomik performans ölçütlerine göre ülkeler arasında yaptığı ayırmda ise gelişmiş ülkelerin genellikle Kuzey’de yer almaları az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerin ise Güney’de yer almaları merkez ve çeper ülkelerin tanımıyla coğrafik dağılımı konusunda da önemli bir kesişmeyi ortaya çıkarmaktadır.

İlk kez 1972’de ki Stockholm’de ortaya atılmasına karşın 1992 yılında Rio’da gerçekleştirilen yeryüzü zirvesinde resmi düzeyde dile getirilen Kuzey-Güney ayrımıyla, dünya ekonomik sisteminin yarattığı eşitsizliğin coğrafik dağılımına da vurgu yapılarak sosyal, siyasal ve ekonomik erk bakımından yaşanan adaletsizliğin yanında dünya nimetlerinden faydalanabilme açısından yaşanan mahrumiyete de dikkat çekilmek istenmiştir.

Örneğin, ekolojik ayak izi olarak adlandırılan üretim ve tüketimde kullanılabilir biyolojik alan dikkate alındığında Kuzey Amerika, Batı Avrupa, Japonya ve Avustralya gibi gelişmiş ülkeler, gelişmemiş ülkelere kişi başına 32 kat daha fazla doğal varlıkları tüketmekte ve dünyayı kirletmektedirler. Dünyanın sahip olduğu tüm doğal varlıklar dikkate alındığında dünya genelinde kişi başına ortalama 2.2 global hektar düşerken bu oran ABD’de 9.5 global hektar, İngiltere’de ise 5.4 global hektardır. Başka bir ifadeyle Kuzey ülkelerinin yaşam tarzının sürdürülebilir olması için yaklaşık 2.5

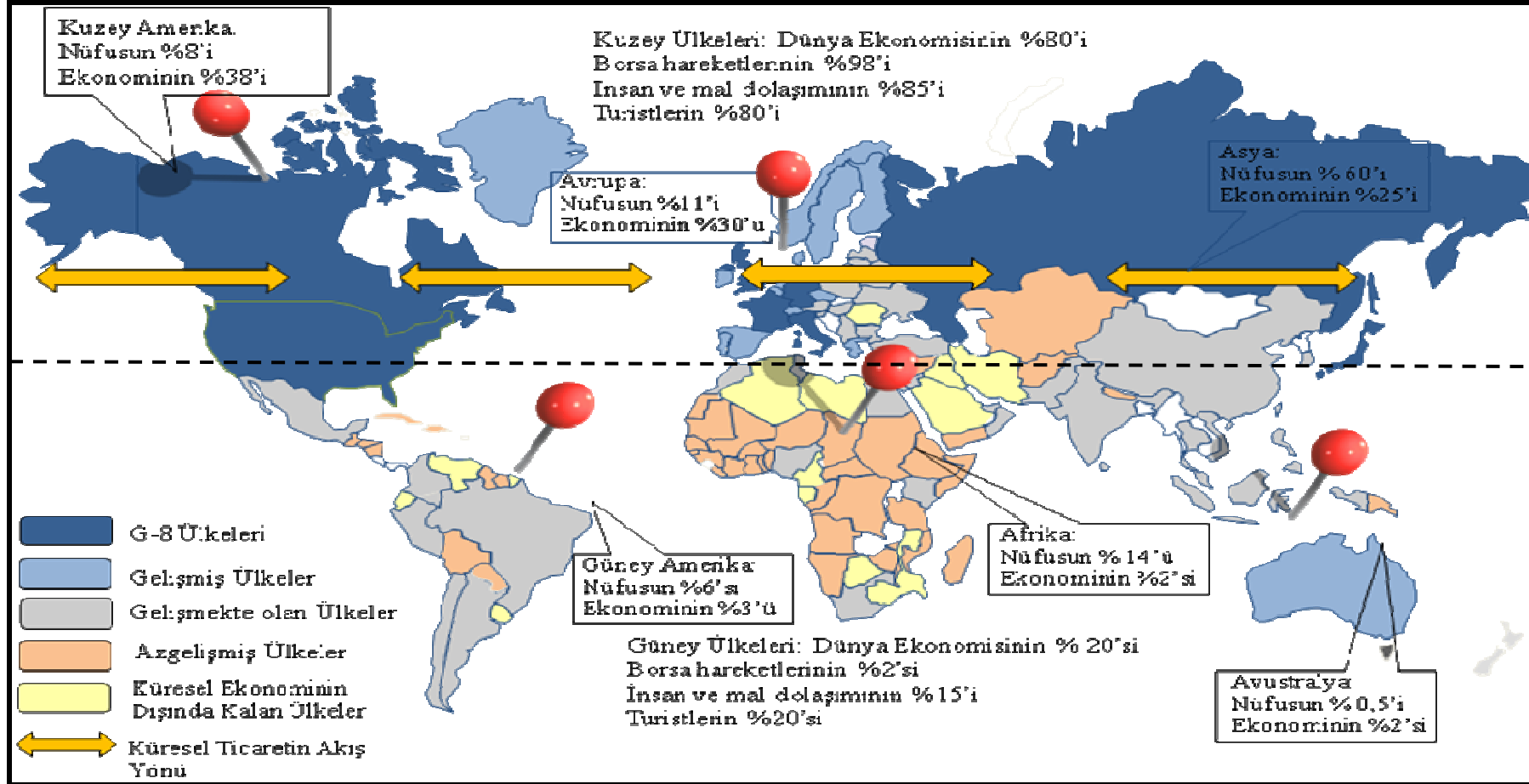
dünya, ortalama bir Amerikalının yaşam tarzı içinse dört dünya daha gerekmektedir (Dimond,2008). Ayrıca Rio'daki zirvede kendilerini yüksek sesle ifade edebilme olanağı bulan gelişmemiş ya da azgelişmemiş ülkeler paylaştıkları ortak kader ile coğrafik konumları arasındaki ilişkiyi fark etmişlerdir. Bu nedenle tartışmalar Zirvede gelişmişlik düzeyi yerine Kuzey-Güney ekseninde gerçekleşmiştir.

Merkez-çeper ya da Kuzey-Güney ekseninde gerçekleşen bu tartışmaların en temel nedeni derin ekonomik ayrışmadır. Harita.1'de görüleceği gibi 2005 verilerine göre küresel ticaret büyük bir yoğunlukla, Avrupa'nın hemen altından geçen ve Avustralya'yı da içine alan "ekonomik ekvator'un" üstünde kalan bu Kuzey ülkelerinde gerçekleşmektedir.

Dünya ekonomisinin yaklaşık %80'i bu ekonomik ekvatorun üzerinde kalan Kuzey ülkelerinde gerçekleşirken, finans hareketlerinin %98'i, insan ve malların dolaşımının %85'i, turist hareketlerinin ise %80'i bu ülkelerde cereyan eder. Buna karşın Güney ülkelerinde ise dünya ekonomisinin yaklaşık %20'si, finans hareketlerinin %2'si, insan ve mal dolaşımının %15'i, turist hareketlerinin ise %20'si gerçekleşmektedir (Economy Statistic,2005). Biraz daha ayrıntıya girecek olursak örneğin Kuzey Amerika sahip olduğu nüfusla dünya nüfusunun %8'ini oluştururken dünya ekonomisinin ise %38'inin burada gerçekleştiği görülür. Avrupa ise dünya nüfusunun %11'ini oluştururken dünya ekonomisinin %30'unu gerçekleştirir. Yine Rusya ve Japonya'nın oluşturduğu gelişmiş Asya ülkeleri kuşağı ise dünya nüfusunun %60'ını barındırırken dünya ekonomisinin %25'ini ellerinde bulundururlar (Economy Statistic,2005).

Güney ülkelerinde ise örneğin Güney Amerika ülkeleri dünya nüfusunun %6'sını barındırırken ekonominin ancak %3'üne sahiptir. Afrika'nın durumu ise bundan daha kötüdür. Çünkü dünya nüfusunun %14'ünün barındığı Afrika'da dünya ekonomisinin ancak %2'si gerçekleşmektedir (Economy Statistic,2005). Enerji kaynakları, hammadde ve biyolojik çeşitlilik söz konusu olduğunda ise ekonomi açısından çizilen bu görüntünün tam aksine bir görüntü ortaya çıkmaktadır. Yani Güney ülkeleri Kuzey ülkelerinden daha zengin "kaynaklara" sahiptir. Örneğin Güney Afrika, dünya kömür rezervinin tek başına %5.6'sına sahipken, Nijerya toplam dünya petrol rezervinin %3'üne, Venezüella %7'sine, Ortadoğu ülkeleri ise %60'ına sahiptir (WEC,2007:1).

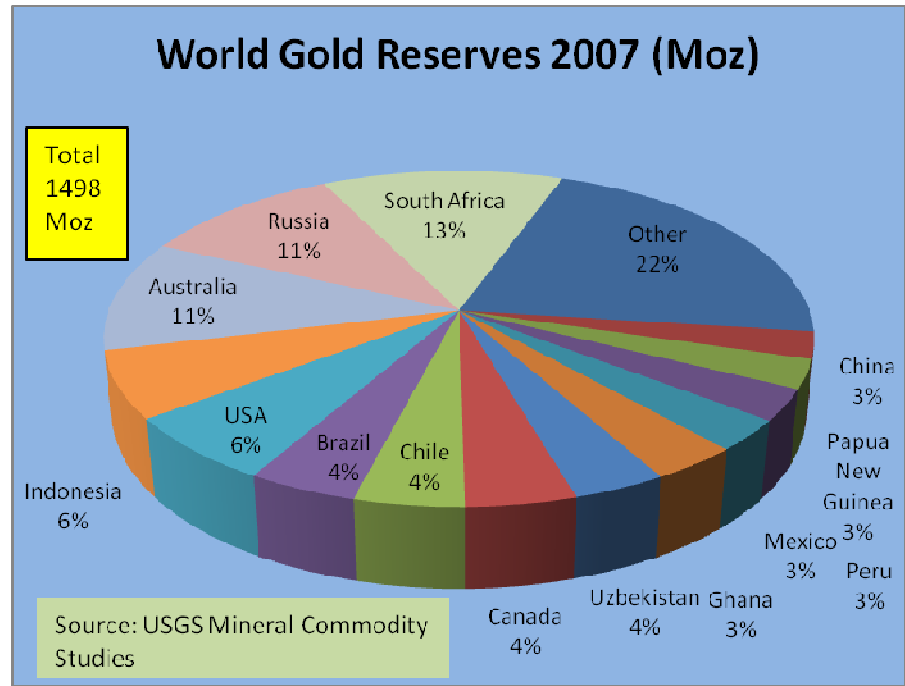
Harita 1. Kuzey ve Güney Ekseninde Dünya Ekonomisi (2005)

Kaynak: (Economy Statistic,2005). (Not: Harita ve haritada yer alan veriler yazar tarafından kaynakta yer alan verilerden derlenerek oluşturulmuştur).

Yine mineral ve madenler açısından da Güney ülkelerinin oldukça zengin olduğu bilinmektedir (Grafik.5). Örneğin dünya altın rezervinin %13'ü Güney Afrika'da %4'ü Brezilya'da, %4'ü Şili'de yer almaktadır. Güney Afrika'da ilk kez 1884 yılında keşfedilen altın yatakları Johannesburg'un kuzeyinden Virginia kentinin güneyine kadar uzanan alanda yaklaşık 30.000 km/kare alanı kaplamaktadır (Global Reserves, 2007).

Grafik. 5: Dünya Altın Rezervi

Kaynak: (Global Reserves, 2007)

Altın madenlerinde olduğu gibi elmas konusunda da sahip oldukları rezervlerle Güney ülkeleri başı çekmektedir. Dünyanın en önemli elmas madenleri yine Afrika'nın güneyinde bulunmaktadır (Harita.2).

Güney ülkelerinin sahip olduğu olanaklar sadece değerli madenler ve enerji kaynakları ile de sınırlı değildir. Bazı önemli tarım ürünleri ve orman varlıkları konusunda da Güney ülkelerinin zengin olduğu görülür. Örneğin ağaçlar insanların günlük olarak kullandıkları ortalama 5000'in üzerinde ürüne hammadde olarak kaynaklık etmektedir (Economy Watch,2010).

Harita. 2: Elmas Madenlerinin Bulunduğu Ülkeler

Kaynak: (Dimond Producer...,2010)

Bu nedenle ormancılık ve ağaç endüstrisi ekonomik faaliyetler içinde önemli yer tutar. Dünyanın en geniş ormanlık alanları ise yine Güney ülkelerinde yer almaktadır.

Sahip olunan doğal varlıklar ve ekonomik kapasite açısından Kuzey ve Güney ülkeleri arasındaki bu farklılıklar ekonomik ve siyasal bakımdan farklı ilişkilerin yaşanmasına neden olmaktadır. Çünkü bu kaynaklara eşit koşullar altında ve adil bir ticaretle sahip olmak istemeyen ya da hak ettiğinden daha fazlasına sahip olmak isteyen Kuzey ülkeleri/sermayeleri sahip oldukları ekonomik güç ve askeri kapasite ile Güney ülkelerini baskı altında tutmaya çalışmaktadır.

15'nci yüzyıldan itibaren doğal varlıkları Kuzey ülkeleri tarafından sömürülmeye başlanan Güney ülkeleri üzerindeki bu baskı ve denetim, aradan geçen yıllar içinde biçim değişirse bile günümüze kadar temel niteliklerinden bir şey kaybetmemiştir. Yani geçmişte kolonyalizm ile gerçekleşen bu baskı ve denetim günümüzde küresel kapitalizmin yayılma siyasetiyle devam etmektedir.

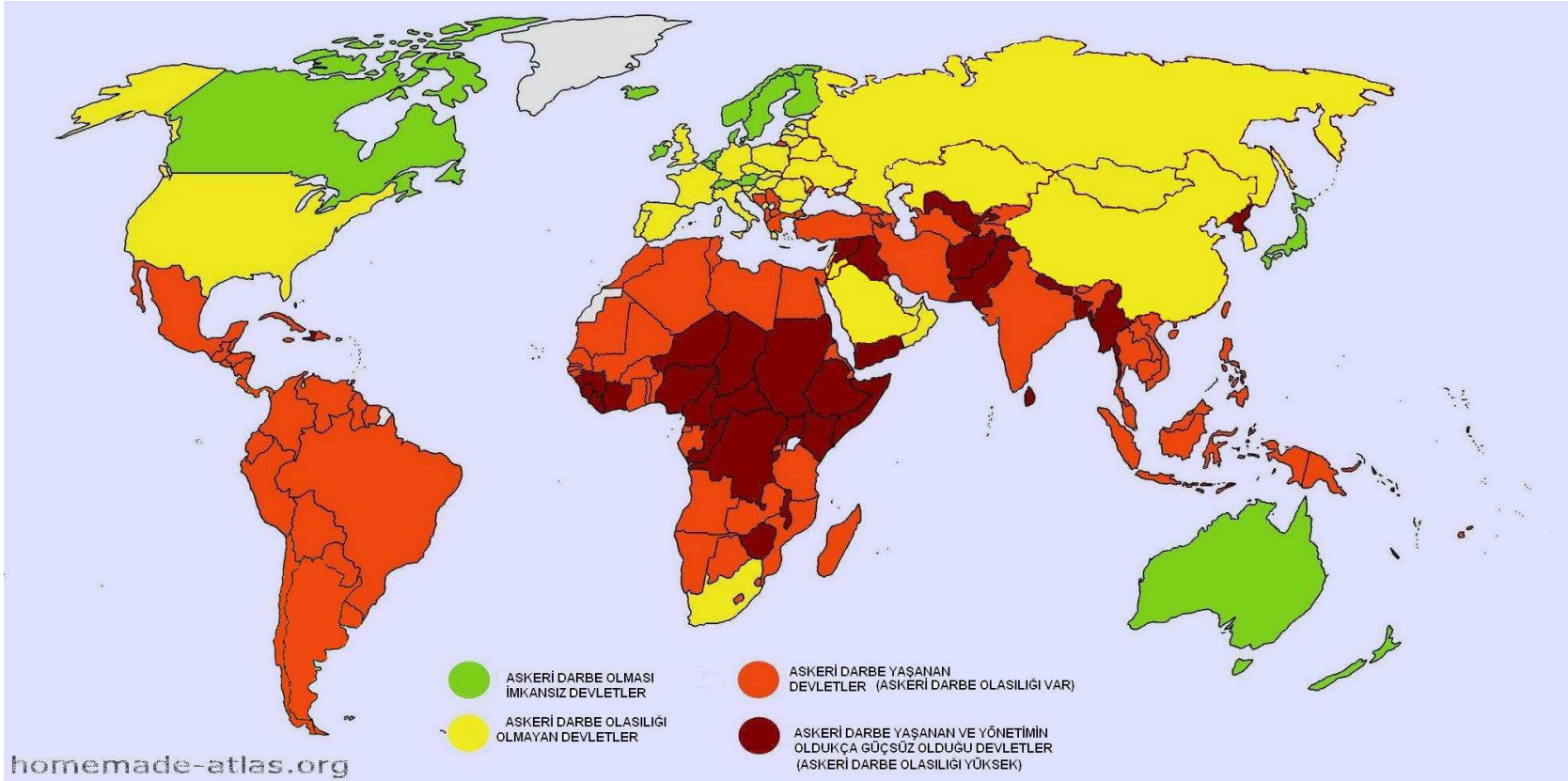
Şöyle ki; neoliberal ekonomi politikalarıyla serbest ticaret teşvik edilirken yeterli sermaye ve uzmanlık birikimi bulunmayan Güney ülkeleri ile gelişmiş Kuzey ülkeleri arasında eşitsiz bir alış veriş ortaya çıkmaktadır. Çünkü doğal varlıklarından başka satacak bir şeye sahip olmayan Güney ülkeleri, eskiden sömürgeleri oldukları ülkelere işlenmemiş hammadde satarken karşılığında ise işlenmiş ürün almaktadır. İşlenmemiş hammadde ile işlenmiş ürün arasındaki fiyat farkı Kuzey ülkeleri için kar anlamını taşıırken Güney ülkeleri içinse birer maliyettir. Bu nedenle eskiden sömürge olan çoğu Güney ülkeleri bağımsızlıklarını kazanmalarının üzerinden yaklaşık bir asır geçmesine rağmen gelişmiş Batı ülkeleri karşısındaki konumlarından fazlaca bir şey değişmemiştir.

Örneğin gelişmekte olan ülkeler sınıfına giren Güney Afrika Cumhuriyeti; Japonya, ABD, Almanya, İngiltere, Hollanda ve Çin gibi ülkelere ağırlıklı olarak işlenmemiş altın, elmas, platinyum ve diğer madenler ihraç ederken bu ülkelere makine ve donanımları, kimyasallar, petrol ürünleri ve bilimsel araçlar gibi işlenmiş ürünler ithal etmektedir (Sout Africa Economy,2010).

Yine Afrika'nın en büyük petrol rezervine sahip Nijerya; ABD,³⁵ Fransa, İspanya, Hindistan gibi Kuzey ülkelere petrol, petrol ürünleri, kakao ve kauçuk ihraç ederken yine ABD, Hollanda, İngiltere, Fransa, Çin ve Güney Kore gibi Kuzey ülkelerinden makineler, kimyasallar, taşımacılık donanımları, işlenmiş ürünler, yiyecek ve canlı hayvan almaktadır. Ayrıca kişi başına düşen gelir bakımından dünyada 177'nci sırayı alan Nijerya İngiltere'den bağımsızlığını aldığı 1960 yılından 1990 yılına kadar altı defa askeri darbe yaşamıştır. Bu siyasal dengesizlik, her darbe sonrası Batı ülkeleri ile yapılan yeni ekonomik anlaşmalar nedeniyle ülkenin kaynaklarının daha fazla sömürülmesine neden olmaktadır (Birdişli,2009b:17).

³⁵ 2009 verilerine göre Nijerya %35.8 ile en büyük ihracatını ABD'ye yapmaktadır (Nigeria,2009).

Harita 3. Askeri Darbelerin Ülkelere Göre Dağılımı ve Askeri Darbe Kuşağı

Kaynak: (Birdişli,2009.b,17)

Harita.3'de 1900 ile 2008 yılları arasında askeri darbe ve darbe girişimlerinin gerçekleştiği ülkelere yer verilmektedir. Harita üzerindeki renklendirmelere bakıldığında dünyada adeta bir darbe kuşağının bulunduğu görülür. Harita.3'de gösterilen darbe kuşağı ile Harita.1'de yer alan Kuzey-Güney ekseninde dünya ekonomisi verilerinin coğrafik kesişmesi az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde gerçekleşen askeri darbelerin hizmet ettiği amaçlar hakkında ipuçları vermektedir. Darbe kuşağında yer alan ülkeler zengin ekolojik varlıklara sahipken dünya ekonomisinin yaklaşık %92'si bu darbe kuşağının üzerinde yer alan ülkelerde gerçekleşmektedir.

Darbelerin önemli oranda gerçekleştiği Afrika kıtasında 48 devletin halklarının yaşamını kapitalizm belirler ama kendileri kapitalist değillerdir. Sosyal ilişkiler kapitalist olmadığı gibi üretimin zerresine rastlanmaz (Saul ve Leys,2000,24). Bir diğer Güney ülkesi olan Venezüella ise geniş petrol yataklarına sahiptir. Petrolün önemli bir kısmını ABD'ye ihraç eden ülke bunun yanı sıra, alüminyum, çelik, kimyasallar, zirai ürünler ihraç ederken bunların karşılığında makine ve donanımları, taşımacılık donanımları ve yapı malzemeleri satın alır. 2009 verilerine göre Venezüella ihracatının yaklaşık %35.18'ini ABD'ye gerçekleştirirken Hollanda Antilleri'ne ve Çin'e de satış yapar (BRV, 2010).

Güney Amerika'da bulunan ve gelişmekte olan ülkeler arasında yer alan Şili ise geniş bakır ve altın rezervlerinin yanında ihracatta önemli yer tutan orman varlıklarıyla ön plana çıkar. Bu nedenle hızla ormansızlaşan Şili, bunun karşılığında Kuzey ülkelerinden petrol ve petrol ürünleri, kimyasallar, elektrik ve iletişim malzemeleri, endüstri makineleri satın alır (Chile Economy, 2010).

Gelişmişlik düzeyi bağlamında çeperde yer alan ülkelere Güney'den verebileceğimiz bir başka örnek ise Endonezya'dır. Petrol, doğalgaz, elektrik malzemesi, polywood, tekstil ve kauçuk ihraç eden Endonezya karşılığında Kuzey ülkelerinden makine donanımları, kimyasallar ve gıda maddesi satın almaktadır (Indonesia Economy,2010).

Merkez ve çeper ülkeleri arasındaki bu ticari ilişki gelişmiş ülkelerin/sermayenin dünyanın ekonomik kaynaklarının hızla tükendiğini fark etmeleriyle farklı bir alana taşınmıştır. BM tarafından düzenlenen “Our Common World” isimli konferansta sunulan Bruntland Raporu’nda doğal kaynakların hızla tükendiğini bu durumda küresel ekonominin sürdürülebilir olmaktan çıkmaya başladığını ifade ederek gelecek nesillere bırakılacak dünyanın yaşanabilir olmaktan hızla uzaklaştığına dikkat çekilmiştir. Fakat zengin fakir ayrımının iyice gün yüzüne çıktığı bu zirvede çevre temizleme ve koruma maliyetini yüklenmek istemeyen Batı ülkeleri ile sahip oldukları tek şey olan çevre varlıklarını ekonomik kalkınma için kullanmak isteyen azgelişmiş ülkeler arasında tartışmalar yaşanmıştır (Bozdoğan,2007:1012). .

Benzeri tartışmalar takip eden yıllarda gerçekleştirilen çevre zirvelerinde de kendini gösterecektir. 2002 yılında Johannesburg’da gerçekleştirilen zirvede azgelişmiş ülkeler gelişmeyi bir hak olarak nitelerken ABD gelişmenin bir hak değil ama herkesin arzuladığı bir amaç olduğunda ısrar etmiştir (Roberts,2007:10).

ABD’nin bu yaklaşımına karşın siyasetin hedefi olarak istikrarı değil de insan hakları ve adaleti gören bir anlayış Güney ülkelerinde olduğu kadar Kuzey ülkelerinin kamuoyunda da yer yer taraftar bulabilmektedir. Ne var ki bu konuda önemli bir belirsizlik, küresel sivil toplumun kuvvetlenmesini destekleyen Kuzey ülkelerindeki bu hareketlerin Kuzey’de siyasete marjinal kalarak Güney’le de pek ilişkisi olmayan bir hareket olarak kalmayıp gerçek bir karşı proje olmaya yetecek kadar güç ve etki toplayıp toplayamayacağıdır (Falk,2001:15).

4.6.2. Stratejik “Kaynakların” Denetimi Bağlamında

Metaekolojik Güvenlik

Metaekoloji bağlamında güvenlik ile çevre varlıkları ve iktisadi sistem arasında kurulan bu ilişki her ne kadar jeoekonomik temellere dayalı yenedünya düzeni bağlamında daha görünür hale gelmişse de kökleri daha önceki dönemlere kadar uzanır. Çünkü çevre varlıkları kapitalist üretim biçiminin ortaya çıkmasıyla üretim

girdisi olarak kullanılmaya başlanmış ve sermaye birikiminde önemli rol oynamıştır. Bu bağlamda üretimin sürekliliğinin sağlanması “kaynak” akışının güvenceye alınmasına bağlı olduğundan çevresel kaygıların güvenlik politikalarını biçimlendirmeye başlaması kapitalist üretim sistemine geçilmesiyle başlar.

Metaekolojik çevre yaklaşımının “doğal kaynakların” denetimi konusunda “merkez” ve “çevre” ilişkilerini düzenlemekte kullandığı en önemli politik araç ise metaekolojik güvenlik politikalarıdır. 1990 sonrası çift kutuplu jeopolitik sistemin dağılmasıyla jeoekonomik önceliklerin yer aldığı yeni bir yapılanma yaşanmış bu bağlamda tehditler yeniden tanımlanırken güvenliğin koruma alanları içine çevre varlıkları da alınmıştır. Çünkü küresel üretim ve dağıtım sistemi taşımacılıkta kullanılan enerjiyi artırırken artan nüfusla birlikte hızlanan ve çeşitlenen tüketim, küresel ekonominin “kaynaklarını” tehlikeye düşürmüştür. Dolayısıyla uluslararası politikalarla küresel ekonominin istikrarı güvence altına alınmalıdır.

Yine uluslararası çevre konferanslarında Merkez/Kuzey ülkeleri kendilerini etkileyen kirliliğin sorumlusunun az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerin kalkınma çabaları olduğunu ileri sürmüşlerdir. Onlara göre az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkeler kalkınma çabalarını sahip oldukları doğal kaynakları sorumsuzca tüketerek ya da kullanarak finanse etmektedirler. Bu tutumun gelecek nesillerin yaşamını tehlikeye sokacağını ileri süren gelişmiş ülkeler yerel sınırlar içinde yer alan doğal zenginlikleri dünya mirası olarak niteleyip ulusal denetimin dışına çıkartmak istemektedirler.

Az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkeler ise gelişmiş ülkelerin hak ettiklerinden daha fazla doğal varlıkları tükettiklerini ve yıllarca kendilerini sömürerek sermaye ve uzmanlık birikimi oluşturduklarını bugün buldukları konumda kendilerinden fedakârlık istemelerinin ise etik olmadığını ileri sürmektedirler. Hatta bu bağlamda Brezilya “zengin ülkeler çevre kirliliğinden söz ederek bizden kalkınma çabalarımızı durdurmamızı istememelidirler. Eğer kirlenmeyi durdurmayı istiyorlarsa ilk olarak bizim de gelişmemize yardım etmelidirler” diyerek oldukça radikal bir tutum izlemiştir (Roberts,2007:5). Her iki gurubun da yaklaşımı çevre varlıklarının karşın kalkınmayı ve ekonomik gelişmesi temel aldıkları için metaekolojiktir. Bu

nedenle gerek Stockholm ve gerekse Rio konferanslarının sonunda çevre sorunlarının çözümü için kalkınmanın hızlandırılması önerilerek önemli miktarda finansal ve teknolojik yardımın transfer edilmesi prensip olarak kabul edilmiştir (UNEP,1972).

Bu bağlamda uluslararası alanda çevre sorunlarına çözüm arayışları yine piyasa merkezli çözüm uzlaşlarından öteye geçmemiştir. Bu nedenle örneğin *Bangladeş Center for Advanced Studies*'den Atiq Rahman'a (2008:5) göre Kyoto Protokolü OECD ülkeleri arasında yapılan bir anlaşmadan başka bir şey değildir (Rahman,2008:5).

Çevre sorunlarının küresel ölçekte yaygınlaşmasıyla sermayenin küreselleşmesi ekonominin kaynak girdilerinin daha sistemli, kararlı ve yaygın olarak korunmasını gerektirmiştir. Bu bağlamda metaekolojik güvenlik politikaları uluslararası işleve sahiptir.

5. METAEKOLOJİK GÜVENLİĞİN KÜRESEL YÖNETİMİ

Hammadde kaynaklarını denetim altında tutmak, hem rakiplerin baskılarına karşı bir savunma aracı, hem de bütünleşmeye gitmemiş rakipleri bir hizada tutan bir saldırı silahıdır (Magdoff,1997:39). Bu nedenle küresel sisteme yön veren gelişmiş ülkelerin siyasi çıkarlarıyla ekonomik çıkarları metaekolojik güvenlik üzerinde birleşmekte ve bu çıkarları sürdürmek için dinamik bir araç olarak metaekolojik güvenlik politikaları kullanılmaktadır.

Serbest ve güvenli alanların genişliği aynı zamanda yatırım ve ticaret için sermayenin hareket edebileceği coğrafik sınırları belirlediğinden metaekolojik güvenliğin koruma alanları aynı zamanda ekonominin koruma alanlarıdır. Bu bağlamda 1990 sonrası ulusal güvenlik ve tehditler konstrüktivist bir yaklaşımla yeniden ele alınarak ekonomik güvenlik ve çevresel güvenliği de içine alan yeni bir tipolojinin ortaya çıkartıldığı görülmektedir.

Yeni güvenliğin sektörlere ayrılarak tanımlanması aynı zamanda coğrafik olarak geniş bir alanı denetim altında tutmayı gerektiren küresel egemenliği merkez ülkeler için en düşük maliyetle ve en az riskle gerçekleştirebilmeyi olanaklı kılmaktadır. Bu bağlamda çevre sorunlarını bir kaynak problemine indirgeyen metaekolojik yaklaşım küresel örgütlerin düzenleyici, denetleyici ve yeniden üretici işlevleriyle tüm dünyada işlevsel hale getirilmektedir.

ABD hegemonyası bağlamında şekillenen küresel örgütlerin metaekolojik güvenlik bağlamında yüklendiği görevler tavsiye kararları, çevre ve ekonomi konularını içeren bütüncül destek modelleri, çevre stratejileri, koruma önerileri, sistem analiz programları, geleceğe yönelik öngörüler, küresel ölçekte eşgüdümü sağlayacak politika önerileri gibi konuları içermektedir.

Bu yapı içinde genel bir çerçeve olarak metaekolojik güvenlik sadece bilinen hammadde kaynaklarını değil potansiyel kaynakları da denetim altına almaya olanak verecek bir kümülatif kapasiteye sahip olduğundan yeni güvenlik politikaları içinde önemli bir yere sahiptir.

Ayrıca “kalkınma prensiplerinden taviz vermeden çevre varlıklarının korunması” biçiminde ortaya konan metaekolojik güvenliğin temel referansı aynı zamanda çeper ülkelerin doğal varlıklar ve kalkınma arasında düştükleri ikilemi aşmaya yarayacak bir uzlaşma olanağı sağlıyor gibi görüldüğünden uluslararası alanda yaygın biçimde sahiplenilmiştir.

Bu bağlamda küreselleşmeye yön vermekte önemli işleve sahip metaekolojik güvenlik bu bölümde küresel örgütlerin yüklenici rolleri bağlamında ele alınmaktadır.

Konunun işlenmesi sırasında ele alınan küresel örgütlerin aynı zamanda yapı ve politikaları aralarındaki benzerlikleri ortaya koymak için fonksiyonel sınıflandırma tercih edilmiştir.

5.1. ABD’nin Küresel Hegemonyası ve Metaekolojik Güvenlik

Hegemonya Yunanca “hegamonía” kelimesinden gelmektedir. Bir sosyal grubun diğer bir grup üzerinde ya da bir ülkenin diğer bir ülke üzerindeki egemenliği anlamını taşır (Soanes,2001:595). Yaklaşık olarak aynı anlama gelen diğer bir kavram ise emperyalizm’dir. Yunanca imperito ve imperium kökünden gelen bu kavram da çevre üzerinde en yüksek otorite ve egemenlik altına alma gücü olarak tanımlanır (Glare,2005,844).

Emperyalizme bir bütünü oluşturan parçalar arasındaki güç ve üstünlük ilişkisi olarak bakıldığında (Galtung,1971:81) güç ve üstünlüğün izafe edildiği askeri ve ekonomik kapasite gibi bağıl değerler önem taşır. Hegemonya kavramı ise Antonio Gramsci ile birlikte taktik ve stratejik kullanımını aşarak merkezi bir nitelik taşımıştır. Eşitsiz gelişmenin politik bir stratejisti olarak Gramsci, hegemonyayı baskın sınıfın boyun eğenlerin izniyle güç kazanması olarak tanımlar (Laclau, Mouffe,2008:32). Bu durumda zoraki bir yönetim olmayan hegemonya daha çok burjuvazi değerlerine göre işleyen kültürel ve ideolojik bir yöntem olarak anlaşılmalıdır. Kavramlar arasındaki bu ilişki dikkate alındığında hegemonyanın klasik emperyalizmin bir versiyonu olduğu düşünülebilir. Çünkü ekonomik ve politik genişlemenin askeri güç ve işgal üzerine

oturtulduğu klasik emperyalizm, sömürgeler ve sömürgecilikle birlikte anılagelmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında ise sömürgelerin büyük bir çoğunlukla “bağımsızlıklarını” kazanmasıyla yeni bir yapılanma ortaya çıkmıştır. Bu yapılanmanın baş mimarı olan ABD her iki dünya savaşının galibi olarak oyun kurucu rol üstlenmiştir. ABD’nin yeni dünya sistemi üzerindeki egemenliği ise eski emperyalistlerin yer aldığı Kıta Avrupa’sının aşkın nitelikleri yerine içkin özellikler taşır (Hardt, Negri,2003:181).

Yani Amerikan emperyalizmi, öncelikle kendi içinde yer alan çeşitliliğin/çokluğun üretken sinerjisi sonucunda doğmuştur. Sadece Avrupa’dan genlerin emeği üzerine değil Avrupa’nın hümanist devriminin mirası olan üretkenlik üzerine kurulan ABD, emperyal Roma’dan esinlenen politik bir teoriyi kendi sistemi içinde bu yeni projeye oturtmuştur.

Hard ve Negri’ye (2003:182) göre bu projenin en önemli özelliklerinden biri kurucu üretim ilkesidir. Yani ABD, yeni uluslararası sistemde egemen iktisadi modelin belirleyicisidir. İkinci özelliği ise sınırları belirsiz bir alanda açık yayılmacı bir projeye olan yatkınlıktır. Bu yayılmacı proje demokratik bir yayılma eğilimi taşır. Yani ABD hegemonyası olarak tanımladığımız bu yeni emperyal model, karşısına çıkan güçleri kendine eklemey ya da tahrip etmez tersine onları ağın içine alarak kendini onlara açar.

Brzezinski’ye (2005: 87) göre ABD hegemonyasının dayalı olduğu l sistem para, üretim kapasitesi ve askeri güçtür. Susan Strange (aktaran Yılmaz,2010:195) ise ABD’nin hegemonik kapasitesinin güvenlik, üretim, finans ve bilgi (uzmanlık) kapasitesine dayalı olarak bölgesel sınırlarını aştığını söylemektedir. Bu bağlamda uluslararası alanda ABD’nin sahip olduğu yapısal g şu öğelere dayanmaktadır:

a) Diğer devletleri tehditler, şiddetin tırmandırılması, savunma gereksinimleri veya inkr yoluyla etkileyebilme kapasitesi.

b) retim sisteminde mal ve hizmetlerin kontrolünü elinde tutma.

c) Finans ve kredi kurumlarını belirleme yetkisini ve yönetim olanaklarını elinde tutma yetisi.

d) Teknolojik ürünler ve iletişim alanında en etkili araçlara dayanarak her türlü bilgi ve enformasyonu kontrol edebilme.

ABD sözü edilen bu öğelere dayalı olarak küresel kontrol sistemini oluşturmaya İkinci Dünya Savaşı yıllarında başlamış ve bu bağlamda ilk olarak uluslararası alanda düzeni sağlamaya yönelik bir Amerikan projesi olan BM, ardından ABD kontrolünde bir güvenlik örgütü niteliğindeki NATO kurulmuştur. Aynı yıllar içerisinde Dünya Bankası ve IMF kurularak uluslararası alanda finans ve kredi hizmetleri kontrol altına alınmıştır. Her iki kuruluşta Amerikan katkı ve sermayesinin oranı ve bu oranlara göre belirlenmiş olan oy hakkı Dünya Bankası ve IMF'yi Amerikan mali sermayesinin denetimine sokmaktadır.

Soğuk Savaş yıllarında ABD kendi hegemonyasını askeri güvenlik sorunlarına dayalı olarak ulus devletlerin korunması ereğine dayandırırken uluslararası alanda etki sahası NATO'ya bağlı ülkelerle sınırlıydı. Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla ABD'nin hegemonyasının küresel ölçekte yayılmasının önündeki engeller önemli oranda ortadan kalkmıştır. ABD Soğuk Savaş yıllarında kendine kapalı olan alanlara girebilmek için güvenlik sorunlarını yeniden tanımlayarak koruma alanlarının sınırlarını genişletmiştir. Bu bağlamda su, petrol, doğal gaz gibi stratejik varlıklar üzerinden güvenlik riskleri yeniden belirlenirken küresel ısınma, biyolojik çeşitliliğin azalması gibi diğer çevre sorunları üzerinden metaekolojik güvenliğin kapsamı genişletilerek ABD'ye dünyanın her köşesine bir şekilde müdahale etme olanağı sağlayacak stratejik altyapılar oluşturulmuştur.

Çevresel "kaynakların" giderek azalması öne sürülerek kıtlık ve çatışma teorileri üzerinden metaekolojik güvenlik sorunları yeniden tanımlanmakta ve sorunların risk boyutları ile yaygınlığına dikkat çekilerek günümüzde birçok ulus dünyanın yüz yüze kaldığı bu tehditlerle ABD olmadan başa çıkılamayacağına inandırılmaktadır.

Diğer yandan “kurucu üretim ilkesi” gereği daha iyi bir dünya için sunulan neoliberalizm ve sürdürülebilir kalkınma ilkeleri doğrultusunda ABD sermayesinin (ve ABD firmalarıyla ortaklık ilişkisi içinde olan Batı sermayesi) önündeki ulusal engeller kaldırılmaktadır. Kalkınma politikalarının yaygınlaştırılması için AB, ASEAN, İKÖ vb. örgütler bölgesel sorunların aşılmasında önemli işlevler görmektedirler.

Kapitalizmin bu şekilde hızla yayılması “kaynak” ihtiyacı sorunlarını daha da artırmaktadır. Sovyetler Birliği’nin dağılmasının ardından Avrasya, Trans- Kafkasya Orta ve Yakın Doğu’da oluşan güç boşlukları ABD’nin kaynak ve pazar sorunları için bulunmaz fırsatlar doğurmaktadır. Fakat Amerikan sermayesinin bu bölgelere girebilmesi ve bu bölgelerde yer alan “kaynakların” ABD ekonomisini besleyebilmesi için serbest ticaret koşullarının ve demokratik yönetim ilkelerinin bu ülkelerde egemen olması gerekmektedir.

Fakat çevresel sorunlar, bölgenin ekonomik ve politik dengeye kavuşmasını ve dolayısıyla pazar fırsatlarının en uygun koşullarda değerlendirilebilmesini engellemektedir. Örneğin Sovyet döneminde endüstriyel ve tehlikeli atıklar denetimsiz olarak çevreye salınmış doğal “kaynakların” kirlenmesine neden olmuştur. Yine Doğu Avrupa’da yer alan teknolojisi eski, kömürle çalışan enerji santralleri sağlık ve yerleşim sorunlarına neden olmaktadır. Baykal Gölü bölgesi ise Soğuk Savaş yıllarında yapılan nükleer denemler nedeniyle bölgenin en kirli alanı haline gelmiştir. Yıllarca Techa Nehri’ne bırakılan atıklar ise yarım milyonun üzerinde insanın yaşadığı bölgede sulama ve iskân sorunlarını beraberinde taşımaktadır. Avrasya ve Balkanlar pazar olanaklarının dışında dünyanın en önemli petrol, doğal gaz ve maden yataklarına sahip olduklarından Brzezinski’ye (1997,40) göre ABD’nin bu bölge üzerindeki en önemli çıkarlarının başında bu coğrafyanın yeniden tek bir gücün kontrolü altına girmesini engellemek gelmektedir. Bölgenin çevresel sorunlarını çözmeden sosyal ve ekonomik dengeyi dolayısıyla da politik düzeni sağlamanın olanağı ise bulunmamaktadır.

ABD’çıklarları için büyük önem taşıyan diğer bir bölge ise Ortadoğu’dur. Ortadoğu’da yerel ve bölgesel sorunlar ise politik, çevresel ve enerji kaynaklarının oluşturduğu sorunların bileşiminden oluşmaktadır. Bölgenin dünya ortalamasının

üzerinde artan nüfusu ise bu sorunları daha da kronik hale getirmekte ve giderek artan şiddeti beslemektedir. ABD'nin petrol ihtiyacının büyük bir bölümü bu bölgeden karşılandığından bu bölgede yaşanan sorunlar ABD'nin ulusal güvenlik çıkarlarıyla doğrudan ilişkilidir (Butts,1994,10).

Afrika Kıtası ise ABD çıkarlarının yoğunlaştığı diğer bir bölgedir. Fakat bölgede İngiltere, Almanya, Fransa ve Rusya gibi diğer rakip güçlerin etkinliği rekabetin göreceli olarak artmasına neden olmaktadır. Bu nedenle kıtlık, yoksunluk ve diğer çevre sorunları kolaylıkla politik ve etnik sorunları tetikleyebilmektedir. Bölgenin çatışmaya duyarlı durumu nedeniyle Amerikan Savunma Bakanlığı'nda (Pentagon) bir Afrika Komutanlığı (AFRICOM) kurularak Bölgedeki Amerikan çıkarları giderek askerileştirilmiştir (Marshall,2011). Sahip oldukları petrol rezervleri nedeniyle Afrika'da rekabet ve çatışmanın yoğun olarak gerçekleştiği ülkeler arasında Nijerya, Somali ve Sudan önde gelmektedir. ABD'nin Yemen'e yönelik ilgisi ise coğrafik konumundan kaynaklanmaktadır. Çünkü Aden Körfezi'nde bulunan Yemen, Suudi Arabistan başta olmak üzere Amerikan çıkarlarının yoğunlaştığı körfez bölgesinde stratejik bir konumdadır.

Mali sermayenin etkinliğini artırdığı yatırım alanların başında ise Uzak ve Orta Doğu piyasaları gelmektedir. Tayvan, Endonezya, Malezya, Singapur, Hindistan ve Pakistan gibi ülkeler büyüyen nüfusları ve teknolojiye olan yatkınlıklarıyla finansal ve ekonomik çıkarların rekabet halinde oldukları ülkelerin başında gelir. Aynı zamanda bu ülkeler doğal zenginlik ve biyolojik çeşitlilik açısından da dikkat çekmektedirler.

Fakat tüm bu küresel ölçekte yayılmış ve çeşitlenmiş çıkarların takip edilmesi ve sorunların çözülmesi ABD'nin askeri gücü ve ekonomisini fazlasıyla zorlamaktadır. Bu nedenle çevre sorunları bir güvenlik sorunu olarak sunulurken uluslararası toplum işbirliğine zorlanmaktadır.

Bu işbirliği içinde küresel ve bölgesel örgütlerin işlevlerine bir sonraki bölümde değinilmektedir.

5.2. Metaekolojik Güvenlik Bağlamında Küresel Örgütler

Soğuk Savaş sonrası giderek artan düzeyde entegrasyon ve karşılıklı bağımlılıktan söz edilmeye başlanmıştır (Yıkılmaz, 2004,124). Bunun temel gerekçesi olarak günümüzde dünyanın karşı karşıya bulunduğu ekonomik, askeri ve özellikle çevresel sorunların ancak küresel düzeyde işbirliğiyle çözülebileceği düşüncesidir. Bu nedenle İkinci Dünya Savaşı sonrası kurulan BM'in ardından küresel ve bölgesel örgütlerin sayısı giderek artmıştır.

Wallerstain (2004:31) ve Galtung'a (1971:95) göre küresel ve bölgesel örgütlerin ortaya çıkmasına neden olan küresel bir düzen ve evrensel bir yönetim fikri, kapitalizmin tarihsel gelişiminin bir sonucudur. Bu nedenle bu örgütlenmelerin kuruluş nedeni olarak sunulan uluslararası alanda konjonktürel değişiklikler sadece süreci hızlandıran nedenlerdir.

Metaekolojik güvenlik açısından değerlendirdiğimizde küresel örgütler "kaynak" ve çevre sorunlarına eklenmiş olan sosyal ve politik sorunların aşılmasında risk ve maliyeti azaltan, sorumlulukları ise dağıtan örgütlerdir.

Çünkü bu küresel örgütler sayesinde uluslararası alanda iş görmenin maliyeti düşerken zayıf üyelerin itirazları uluslararası kurumsallık içinde kolaylıkla aşılabilmektedir. Ayrıca küresel örgütler güç dengesinde yaşanacak olan değişimler karşısında stabilizasyonu yeniden sağlayabilmekte büyük kolaylıklar sağlar (Martin, 2001:55).

Bu bağlamda bu bölümde incelenecek olan küresel örgütlerden biri BM, diğeri ise OECD'dir. Başlangıçta 16 Batı Avrupa ülkesinin katılımıyla kurulan OECD bir bölgesel örgüt görünümündeyken 1960 yılında ismindeki Avrupa kelimesi çıkartılarak yerine kalkınma kelimesi konulmuş ve günümüzde üye sayısı ise 31'e ulaşarak küresel bir örgüt haline gelmiştir.

5.2.1. BM ve Metaekolojik Güvenlik

Uluslararası sistemin en önemli aktörlerinden biri olan BM her ne kadar İkinci Dünya Savaşı'nın yıkıcılığı karşısında uluslararası barışı sağlama çabalarının bir sonucu olarak ortaya çıkmış olsa da selefi olan Milletler Cemiyeti'ne göre ekonomik ve sosyal konuları da içeren geniş bir alanda faaliyet gösterecek biçimde yapılandırılmıştır.

Bu bağlamda küresel bir düzen ve evrensel bir yönetim fikri üzerine oturtulan BM, uluslararası kontrol mekanizmasının merkezi bir organı olarak birçok hükümetlerarası örgüt, fon ve kuruluşa ev sahipliği yapmaktadır (Ek.1).

İkinci Dünya Savaşı sonrasında bir Amerikan projesi olarak ortaya çıkan BM'in küresel sistem içindeki en önemli işlevi Savaş sonrası oluşturulmaya çalışılan yenedünya düzeninin kalkınmaya dayalı ekonomik ideolojisini dünya ölçeğinde yaygınlaştırmaktır. Bu nedenle ekonomi ve ticaret konularında giderek bütünleşen dünyayı şekillendirmeyi amaçlayan üç güçlü Bretton Woods kuruluşunun (Dünya Bankası, IMF ve GATT) BM içindeki ağırlığı ve itibarı örgütün önceliklerini ortaya koyması açısından önemlidir.

Birleşmiş Milletlerin dünya çapında örgütlenmiş olması örgüte dünya uluslarının egemen olduğu yanılığine neden olmaktadır. Oysaki Güvenlik Konseyi'nde tüm kararları veto etme yetkisine sahip olan beş daimi üyenin varlığı BM'in bu ülkelerin denetiminde olduğunu gösterir. Yine bu beş ülkenin kitle imha silahları dâhil olmak üzere dünyadaki silah ve askeri ürünlerin %85'inin üreticisi ve satıcısı olması BM'in uluslararası alanda barışı sağlama görevini de tartışmalı hale getirmektedir (Halliday,2009:2).

BM sözleşmesi her ne kadar "Biz insanlar!" diye başlasa da burada kastedilen devletlerdir. Bazı STK hariç sıradan insanların BM'e ulaşabilme olanağı oldukça kısıtlıdır. Devletler ise uluslararası alanda çıkarlarına göre hareket ederler ve BM nezdinde bu çıkarlar ancak veto yetkisi bulunan beş ülkenin ulusal çıkarlarına kadar sürdürebilirler. Bu nedenle ABD Başkanı Bill Clinton ve Dış İşleri Bakanı Madeleine

Albriht'ın dile getirdiği gibi “BM, ABD Dış politikasının güttüğü çıkarlar için oradadır” (Halliday,2009:2). Zaten uygulamaya bakıldığında da BM'in faaliyetlerinin özellikle ABD'nin küresel çıkarlarıyla birebir örtüştüğü görülmektedir.

BM organlarının çabaları da bu çıkarlar doğrultusunda sınırlıdır. Örneğin bir BM örgütü olan Dünya Sağlık Örgütü (WHO), uranyumun askeri amaçlarla kullanımının kötü sonuçları konusunda uyarılar yapmasına karşın ABD'nin Irak işgalinde uranyumun askeri amaçlarla kullanıldığı ortaya çıkmıştır. Yine Uluslararası Atom Ajansı'nın nükleer silahların sınırlandırılmasıyla ilgili çabaları ancak ABD müttefiklerinin sınırlarına kadar uzanabilmektedir (İsrail, Pakistan ve Hindistan örneğinde olduğu gibi). BM' bünyesinde dünyadaki kıtlık ve açlık çeken ülkelere dikkat çekmek üzere Dünya Gıda Örgütü'nün Roma'da yaptığı toplantıya ise OECD ülkelerinden hiç biri katılmamıştır.

Buna karşın ABD'ye yönelik 11 Eylül terör saldırılarının ardından önemli petrol kaynaklarına sahip Irak'ın işgal edilmesinin onaylanması ve ardından Orta Asya, Uzak ve Yakın Doğu bölgelerindeki enerji kaynaklarını kontrol edebilmek konusunda stratejik öneme sahip Afganistan'a ABD önderliğinde uluslararası “barış” gücü çıkartılması sayılabilecek en yakın örneklerdir (Chossudovsky, 2009:2).

Sayılan bu ve benzeri kararlarda Güvenlik Konseyi'nin diğer daimi üyelerinin kararları veto etmeyerek onay vermeleri ise hegemon güçler arasında karşılıklı çıkarların gözetildiği anlamına gelir. Örneğin BM'in İran'a yaptırım kararı alması Çin ve Rusya tarafından da onaylanmış fakat Rus Dış İşleri Bakanı, “kararı onaylamış olmamız İran'la olan askeri işbirliğimizi geçersiz kılmaz” açıklaması yapmıştır (Chossudovsky,2010,6).

Yine BM'in Somali, Yemen, Rwanda ve Kuzey Kore kararları ABD hegemonyasının anlatıldığı bölümde sözü edilen çıkarlarıyla uyum içindedir. ABD'nin küresel çıkarları için BM Güvenlik Konseyini, Genel Kurulu ve yerine göre BM'in diğer organlarını kullanması konvansiyonel bir savaşı kazanma gücü (Chossudovsky,2010,7) ve savaşın ekonomik ve sosyal maliyetinin ABD

kamuoyu üzerinde oluşturacağı baskıdan çekinmesidir. Bu nedenle İkinci Körfez Harekâtına girişmeden önce gerek ulusal gerekse uluslararası kamuoyu uzun uğraşlar sonunda ikna edilmeye çalışılmıştır.

BM'in enerji kaynakları dışındaki çevre sorunlarına yönelik tutumu ise yenedünya düzeninin kalkınmaya dayalı ekonomik ideolojisiyle uyumludur. Bu bağlamda BM'de 1990'lı yıllardan itibaren konferans metinleri, anlaşma ve eylem planlarında kalkınma perspektifi ile çevreyi birarada ele alma anlayışı vardır (Topçu,2008,120). Bu nedenle BM bünyesinde oluşturulmuş olan UNEP'in çevre sorunlarına parçalı ve koordinesiz yaklaştığını söyleyebiliriz.

1970'li yılların ortasında denizlerde kirliliğe karşı mücadele etmek için 140 kıyı devleti bir araya getiren UNEP, 1981 yılında ise uluslararası alanda çevre yasaları ve çevre standartları geliştirmeyi amaçlayan stratejik bir çalışma başlatmıştır. UNEP'in yapmış olduğu bu çalışmalarda çevre sorunlarının temel kaynağının sanayileşmiş ülkelerin ekonomik faaliyetleri olduğu ve sorumluluğu öncelikle gelişmiş ülkelerin yüklenmesi gerektiği ortaya çıkmıştır. UNEP'in bu tutumu nedeniyle BM Genel Kurulu 1992 yılında "Sürdürülebilir Kalkınma Komisyonu" (CSD) adında yeni bir komisyon kurarak iklim değişikliği ile ilgili konularda yürütülen çalışmaların sorumluluğunu UNEP yerine CSD'ye vermiştir.

Buna rağmen UNEP'in çevre konusunda yaptığı çalışmaların gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında yaşanan tartışmaya konu olmaya devam etmesi UNEP'in geleceğini tehlikeye atmıştır. 1997 yılında ABD, İngiltere ve İspanya UNEP politikalarının belirlenmesinde Nairobi'deki diplomatlar yerine çevre bakanlarının rollerinin güçlendirildiği bir yapı oluşturulana kadar UNEP'e sağladıkları fonları askıya alma tehdidinde bulunmuşlardır (Soroos,2005:31).

BM güvenlik Konseyi daimi üyelerinin çevre konusundaki tutumları BM'in genel politikalarını önemli oranda etkilemektedir. Örneğin ABD'nin uluslararası çevre anlaşmalarındaki genel tutumu eğer bu konuyla ilgili hâlihazırda ulusal bir düzenleme bulunuyorsa onaylamak aksi takdirde ilgisiz kalmak biçiminde

gerçekleşmektedir. Ayrıca bazı çevre koruma kanunlarının serbest ticaret koşullarını etkileyecek ilkeler içermesi başta ABD olmak üzere gelişmiş ve gelişmekte olan birçok ülkenin çevre sorunlarına yönelik çözüm önerilerine kayıtsız kalmasına neden olmaktadır. Örneğin nesli tükenen türlerin ticaretinin yapılmasının ve doğaya zarar verecek biçimde hasat yapılmasının yasaklanmasının uluslararası serbest ticaret kurallarını ihlal ettiği ileri sürülmektedir (Vig,2005:14).

UNEP'e yapılan bu politik baskılar dikkate alındığında BM'in küresel çevrenin gözlemlenmesi ve güvence altına alınması konusundaki genel kurul kararlarının oldukça boşlukta kaldığı görülmektedir. Bu nedenle günümüzde UNEP çevre konularında uluslararası bilgi üreten bir kuruluş olmaktan öteye geçememektedir (Gardner,2002:5).

BM'e bağlı diğer ihtisas kuruluşlarında çevre ile ilgili yapılan kimi çalışmalar da doğa koruma önlemlerini değil yine küresel ekonominin sorunlarını çözmeye yönelik önlemleri içerir. Örneğin Dünya Gıda Örgütü (FOA) çevre koşulları ve gıda üretimi arasındaki ilişkiyi araştırırken, Dünya Sağlık Örgütü (WHO) hava ve su kirliliğinin insan sağlığı üzerindeki olumsuz etkilerini, Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) ise toz ve zehirli gazlar gibi olumsuz çevre koşullarının işçiler üzerindeki etkilerini araştıran çalışmalar gerçekleştirmişlerdir (UN,2010).

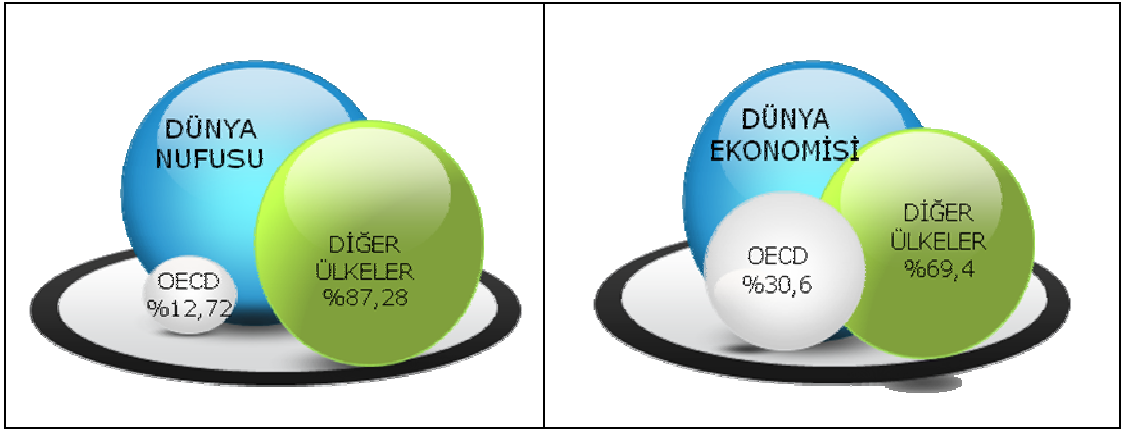
Bu örneklerden yola çıkarak özetle BM'in uluslararası sistem içindeki işlevinin başta ABD olmak üzere Güvenlik Konseyinde veto yetkisi olan ülkelerin çıkar ve tercihleriyle sınırlı olduğu söylenebilir³⁶. İhtisas komisyonlarında ve BM Ajanslarında çevre konusunda yapılan çalışmalar ise bu konularda bilgi üreten uluslararası alanda veritabanı oluşturan çalışmalar görünümünü taşımaktadır. Güvenlik konseyi tarafından veto edilmediği sürece çevre konusunda Genel Kurul'da alınan kararlarda benzeri niteliktedirler.

³⁶ Örneğin BM ve ABD arasında yaşanan anlaşmazlıklar karşısında tek başına BM bütçesinin %22'sini karşılayan ABD, bütçedeki payını ödememe tehdidini kullanarak BM etkinliklerini kendi kontrolü altında tutmaya çalıştığı birçok kez görülmüştür (Hürriyet USA, 2005;Primakov,2010:48).

5.2.2. OECD ve Metaekolojik Güvenlik

Ekonomik çıkarlar bağlamında küresel işbirliğinin en güçlü örneklerinden bir diğeri de Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütüdür (OECD). Grafik.6'da görüldüğü gibi dünya nüfusunun %12.72'sini barındıran OECD ülkeleri aynı zamanda dünya ekonomisinin %30.6'sını gerçekleştirmektedir. Bu nedenle OECD, BM ile birlikte küresel ticarete ve siyasete yön veren küresel bir örgüttür.

Grafik. 6: Nüfus ve Ekonomi Bağlamında OECD Ülkeleri ile Dünya Verileri Arasında Bir Karşılaştırma*

*CIA Factbook'da yer alan bilgiler kullanılarak oluşturulmuştur.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa, kendi yaralarını saramayacak kadar ağır bir ekonomik ve sosyal çöküntü içine girmiştir. Kıtanın beşeri sermayesi erimiş, üretim süreçleri zedelenmiş ve dış ticaret dengesi bozulmuştur.³⁷ ABD tarafından 1945–1947 yılları arasında yapılan yardımlar ise gıda maddelerinin temini ve acil imar çalışmaları için kullanılmış, ekonomiyi toparlayacak hamleler gerçekleştirilememiştir (Güney,2006:105). Savaş yıllarında “Büyük Bunalım” yıllarının ekonomik baskısını üzerinden atan ABD ise savaş sırasında edindiği pazarları terk etmek istememektedir. Bu durumda Avrupa’yı yeniden ayağa kaldırmak için kapsamlı bir ekonomik yardım

³⁷ 1947’de Batı Avrupa’nın tarım üretimi savaş öncesi üretim hacminin %83’üne, sanayi üretimi ise %88’ine ulaşabilmiştir. Et üretimi savaş öncesi dönemin 1/3’ü kadarken, ekmek bu seviyeyi ancak %60’ına ulaşabilmiştir. 1947’de yaşanan kış ve ardından gelen kurak yaz mevsimi nedeniyle tahıl üretimi %50 azalmıştır. Fransa, İtalya, Hollanda ve Avusturya’da endüstriyel üretim 1938’deki değerin 2/3’ünden daha aşağı seviyede kalmış, Fransa’da toptan eşya fiyatları %80 artmıştır (Güney,2006:105).

projesinin devreye sokulmasından başka bir çare kalmamıştır. Bu nedenle ABD savaş sonrası Sovyetler Birliği, İngiltere ve Fransa ile bir dizi görüşmeler yapmışsa da Sovyetler Birliği'nin karşı çıkması nedeniyle bu görüşmelerden bir sonuç alınamamıştır. Bunun üzerine ABD Dış İşleri Bakanı George Marshall 1947 yılında Harvard Üniversitesi'nde verdiği bir konferansta Avrupa ülkelerine bir çağrıda bulunarak kendi aralarında işbirliği yapmaları ve serbest ticaret ilkelerini kabul etmelerini önermiştir (Karluk,2007,47). Böylelikle ABD Avrupa pazarlarına girebilmek için kendine bir yol bulmuş olacaktır.

Bu gelişmeler sonrasında İngiltere ve Fransa Dış İşleri Bakanları, İspanya dışında kalan bütün Avrupa ülkelerini Avrupa'nın imar planını görüşmek üzere toplantıya çağırılmışlardır. Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa ülkeleri bu plana karşı oldukları için daveti kabul etmemişler, Türkiye'nin de içinde bulunduğu 16 Batı Avrupa ülkesinin katılımı ile 12 Temmuz 1947'de Avrupa Ekonomik İşbirliği Komitesi (OEEC) kurulmuştur. Komite yaptığı çalışmalar sonrasında ihtiyaç duyulan yardım miktarı ve şeklini kararlaştıran bir raporu ABD hükümetine sunmuştur. ABD Başkanı Truman tarafından hazırlanan "Ekonomik İşbirliği Yasası" kongre tarafından onaylanarak yardımlar devreye sokulmuştur (OECD,2010.b).

1958 yılında OEEC üyesi bir kısım devletin AET'yi kurması ve ekonomi konusunda dünyanın yeni sorunlarla yüz yüz gelmesi nedeniyle uluslararası alanda ekonomik işbirliğinin çerçevesini genişletecek yeni bir yapılanmaya ihtiyaç duyulmuştur. OEEC'ye yeni bir şekil verilmesi konusunda Thorkil Kristensen başkanlığında toplanan hazırlık komitesi 23 Kasım 1960 tarihinde çalışmalarını tamamlamış 14 Aralık 1960 tarihinde yapılan imza töreniyle de OEEC, OECD'ye dönüştürülmüştür. OECD'nin kurulmasıyla birlikte OEEC'de bulunan "Avrupa" kelimesi çıkartılarak bunun yerine "kalkınma" kelimesi eklenmiştir (Güney,2006:105).

İkinci Dünya Savaşı sonrası ABD öncülüğünde gerçekleştirilen önemli örgütlenmelerin OECD dışında kalanları, üye olmak isteyen ve belirli koşulları yerine getiren tüm devletlere açıkken sadece OECD son yıllara kadar en yüksek gelirli merkeze dâhil olan 17 ülkeyi kapsadığı görülür. Alt orta gelirli sınıftan ise

sadece Türkiye OECD üyesiydi. Ancak son yıllarda üst orta gelirli, “merkeze” yakınlığı olan ülkeler de bu “zenginler kulübüne” girmeye başlamıştır (Kazgan,2000:72)³⁸.

Metaekolojik güvenlik bağlamında OECD çevre sorunlarının ekonominin dışında tutularak ele alınamayacağı gibi, ekonomik sorunların da çevresel sürdürülebilirlik dikkate alınmadan çözülemeyeceği görüşünü taşımaktadır (Gurria,2010:2). Bu nedenle “Yeşil Büyüme” adı verilen bir strateji geliştiren OECD, bu bağlamda bir yandan çevresel bozulma, biyo-çeşitlilik kaybı ve sürdürülemez doğal kaynak kullanımını önlerken diğer yandan da ekonomik büyüme ve kalkınmayı sürdürmeyi planlamaktadır.

Çevre sorunlarını aynı zamanda çevre koruma iş ve teknolojilerini üretmek için bir fırsat olarak gören OECD, ülkelerin temiz büyüme kaynakları ve teknolojileri yoluyla ortaya çıkan değişimi ve yeni istihdam olanaklarını bir fırsat olarak görmelerini tavsiye etmektedir. Bunun yanında “Yeşil Büyüme” politikalarının hem sektörel hem de genel ekonomik bazda arz ve talebi kapsayacak uyumlu ve entegre bir stratejide bütünleştirilmesi gerektiğini vurgularken bu yaklaşımın sadece kısa dönemli krizler için bir tutum değil ayrıca üretim süreci ve tüketici davranışlarının dönüştürülmesi yoluyla uzun vadeli bir program haline getirilmesini tavsiye etmektedir (Gurria,2010:2).

OECD Yeşil Büyüme Stratejisi’nde belirttiği gibi çevre duyarlılığı, kıt çevresel kaynaklar üzerindeki baskının azaltılmasının yanı sıra kalkınma politikalarının kesintisiz sürdürülmesine katkıda bulunmaktadır. Bu nedenle OECD’nin önerdiği yeşil büyüme politikalarının “yeşil koruyuculuğu” artırma kaynağı

³⁸ Halen 31 üyesi bulunan OECD’nin üye devletleri arasında 27 tanesi 2005’de Dünya Bankası tarafında yüksek gelirli ülkeler arasında gösterilmiştir³⁸. Örgütün kuruluş tüzüğüne göre amaçları ise şunlardır (OECD.c,2010):

- a) Sürdürülebilir ekonomik büyümenin desteklenmesi
- b) İstihdamın artırılması
- c) Yaşam standardının yükseltilmesi
- d) Mali dengenin korunması
- e) Diğer ülkelerin ekonomik kalkınmasına destek olunması
- f) Uluslararası yükümlülükler uygun olarak çok taraflı ve ülkeler arasında ayırım gözetmeyen dünya ticaretinin geliştirilmesine destek verilmesi.

olmadığı özellikle vurgulanarak liberal ekonomi politikaları bağlamında serbest ticaret kurallarıyla bir çelişki yaşanmamaya özen gösterilmektedir. OECD'ye göre Yeşil Büyüme Stratejisi piyasa tabanlı yaklaşımlar, yasal düzenlemeler ve standartlar, AR-GE çalışmalarını teşvik edici ölçütler ve tüketici taleplerini kolaylaştıran bilgiye dayalı araçlar da dâhil olmak üzere politik araçlar bileşimini gerektirmektedir. Yine OECD'ye göre bu politikalar; kirliliğin doğru fiyatlandırılması ya da vergiler yoluyla kıt kaynakların kullanımının düzenlenmesi; doğal kaynak kullanım bedeli ya da ticareti yapılabilir ruhsat sistemleri, söz konusu birleşik politikaların temel unsurlarını oluşturmalı ve özellikle de şeffaf piyasa sinyali vermelidir (Gurria,2010:2).

Çevre sorunlarının ve ekolojik varlıkların birer meta haline getirilmesi yolunda geliştirilen ekonomik stratejileri yetersiz bulan OECD, piyasanın fiyat sinyallerine yeterli karşılık vermediği hallerde ya da toksin kimyasalların üretimi ve kullanımı gibi belli faaliyetlerin tamamen yasaklanması gerektiği durumlarda yasal düzenlemelere gerek duyulacağını özellikle vurgulamaktadır.

OECD'nin çevreye olan bu metaekolojik yaklaşımı piyasa araçları ile sınırlı kalmayıp enerji verimliliği, iyi tasarlanmış eko-etiketleme sistemi gibi bilgiye dayalı ölçütlerin geliştirilmesini de içermekte böylelikle üretici ve tüketici duyarlılığı oluşturulmasında önemli rol oynamaktadır.

Tüm bu yaklaşımları özetlediğimizde OECD küresel ve ekonomik bir örgüt olarak çevre sorunlarını yeni üretim teknolojileri, tüketici pazarları ve ekonomik ortaklıklar oluşturmak için fırsat olarak görmekte ve ekolojik varlıkları birer piyasa malzemesi/meta olarak algılamaktadır.

5.3. Metaekolojik Güvenlik Bağlamında Uluslararası İktisadi Kuruluşlar

19'ncü yüzyılın daha iyi bir dünya için ekonomik öngörüsü enerjisini kömürden alan ilerleme ve genişleme ideolojisine dayalıyken, 20'nci yüzyılda yerini enerjisini petrolden alan kalkınmaya ve büyümeye bırakmıştır (Gare,1995:6). Fakat kapitalizmin dur durak bilmeyen birikim açlığı 1970'lerden itibaren sermaye açısından sürdürülemez ve kabullenilemez bir niteliğe bürünmüştür. Sadece üretim sürecinde kalarak yeterli kâr edemeyen kapitalizm, kendisine yeni kâr olanakları aramış ve böylece 1980'lerden itibaren yeni yapısal düzenlemelere gidilmiştir. Seremayenin karlılığı üzerine kurulan bu finans kapitalizmi döneminde genişleyici mali politikalar da ön plana çıkmıştır (Yeldan,2008:26).

Sanayileşme hedeflerinin artık terk edildiği bu yeni dönemde finans dünyasının kısa süreli kararlarına dayalı rant arayışı ve spekülasyon kârları öne çıktığından az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için yabancı sermaye de cazip hale gelmektedir.

Yine bu dönemde ulusal planda hükümet otorite ve yaptırım kaynaklarına dayanmayan yönetim mekanizmaları (bağımsız üst kurullar gibi) ön plana çıkarken (Topçu,2008:146) küresel ekonomi, ulusötesi şirketlerin ve uluslararası finans sermayesinin doğrudan denetimi altına girmiştir. Dünya Bankası (DB), IMF ve Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) ise bu sürecin yürütücülüğünü üstlenmektedir.

Bu süreç içinde kalkınma ve gelişme yönünde cesaretlendirilen az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkeler likidite sorunlarını bu kuruluşlar yoluyla çözmeye çalışırken karşılığında doğal varlıkları ve mineral kaynaklarından başka verecekleri bir şey bulunmadığından metaekolojik güvenlik bu küresel finans kapitalizminin iktisadi kuruluşları için büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle bu bölümde sözü edilen bu iktisadi kuruluşların metaekolojik güvenlik olan ilişkilerine değinilmektedir.

5.3.1. Dünya Bankası (DB) ve Metaekolojik Güvenlik

Dünya Bankası genel anlamda bir banka değil BM’de bir ihtisas kuruluşudur ve ancak IMF’ye üye olan devletler katılabilir. Bankanın asıl işlevi “gelişmekte olan ülkelerdeki gelişme yatırımlarını desteklemek ve uygun projelere kredi sağlamaktır (Uğurlu, 2009:69). Bu bağlamda Dünya Bankası, üye ülkelerin üretici kaynaklarını kalkındırmak ve üretkenlik düzeyini artırmak hedefine yönelmiş dünya ölçeğinde finansal roller oynayacak bir gücü temsil etmektedir (Parlar, 2007:147). Sovyetler Birliği’nin dağılmasından sonra Rusya Federasyonu, Beyaz Rusya, Ukrayna ile birlikte beş Türk Cumhuriyeti de (Azerbaycan, Türkmenistan, Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan) Dünya Bankası’na üye olmuşlardır.

Dünya Bankası’nda oy hakkı sermayeye göre belirlenmektedir. Bu nedenle oy hakkı en yüksek ülke sermayedeki %16.87’lik payıyla ABD’ye aittir. Ardından %15.3 ile Japonya, %8.73 ile Almanya, %8.371 ile İngiltere ve yine %8.371 ile Fransa gelir. Fakat yüksek sermayeye sahip olmak IMF’de olduğu gibi yüksek kredi kullanım hakkı anlamına gelmez (Acar,2006:77).

Dünya Bankası’nın sermaye yapısı ve oy dağılımı incelendiğinde sanayileşmiş ve gelişmiş ülkelerin Banka yönetiminde önemli rol oynadıkları görülür. Bu yüzden açılan kredilerde bu ülkelerin özellikle ABD’nin büyük etkisi vardır. Bu nedenle Dünya Bankası’nın aslında ekonomik olduğu kadar siyasal bir etkinliğinin de bulunduğu buradan anlaşılabilir (Karluk,2007:405).

Dünya Bankası yatırım projelerini, ekonominin tüm sektörlerini teşvik eden yatırımları ve gelişmekte olan ülkelerin ekonomilerindeki yapısal değişiklikleri finanse etmektedir. Bu nedenle Dünya Bankası sadece devletlere kredi vermekte özel şirketlere açılan krediler içinse devlet garantisi istemektedir. Kredi açılırken projenin karlılığı ve kısa sürede kendisini finanse edip edemeyeceği analiz edilir. Banka’nın yapısı ve işleyişi dikkate alındığında merkez ülkelerin kendi politikalarını çeper (perifer) ülkelere dayatmak için para ve finans kaynaklarının siyasal bir araç olarak kullanıldığı rahatlıkla görülebilir (Kazgan,2000:115).

Banka'nın kuruluşundan günümüze kadar geçen süre dikkate alındığında Dünya Bankası'nın çevre bakımından doğal çevrenin tahrip edilmesine yol açan büyük yatırım projelerini finanse ettiği görülür. Bu nedenle kredi sağlamak için projeleri değerlendirirken çevresel etkileri dikkate almadığı için eleştirilmektedir (Soroos,2005:34).

Dünya Bankası'nın teşvik ettiği serbest piyasa politikaları çevre açıdan son derece yıkıcı olmuştur. Piyasalar nesnelere sadece para açısından değerlendirebilir. Bir ağacın canlıyken hiçbir değeri yoktur ancak kesilip keresteye çevrince bir piyasa değeri üretir. Bu yaklaşım Dördüncü Bölüm'de yer alan "ekosisteme metaekolojik yaklaşım" başlığı altında açıklanmaktadır. Ayrıca Dünya Bankası'nın borçlu ülkelere kredi vermek için şart koştuğu "yapısal uyum"un temel amacı borçlu ülkenin borcunu ödemesi için döviz kazanmasıdır. Döviz kazanmanın temel yollarından biri de küresel piyasaya birşeyler satmaktır. Bu nedenle azgelişmiş ya da gelişmekte olan ülkeler kredi borçlarını ödemek için sahip oldukları tek şey olan kendi doğal varlıklarını satmaktan başka çıkar yol bulamamaktadır (Dahaner,2005:57). Bu zorunluluk gelişmiş ülkelerin azgelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerin "kaynaklarına" erişimini kolaylaştırdığından DB'nin finans politikaları küresel kapitalizmin metaekolojik güvenliğine hizmet etmektedir. Ayrıca kredi verme koşulları içinde borçlu ülkeler makro-ekonomi politikalarını resmi ve ticari kredi kuruluşlarının çıkarları doğrultusunda " uygun bir şekilde" yeniden belirlemeye zorlanmaktadır. Bu nedenle küresel ekonomi için stratejik öneme sahip kaynakların bulunduğu ülkeler "kredi alma koşulları" aracılığıyla denetim altına alınmaktadır (Chossudovsky,1999:53)

DB'nin teşvik ettiği sosyal kalkınma politikaları da çevre üzerinde yıkıcı etkiler yapmakta ve metaekolojik güvenliğe hizmet etmektedir. Örneğin 1980 yılında Endonezya'nın nüfus yoğunluğu olan bölgelerindeki (Java) köylülerin ülkenin diğer adalarına (Sumatra, Kalimantan, Sulawesi ve Batı Papua) yerleştirilmesi için 500 milyon dolar kredi sağlamıştır. Fakat yeni yerleşim yerlerindeki toprağın verimsiz olması tarıma olanak tanımadığından köylüleri kereste ticaretine yönlendirmiş ve ormanların tahrip edilmesine neden olmuştur. Durum bu haliyle dikkatle değerlendirildiğinde projenin kereste sanayine ucuz işçilik sağlamaktan başka bir işe

yaramadığı rahatlıkla anlaşılır. Bunun ötesinde yeni yerleşimcilerle yerliler arasında yaşanan şiddetin bölgeyi dengesiz hale getirmesi projenin diğer sonuçlarından biri olmuştur (Soroos,2000:34).

Dünya Bankası'nın desteklediği ve çevre tahribatına neden olan büyük sosyal projelerden bir diğeri de Brezilya'dadır. Polonoroeste diye bilinen projede Rodonia Eyaletinde Kuzeypatı Amazon Ormanları'nın içlerine kadar uzanan 1500 kilometrelik yol yapımı için 440 milyon dolar finansman sağlanmıştır. Bu projeye ulusal bütünleşmenin sağlanacağı, ülkedeki dengesiz demografik dağılımının düzenleneceği, bölgede üretim ve ticaretin artması sağlanarak gelir düzeyinde iyileşme sağlanacağı ve hatta ekolojik sistemle uyum içinde üretim artışı ve yerli kabilelerin korunmasının sağlanacağı ileri sürülmüştür. Fakat Endonezya'da olduğu gibi toprağın uygun olmaması nedeniyle tarım arazisi açmak ve kereste sağlamak amacıyla ormanlar yakılarak ve kesilerek sonuçta İngiltere büyüklüğünde bir bölge tahrip edilmiştir (Embrapa,2010).

Brezilya'daki bir diğeri yol projesi de Greate Carajas Projesi'dir. Bu Projeye geniş demir ve maden yataklarının bulunduğu bölgeye demiryolu ve derin su limanları yapılmış bunun için Dünya Bankası tarafından 300 milyon dolar finansman sağlanmıştır (Soroos,2000:35).

Küresel iklim değışikliğı ve antropojenik hava kirlilikleri göz önüne alındığında DB'sının desteklediğı başka projeler de dikkati çekmektedir. Çünkü Banka sayısız petrol kuyuları, rafineri, kömür madenleri, enerji santralleri ve yol inşaatlarını destekleyen fonlar sağlamıştır. Örneğın Hindistan'a 850 milyon dolar sağlayarak kömür madenleri ve kömürle çalışan enerji santralleri yapılmasını desteklemiştir. Bu nedenle Singruali denilen bölgede yer alan 12 açık ocak kömür madeni ve 11 enerji santralinden havaya her yıl 10 milyon ton karbon yayılmakta ve bölgede bulunan ormanlar, yerli kabileleri, bölgeye has fauna ve flora olumsuz etkilenmektedir (Clark, 2010).

Bunların dışında Çin, Endonezya, Pakistan, Filipinler ve Polonya başta olmak üzere dünyanın daha birçok bölgesinde kömürle ya da petrolle çalışan enerji santralleri Dünya Bankası tarafından finanse edilmiştir.

Dünya Bankası'nın metaekolojik güvenlik bağlamında çevre üzerinde en kötü etkisi yenilenebilir kaynaklar yerine fosil yakıtları teşvik eden enerji politikalarıdır. Dünya Bankası'nın verdiği borçların kabaca beşte biri Üçüncü Dünya ülkelerinin enerji sektörlerine gitmektedir. Fakat Banka yenilenebilir enerji kaynaklarını desteklemeye harcadığının yirmi beş katını fosil yakıt kullanımını desteklemeye harcamaktadır (Dahaner, 2005: 59).

1987 yılında yeni gelen Dünya Bankası Başkanı Barber Conable Banka'nın finanse ettiği projeleri çevre bakımından da incelemesi gerektiğini söylemiş bunu üzerine Banka'nın dört bölgesel ofisine (Sahraaltı Afrika, Asya, Ortadoğu ve Latin Amerika /Karayipler) çevre ile ilgili bölümler açılmıştır. Bankanın 1992 yılında yayımlanan raporunda Brunlant Komisyon Raporuna ve Rio'da ki Yeryüzü Zirvesine atıfla çevre ve kalkınma arasındaki ilişkiye değinilmiş ve Banka Küresel Çevre Fonunun (GEF) oluşturulmasında merkezi rol oynamıştır. 1990'lı yıllar boyunca Banka kendi portföyüne yeşil projeler olarak adlandırılan; toprak yönetimi, ormanlar, biyolojik çeşitlilik, su kaynakları, kirlilik yönetimi ve sürdürülebilir kalkınma yoluyla yoksulluğun azaltılması gibi projeleri de dâhil etmiştir. 2002 yılında ise söz edilen projeler için toplam 100 milyarlık portföyün %14'ünü (14 milyar dolar) tahsis etmiştir.

1994 yılında DB ellinci kuruluş yıldönümünü kutlarken sivil toplum kuruluşlarının "elli yıl yetti artık" protestosu Banka'yı amaçları ve kullandığı yöntemleri gözden geçirmeye itmiştir (Stiglitz,2001:5):

1994 ve sonrası Dünya Bankası yayınlarında toplumda refahın yaygınlık derecesi ya da yoksulluk kıstasları gibi konulara yer vererek insani boyutları da içermeye çalışmış ve STÖ'ile iletişimini sürdürmeye çalışmışsa da çevre ve toplum konusundaki duyarlılığı bundan öteye geçmemiştir (Kazgan, 2000:119).

5.3.2. Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Metaekoloji

Uluslararası Para Fonu (International Monetary Fund-IMF) Dünya Bankasıyla birlikte Bretton Woods'da kurulmuştur. İkinci Dünya Savaşı sonrası Avrupa'nın yeniden yapılanması sırasında ödeme güçlüğü çekecek ülkelere kredi sağlayarak yardım etmek üzere kurulmuş olan IMF, aynı zamanda uluslararası ticareti geliştirmeyi ve uluslararası alanda parasal iş birliğini teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Böylelikle uluslararası ticaretin daralması önlenerek kesintisiz akışı sağlanmış olacaktır. Çünkü dolaşım, hareketlilik, çeşitlilik ve karışım yenedünya düzeni ve dünya piyasasının en önemli koşullarıdır (Hardt ve Negri,2008:170).

IMF bünyesinde türü kendine özgü bir demokrasi hüküm sürer. 183 üyenin her biri tam anlamıyla parası kadar konuşur. "Bir dolar = bir oy" dur. Buna göre ABD tek başına tüm oyların %17'si oranında bir oy hakkına sahiptir. Bu gücün yanı sıra doların uluslararası para rezervi olarak oynadığı rol, ABD'nin örgüt içerisinde ağırlıklı bir konumda olmasını sağlamıştır (Ziegler, 2004:200).

IMF dış ödeme güçlüğü çeken ülkelere yardım ederken aşağıdaki şartları göz önünde bulundurur (Karluk,2007:365):

- a) Borç almak isteyen ülkenin, özel piyasadan ve uygun şartlarla kredi alamayacağı belli olmalıdır.
- b) Banka tarafından verilen kredinin kullanılacağı projenin Bankaya sunulması ve kabul edilmesi gerekmektedir.
- c) Banka; üye ülkelerle sadece hazine, merkez bankası, istikrar fonu idaresi ve diğer resmi veya yarı resmi müesseselerle temas eder ve üye devletlere kamu yatırımları için bu kanallardan kredi sağlar.
- d) Borçlanan doğrudan üye devlet değil de, üye devletteki özel teşebbüs ise, mutlaka üye devletin kefil olması gerekmektedir.
- e) IMF borç alan ülkenin uyması gereken performans kriterlerini belirler

IMF iktisadi alanda finans sağlayan bir kredi kuruluşu olduğu için doğrudan bir çevre politikasına ya da çevre ile ilgili bir tutuma sahip değildir. Ancak IMF, DB, DTÖ gibi kurumlar çevre varlıklarını ekonominin kaynakları olarak gören bir piyasa

ekonomisi anlayışını yerleştirmek ve geliştirmekle görevli olduklarından bu kaynakların denetim altına alınması yönünde her türlü politka ve projeyi desteklediği görülmektedir. Bu bağlamda IMF politikaları planlı ekonomiler için “şok terapi”, üçüncü dünya ülkeleri için “yapısal ayarlanma” programları adı altında önerilen politikalar, ihracata dayalı büyüme, daha fazla piyasa daha az devlet, serbest ticaret, de-regülasyon, özelleştirme, tam istihdamın uzun vadeli bir amaç olmaktan çıkması, enflasyonla mücadeleye öncelik vermeyi içermektedir (Demirbaş,2003:92). Bu politikalar ise çevresel kaynaklara erişim kolaylığını sağlayacak ve dolayısıyla denetimini temin edecek metaekolojik güvenlik politikalarıdır.

IMF'nin bu temel karakterine karşın son zamanlarda çevre sorunlarına ve ekolojik varlıklara karşı farklı bir tutum geliştirme çabası içinde olduğu gözlemlenmektedir. IMF Genel Müdür Yardımcısı Stanley Fischer'e göre bunun asıl nedeni ise çevrenin kendisinin makroekonomik dengeleri etkileyecek potansiyele sahip olmasından dolayıdır. Çevrenin bozulması ve kaynakların tükenmesi ödemeler dengesinde yapısal sorunlara yol açabilir ve ekonomik büyüme beklentilerini azaltabilir (Gandhi,1998).

Örneğin çevre varlıklarının sorumsuzca tüketilmesi orta ve uzun vadede ihracat verilerini olumsuz etkileyebilir. Bir ülke tarafından üretilen ihracat ürünleri kirlilik ve hijyenik olmayan koşullar altında (örneğin su kirliliğinin balık ürünlerini olumsuz etkilemesi gibi) piyasalardaki talebe rağmen hızla azalabilir. Sahil kesimlerinde yaşanan önemli toprak erozyonu turizm sektörünü ve dolayısıyla döviz rezervini olumsuz etkileyebilir. Orman varlıklarında yaşanan azalma kereste sanayisini ve yurt içi yakacak talebini olumsuz etkileyebilir. Aşırı avlanma ve deniz kirlilikleri ülkenin gıda kaynaklarında daralmaya neden olarak piyasaları olumsuz etkileyebilir.

Bu gibi nedenlere bağlı olarak IMF özellikle 1992'de Rio'da yapılan zirveden sonra sürdürülebilir kalkınma programı çerçevesinde kendi çalışmalarını gözden geçirmiş ve çevre konusunda ne yapabileceğini araştırmıştır. Sonuçta kaynakların daha etkin kullanımı ve atıkların geri dönüşümü konusunda geliştirilen politikaları vergi indirimleri ve ödeme kolaylıkları, döviz kurları vb. yöntemler ile dolaylı olarak desteklenmesine kararı vermiştir (Gandhi,1998).

IMF makroekonomik hedeflere ve finans kaynaklarının etkin kullanımına odaklandığı için çevre sorunlarını bu hedefler doğrultusunda ele almaktadır. Örneğin 2008 baharında yayımlanan Dünya Ekonomik Görünümü adlı kitapçıkta yer alan bir bölümde iklim değişikliklerinin geniş kapsamlı ekonomik sonuçlarına değinilerek sera gazı emisyonu için bir fiyat belirlenmesinin ülkelerin ekonomik büyümesini, yatırımlarını, tasarruflarını sermaye akışını ve döviz kurlarını etkileyeceğinden söz edilmiştir. Raporun devamında bu maliyetin düşürülmesi için nasıl bir politika izlenmesi gerektiğinden söz edilmektedir (IMF,2010).

2009 yılında BM’de yapılan İklim Değişikliği Konferansında gelişmekte olan ülkelerin iklim değişikliği konusunda gerekli uzun vadeli yatırımları hayata geçirebilmeleri ve böylelikle sürdürülebilir kalkınmanın devamını sağlamak için mali desteğe ihtiyaçları olduğuna karar verilmiştir. Bunun için IMF yetkilileri gerekli kaynak ve kapasitenin sağlanarak en kısa sürede bir Yeşil Fon (Green Fund) oluşturulması fikrini ortaya atmışlardır. IMF’nin çevre ile ilgili somut çalışmalarını sadece iklim değişikliği konusunda kalmamış yerel kirlenme, ormanlar, diğer yenilenebilir kaynaklar ve çevre vergileri konusunda da çalışmalar gerçekleştirmiştir (IMF, 2010).

Drucker’e (2000:118) göre 1990 sonrası küresel ekonomiyi biçimlendiren başlıca olgu mal ve hizmet ticaretinden çok para akışıdır. Bu para akışının ise kendine özgü bir dinamiği vardır. Küresel ekonomide geleneksel üretim faktörleri olan toprak ve emek giderek daha büyük oranda ikincil duruma düşmektedirler. Ulusaşırı nitelik kazandığı ve herkes tarafından elde edilebilir hale geldiği için artık para da dünya piyasasında tek bir ülkeye rekabet avantajı sağlayacak üretim faktörü olmaktan çıkmıştır. Bu durumda yönetim belirleyici faktör olma niteliği kazanmıştır ve küresel ekonomide amaç kar maksimizasyonundan pazar maksimizasyonuna doğru kaymıştır. Ticaret de giderek daha büyük oranda yatırımı izlemektedir.

Bu durumda kalkınma politikaları IMF icraatları için büyük önem taşımaktadır. Çünkü kalkınmak için yatırım yapmaya teşvik edilen az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler ihtiyaçları olan krediyi almak için IMF’ye başvurduklarında

daha çok likidite sorunu olarak görülen sorun ekonomilerinin temelleriyle ilişkilendirilmekte ve yapısal uyum programları önerilmektedir (Sungur, 2002:26). Bu yapısal uyum programları ticaretin serbestleşmesi ve ihracatın artırılması yönündedir. Bu durum üçüncü dünya ülkelerinin fiyatının düşmesine bakmaksızın sürekli mal ihraç etmeye yönelmektedir.

Örneğin 1990'lı yıllarda Avrupa, Japonya ve Kuzey Amerika'nın tropikal kereste endüstrisi hacmi 6 milyar dolar hacmindeydi, bu gereksinimi karşılamak için tropikal ülkelerin ormanları telef oldu. Hatta bu zamanlar dış satımı olan Tayland ve Filipinler de net dış alımcı konumuna geldiler. Diğer taraftan Japonya'nın kereste ihtiyacının %90'ını sağlayan Sarawak ve Sabah'ta pek yakında kesilecek hiç ağacın kalmayacağı çevreciler tarafından tahmin edilmektedir (Yıkılmaz, 2004:160).

Bu ve benzeri örnekler doğrultusunda IMF'ye borçlanan ülkelerin ekonomik kaynaklarının yanı sıra doğal çevreleri de erozyona uğramakta ve küresel sermayenin "kaynaklar" ve pazar üzerinde denetimi kolaylaşmaktadır. Bu nedenle Dünya Bankası'yla birlikte IMF, örgütsel hegemonyanın ürünü olarak metaekolojik güvenliğin finansal araçlarından biri olarak az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin denetiminde önemli işlev görmektedir.

5.3.3. Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) ve Metaekolojik Güvenlik

DTÖ, GATT'ın (General Agreement on Tariffs and Trade) ardılıdır ve 1 Ocak 1995'de kurulmuştur.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında ABD bir yandan savaşta yıkılan Avrupa'nın yeniden imarı için çalışırken diğer yandan sömürge imparatorluklarının dağılmasına önderlik yapmış ve böylelikle her birinin kendi içlerinde kurduğu tavizli ticaret ve parasal birliği ortadan kaldırmıştır. Kurulan yenedünya düzeninde ekonomik disiplinini yeniden sağlamak ve savaş sayesinde elde edilen ekonomik ve siyasi avantajları kalıcı kılmak için uluslararası ticareti haklar ve sorumluluklar açısından düzenleyen bir anlaşma (GATT) 1947 yılında 23 devletin katılımıyla BM çatısı altında

gerçekleştirilmiştir. Uluslararası ticaretin önündeki engelleri kaldırmayı ve ticarete ayrımcı uygulamalara son vermeyi hedefleyen bu anlaşma aynı zamanda dünyadaki üretim kaynaklarını etkin kullanmayı amaçlamaktadır (Kazgan,2000:91).

Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla 1990 sonrası uluslararası sistem yeniden yapılandırılırken eski komünist blok ülkelerinin de sisteme katılmasını sağlayacak ve var olan ticaret anlaşmalarının çerçevesini genişletecek yeni düzenlemelere yer vermek amacıyla GATT'ın yerine 1995 yılında DTÖ kurulmuştur. 2008 yılında üye sayısı 155'e ulaşan DTÖ küresel ekonominin en önemli kontrol mekanizmalarından biridir.

Aslında DTÖ'nün ortaya çıkmasını gerektiren koşullar Sovyetler Birliği'nin dağılmasından önce oluşmuştur. Çünkü sanayi kapitalizmine dayalı iktisadi sistem azalan karlılık ve emek hareketleri yüzünden cazibesini yitirince 1980'li yıllardan itibaren yeni bir yapılanmaya gidilmiş keynesyen ekonomi modeline dayalı iktisadi sistem yerini sermayenin karlılığına dayanan finans kapitalizmine bırakmıştır (Yeldan, 2008:26).

Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla daha önce Batı sermayesine kapalı olan alanlar sermayeye açılarak yatırım için yeni fırsatlar doğurmuş bu nedenle sermayenin serbest dolaşımını sağlayacak yeni yapısal değişikliklere gitme zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda ulusal planda genişleyici mali politikaların ve sosyal devletin yerini faiz dışı fazlalar elde etmekle yükümlü "sorumlu ve etkin" yönetim prensipleri alırken, yatırımlar özendirilerek yabancı sermaye cazip hale getirilmiştir.

Fakat az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde yeni yatırımları finanse edecek yeterli sermaye birikimi bulunmadığından likidite ihtiyaçları için DB ve IMF gibi küresel finans örgütlerine yönelmek zorunda kalmaktadırlar. Bu örgütler ise daha önceki bölümlerde anlatıldığı gibi finansman sağlama koşullarını serbest ticarete bağladıklarından doğal varlıkları ve mineral kaynaklarından başka satacak bir şeyleri bulunmayan az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler ile gelişmiş ülkeler arasında eşitsiz bir ticaret ortaya çıkmaktadır. Bu eşitsiz ticareti koşullara bağlamak ve denetim altına

almak için uluslararası ticaretin koşullarını belirleyecek düzenlemeleri yapmak üzere GATT'ın yeniden yapılandırılmasına ihtiyaç duyulmuştur.

Gelişmiş ülkeler ile azgelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki bu eşitsiz ticaretin sürdürülebilirliği için doğal “kaynaklar” ve yatırım alanlarının denetimi büyük önem taşımaktadır. Çünkü girilen bu yeni dönemde çevre ekonomik açıdan sadece “kaynakların” bulunduğu yer değil aynı zamanda kapitalist tüketimin gerçekleştiği yerdir. Bu nedenle kirlilik ve diğer çevre sorunlarına bağlı olarak ekonomide yaşanacak olan daralma sosyoekonomik sorunları tetikleyerek dengeyi bozacağından yatırım alanlarının güvenliğini tehlikeye sokacaktır. Bu nedenle doğal kaynakların dolaşımının güvenceye alınması, ticaretin önündeki her türlü engelin kaldırılması ve sonuçta ekonomik büyüme ve gelişmenin sürdürülebilirliğinin sağlanması gibi metaekolojik güvenliğin kapsamına giren konular küresel ticaretin sürdürülebilirliği adına DTÖ' nün ilgi alanına girer.

Bu nedenle DTÖ uluslararası ticaretin kurallarını belirlerken çevre kaygıları yerine ticari kaygılarla hareket eder. Örneğin 1989 yılında ABD'nin Kanada ve Meksika ile serbest ticaret anlaşması (NAFTA) yapacağını duyurması üzerine serbest mal akışı ve rekabet kaygılarının ABD çevre standartlarını aşağı çekeceğini ileri süren çevreciler kongre yoluyla baskı yaparak çevre kaygılarını dikkate alan bir anlaşma yapılmasını sağlamışlardır. Fakat buna rağmen 1991 yılında GATT/DTÖ, Tuna balıklarının ağlarla yakalanması sırasında yunusların ölümüne neden olunması nedeniyle çevre yasaları gereği ABD'nin Meksika'ya uyguladığı ambargonun uluslararası ticaret kurallarına uymadığını ve uygulamanın illegal olduğunu açıklamıştır (Esty,2005:148).

Yine 1999 yılında üçüncü dünya ülkeleri tarafından endemik bitki ve hayvan varlıkları üzerinde küresel şirketlerin lisans haklarını düzenleyen kuralların kaldırılması yönündeki girişimler sonuçsuz kalmıştır. Ve ABD'li Monsanto tröstünün tarım pazarlarına sürdüğü GDO'lu tohumları engelleme girişimi de serbest ticaret kurallarını ihlal edeceği gerekçesiyle reddedilmiştir (Ziegler, 2004:164).

Buna karşın bazı GATT/DTÖ üyesi gelişmiş ülkelerin çevre konusunda gösterdiği bazı duyarlılıklar ise kendi ulusal çevrelerinin baskıları sonucudur. Mesela Meksika örneğinde olduğu gibi ulusal çevre yasalarına uygun avlanmadığı gerekçesiyle Meksika'dan ithal edilen balıklara ambargo uygulamaya kalkan ABD'nin kendisi biogenetik teknolojiyi tarımda uygulayarak gen yapısını dönüştürdüğü tohumları AB'nin almayı reddetmesi üzerine DTÖ'ne başvurmuş ve açtığı davayı kazanmıştır (Kazgan,2000:126).

Uluslararası kamuoyunda bağımsız çevre örgütlerinin katkısıyla çevre bilincinin gelişmesi ve çevre standartlarının yükseltilmesiyle ilgili talepler her geçen gün artmasına karşın GATT/DTÖ kuralları ülkelerin ulusal çevre politikalarına dayalı olarak diğer ülkelerin piyasaya girmelerini engelleyecek yaptırımlar uygulamasını yasaklamaya devam etmektedir. Gelişmiş ülkeler ise GATT/DTÖ'nün istisna hükümlerine dayanarak ve kendi ekonomik güçlerine güvenerek özellikle tarife dışı engelleri yaygın olarak kullanma ve zaman zaman da GATT/DTÖ kurallarını hiçe sayma eğilimindedirler (Kazgan 2000:126).

DTÖ sisteminin serbest ticaretteki bu yaklaşımına karşın özellikle gelişmiş ülkelerin kamuoyunda oluşmuş olan çevre bilinci ulusal planda çevre standartlarını yükselttiğinden bu durumun yarattığı haksız rekabeti önlemek için bir arayış içine girilmiştir. Çünkü GATT/DTÖ kurallarına göre bir ülkenin üretim sürecinde ulusal sınırları dahilinde çevreyi kirlettiği, atık ya da hava kirliliğine sebep olduğu gerekçesiyle bir ürünün ticaretinin engellenmesi anlaşma hükümleri çerçevesinde mümkün değildir. Daha önce örnekleri de verilen bu durumun yarattığı olumsuzluğu ortadan kaldırmak için çevre standartlarındaki farklılık "ticarette teknik engeller" olarak vasıflandırıp ithal edilecek ürünlere uygulanacak standartların uluslararası olmasını sağlamak üzere Uluslararası Standartlar Örgütü (ISO) oluşturulmuştur.

Sayısını daha artırabileceğimiz bu örnekler doğrultusunda anlaşılacağı üzere GATT/DTÖ sistemi serbest ticaret kuralları çerçevesinde liberal/neoliberal ekonominin yaygınlaşması amacına hizmet ettiğinden çevre kaygısıyla hareket etmesi beklenmemelidir. DTÖ bünyesinde tartışılmış ve tartışılmakta olan görüşmelerin

tamamı metaekolojik güvenlik bağlamında yürütülmekte olup bünyesinde bulunan Anlaşmazlıklar Düzenleme Organı (ADO) gibi hukuki mekanizma kanallarıyla tüm ülkelere dayatılmaktadır. Bu nedenle DTÖ'nün ticari gerçekliğini betimleyen "Bir mal pazara geldiği anda, ister insan, ister doğa bağlamında olsun, ürünü olduğu her türlü tahribatla ilişkisi kaybolur" (Ziegler,2004: 176) saptaması tam olarak metaekolojik güvenliği yansıtmaktadır.

5.4. Metaekolojik Güvenlik Bağlamında Bölgesel Güvenlik Örgütleri

Bölgesel güvenlik örgütleri Soğuk Savaş koşullarının bir ürünüdür. Karşılıklı güç dengesi içinde, ortak güvenlik anlaşmaları ve sözleşmelerle caydırıcılığı artırmak ve savunma giderlerinin baskısını azaltmak için kolektif güvenlik örgütleri tercih edilmektedir. Fakat örgüt içi standartların örgütte yer alan gelişmiş ülkelere sürekli yükseltilmesi nedeniyle çoğu zaman bu örgütlerin üye ülkelere maliyeti de yüksek olur (Göktepe,2009:338).

Bu örgütlerce algılanan tehditlerin gerçeklik boyutu örgütün varlık nedenlerinin sorgulanmasına neden olacağından algı ve önlemlerde abartı olması kaçınılmazdır. Örneğin Kuzey Atlantik İttifakı (NATO)'da üst düzey bir amiral 1989 yılında NATO dergisine verdiği bir mülakatta Sovyet tehdidinin ağırlığından söz ederken mülakattan dört ay sonra Sovyetler Birliğinin dağıldığı görülmüştür (NATO,1989).

Tüm bölgesel güvenlik örgütlerinde yer alan güven ve güvenlik artırıcı önemler savunma sanayine dayalı sermaye birikimini destekleyici nitelikler taşır. Gerek NATO gerekse Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) tarafından düzenlenen silahsızlanma konferansları ve konvansiyonel silah indirimi anlaşmaları eski teknolojilerin tasfiyesinden başka bir işe yaramamaktadır (Arı, 2004:578).

Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve konvansiyonel savaş riskinin çok azalması nedeniyle güvenlik örgütleri insani boyut ve ekonomik alanlara olan ilgisini artırmıştır.

Özellikle neoliberal politikaların yaygınlaşmasıyla özel şirketlerin başka ülkelerdeki ekonomik çıkarları devletin çıkarlarıyla özdeşleştirilerek güvenlik kuvvetleri yoluyla koruma altına alınmaya çalışılmıştır. Fakat bu iş için ulusal orduları kullanmak ülkeyi doğrudan hedef haline getirebileceğinden çokuluslu güvenlik örgütlerinin uluslararası operasyonlarda kullanılması daha güvenlidir ve aynı zamanda maliyeti düşüktür.

Soğuk Savaş sonrası kolektif güvenlik örgütlerinin ilan edilmiş bir savaş olmaksızın askeri müdahalede bulunabilmesine olanak tanıyacak yasal düzenlemeler hızla yapılarak bölgesel güvenlik örgütleri bu kapsamda yeniden yapılandırılmıştır. Örneğin NATO'nun görev konseptine “alan dışı görevler (out of area)” kavramı eklenmiştir. Fakat uluslararası hukuk askeri güçlerin kullanımını sıkı şartlara bağladığından güvenlik örgütlerinin kullanımı için daha geniş yorumlara ihtiyaç duyulmaktadır (Arı,2004:442). Bu geniş yorumların en uygun olanı ise çevresel güvenliktir. Bu bağlamda çevre sorunlarına bağlı çatışma kuramları sadece güvenliğe yeni içerikler kazandırmakla kalmayıp kolektif güvenlik örgütlerine de müdahale fırsatı sunmaktadır (Dalby,2002:57).

Çevre ve güvenlik arasında kurulan ilişki nüfus, kıtlık, enerji kaynakları, göçler, kaynakların dağılımı, stratejik çevre varlıklarının denetimi ve uluslararası ticaretin güvenliği gibi birçok konuyu kapsamakta hatta kimlik sorunlarına kadar uzamaktadır (Dalby,2002:49). Bu nedenle güvenlik örgütlerinin kapasitesinde bir indirme gidilmeden ve ellerindeki olanaklar geri alınmadan tam kapasite çalışmalarını sağlayacak jeopolitik ve jeoekonomik gerekçeler sağlanmış olmaktadır.

Bu anlatılanlar kapsamında bu bölümde bölgesel güvenlik örgütlerinden NATO ve AGIT'in çevreye olan yaklaşımları metaekolojik güvenlik açısından incelenmekte ve yeni görev tanımları doğrultusunda varlıkları sorgulanmaktadır.

5.4.1. NATO ve Metaekolojik Güvenlik

NATO 9 Nisan 1949 yılında ortak savunma amaçlı olarak kurulmuş oldukça organize bir güvenlik örgütüdür. NATO'nun gerçek varlık nedeni incelendiğinde ittifakın çekirdeğinde ABD'nin ayrıcalıklı konumunun bulunduğu anlaşılır. Batı Avrupa ve ABD'nin toplumsal ve siyasal çatışmaları yönetmelerini sağlayan NATO, başından itibaren bir egemenlik aracı olarak işlev görmüştür (Parlar,2007:307).

Bu nedenle Soğuk Savaş sonrası ABD'nin önderliğiyle kurulan birçok uluslararası örgütte olduğu gibi NATO'nun da kuruluş amaçlarının dayanaklarını ABD dış politikasında aramak gerekir.

Kimi kaynaklarda NATO'nun kuruluş nedenleri Washington ve Moskova arasındaki stratejik gerilimin de kaynağı olarak ileri sürülen Amerikan Revizyonizmi'ne (politik saptırma) dayandırılmaktadır. Bu görüşe göre ABD tarihinde gerçekleşen her savaşın sonunda gizli faraziyelere dayalı bir yeniden değerlendirme (reassessment) yapılarak politik bir saptırma yaşanmaktadır (Schlesinger,1994,396). Örneğin 1812'de "denizlere özgürlük" adıyla anılan İngiltere ve ABD arasındaki savaşın nedeninin³⁹ sertlik yanlısı Kongre üyeleri olduğu iddia edilirken ABD, Meksika arasındaki savaş köle sahiplerinin komplolarına dayandırılmış, Abraham Lincol'un Fort Sumter hamlesinin ise Amerikan Sivil Savaşı'nı başlattığı ileri sürülmüştür (Hickey,1995:10). Hobsbawm'a (1996:276) göre NATO'nun kuruluş gerekçesi olan komünizm tehdidi de bu politik saptırmalardan biridir. Çünkü komünist dünya komplosu en azından Soğuk Savaşın başlangıç yıllarında siyasal demokrasi olma iddiası taşıyan hiçbir ülkenin iç politikalarının önemli bir parçası değildi. Demokratik ülkeler arasında sadece ABD'de başkanlar komünizme karşı seçilmektedir.

Amerika için de sorun komünist dünya hâkimiyeti değil ABD'nin üstünlüğünün devam ettirilmesi ve kapitalistler arası olası bir savaş ihtimalini azaltarak Sovyetler Birliği ve Çin'in etki alanının genişlemesini engellemektir

³⁹ Bu savaş ticaret kısıtlamaları, İngilizlerin Amerikan yayılcılığına karşı yerlilere verdiği destek gibi birçok nedene dayandırılmıştır (Hickey,1995:10).

(Harvey, 2004:46). NATO'ya bağılı diğer ülkeler ise Amerikan politikasından hoşlanmasalar da nefret uyandıran bir siyasal sistemin askeri gücüne karşı, bu sistem var olmaya devam ettiği sürece, korunmanın bedeli olarak Amerikan üstünlüğünü kabul etmeye hazır olduklarını göstermişlerdir. Özetle NATO'nun kurulmasına neden olan herkesin benimsediği siyaset komünizmin yok edilmesi değil “çevreleme” siyasetidir (Hobsbawm,1996:276).

Soğuk Savaş yılları boyunca karşılıklı güç dengesini korumaya yönelik bir stratejiye dayandırılan NATO, askeri güvenlik önlemleri ve istihbarat çalışmalarısıyla varlığını devam ettirmiştir. Aslında sürekli bir gerilim üreten bu strateji karşılıklı silahlanmayı tetikleyerek Soğuk Savaş yılları boyunca güvensizliğin ve silah sanayisine dayalı bir sermaye birikiminin kaynağı olmuştur.

Sovyetler Birliği'nin çökmesi ve Varşova Paktı'nın dağılmasıyla birlikte siyasal, askeri ve ekonomik kurumlarını yeniden düzenlemek adına harekete geçen Avrupa'nın egemen sınıfları, NATO'nun işlevini tartışmaya açmışlardır (Parlar, 2007:311). Bu bağlamda Avrupa kendi içinde meydana gelen olaylarda kriz yönetiminin tüm sorumluluğunu üzerine alabilmek için bir Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği (AGSK) oluşturmanın ve Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası (AGSP) geliştirilmesinin zorunluluğunu hissetmiştir. Bu ihtiyaç Soğuk Savaş sonrası AB'ye yeni katılımlarla hedeflerini Orta ve Doğu Avrupa ile Batlık ülkelerini içine alacak biçimde revize eden Birliğin, ekonomik güçle desteklenmiş dış politika uygulamalarının ötesine geçmek için askeri güce gereksinim duyduğunun somut bir göstergesidir (Çayhan, 2002:50).

Fakat Avrupa'nın bu çabaları, Balkanlar'da meydana gelen karışıklıklar ve Avrupa'nın krizi önlemedeki başarısızlıkları nedeniyle sekteye uğramış ve AB'nin henüz NATO'dan bağımsız bir dış politika ve güvenlik politikası oluşturamayacağını göstermiştir (Özlem,2005). Özellikle Irak Savaşı sonucu Avrupa devletleri arasında güvenlik konusunda yaşanan ciddi görüş ayrılıkları Avrupa güvenliğinin bölünebilir olduğunu ortaya koymaktadır (Peksarı,2007:196). Bu nedenle güvenliği NATO kapsamında reel bir politik düzleme oturtma zorunluluğu ister istemez kabul edilmiştir.

Soğuk Savaşın hemen ertesinde Avrupa'da yaşanan bu olaylar ABD yönetiminin uluslararası siyasal ekonomi alanında kendi küresel kapitalist üstünlüğünü

yeniden kurmaya öncelik verdiğini Batı Avrupa'nın ise ABD karşısında hızlanan bir hegemonya mücadelesini ancak sınırlı bir biçimde yürütebileceğini ortaya koymaktadır.

Bu nedenle yeni ulusal güvenlik politikaları bağlamında tehdit tanımlamaları yapılarak NATO için geleceğe yönelik yeni bir görev konsepti belirlenmiştir. “Alan dışı hareket” (out of area) olarak tanımlanan bu strateji konseptine göre NATO, sadece ittifak alanının dışına çıkmakla kalmamakta, kendisinden uluslararası terörizm ve kitle imha silahlarının yayılmasını önleme, Ortadoğu'nun demokratikleşmesine yardım, Irak güvenlik güçlerinin eğitimi ve Afrika Birliği'nin Darfur'da ki operasyonunu destekleme ve çevre sorunları gibi daha birçok konuda görev üstlenmesi de beklenmektedir (Ham,2005).

NATO'nun yeni görev alanının bu kadar genişlemesinin temel nedeni dünyanın geri kalan siyasal ekonomilerini ABD kapitalizminin gereksinimlerini karşılayacak şekilde dönüştürmek için askeri ve siyasal araçlara başvurma ihtiyacına dayanır (Tarık'dan aktaran, Parlar, 2007:313).

Fakat amaç ne olursa olsun normal şartlar altında askeri güç kullanımı bir çatışma olmadığı sürece sınırlıdır. Bu nedenle ilan edilmiş bir savaş olmadan NATO'nun dünyanın her yerine gerek gördüğünde müdahale edebilmesi çevre ve çatışma arasında kurulan ilişkiye temellendirilerek metaekolojik güvenlik esaslarına dayandırılmaktadır.

Çevresel bozulmanın ve kaynakların tükenmesinin birçok bölgede dengesizliklere neden olarak çatışmayı körükleyeceği tezi üzerine kurulu olan bu yaklaşım, çevre politikalarının güvenlik kararları ile birlikte ele alınmasını ve yürütülmesini gerektirmektedir. Ve yine bu yaklaşıma göre çevre sorunlarının sınıran karakteri NATO gibi küresel bir güvenlik örgütünün sorunlara kayıtsız kalmamasını gerektirir (NATO,2005:1).

Bu konuda NATO tarafından bir adım atılarak 2002 yılında başka bir bölgesel güvenlik örgütü olan AGİT ile birlikte BM Çevre Programı (UNEP) ve BM Kalkınma

Programı (UNDP)'nin da katıldığı ortak bir Çevre ve Güvenlik (ENVSEC) girişimi başlatılmıştır. Bu girişim NATO'nun savunmasız olarak gördüğü fakat orta ve uzun vadeli ABD çıkarlarının yoğunlaştığı Balkanlar, Kafkasya ve Merkezi Asya bölgesine odaklanmıştır. Bu üçlü yapının geliştirdiği “çevresel güvenlik” projeleri “Bilimsel Programlar Yoluyla Güvenlik (Security Through Science Programme-SSP)” ve “Modern Toplum Sorunları Üzerine Komite (Committee on the Challenges of Modern Society-CCMS)” üzerinden yürütülmektedir. Bu komitelerin çalışmasının anlatıldığı metinde Balkanlar, Kafkas ve Merkezi Asya’da su sorunu stratejik olarak tanımlanmakta ve bölgedeki genç neslin ve sivil toplum örgütlerinin ise çevre sorularını en önemli güvenlik sorunu olarak algıladığı anlatılmaktadır (NATO,2005:3).

Metaekolojik güvenlik bağlamında NATO'nun bölgede yürüttüğü önemli çalışmalardan bir diğeri de Sovyetler Birliği döneminde Kazakistan, Türkmenistan, Özbekistan gibi ülkelerde yapılmış olan nükleer denemelerin çevreye verdiği zararı saptamak ve kalkınma stratejisi doğrultusunda bölgenin yeniden sağlığına kavuşmasını sağlamaktır. Amerikan hegemonyası ve metaekolojik güvenlik arasındaki ilişkinin anlatıldığı bölümde de yer verildiği gibi çevresel sorunlar çözülmeden bölgenin ekonomik ve politik dengesi sağlanamayacağından bölgenin küresel ekonomik sisteme eklenmesi ve bölgeye yapılacak olan yatırımların güvenliğinin sağlanması da mümkün olmayacaktır. Bu çalışmalar kapsamında 1997 yılında Uluslararası Atom Ajansı (IAEA), Kazakistan Semipalatinsk Test Sahasında ciddi sağlık sorunlarına neden olabilecek potansiyelin bulunduğunu onaylamış ve aynı yıl uluslararası iş birliğini öneren bir BM kararı Genel Kuruldan geçirilmiştir (NATO,2005:4).

Benzer şekilde Karakalpakistan ve Özbekistan’ı içeren Aral Denizi Havzası’nda yaşanan toprak ve su sorunlarıyla ilgili WHO, ENEP, UNDP ve FAO gibi örgütlerin iş birliğinde yürütülen çalışmalara “Barış için Bilim Projesiyle” katılan NATO, Nukus’ta bulunan Karakalpakistan Devlet Üniversitesi’nde Coğrafik Bilgi Sistemi Merkezi kurmuş ve Rusya’nın desteğiyle de ekosistemin problemlerini anlamaya yönelik çalışmalar başlatmıştır (NATO,2005:6).

2002 yılında ise endüstriyel sektörlerin çevre kaynakları üzerindeki olumsuz etkilerini azaltmaya yönelik ABD’nin liderliğinde başka bir proje başlatılmış bu

projeje Avusturya, Belçika, Kanada, Fransa, Almanya, İrlanda, İtalya, Latvia, Litvanya, Moldova, Romanya, Rusya, Slovenya, İsviçre, Türkiye ve İngiltere katılmıştır (NATO,2005:7).

Bir güvenlik örgütü olarak NATO'nun çevre konusundaki girişimleri tamamen metaekolojik güvenlik kapsamında değerlendirilmelidir. Çünkü barışı koruma, barışı sağlama ya da terörle mücadele, türü her ne olursa olsun askeri bir operasyonun çevre üzerindeki olumsuz etkileri göz ardı edilemez.

Örneğin Kosova ve Yugoslavya'ya yapılan hava harekâtı ve bombardıman sonucunda ortaya çıkan yıkım, Irak'a müdahalede yanan petrol rafinerilerinden ortama yayılan sızıntı ve hava kirliliği, uranyum içeren füzelerden kaynaklanan toprak, hava ve su kirliliği bunlardan bir kaçıdır. UNEP'in Irak'a yapılan operasyon sonrasında yaptığı inceleme ve değerlendirme bölgede yaşanan kirliliğin uzun yıllar insan sağlığını etkileyeceği yönündedir. Yine Afganistan harekâtında yüz binlerce ton antipersonel mayın toprağa döşenmiş ve ayrıca uranyum içeren mühimmatın kullanıldığı saptanmıştır (Edie,2002:5).

Tüm bu yaşananlardan NATO'nun çevreye olan ilgisinin stratejik önem taşıyan su, petrol ve doğalgaz gibi kaynakların ve bu kaynakların yoğun olarak bulunduğu bölgelere yapılan yatırımların güvenliğini sağlamaktan ibaret olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü serbest piyasa ideolojisi temelinde güvenlik gereksinimleri ve yatırımlar iç içe girmiştir. Sonuç olarak çevresel bozulma, kıtlık, yoksunluk, kötü yönetimler, bölgesel çatışmalar nedeniyle ortaya çıkan güvenlik gereksinimleri bağlamında NATO ve ABD eski Sovyetler Birliği etki alanında bulunan Kırgızistan, Tacikistan, Özbekistan, Türkmenistan, Afganistan ve Ortadoğu bölgelerine yerleşerek Trans-Kafkasya, Orta Asya ve Ortadoğu üçgeninde kalan enerji kaynakları ve madenler üzerinde denetim sağlama olanağı elde etmektedir (Rozof,2009,2).

5.4.2. AGİT ve Metaekolojik Güvenlik

19'ncü yüzyıla girildiğinde milli devletlerin iyice belirginleşmesi, giderek artan rekabet ve bu bağlamda ortaya çıkan kaynak sorunları nedeniyle birbirleriyle yeniden mücadele eden Avrupa devletleri iki dünya savaşı sonunda uluslararası mücadele ve güç yarışının politik ve ekonomik düzlemde kalmasının yararına inanmışlardır. Özellikle İkinci Dünya Savaşı'nın yıkıcı sonuçları ekonomik ve sosyal sorunların ötesinde Avrupa'nın güvenliği gibi hassas bir konunun Avrupa dışı güçlerin inisiyatifine geçmesine neden olmuş bu nedenle güvenlik konusunun kendi sınırları içinde ve özgün yöntemlerle ele alınması fikrini Avrupa'da derinleştirmiştir. Bu bağlamda ilk olarak 1948 yılında Batı Avrupa Birliği (BAB) / Western Europe Union (WEU), kurularak Avrupa'nın kendine özgü güvenlik ve savunma sistemi oluşturması fikrinin somutlaşması sağlanmıştır (Özlem,2005).

Soğuk Savaş dönemi boyunca güvenlik gereksinimini küresel anlamda NATO, bölgesel anlamda ise BAB kapsamında karşılamaya çalışan Avrupa bu süre boyunca ortak dış politika ve güvenlik politikası geliştirme bağlamında ABD'ye olan bağımlılığını azaltmaya gayret etmiştir. Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle Avrupa'nın bu konudaki temel gayreti ve ısrarı ABD hegemonyası karşısında yatırım alanlarının kontrolünü elinde tutarak Avrupa iç piyasasının güvenliğini sağlamak ve yeni kaynaklara ulaşma konusunda ABD engelini aşmaktır. Böylelikle AB'ye yeni katılımlarla hedeflerini Orta ve Doğu Avrupa ile Batlık ülkelerini içine alacak biçimde revize etmiş ve ekonomik güçle desteklenmiş dış politika uygulamalarının ötesine geçecek bir askeri güce gereksinim duymuştur (Çayhan, 2002:50). Fakat Yugoslavya'da yaşanan soykırım ve ABD'nin Irak'ı işgal etmek istemesinin karşısında parçalı bir tavır sergileyen Avrupa ülkeleri, güvenlik konusunda sözü edilen hedefler bağlamında NATO'ya alternatif bir örgüt çıkartamayacaklarını anlamışlardır.

Bu başarısızlıklar karşısında sosyoekonomik ve kültürel gelişmeleri temel olarak Avrupa'nın güvenliğini sağlamaya çalışan politikacılar ve askerler, silahsızlanma ve örgütlenmenin güvenlik politikaları için temel politika olmasına ve güvenliğin kapsamının önleyici diplomasi, insan hakları, ekonomik ve çevresel güvenlik,

seçimleri izleme gibi konuları da içerecek şekilde geniş bir içeriği taşımasına karar vermişlerdir (Baharçiçek,1999:77)⁴⁰.

Kurumsal olarak, arabuluculuk ve karar organları (Negotiating and Decision Making Bodies) ile operasyonel kurum ve yapılanmalardan (Operational Structures and Institutions) oluşan AGIT bünyesinde “Ekonomik ve Çevresel Forum” önemli bir yer tutmaktadır.

AGIT’in temel politikalarının belirlendiği Helnsinki Nihai Senedi üç temel bölüme ayrılmıştır. Bunlar (OSCE,1975, 2-3):

- a) Avrupa Güvenliği ile ilgili sorunlar
- b) Çevre, teknoloji, bilim ve ekonomi alanlarında işbirliği
- c) İnsan haklarının geliştirilmesi

Fakat Helnsinki toplantısından sonra AGIT diplomatik bir konferans olmaktan ileri gitmemiştir. Bu konferansı esnek tutabilmek için özellikle daimi bir yapılmaya gidilmemiştir. AGIT’in temel politikalarının belirlendiği Helnsinki ve Paris zirvelerinin her ikisinde de ortaya çıkan anlaşma metninde çevre konusuna ayrı bir bölüm açılmış ve Helnsinki Nihai Senedinde çevre konusu dördüncü bölümde yer alan “Bilim ve Teknoloji” ile beşinci bölümde yer alan “Çevre” başlıkları altında toplanmıştır.

Bilim ve teknoloji bölümünün girişinde Avrupa devletlerinin güvenliğini güçlendirmek için bilim ve teknolojik alanda işbirliğinin ilerletilmesinin önemine değinilmiş ve amacın insanların yaşam şartlarının geliştirilmesi olduğu vurgulanmıştır. Bu bağlamda iş birliği yapılacak alanlar sıralanırken tarım alanında ürün ve hasatta verimliliği artırmak için yeni yöntemlerin ve teknolojinin geliştirilmesinin yanı sıra kimya biliminin tarım alanına uygulanması önerisi çevre açısından dikkat çekicidir. Benzer bir durum enerji başlığı altında da yer almaktadır. Enerji kaynaklarını çeşitlendirmek için solar ve jeotermal enerjinin yanı sıra çevre bağlamında tartışmalı olan nükleer enerjinin geliştirtmesi de önerilmektedir (OSCE,1975:24).

⁴⁰ Nihai senede 33 Avrupa devletinin yanı sıra ABD ve Kanada’da imza atmıştır.

Takip eden bölümlerde yeni doğal kaynakların keşfedilmesi ve doğal çevrenin uzaktan gözlemlenmesi için uzay çalışmalarının desteklenmesi istenirken çevresel araştırmalar bölümünde ise doğal çevrenin ihmal edilerek sadece insan çevresinden söz edilmesi bu anlaşmada çevre varlıklarına bütüncül bir yaklaşımın sergilenmediğini ortaya koymaktadır (OSCE,1975:25).

Helsinki Nihai Senedinin beşinci bölümünde yer alan “Çevre” (Environment) başlığında çevrenin korunması ve geliştirilmesi önlemlerinin bugünün ve gelecek neslin çıkarları için doğanın korunmasını, doğal kaynakların akılcı kullanımını içerdiği anlatılmaktadır. Ayrıca ekonomik kalkınmayla birlikte insanların refahı için özellikle Avrupa’daki çevresel sorunların çözülmesinin gerekliliği vurgulanmakta ve bu amaçlara ulaşmak için uluslararası işbirliğinin zorunlu olduğuna dikkat çekilmektedir. Çevre konusunda genel bir çerçeve çizen bu açıklamalardan 1975’teki Helsinki toplantısının 1972’de BM’de yapılan “İnsan ve Çevresi” konulu konferansın içeriğinden etkilendiğini anlamak mümkündür. Anlaşmanın devam eden bölümlerinde çevre konusundaki işbirliği alanları şu şekilde sıralanmıştır (OSCE,1975:27):

- a) Hava ve su kirliliğinin ve temiz içme sularının kontrolü,
- b) Doğanın ve doğal rezervlerin korunması,
- c) Yerleşim alanlarındaki çevresel koşulların iyileştirilmesi,
- d) Çevresel değişimler konusunda araştırma, gözlemler, tahmin ve değerlendirme çalışmaları,
- e) Yasal ve yönetsel önlemler alma.

1990’daki Paris Anlaşması’nda 1989 yılında Sofya’da yapılan “Çevrenin Korunması” konulu toplantının sonuç raporuna gönderme yapılarak burada alınan kararlar doğrultusunda çevre politikasının genel çerçevesi şu şekilde çizilmiştir (OSCE,1990:10):⁴¹

⁴¹ 1989 yılında Sofya’da yapılan “Çevrenin Korunması” konulu konferansa BM Avrupa İçin Ekonomik Komisyon (ECE), BM Çevre Programı (UNEP) ve Uluslararası Çevre ve Doğal Kaynakları Koruma

- a) Toplumda çevre sorunlarına yönelik farkındalığı artıracak eğitim çalışmalarına ağırlık verilmeli
- b) Temiz ve az atık veren teknolojileri geliştirmeye öncelik vererek bu konuda henüz uygun önlemler geliştirememiş olan ülkelere destek sağlanmalı.
- c) Çevre politikalarını destekleyecek yasaların ve yönetsel yapıların oluşturulması sağlanmalı.
- d) Çevre konusunda gelişmeleri takip ederek yeniliklere öncülük edecek ve eşgüdümü sağlayacak bir “Avrupa Çevre Ajansı” kurulmalı.
- e) Kurulan bu ajansla birlikte BM Çevre Programı (UNEP), BM Avrupa İçin Ekonomik Komisyon (ECE) ve OECD ile işbirliği ve dayanışma içinde olunmalı.

AGIT’te yer alan Ekonomik ve Çevresel Forum 1993’ten günümüze kadar her yıl toplantılar düzenleyerek ortak sorunlara çözüm aramaktadır. İlk toplantının düzenlendiği 1993’ten, 2010’a kadar yapılan toplantıların konu başlıkları Çizelge. 11’te çıkartılmıştır.

Bu toplantıların sadece konu başlıkları bile incelendiğinde AGIT’in Avrupa’nın güvenliğinin ekonomik kalkınma ve işbirliği çerçevesinde sağlanabileceği görüşünü taşıdığını çevre sorunlarına ise metaekolojik yaklaşıldığı görülebilir.

Birliği (IUCN)’den temsilciler katılmıştır. Toplantı sonunda hakkında karar alınan konular şunlardır (OSCE,1989:2):

- a) Endüstriyel kazaların sınır ötesi etkilerinin önlenmesi ve kontrol altına alınması
- b) Tehlikeli kimyasal maddelerin yönetimi
- c) Uluslararası göllerin ve sınır aşan su yataklarının kirliliği

Çizelge.11. 1993–2010 Yılları Arasında AGIT Tarafından Düzenlenen Ekonomik ve Çevresel Forumlar

Toplantı	Tarih	Konu
1'nci Ekonomik Forum	1993	Demokratik Piyasa Ekonomisine Geçiş
2'nci Ekonomik Forum	1994	Demokratik Piyasa Ekonomisine Geçiş
3'ncü Ekonomik Forum	1995	Bölgesel, bölge-altı ve sınır ötesi ortaklıklar, ticaretin canlandırılması, yatırım ve kalkınma altyapıları
4'ncü Ekonomik Forum	1996	Ekonomik açıdan güvenlik ve AGIT'in rolü
5'nci Ekonomik Forum	1997	Piyasa ekonomisi ve hukukun üstünlüğü
6'ncı Ekonomik Forum	1998	AGIT bölgesinde güvenlik açısından enerji alanındaki gelişmelerin yönü
7'nci Ekonomik Forum	1999	Güvenlik açısından Çevre konuları
8'nci Ekonomik Forum	2000	Ekonomik açıdan çatışma sonrası iyileştirme
9'ncü Ekonomik Forum	2001	Ekonomi konusunda şeffaflık ve iyi yönetim
10'ncü Ekonomik Forum	2002	AGIT bağlamında su kalitesinin korunması ve sürdürülebilir kullanım için işbirliği
11'nci Ekonomik Forum	2003	Küçük ve hafif silahlar ile uyuşturucu trafiğinin ulusal ve uluslararası ekonomiye etkileri
12'nci Ekonomik Forum	2004	Ekonomik kalkınma ve işbirliği için insan ve kurumsal kapasitenin artırılmasına yönelik yeni gelişmeler
13'ncü Ekonomik Forum	2005	Demografik değişimler, ulusal azınlıkların entegrasyonu: AGIT bölgesinde güvenlik ve sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması
14'ncü Ekonomik Forum	2006	AGIT bölgesinde taşımacılık: Taşıma ağlarının geliştirilmesi ve güvenliğinin sağlanması için bölgesel ekonomik birliği
15'nci Ekonomik ve Çevresel Forum	2007	AGIT Bölgesinde çevresel güvenlik ve sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması: Arazilerin bozulması, toprak kirliliği ve su yönetimi
16'ncı Ekonomik ve Çevresel Forum	2008	AGIT Bölgesinde denizcilik ve iç sular konusunda işbirliği: Güvenliğin artırılarak çevrenin korunması
17'nci Ekonomik ve Çevresel Forum	2009	AGIT bölgesinde güvenliği sağlamak açısından Ekonomik, sosyal ve çevresel politikalarla ilişkisi bağlamında göç yönetimi
18'nci Ekonomik ve Çevresel Forum	2010	Sınır kapılarında iyi yönetimin geliştirilmesi, AGIT bölgesinde uluslararası kara ve demiryolu taşımacılığının kolaylaştırılması ve güvenliğin artırılması

Kaynak: (OSCE,2010).

5.5. Metaekolojik Güvenlik Bağlamında Bölgesel Örgütler

Birçok jeopolitik, jeokültürel ve jeoekonomik hattın kesişerek oluşturdukları iç bütünlüğe sahip alanlar “bölgeleri” oluşturur (Davudoğlu,2004:8). Bu kapsamda uluslararası alanda bölgesel örgütler birbirlerinin sahip olduğu avantajları kullanarak ulusal çıkarlarını en üst düzeyde gerçekleştirmek isteyen ülkelerin biraraya gelmesiyle ortaya çıkar.

Bölgesel örgütlerin ortaya çıkışları güvenlik, dayanışma, işbirliği gibi nedenlere dayandırılabilir fakat bu örgütlerin kuruluş sözleşmeleri yakından incelendiğinde ekonomik çıkarların en üst düzeye çıkartılması en önde gelen amaç olarak göze çarpar. Bu bağlamda en belirgin örnek Avrupa Birliği (AB) dir.

Bu bölümde incelenmekte olan AB, ASEAN ve İKÖ farklı kuruluş hikâyelerine sahip olmakla birlikte günümüzde ortak niteliklerinin üye devletleri küresel ekonomik sisteme eklemlenmek olduğu görülür. Çünkü küresel ekonominin en önemli taleplerinden biri olan eşdüzeysel politik ve ekonomik yapılar mali sermayenin uluslararası alanda hareketini sağlamak için gereklidirler. Bu nedenle ulusal ve bölgesel ölçekteki farklılıklar ve engeller kendi özel koşulları içerisinde bölge örgütlerinin ortak politikalarıyla giderilir. Bu amaçlar bölgesel örgütlerin kuruluş bildirelerinde ya da daha sonraki yıllarda revize edilen geleceğe yönelik öngörülerinde açıkça görülmektedir.

Bu bölümde ele alınan Avrupa Birliği (AB) ekonomik olduğu kadar siyasal ağırlığı da olan ve çevre politikaları bağlamında uluslararası alanda belirleyici politikalar üreten en önemli bölgesel örgütlerden biridir. İKÖ'nün ise politik etkinliği AB'ne kıyasla daha az olmakla birlikte dünya enerji kaynaklarının büyük çoğunluğunu elinde tutması nedeniyle metaekolojik güvenlik bağlamında konumu son derece önemlidir. Bir diğer bölgesel örgüt olan ASEAN ise dünyanın en zengin doğal mirasına sahip ülkeleri bünyesinde barındırmaktadır. Bu özellikleri nedeniyle seçilen örgütlerin kuruluş bildireleri ve politikaları incelenerek metaekolojik açıdan değerlendirilmektedir.

5.5.1. AB ve Metaekolojik Güvenlik

Avrupa Birliği, Batı Avrupa'nın siyasal dönüşümünün sonunda ortaya çıkmış uluslararası ağırlığı bulunan bölgesel bir örgüttür. Ekonomik bir birlik olarak yola çıkan ve siyasal, sosyal ve kültürel alanda bütünleşen AB'nin bu dönüşümü uzun yıllar almıştır.

Tarihsel süreç içinde AB'ni ortaya çıkartan nedenler metaekolojik güvenliğin hedeflerini oluşturan "kaynak" güvenliği ve pazar kaygısıdır.

Birinci Dünya savaşının Alman ekonomisi üzerinde yarattığı tahribat Alman milliyetçiliğinin yükselmesine neden olmuş ve nasyonal sosyalistlerin iktidara gelmesinin ardından başlayan sanayi hamlesiyle Alman ekonomisi hammadde sıkıntısı yaşamaya başlamıştır. Fakat elinde diğer Batılı devletler gibi sömürgesi bulunmayan Almanya ihtiyaç duyduğu madenlere ulaşabilmek için Avrupa'nın kendi kaynaklarına⁴² yönelmiş ve işgale başlamıştır (Dinan,2008:18)..

İkinci Dünya Savaşını başlatan bu girişim sonunda savaşta baştan aşağı tahrip olan Avrupa ancak ABD'nin yardımıyla yeniden toparlanma sürecine girmiştir. Klasik dönem güvenlik politikalarının anlatıldığı bölümde de geçtiği gibi böylelikle ABD, Avrupa pazarını ele geçirme fırsatı yakalmıştır. Savaşta aynı kaderi paylaşmak ise Avrupa ülkelerini birbirlerine yaklaştırmış ve ABD'nin Marshall Planı çerçevesinde vermeyi planladığı yardımı alabilmek için ilk olarak 1947 yılında Avrupa Ekonomik İşbirliği Komitesi (OEEC) altında bir araya gelmişlerdir (Karluk,2007,88).

ABD'den alınan destekle yeniden imar edilmeye ve kalkınmaya başlayan Avrupa, 1946 yılında Belçika, Hollanda, Lüksemburg arasında kurulan başarılı gümrük birliği (Benelux Custom Union) tecrübesinden de etkilenerek sanayi hamleleri için hayati öneme sahip kömür ve demir madenleri konusunda işbirliği yapmaya karar

⁴² Kuzeybatı Avrupa zengin kömür ve demir madenleri barındırmaktadır. Bunları en önemlileri Fransa-Belçika Havzası, Hollanda'da Limburg Havzaları, Almanya'da Saar ve Ruhr Havzaları, Saksonya Havzaları, Polonya'da Silezya Havzası, Çek Cumhuriyetinde Bohemya Havzalarıdır

vermişlerdir. Bu bağlamda Benelux devletlerinin de katılımıyla 18 Nisan 1951 yılında imzalanan Paris Anlaşmasıyla Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğunu (AKÇT-ECSC) kurulmuştur (Dinan,2008:82).

AKÇT ile kendi kaynakları üzerinde denetimi sağlamayı başaran Avrupa ülkeleri kendi iç pazarlarını da ABD hegemonyasından kurtarmak amacıyla yeni bir ekonomik bütünleşmeye giderek 1957 yılında Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET-EEC)'nu kurmuşlardır. Bu anlaşmanın amacı endüstriyel ve tarımsal alanda ihracatı, ekonomik bakımından baskı altında olan bölgelere kaynakların dağılımını ve ülkeler arasında serbest dolaşımı sağlayacak bir ticaret bölgesi, ortak bir pazar oluşturmaktır. Bu bağlamda sürekli genişleyen birlik 1992'de gerçekleşen Masstrich Anlaşması'yla da günümüzün Avrupa Birliği'ne dönüşmüştür.

AB'ni kuran temel itici güç kaynak ve pazar denetimi olduğundan kurucu anlaşmaları olan Roma Anlaşması'nda çevre korumaya yönelik açık bir hüküm bulunmamaktadır. Buna karşın 1972 Stockholm'de yapılan BM "İnsan ve çevresi" konulu konferans AB'nin çevre ile ilgili düzenlemelerini hızlandıran bir aşama olmuştur (Muniz,1984:260).

Topyekûn kalkınmayı ve üye devletlerin refah seviyesini artırmayı hedefleyen AB, çevre politikalarını iç pazarını koruyan meşru bir topluluk politikası olarak görmektedir. Bu nedenle çevre konusu 1987 yılında imzalanan Avrupa Tek Senedi ile bağımsız bir politika alanı olarak 130/R-130/T maddeleri arasında Roma Anlaşması içindeki yerini almıştır (Budak,2000:27). Bu bağlamda Roma Anlaşması'nda Avrupa çevre yasalarının amacının; çevre politikalarının diğer tüm alanlara entegre edilerek dengeli bir büyümenin sağlanması olarak açıklanmaktadır (Axelrod,Vig, Schreurs, 2005:202).

1992 yılında imzalanan Maastrich Anlaşması ise Avrupa Topluluğu'nun dönüşümünün en önemli köşe taşlarından birisi olmasının yanı sıra çevre politikalarının yasal temellerini sağlamlaştıran bir anlaşmadır. Zaten bir süre sonra 1997 yılında yapılan Amsterdam Anlaşması'nın 3/d maddesinde özellikle

sürdürülebilir bir kalkınma için çevre koruma önlem ve önerilerinin Topluluk politika ve eylemleriyle bütünleştirilmesi gereğinden açıkça söz edilmiştir.

Avrupa Birliği öncelikle ekonomik hedefler ve çıkarlar doğrultusunda kurulmuş bir bölgesel örgüt olmasının yanı sıra günümüzde dünyanın en gelişmiş çevre koruma rejimine sahiptir (Axelrod, Vig, Schreurs,2005:202). Bu nedenle AB'deki uygulamalar ABD ile karşılaştırıldığında daha az sivil toplum örgütlerinin tepkisine maruz kalmaktadır. ABD ise ulusal planda çevre koruma önlemleri almasına karşın uluslararası alanda çevre ile ilgili düzenlemelere en çok direnen ülkedir (Vig, 2005:15).

AB'nin kurumsal yapısı içinde yer alan birimlerin çevre konusunda etkinlikleri de birbirlerinden farklıdır. AB'nin önemli karar organları Avrupa Konseyi, Bakanlar Kurulu, Avrupa Komisyonu, Avrupa Parlamentosu, Avrupa Adalet Divanıdır. Bunun dışında Avrupa Çevre Ajansı'nı da içeren 15 ajans AB kurumsal yapısı içinde yer alır.

Avrupa Komisyonunda bulunan Çevre Komiserliği çevreyle birlikte nükleer güvenlik ve sivil koruma konularını da içeren "metaekolojik politikalarla" ilgilenmektedir (Budak, 2000:28).

Avrupa Adalet Divanı ise üye devletlerin uygulamaya koydukları çevre yasalarının AB'nin serbest ticaretle ilgili yasalarını ihlal edip etmediğine karar verme yetkisi bulunur. Örneğin 1988'de Danimarka'nın içeceklerde geri dönüşümlü şişe kullanılması şartı getiren yasasının ticaret ve rekabeti az sınırladığına karar vermiştir (Axelrod,Vig, Schreurs, 2005:204)

Avrupa Çevre Ajansı'nın (EEA) kuruluşu ise 1990 yılında onaylanmış ve 1994 yılında hayata geçmiştir. EEA'nın ABD'de yer alan Çevre Koruma Ajansı (EPA) gibi kural koyma ve uygulama gibi bir gücü bulunmamasına karşın AB politika sürecinde çevre uyum politikalarının geliştirilmesinde önemli etkisi bulunmaktadır.

Topluluk üyeleri AB'ni kuran anlaşmaları imzalarken çevre koruma konusunda bir niyetleri olmasa bile iç piyasayı korumak ve tüm yurttaşlarının yaşam koşullarını iyileştirmek için birlikte çalışmayı kararlaştırmışlardır. Bu nedenle çevre eylem programlarında çevre kavramı çok geniş yorumlanabilecek şekilde tanımlanmış, çevre koruma ise iktisadi ve sosyal çevrenin biçimlendirilmesiyle ilişkilendirilerek metaekolojik yorumlanmıştır. Fakat Topluluğun ekonomik temellerini oluşturan doğal kaynaklarda ve yaşam alanlarında yüz yüze kalınan kirlenme AB'yi "metaekolojik güvenlik" konusunda daha ciddi önlemler almaya itmiştir. Çünkü Avrupa ülkeleri dünyanın toplam ticaret enerjisinin %40'ını tek başlarına tüketmelerine karşın dünyanın toplam sanayi atıklarının %70'ini üretmeleri çevre ve doğal "kaynaklar" üzerindeki baskının artması anlamına gelmektedir (Budak,2000:109).

Bu bağlamda AB'de çevre sorunları öncelikle kirlilik daha sonra ise çeşitliliğin korunması gibi konular üzerine yoğunlaşmıştır. Çevre sorunları ile mücadelede topluluğun alması gereken önlemler anlaşmanın 130/R maddesi 2'nci fıkrasında; özen gösterme, önleme, kaynağında önleme ve kirleten öder ilkeleri şeklinde yer almaktadır.

AB, ABD gibi homojen olmadığından birlik içinde bulunan ülkeler arasındaki rekabet Avrupa'da çevre standartlarını sürekli yükseltmektedir. Özellikle Danimarka, Hollanda ve Almanya bu konuda lokomotif görevi görürler. Bu nedenle ülkelerin çevre konusundaki standartlarının topluluk içinde haksız rekabete ya da uyumsuzluğa neden olmaması için çevre eylem planları, yasal düzenlemeler, direktifler yoluyla uyum sağlanmaya çalışılmaktadır. Ayrıca topluluğa katılma şartları arasında çevresel uyum programları aday ülkeleri önemli düzenlemeler yapmaya itmektedir (Axelrod, Vig, Schreurs,2005:205).

AB içinde çevre konusunda bu kadar sıkı düzenlemeler yer almasına karşın üye devletlerin önemli bir kısmının OECD, Dünya Bankası, Dünya Ticaret Örgütü, IMF gibi kuruluşlara da üyedirler. Fakat Avrupa iç pazarının korunması için gerektiğinde bu örgütlerin kararlarına uymadıkları görülür. Örneğin ABD, genetiği değiştirilmiş (GDO) ürünleri dünyaya kısıtsız pazarlamak istemesine karşın AB'nin

direnmesi üzerine konuyu 2003'te DTÖ'ye götürmüştür. ABD davayı kazanmasına rağmen AB yine de bu ürünleri sınırları içine sokmamaktadır. ABD Ticaret Temsilcisi Robert Zoellick ise milyonlarca Kuzey Amerikalının her gün bu ürünleri yediğinden söz ederek AB'yi histeri ile suçlamıştır (Smith, 2003:261).

Bu ve sayısını artırabileceğimiz örnekler doğrultusunda AB'nin çevre duyarlılığının metaekolojik güvenlik bağlamında şekillenen ve öncelikle Avrupa iç pazarını korumayı hedefleyen önlemler olduğunu söyleyebiliriz. 2004 yılında eski Varşova Paktı üyesi on ülkeyi üye olarak kabul edip iç pazarını genişleten AB ayrıca bu hamlesiyle Trans-Kafkasya hattından Avrupa içlerine sağladığı doğalgaz ve petrol akışını güvenceye almayı hedeflemiştir.

5.5.2. ASEAN ve Metaekolojik Güvenlik

Güneydoğu Asya Uluslar Birliği (ASEAN), 8 Ağustos 1967'de Vietnam Savaşı'ndan kaynaklanan komünist genişlemeye karşı Filipinler, Malezya, Tayland, Endonezya ve Singapur'un katılımıyla kurulmuştur. Bu kurucu beş üyeye 1984 yılında İngilizlerden bağımsızlığını kazanan Brunei Darüsselam katılmış, 1995'te ise Vietnam üye olmuştur. 1997'de Laos ve Myanmar, 1999'da Kamboçya'nın katılımıyla ASEAN'ın üye sayısı 10'a çıkmıştır (Karluk,2007:597).

4.5 milyon kilometrekareye yayılan ve 500 milyon civarında nüfusa sahip ASEAN bölge ülkelerinin ekonomik büyümelerine ivme kazandırılması, toplumsal ve kültürel gelişim, bölgede barış ve istikrarın korunması gibi amaçları taşımaktadır.

2003 yılında ASEAN liderleri tarafından yapılan toplantıda örgüt üç temel alana ayrılmış ve ASEAN Güvenlik Topluluğu (ASC), ASEAN Ekonomik Topluluğu (AEC) ve ASEAN Sosyo-Kültürel Topluluk (ASCC) oluşturulmuştur. ASEAN'ın kuruluş bildirgesi olan Bangkok Deklarasyonu'nda ekonomik kalkınma, güvenlik işbirliği, sosyal, kültürel, bilimsel ve yönetsel işbirliği gibi konulara değinilmesine rağmen Bildirge'de çevre ve çevre sorunlarıyla ilgili herhangi bir açıklama yer almamaktadır (ASEAN,1967). Oysa ki ASEAN Bölgesi dünyanın ekolojik çeşitliliği

en bol bölgelerinden biridir. Bölge, alan olarak dünyanın %3'ünü oluştururken küresel biyolojik çeşitlerin %80'inin barındırmaktadır. Bünyesinde bulunan üç büyük biyoçeşitlilik ülkeleri, Endonezya, Malezya ve Filipinler göz önüne alındığında ASEAN'ın dünyanın en zengin doğal mirasına sahip uluslararası örgütü olduğunu söyleyebiliriz⁴³ (ASEAN,2010a).

ASEAN bölgesinde yaşayan insanların büyük bir kısmı öncelikle bu doğal varlıklara bağımlı olarak yaşamını sürdürmekte bu nedenle sürekli artan nüfus doğa üzerindeki baskıyı giderek artırmaktadır. Buna karşın ASEAN, çevresel güvenlik ya da çevre sorunlarıyla ilgili yeterli politika geliştirmemiş olmakla öteden beri eleştirilmektedir (Tay,2001:48). Nitekim ASEAN 1967'de kurulmasına karşın örgütte ilk çevre ile ilgili girişim olarak kabul edilen ASEAN Bakanlar Çevre Toplantısı (AMME) 1981'de kurulmuştur.

1976'dan günümüze ASEAN tarafından taraf ülkeleri bir araya getiren zirveler yapılmaktadır. Resmi ve gayri resmi zirveler olarak yürütülen bu toplantılarda örgütün kuruluş amacı doğrultusunda ekonomi ve güvenlik konuları ön plana çıkmaktadır.

15 Aralık 1997'de Kuala Lumpur'da düzenlenen İkinci Gayri Resmi ASEAN Zirvesi'nde "Gündem 21" kararlarının uygulanması için kurumsal ve yasal kapasiteler güçlendirilmesi, çevre konusunda bir veritabanı oluşturulması ve çevre ve sürdürülebilir kalkınma konusunda toplumda duyarlılığı artıracak eğitim ve bilgilendirme çalışmalarının artırılması gibi ASEAN ülkelerini küresel ekonomik sisteme eklemleyecek kararlar alınmıştır (ASEAN,1997).

ASEAN ülkeleri biyolojik zenginlik ve çeşitlilikleri kadar kalabalık nüfusları nedeniyle dikkat çekmekte ve ucuz işçilik cenneti olarak

⁴³ Ormanlık alanlar bakımından dünya ortalaması %30.3 iken ASEAN bölgesinin %45'i ormanlarla kaplıdır ve yeryüzündeki tüm türlerin %40'ına doğal yaşam ortamı sağlamaktadır. Ayrıca ASEAN bölgesi toplam alanı 595.700 kilometre kareyi bulan ya da başka bir deyişle sahip olduğu alanın yaklaşık %13'ünü oluşturan 1000 den fazla korumalı alana sahiptir

görülmektedirler. 1990 – 1997 yılları arasında ASEAN bölgesine yapılan doğrudan yatırımların oranı %40 artış göstermiştir. Giderek artan bu yatırımlar için bölgeyi daha cazip kılmak adına liberal ekonomi politikaları hayata geçirilerek rekabet koşulları iyileştirilmektedir (ASEAN,2010.b).

Bu bağlamda örneğin, Brunei Sultanlığı'nda ihracat odaklı ileri teknoloji üretim sektörünün tamamı yabancı sermayenin elindedir. Endonezya'da ise imalat sektörünün tüm alanları ile nitelikli toptan ve perakende ticaretinin tamamı yine yabancı sermayenin elindedir. Ayrıca bu ülkelerin çoğunda finans sektörü %100 oranında yabancı ortaklığa açıktır. Myanmar'da tüm sektörlerde yatırım projeleri en az üç yıl kurumlar vergisinden muaf tutulmakta ve diğer ASEAN ülkelerinde de yatırımın önündeki her türlü engel kademeli olarak kaldırılmaktadır (ASEAN,2010b).

Bu bağlamda başta ABD olmak üzere bölgede gelişmiş Batı ülkelerinin yatırımları had safhaya ulaştığından bu yatırımların güvenliğini sağlamak ve kaynak akışını sürdürmek için çevresel sorunlar sosyopolitik sorunların bir parçası olarak ele alınmaktadır. 1998 yılında Hanoi'de düzenlenen 6'ncı ASEAN Zirvesi'nde ise yatırım politikaları ile ilgili bölümde kısa vadeli bir çevre koruma planı geliştirilmiş ve her ülke için pozitif ve negatif listeler yapılmıştır. Pozitif listede üretimine izin verilen gıda ürünleri, silisli ürünler, metal ürünler, tekstil fabrikası ürünleri, deri ürünleri ve yüksek teknoloji ürünleri kalem kalem sıralanmış, negatif listede ise silah, mühimmat, uyuşturucu ticareti başta olmak üzere tütün ürünleri ve çevreyi kirleten birçok endüstri ürünleri ticareti yasaklanan ürünler arasında sayılmıştır.

7–8 Ekim 2003 yılında Bali'de yapılan 9'ncü ASEAN Zirvesi'nde ise ilk kez çevre sorunlarından açık ve kapsamlı olarak söz edilmiştir. ASEAN Sosyo-Kültürel Topluluğu tarafından nüfus artışı ve işsizlik gibi konularla birlikte ele alınan çevresel bozulma ve sınır aşan kirlilik konusunda üye devletler daha fazla işbirliğine davet edilmişlerdir. Daha sonra 29–30 Kasım 2004'de Vientiane'de yapılan 10'ncü ASEAN Zirvesi'nde yayımlanan bildirmede “Çevresel Sürdürülebilirliği Artırmak” başlıklı bir bölüm ayrılmış ve bu bölümde çevre yönetimi ve doğal “kaynak” yönetimi bağlamında orta vadeli bir strateji planı benimsenmiştir (ASEAN, 2004:12).

Bu strateji belgesinde çevre konusunda ortak fakat farklı sorumluluklar bulunduğundan söz edilirken sürdürülebilir kalkınma bağlamında bölgenin çevre varlıkları ve doğal kaynaklarının korunması ve insanlara yüksek kalitede bir hayat standardı sağlamak için yapılması gerekenler şöyle sıralanmıştır (ASEAN,2004:18):

- a) Çevre ile uyumlu zengin bir kültürel birikime ve geleneğe sahip ASEAN ülkeleri içinde çevre koruma konusunda toplumsal katılımı sağlamak için eğitim ve edebiyat yoluyla bir çevre etiğinin geliştirileceği “Yeşil ASEAN” in oluşturulması,
- b) Çevre üzerindeki baskıyı azaltmak için sıfır atık hedefi gözetilirken çevre temizlik ve koruma teknolojileri alanında iş fırsatlarının artırılması,
- c) ASEAN ülkelerinde şehirlerin ve yerleşim yerlerinde yaşayan insanların sosyal ve ekonomik ihtiyaçları karşılanırken çevresel sürdürülebilirliğin dikkate alınması,
- d) Üye ülkelerin çevre politikalarının, yasalarının ve düzenlemelerinin bölgenin sosyal ve ekonomik hedefleri dikkate alınarak birbirleriyle uyumlaştırılması ortak standartların ve veritabanlarının geliştirilmesi,
- e) Yürütülen ekonomik faaliyetler içinde, ASEAN sahilleri ve deniz çevresinde ekosistem, bozulmamış alanlar ve korunma alınmış türler konusunda sürdürülebilir bir doğal kaynak yönetiminin sağlanması,
- f) ASEAN bölgesindeki zengin biyolojik çeşitlilik korunurken sosyal, ekonomik ve çevresel hedefler doğrultusunda bu biyolojik ve genetik kaynakların adilane ve eşit paylaşıldığından ve sürdürülebilir biçimde yönetildiğinden emin olmak,
- g) İnsanların ihtiyaçlarını karşılayacak yeterli miktarda, temiz ve sağlıklı içme suyu sağlamak için su kaynaklarının yönetilmesi ve ASEAN bölgesinde sağlık, gıda güvenliği ekonomi ve çevre arasındaki ilişkinin farkında olunması,
- h) Toprak kaynaklarının sürdürülebilir yönetimiyle tarımsal üretimde en uygun seviyenin yakalanması,
- j) Orman kaynaklarının ve kritik ekosistemin ulusal parklar oluşturularak korunması ve sürdürülebilir yönetiminin sağlanması,
- k) Mineral kaynakların çevre hassasiyeti içinde sürdürülebilir yönetimi ve bu yolla en uygun seviyede mineral kaynaklardan yararlanılması.

1 Mart 2009'da Tayland'da gerçekleştirilen 14'ncü ASEAN Zirvesi'nde ise başta güvenlik olmak üzere politik, ekonomik ve sosyal politikaların çevre ile uyumlu hale getirilmesi (blueprint) konusunda anlaşmaya varılmıştır.

Son olarak 8-9 Nisan 2010'da Hanoi'de gerçekleştirilen 16'ncı ASEAN Zirvesi'nde iklim değişikliği konusunda üye ülkelerin sorumluluklarının belirtildiği bir bildiri hazırlanmış Koyoto Protokolü çerçevesinde belirlenen hedeflere ulaşmak için yapılması gereken örgüt içi ve örgüt dışı işbirliklerine değinilmiştir. Bu bildiriye ayrıca Kopenhag Anlaşması'nın kendileri için bağlayıcı olmamasına karşın bu anlaşmada yer alan hedeflerin örgüt üyeleri tarafından yerine getirilmesi tavsiye edilmektedir.

ASEAN'ın çalışmaları ve politikaları bir bütün olarak incelendiğinde neoliberal ekonomi politikaları bağlamında bölgede yaşanan sosyopolitik ve ekonomik sorunların çözümünde ortak tutum belirleyen ve üye ülkelerin küresel ekonomik sisteme eklenmesi yolunda çaba harcayan bir örgüt ortaya çıkmaktadır. Büyük pazar potansiyeli taşıyan kalabalık nüfusu ve geniş "kaynak" tabanıyla metaekolojik güvenlik bağlamında önemli işlevler yüklenen ASEAN uluslararası alanda ağırlığı olan bölgesel bir örgüttür.

5.5.3. İKÖ ve Metaekolojik Güvenlik

İslam Konferansı Örgütü (İKÖ) diğer uluslararası örgütlerden farklı olarak başlangıçta dindaşlık temelinde bir dayanışma ile kurulmuştur.

1969 tarihinde Avusturyalı bir Yahudi'nin Kudüs'te bulunan Mescid-ül Aksa'yı kundaklaması Müslümanlar arasında politik bir hareketlenmeye neden olmuştur (Pipes,2004). Bu bağlamda 22-25 Eylül 1969 tarihinde Fas'ın Rabat kentinde düzenlenen bir konferansta biraraya gelen 24 İslam ülkesi, uluslararası dayanışma için İslam Konferansı Örgütü'nün temellerini atmıştır. Örgütün kuruluş sözleşmesinin 1 Şubat 1974 tarihinde BM tarafından onaylanmasıyla da İKÖ uluslararası geçerlilik kazanmıştır (Karluk,2007:81).

Müslüman ülkelerin Birleşmiş Milletleri olarak nitelenen örgüt kurumsal olarak gerçekten BM'i anımsatacak nitelikte yapılanmıştır (Ataman,2006:585)⁴⁴. Dini dayanışmayla başlayan birlik zamanla politik, ekonomik ve kültürel işbirliğini de kapsayacak şekilde genişleyerek günümüzde 57 üye ülkeye sahip uluslararası bir örgütü ortaya çıkarmıştır.

Soğuk Savaş yılları boyunca Örgüt, üyesi devletlerin farklı kutupları desteklemesi ya da küresel kutuplaşmanın dışında kalması nedeniyle gerekli dayanışmanın sağlanamadığı İKÖ, uzun yıllar işlevsiz bir örgüt konumunda kalmıştır. İKÖ'nün bu yıllardaki işlevsizliği sadece dış konjonktüre dayalı olmayıp üye ülkelerin kendi içlerinde ve aralarında yaşanan siyasal bölünmüşlük ve dini yorum farkları homojen bir ilişkiler düzeneğinin kurulmasını engellemiştir (Ataman,2006:615).

Soğuk Savaşın sona ermesi Müslüman ülkeler arasında etkileşim daha da artmakla kalmamış İKÖ'yü dünya ekonomik ve siyasal sistemine daha da yaklaştırmıştır. 11 Eylül 2001 saldırıları sonrası Batı dünyasında oluşan olumsuz İslam imajı nedeniyle hedef ve politikalarını yeniden gözden geçiren Örgüt uluslararası alanda etkin rol alabilmek için yeni düzenlemelere gitmiştir (Demirkılıç,2008:21). Bu bağlamda 2005 yılında Mekke'de düzenlenen 3'ncü Olağanüstü İKÖ Zirvesi'nde 21'nci yüzyılın getirdiği güçlükleri yenmek için ortak hareket etmeye yönelik bir on yıllık eylem planı kabul edilmiştir. Bu eylem planı sosyal, kültürel ve eğitim alanında modern yöntemleri öneren hedeflerin yanı sıra İslam ülkelerinin küresel sisteme eklemleyecek öneriler içermektedir.

⁴⁴ İKÖ'nün temel organları İslam Zirvesi, Dışişleri Bakanları Konseyi ve Genel Sekreterliktir. Bağlı organlar ise şunlardır; İslam Ülkeleri İstatistik, Ekonomik ve Sosyal Araştırma ve Eğitim Merkezi (SESRIC), İslam Tarihi, Sanat ve Kültürü Araştırma Merkezi(IRCICA), İslam Teknoloji Üniversitesi (IUT), İslam Ticaret ve Kalkınma Merkezi (ICDT), Uluslararası İslami Fıkıh (İslam Hukuku) Akademisi (IIFA), İslam Vakıfları ve Dayanışma Fonu (ISF), Nijerya İslam Üniversitesi, Uganda İslam Üniversitesi (OIC,2009).

İKÖ Bünyesinde bulunan özel ihtisas kuruluşları ise şunlardır (OIC,2009): İslam Kalkınma Bankası (IDB), İslami Eğitim, Bilim ve Kültür Organizasyonu (ISESCO), İslam Haber Ajansı Birliği (IINA) ve İslam Haber Teşkilatından (IBU). Tüm bu organ ve kuruluşlara ek olarak on üç kadar yan kuruluşlar bulunur.

Benzer öneriler bir önceki bölümde yer alan ASEAN'da ve diğer örgütlerde de görülmekle beraber İKÖ örneğinde farklı bir uygulamanın yer aldığı farkedilmektedir. Yani İslam ülkelerinin öncelikle kendi aralarında Batı modeline uygun bir sistemle, ayrı bir bütün olarak bütünleşmeleri ardından İKÖ üzerinden bölgesel bir biçimde küresel ekonomik sisteme eklenmeleri amaçlanmış gibidir. Bu nedenle diğer örgütlerden farklı olarak BM'de yer alan her uzmanlık kuruluşu ve ajans neredeyse bire bir İKÖ içinde oluşturulmuştur. Bu bağlamda yapılan sözleşmede İKÖ'nün hedefleri şu şekilde belirlenmiştir (OIC,2009):

- a) Üye devletler arasında kardeşlik ve dostluk bağlarını güçlendirmek
- b) Uluslararası alanda İslam toplumunun karşılaştığı sorunları çözmek ve üye devletlerin yasal haklarını ve ortak çıkarlarını korumak için harcanan çabaları koordine etmek.
- c) Üye devletlerin özerklik haklarına ve iç işlerinde bağımsız hareketlerine ve toprak bütünlüklerine saygılı olmak.
- d) Küresel politik, ekonomik ve sosyal konularda ortak çıkarları korumak için üyelerin karar sürecine aktif katılımlarını sağlamak
- e) BM sözleşmesinde ve uluslararası anlaşmalarda yer alan insan haklarını onaylamak ve desteklemek.
- f) İslam dünyası içinde ekonomik entegrasyonu sağlayarak ortak bir İslami ekonomik pazar oluşumuna önderlik edecek ekonomik ve ticari iş birliklerini güçlendirmek.
- g) Üyeler arasında sürdürülebilir ve kapsamlı bir insani kalkınma ve ekonomik refahı sağlamak için çaba sarf etmek.
- h) İslam'a atılan iftiralarla savaşıarak İslam'ın gerçek imajını korumak ve savunmak, bunun için dinler ve medeniyetler arasında diyalogu artırmak.
- ı) Bilim ve teknolojiyi geliştirmek için üye devletler arasında araştırma ve işbirliğini cesaretlendirmek.

İKÖ Ortadoğu, Afrika, Orta Asya, Kafkaslar, Balkanlar, Güneydoğu Asya ve Güney Amerika ülkelerini içeren üyeleriyle tüm dünyayı kuşatan bir örgüt olarak alan bakımından dünyanın %22'sini kaplamakta, toplam dünya nüfusunun ise ortalama %23'ünü oluşturmaktadır⁴⁵.

Enerji kaynakları başta olmak üzere doğal kaynaklar bakımından dünyanın en büyük rezervlerine sahip olan İslam ülkeleri dünya ekonomisinin akış damarları olan on sekiz boğaz içinde kritik öneme sahip dokuzundan sekizini de bünyesinde bulundurmaktadır (Davudoğlu,2004:32). Fakat sahip olduğu bu potansiyele rağmen ekonomik açıdan tüm İslam ülkelerinin satın alma gücü paritesi ABD'nin yaklaşık yarısı kadardır⁴⁶. Bu bağlamda gerek ekonomik ve gerekse siyasal yetersizlikler nedeniyle İKÖ uluslararası alanda etkili bir örgüt olmaktan uzaktır.

Buna karşın İKÖ'nün önemi dünyanın enerji kaynaklarının önemli bir kısmına bünyesindeki ülkelerin sahip olmasından kaynaklanır. Fakat İslam ülkelerinin enerji kaynakları konusunda ortak hareket etmelerini engelleyen OPEC, Arap Birliği Örgütü gibi farklı üyelikleri bulunur. Yine İKÖ üyesi Endonezya ve Malezya'nın dünyanın en büyük biyolojik çeşitliliğini barındıran üç bölgeden ikisini oluşturması, dünya petrol rezervinin üçte ikisini ellerinde bulunduran 13 OPEC ülkelerinin 11'inin aynı zamanda İKÖ üyesi olması ve dünya doğal gaz rezervinin ise yaklaşık %59,8'inin yine İKÖ üyesi ülkelerde bulunması (BP,2010:22) metaekolojik güvenlik bağlamında İKÖ'yü önemli bir örgüt haline getirmektedir.

İKÖ'nün örgütsel yapısı içinde çevreden sorumlu bir bölüm bulunmamaktadır. Fakat özel ihtisas kuruluşlarından biri olan İslami Eğitim, Bilim ve Kültür Organizasyonu (ISESCO) içinde yer alan İslam Birliği, Bilim ve Teknoloji Etiği'nin (The Islamic Body on Ethics of Science and Technology -IBEST) kuruluş amaçlarından birinin de çevre konusunda İslami bir görüşün geliştirilmesi olduğu

⁴⁵ Oranlar CIA Fact Book'ta yer alan 2009 verilerine dayalı olarak hesaplanmıştır.

⁴⁶ 2009 tahminlerine göre Filistin hariç 55 İKÖ üyesi devletin GDP (Purchasing Power Parity)'si 7.533.107 milyar ABD Doları. ABD'nin tek başına GDP (Purchasing Power Parity)'si 14.26 trilyon ABD Doları.

belirtilmektedir (ISESCO,2010). Buna karşın ISESCO içinde yer alan çevre tematik grubunun tanıtım sayfasında 1982 yılında BM’de imzalanan Dünya Çevre Sözleşmesi’ne⁴⁷ atıfta bulunarak çevre konusunda oluşan uluslararası görüşün İKÖ tarafından da paylaşıldığı vurgulanmaktadır. Bu kapsamda doğa üzerindeki olumsuz etkileri önlemeye ya da azaltmaya yönelik tüm küresel girişimleri desteklediklerini belirten forum, ulusal hükümetlere iç düzenlemelerini bu yönde yapmaları için de çağrıda bulunmaktadır (ICPSR,2010). Bu çağrıya paralel olarak ISESCO eşgüdümünde 2002, 2006 ve 2008 yıllarında ikisi Cidde’de biri Rabat’ta olmak üzere çevre bakanlarının katılımıyla sürdürülebilir kalkınma ile ilgili üç konferans düzenlenmiştir. 2002 yılında düzenlenen konferans, aynı yıl içinde Johannesburg’da düzenlenecek olan yeryüzü zirvesi için bir hazırlık çalışması niteliğindedir. Bu nedenle zirvede çevre konusunda ortak bir görüş geliştirilmeye çalışılmıştır.

Bu zirvede alınan kararlar aynı zamanda İKÖ’ nün çevre konusundaki resmi görüşünü yansıtmaktadır. Bu kararlar incelendiğinde İKÖ’nün çevre varlıklarına ve çevre sorunlarına olan yaklaşımının oldukça parçalı olduğu görülür. Çünkü İKÖ, biryandan düşünsel planda doğanın insan varlığı ve refahından bağımsız olarak kendi başına var olma hakkını kabul ederken öte yandan sürdürülebilir kalkınma ilkelerini benimsediğini belirtir.

İçinde on iki taahhüdün yer aldığı Bildiri’de sürdürülebilir bir kalkınma için strateji oluşturulması önerilirken sağlıktan eğitime kadar geniş bir alanda iyileştirme çalışmalarına ağırlık verilmesi istenmiştir. Bu önerilere ek olarak çere konusunda su kaynaklarının rasyonalizasyonu, biyolojik çeşitliliğin korunması, hava kalitesi ve iklim değişiklikleri gibi konularına dikkat çekilmiş fakat yine somut politikalara yer verilmemiştir (ISESCO,2006:4).

⁴⁷ Doğanın korunması ve insan doğa ilişkilerine rehberlik etmesi için beş prensibin yer aldığı bu sözleşmeyi BM’de 111 ülke onaylamış,18 ülke çekimser kalmış, ABD ise aleyhte oy kullanmıştır.

6. KÜRESEL METAKOLOJİK ULUSAL GÜVENLİK POLİTİKALARININ İZDÜŞÜMÜNDE TÜRKİYE

“Merkez-Çeper İlişkisi Bağlamında Metaekolojik Güvenlik” başlığını taşıyan bölümde merkez ülkelerin üretimde “kaynak” ihtiyaçlarını karşılamak ve işlenmiş ürünlerine pazar oluşturmak amacıyla “kaynak” açısından zengin fakat ekonomik ve siyasal yapıları zayıf olan ülkelerle bir bağımlılık ilişkisi geliştirdikleri anlatılmıştı.

Bu bağlamda Türkiye'nin uluslararası alandaki konumu ve diğer devletlerle olan ilişkileri ele alındığında bu ilişkilerin dönemsel olarak nitelik değiştirdiği dikkati çekmektedir. Çünkü Türkiye, Osmanlı İmparatorluğu döneminde bugün dünyanın bilinen en önemli enerji kaynaklarını ve doğal zenginliklerini içeren bölgeleri egemenliği altında bulundurken “Birinci Paylaşım Savaşı” sonunda bunların hemen hepsini kaybetmiştir.

Buna karşın Ortadoğu, Orta Asya ve Avrupa üçgeninde bir geçiş noktasında bulunan Türkiyenin jeopolitik konumu bu kaynakların denetimi açısından son derece stratejik önem taşımaktadır. Bu nedenle “Birinci Paylaşım Savaşından” önce başlayan Osmanlı İmparatorluğu'nu Batı'ya ekleme ve bir çevre ülkesi kılma projesi, Savaş sonrasında kurulan Türkiye Cumhuriyeti döneminde de devam etmiştir. Ayrıca Ortadoğu ve Orta Asya'daki ülkelerle ortak tarihsel ve kültürel bağlara sahip olan Türkiye, Batı ile olan sıkı ilişkisi ve gönüllü işbirliği kapsamında bir prototip olarak kullanılmakta, Ortadoğu ve Orta Asya'da uygulanan ya da uygulanması planlanan metaekolojik güvenlik politikaları için bir laboratuvar görevi görmektedir.

Ayrıca “ABD'nin Küresel Hegemonyası ve Metaekolojik Güvenlik” başlığını taşıyan bölümde merkez ülkelerin “kaynak” ve pazar bakımından önemli gördükleri ülkeleri kendileri için erişilebilir kılma gayreti taşırken çeper ülkelerin ise merkez ülkelere gönüllü olarak eklenme çabası içinde olduklarından söz edilmişti.

Bu bağlamda merkez ve çeper ilişkileri Çizelge.12'de görüleceği üzere ekonomik alandan kültürel alana ve hatta askeri alana kadar uzanmaktadır.

Bu nedenle çeper ülkelerin karar yöntemleri ile güvenlik ve tehdit algıları da doğrudan ya da dolaylı olarak merkez ülkeler tarafından belirlenmektedir

Çizelge 12. Merkez ve Çeper Ülkeler Arasında Yaşanan Bağımlılık İlişkisi

Sınıf	Ekonomik	Politik	Askeri	İletişim	Kültürel
Merkez ülkenin sağladığı	Üretim ve işlenmiş ürünler	Karar modelleri üretimi	Koruma ve İmha yöntemleri	Haber ve iletişim yöntemleri	Otonomi, öğretme yöntemleri
Çeper ülkenin Sağladığı	Hammadde ve piyasa	İtaat ve kopyalama	Disiplin ve geleneksel donanım	Olaylar, yolcular ve mallar	Öğrenme, onaylama ve bağımlılık

Kaynak: (Galtung,1971:92)

Yapılan bu açıklamalar bağlamında bu bölümde Türkiye'nin ulusal güvenlik politikaları bu çalışmanın tarihsel ve betimsel paradigmasına uygun olarak jeopolitik ve jeoekonomik dönemler halinde incelenmektedir.

Fakat Soğuk Savaş döneminden itibaren ele alınan metaekolojik güvenlik politikalarının gelişiminde tarihsel bir kopukluk yaşanmaması için “Stratejik Kaynaklar Bağlamında Metaekolojik Güvenlik ve Türkiye” başlığı altında bir alt başlık açılarak Osmanlı İmparatorluğu döneminde Türkiye'nin sahip olduğu stratejik kaynaklar üzerinden gelişen emperyal ilişkilere dikkat çekilmektedir.

6.1. Stratejik Kaynaklar Bağlamında Metaekolojik Güvenlik ve Türkiye

Türkiye'nin yakın tarihi boyunca Batılılaşmayı bir model olarak algıladığı bilinmektedir. Osmanlının daha önce küçümseyerek baktığı Avrupa Medeniyetine hayranlık duymaya başlaması devletin gerileme dönemiyle başlar. Dağılma ve çöküş döneminde ülke sorunlarının temel nedenlerini irdeleyen devlet bürokrasisi ve entelektüelleri başlangıçta idari, yapısal ve askeri reformlarla sorunu çözmeye çalışmış (Ortaylı,2005:123), fakat gerilemenin durdurulamayıışı üzerine 19'ncü yüzyılın sonlarına doğru başta iktisat olmak üzere olayın diğer boyutlarıyla ilgilenilmeye başlanmıştır. Bu sırada Avrupa'da göze çarpan refah ve zenginlikler nedeniyle kapitalizm yegâne model olarak dikkat çekmektedir. Çünkü bu yıllara kadar

Türkiye'ye iktisadi bir bilgi akışı gerçekleşmediği gibi (Sayar,2000,39) özgün bir model de geliştirilememiştir. Bu nedenle dönemin aydınları arasında iktisadi bağımsızlıkla ilgili düşünceler dar bir hukuki ve siyasi yorumun içinde sınırlı kalmış (Boratav,2007,31) Avrupa'daki değişimi izlemesi ve Türkiye'ye aktarması için tahsile gönderilen dönemin aydınlarının düşüncelerinde iktisadi bir programdan çok devleti kurtarmayı amaçlayan bir siyasi eylemcilik oluşmuştur (Keyder,2001:,8).

Bu durum siyasi alanda olduğu gibi iktisadi alanda da bir düşünce kısırlığına neden olarak Avrupa'yı taklitten öte bir sonuç vermemiştir. İttihat ve Terakki Partisi'nin son dönemlerinde “milli iktisat” gibi fikirler ortaya atılsa da bu model devlet eliyle oluşturulan seçkinlere dayalı kapitalist bir toplum yaratma düşüncesinin dışına çıkmamıştır. Bu nedenlere bağlı olarak Türkiye'nin yakın dönem tarihinde uzun soluklu bir ekonomi politikası üzerinde uzlaşma sağlanamamasına rağmen genel olarak liberal sistem başlangıçtan itibaren ağırlık kazanmıştır. Fakat Osmanlı'da üretim biçimi ve yerleşik sosyal hayatın ancak “devlet ile birlikte var olabilen *toplumsal-devletsel*” (İnsel,1996:70) bir yapıya sahip olmasından Batı'daki anlamda kapitalist öncesi sosyal sınıflar oluşmamış (Çavdar,2003:44) ve Avrupa'dakine benzer biçimde bir sermaye birikimi ise hiç başlamamıştır. Bu nedenle Osmanlı İmparatorluğu son dönemlerinde Batı hegemonyasının tamamen etkisi altına girmekten kendini kurtaramamıştır.

Avrupa'nın Osmanlı İmparatorluğu'na olan ilgisi ise Osmanlı'nın stratejik önem taşıyan ticaret krevanlarının geçiş güzergâhlarını egemenliği altına almasıyla başlar. Preveze Deniz Zaferi sonucunda Akdeniz'in bir Türk gölüne dönüşmesiyle de doruğa ulaşır. Artık Avrupa devletlerinin kaderi Osmanlı topraklarında yapacakları ticarete bağlanmıştır (Shaw, 2004:134).

Avrupa'nın sömürgeci devletlerinin Osmanlı İmparatorluğu ile olan ilişkisi sanayi devrimiyle birlikte önemli bir aşamaya girer. Özellikle İngiliz tekstil endüstrisine pamuk sağlayan Amerika'nın iç savaşa girmesi yeni kaynak arayışında olan İngilizleri o sırada Osmanlı egemenliğinde bulunan Mısır ve Hindistan'a yöneltir.

Önce ticari olarak başlayan bu ilişkiler Mısır'ın ve Hindistan'ın Osmanlı İmparatorluğundan kopartılmasına kadar tırmanarak gelişir (Bilgenoğlu, 2010:149).

Coğrafi keşiflerin ardından sömürgeciliği hızlandıran ikinci etmen ise bilimsel ve teknik buluşlardır. Bunların içinde 1880'de alternatif akım iletişiminin bulunması, 1880'de dizel ve ağır yağ tüketen içten yanmalı motorların bulunması emperyalizmi farklı ufuklara doğru taşımaya başlar. Çünkü ağır sanayinin ihtiyaç duyduğu başta petrol olmak üzere kömür vb. enerji kaynakları Avrupa'da yeterince bulunmazken Osmanlı İmparatorluğuna ait coğrafya'da bol miktarda bulunmaktadır (Ateş, 2004:356).

19'ncü yüzyılın ikinci yarısı Batı Avrupa'nın tümüyle sanayi toplumu özellikleri kazandığı bir dönemdir. Bu dönemde güç, egemenlik alanı ve zenginlik üzerinden tanımlanmaya başlanmıştır. "Birinci Paylaşım Savaşı" yaklaşırken 1898'de İngiltere Başbakanı olan Lord Salisbury güç ve zenginliği egemenlik alanlarının büyüklüğüne bağlayarak bunun bilincinde olanları "yaşayanlar" diğerlerini ise "ölenler" olarak vasıflandırmıştır (Ateş, 2004:350).

Bu bilinç ve düşüncelerle kapitalist ekonominin devamı açısından dünyanın en önemli kaynaklarının emperyalist karar merkezlerinin etki alanının dışına çıkartılmaması için bu zenginliklere sahip ülkelerin doğrudan denetim altına alınması bu dönemin güvenlik politikalarının temel karakteristiğini oluşturur.

Bu bağlamda belirlenen politik stratejiler doğrultusunda İngilizlerin önce Mısır'ın işgali ardından Kıbrıs'ın alınması, Kuvet şeyhinin himaye edilmesi, Araplar'ın Osmanlı'ya karşı silahlandırılması 1907 yılında İngiltere'nin Rusya ile anlaşarak Osmanlı İmparatorluğu'nu paylaşmalarına kadar geçen sürenin önemli aşamalarıdır.

Tüm bu sürecin ardından gelen Birinci Dünya Savaşı Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılmasına ve elinde bulunan stratejik kaynakların hemen hepsini kaybetmesine neden olmuştur.

İngiltere'nin ve ardından Avrupa'nın diğer emperyal güçleri Osmanlı İmparatorluğu'nun kaynakları üzerinde hesap yaparken Osmanlı'nın ekonomik ve politik bunalımlar yaşaması ve bu bunalımları sadece Batı ile ilişkilerini geliştirerek aşmaya çalışması İmparatorluğun felaketini hızlandıran önemli bir öğedir. Bu bağlamda farklı

alternatifler arayan devlet yönetimi önce İngiliz sonra Fransız son olarakta Alman etki sahası altına girmiştir. Her üç devletin Osmanlı devleti ile olan ekonomik ilişkilerinde yatırımların %41 kadarının Anadolu içlerine ve Hicaz Yarımadası'na kadar ulaşan demir yolların yapmaları (Ortaylı, 2003:71) dönemin stratejik kaynaklar üzerine odaklanan güvenlik politikalarının bir parçasıdır.

6.2. Merkez/Çeper İlişkileri Bağlamında Türkiye'de Değişen Sermaye Birikim Koşulları

Birinci Dünya Savaşı sonrasında elindeki tüm stratejik enerji kaynaklarına sahip bölgeleri kaybeden Türkiye metaekolojik güvenlik politikaları bağlamında Batı için farklı bir anlam taşımaya başlamıştır. Çünkü Ortadoğu ve Orta Asya'nın zengin petrol ve doğalgaz kaynaklarının tam ortasında yer alan Türkiye, tüm bu bölgeyi denetim altında tutmak için stratejik bir coğrafyada yer almaktadır. Türkiye'nin bu Jeostratejik önemi İkinci Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan uluslararası yapılanmada daha görünür hale gelmiştir. Bu bağlamda Türkiye'de sermaye birikim süreci Batı'daki ekonomik politikalarının güdümünde gerçekleşmiştir.

Zaten Türkiye politik, ekonomik ve sosyal sorunları Batı ile ilişkiler geliştirerek aşma politikasına Cumhuriyet döneminde de devam etmiştir. Kurtuluş Savaşı ve İkinci Dünya Savaşı koşullarında bu hedeften kısa süreli sapmalar yaşanmışsa da bu değişimler konjonktürel olup kalıcı olarak sisteme yansımamıştır (Akyol,2008:215).

Bu bağlamda Kurtuluş Savaşı sonrasında yeni Cumhuriyetin ekonomi politikalarını belirlemek için toplanan İzmir İktisat Kongresi'nde yabancı sermayeye karşı olunmadığı Mustafa Kemal Atatürk tarafından belirtilmiş (AAM, 1997:115) fakat memlekette yeterli oranda sermaye ve uzmanlık birikiminin bulunmaması nedeniyle ılımlı bir devletçi politikanın şartlar düzeline kadar uygulayacağı açıklanmıştır.⁴⁸

Cumhuriyetin kuruluşundan sonra devletin ekonomik gücünü artırmak için iktisat politikalarına özel önem verilmiştir. Genel eğilim olarak Atatürk'ün

⁴⁸ 17.11.1923 İzmir İktisat Kongresi açılış söyleviden.

düşüncesinde liberal ekonomi yer almasına rağmen ülkedeki sermaye ve uzmanlık yetersizliği önemli ekonomik girişimlerin devlet eliyle gerçekleştirilmesini zorunlu kılmıştır. Bu nedenle iktisadi alanda devlet girişimleri ekonomik zorunluluklardan kaynaklanan geçici bir uygulamadır ve sosyalist eğilimlerle bir ilgisi bulunmamaktadır. Bu haliyle tamamen liberal uygulamalarla sosyalist uygulamaların dışında ikisinin arasında, Türkiye'nin o gün ki özel şartlarına uygun bir sistem olduğu ifade edilmiştir (Kocaturk,1999:306).

Bu ifadelerden de anlaşılacağı gibi Atatürk'ün ön gördüğü devlet girişimciliği “bir sistem ve doktrin gereği değil pragmatik bir zihniyetin sonucudur” (Altıparmak,2002:39). Bu nedenle uygulanacak olan model özel teşebbüsü engelleyici olmayacaktır ve ekonomide ilerlemenin esas kaynağını yine özel teşebbüs oluşturacaktır.

İkinci Dünya Savaşı boyunca sürdürülen ekonomi politikalarının başarısız olması ve katı devletçilik uygulamasının “devlet kapitalizmi” yaratacak kadar ağırlaşması geniş halk kesimlerinde hükümete karşı bir tepki oluşmasına neden olmuştur. İnönü döneminde uygulanan Toprak Vergisi, Varlık Vergisi, Yol Vergisi gibi bir sürü vergi uygulamaları büyük haksızlıklara neden olmuş sermaye sahiplerinden, fakir halk kesimine kadar geniş bir kesimde devlete yönelik tepki gelişmesine neden olunmuştur (Tezel, 2002:254).

İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda milletlerarası ortamda oluşan yeni güç dengeleri, emperyalizmin Türkiye'ye geri dönüşü için uygun ortam ve fırsatlar sağlamıştır. Sovyetler Birliği'nin Türkiye üzerindeki talepleri ve savaşta bozulan ekonomiyi güçlendirme arzusu Türkiye'yi tekrar Batı'nın desteğini aramaya itmiştir (Yerasimos, 2000:155). Bu bağlamda Batı'nın desteğini almak için demokrasi ve çok partili hayata geçmek zorunlu hale geldiğinden 1930'lardan itibaren uygulanmaya başlayan ideolojik uygulamalarla birlikte devletçilik ilkesi de askıya alınmaya başlanmıştır.

Çok partili hayata geçişle birlikte 1945 yılında ilk olarak kurulan Milli Kalkınma Partisi ekonomide liberal olduğunu ilan etmiştir. Daha sonra ise DP hareketi

liberal temalarla tek parti yönetimine ve devlet bürokrasisine karşı halkın giderek artan hoşnutsuzluğunu arkasına almış tüm sınıflara ekonomik gelişme vaat ederek kısa sürede büyük halk desteği sağlamıştır.

Aslında Devletçiliğin pratikte terk edilerek yerine liberal uygulamaların başlaması CHP döneminden başlar. Bu bağlamda Türkiye'nin dış yardım almasını kolaylaştıracak adımların ilki 1947'de DB ve IMF'ye üye olunarak atılmış 1950 yılından sonra iktidara gelen DP ise, CHP döneminde temeli atılan liberal politikaları sürdürmüştür (Boratav,2004,101). 1948'de ise Türkiye Marshall Yardımı kapsamına alınmıştır. Marshall Yardımı ise sadece ekonomik bir yardım olmayıp aynı zamanda iktisadi bir program içermektedir. Bu program Avrupa'ya egemen olan Amerikan emperyalizminin Türkiye'yi de içine alması anlamına gelmektedir (Yerasimos,2000:163).

Her ne kadar 1950'lerde göreceli olarak bir ekonomik büyüme oranına ulaşılmışsa da ilerleyen zaman içinde giderek gelir dağılımı daha da adaletsiz hale gelmiştir. Yanlış uygulanan ekonomi politikaları ve dış konjonktürün neden olduğu ekonomik bunalımlar Türkiye'nin sosyal ve siyasal alanda yaşadığı iç çelişkiler nedeniyle daha da kronik hale gelmiştir.

Tüm bu süreçlerde Türkiye'de yaşanan askeri darbelerin ise özel bir önemi vardır. Çünkü bu girişimler her ne kadar rejim kaygısıyla yapılmış ve ihmal edildiği ileri sürülen Atatürk ilkelerine yeniden dönüşü amaçlamışsa da her darbe "küresel sermaye için devlet mekanizmasını denetlemeyi sağlayan kanalların yeniden oluşturulmasına" (Boratav,2004:22) neden olmuştur. Darbe dönemlerinde de küresel kapitalist sistemle uyumlu liberal ekonomi politikalarını sürdürülmüş ve ekonomi ile ilgili bürokratik yapılanma özenle seçilmiş, yapısal değişiklikler yapmaktan kaçınılmıştır.

Sermaye birikimi ekonomik büyümenin temel belirleyicisi olarak kabul edildiğinden Türkiye'de zaman içinde farklı büyüme stratejileri uygulanmıştır. 1960'lı yıllarda başlamak üzere 1980 yılına kadar uygulanan politikalar "ithal ikamesine dayalı (dışa açık) büyüme stratejisi olarak adlandırılmaktadır. İthal ikamesine dayalı

büyüme stratejisi döneminde ekonominin dış rekabete kapalı olduğu bir ortamda, aktif kamu müdahaleleriyle (düşük faiz ve kur politikası, kamunun altyapı yatırımları yanında doğrudan üretim faaliyetlerinde de bulunması vb.) sermaye birikiminin artırılarak ekonomik büyümenin hızlandırılması amaçlanmıştır. Bu dönemde yine sermaye birikiminin temel unsuru olan yatırımlar artan ölçüde özellikle imalat sanayisine yönelmiştir. Yani imalat sanayisinin geliştirilmesi yoluyla ekonomik büyüme hızlandırılmaya çalışılmıştır (Saygılı, Cihan, Yurtoğlu, 2002:33-37)

Tüm süreçte Türkiye'nin siyasal duruşu da Amerikan emperyalizminin ve Batı çıkarlarının beklentilerine ve metaekolojik güvenlik politikalarının hedeflerine uygun gerçekleşmiştir. 1945'de BM'e, 1947'de IMF ve Dünya Bankası'na üye olan Türkiye, Kore'ye asker göndererek hiç tartışmasız NATO'ya üye olmuştur.

NATO ve Kore'den sonraki dış politika kararları gittikçe kötüleyen ekonomik ve siyasal bir süreçte alınmıştır. Daha önce Arapların yanında yer alan Türkiye 1948'de Filistin Uzlaştırma Komitesi'ne olumlu oy vermiş, yine 1948'de bir ABD vatandaşını Fener Patriği olarak getirtmiştir, 1949'da Asya Devletler Kongresine katılmayan Türkiye, 1950'den itibaren Kıbrıs'ta İngiltereyi desteklemiştir. 1954'den itibaren Cezayir sorununda BM'de aleyhte oy kullandı. 1955'de ise Bağdat Paketi'nı kurarak bütün Ortadoğu ülkelerini kendine düşman etmeyi göze almıştır. 1955'de Bandung'a ABD'nin ısrarıyla gidip bu ülkenin çıkarlarını açıkça savunarak tüm azgelişmiş ülkeleri küstürmüştür. 1956 Süveyş bunalımında İngiltere ve Fransa'nın yanında yer almış, 1958'de Beyrut'a asker çıkartması için Amerika'ya NATO üslerini kullandırtmıştır (Oran, 2002:496).

1980 sonrası dönemde dünyada yaşanan neoliberal dönüşüme uygun olarak ihracata dayalı (dışa açık) büyüme stratejisi bağlamında sermaye birikiminin yine piyasa ekonomisi kuralları çerçevesinde gerçekleştirilmesi benimsenmiştir. Ekonominin dış rekabete açılması sonucu, dış talebin özel kesim yatırımlarını uyarması ve artan doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının da katkısıyla sermaye birikiminin hızlandırılması amaçlanmıştır. Bu dönemde, kamu kesimi doğrudan üretim faaliyetlerinden çekilerek kaynaklarını altyapı yatırımlarına yönlendirmeyi

amaçlamıştır. Sermaye birikimi yanında ekonomideki mevcut kaynakların, artan iç ve dış rekabet baskısı nedeniyle, etkin kullanımını sağlaması sonucu ekonomik büyümenin hızlanması hedeflenmiştir. Çizelge.13'de görüleceği gibi bu dönemde yatırımlar başta konut, ulaştırma ve haberleşme sektörleri olmak üzere hizmetler sektörüne yönelmiştir.

Çizelge.13 : (1948–2000) Dönemler İtibariyle Türkiye’de Ana Sektörlerde Sabit Sermaye Yatırımlarının Dağılımı (%)

	1948	1950	1955	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990	1995
	1949	1954	1959	1964	1969	1974	1979	1984	1989	1994	2000
Tarım	7.7	9.5	6.7	9.8	10.8	7.7	7.7	8.5	6.1	4.9	5.1
Sanayi	21.1	24.6	30.9	37.0	38.6	43.5	46.1	45.4	30.5	25.6	25.6
Madencilik	4.6	4.9	4.3	2.9	3.5	2.8	3.6	5.1	3.1	1.6	1.2
İmalat Sanayii	10.0	12.8	16,1	30.6	30.4	36.0	35.1	28.3	17.5	19.2	19.2
Elektrik Gaz ve Su	6.5	6.9	10.4	3.5	4.7	4.8	7.4	11.9	10.0	4.8	5.2
Hizmetler	71.2	65.9	62.4	53.2	50,6	48.8	46.2	46.2	63.3	69.5	69.3
Ulaştırma-Haberleşme	12.5	12.7	11.4	13.9	12.1	12.7	14.8	16.4	18.1	20.2	22.8
Turizm (*)	-	-		0.2	0.6	0.6	0.5	0.6	2.7	2.9	2.9
Konut	30.2	28.4	31.5	24.8	26.6	26.5	22.8	20.9	31.6	34.6	29.0
Eğitim (*)			2.0	3.6	3.7	2.3	1.8	1.7	2.2	2.8	3.6
Sağlık (*)			0.2	0.7	1.2	0.8	0.8	0.9	1.0	1.9	3.2
Diğer Hizmetler (*)	28.5	24.8	17.3	10.1	6.4	5.7	5.5	5.7	7.7	7.1	7.8
Toplam	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

(*) 1948-1955 dönemi eğitim ve sağlık sektörleri yatırımları ile 1948-1963 dönemi turizm sektörü yatırımları diğer hizmetler sektörü içinde yer almaktadır.

Kaynak: (Saygılı, Cihan ve Yurtoğlu,2002,44).

Neoliberal ekonomik yapılanma doğrultusunda 1980 sonrası kamu kaynaklarının altyapıya yönlendirilmesinin amaçları incelendiğinde genel amacın üretimin fiziksel koşullarının iyileştirilerek iç piyasanın özel sermaye ve dış yatırımlar

için cazip hale getirilmesi olduğu görülür. Bu nedenle söz edilen dönemlerde sosyal altyapı sektörlerinde özellikle eğitim sektöründe ciddi düzeyde kaynağın yöneldiğini söylemek mümkün değildir.

1989'da Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla askeri tehditlerden kaynaklanan militarist güvenlik anlayışı yerini temel insan ihtiyaçlarının da içinde bulunduğu piyasa ekonomisini merkeze alan konstrüktivist bir anlayışa terk etmiştir (Newman, 2001:247).

Bu yeni uluslararası yapılanma içinde ülkelerin hiyererşik yerini ekonomik kapasite ve üretkenlik belirlediğinden (Ripsman ve Poul,2005:206) özellikle gelişmiş ülkelerin ulusal güvenlik politikaları dünya ölçeğinde ekonomik çıkarların gözetilmesi ve korunması üzerine odaklanmıştır.

Gelişmekte olan ülkeler ise bir yandan küresel ekonomik sisteme eklenerek dünya sıralamasında kendilerine bir yer edinmek için iç piyasalarını neoliberal ekonominin gereklerine uygun olarak düzenlerken Soğuk Savaş yıllarında dışsal olarak uyarılan ve geliştirilen kendi askeri kapasitelerini dış yatırımları çekmek için ülkeyi kontrol altında tutan bir güven unsuru olarak kullanmaya başlamışlardır. Yakın Türkiye tarihi içinde yaşanan askeri darbeler sonrası darbecilerin Batı'ya olan bağlılıklarını bildirmeleri bunun en açık örneğidir.

Gelişmekte olan ülkelerin küresel sistemle olan uyum politikaları sadece Batı paktına bağlı ülkelerde değil eski Komünist Blok ülkelerinde de görülür. Özellikle enerji ve hammadde bakımından zengin Trans-Kafkasya'nın küresel sisteme eklenme çabasında Türkiye'nin yakın geçmişinde yaşanan gelişmeler görüldüğü gibi Türkiye'nin bu ülkeler ile olan dış ilişkileri bu süreçte önemli rol oynamıştır. Örneğin Azerbaycan'la olan ilişkilerde Türkiye Azerbaycan'ın yüzünü Batı'ya dönmesinde en önemli destekçisi olmuştur (Şimşek,2007:512).

Yeni güvenlik politikaları içinde benimsenen ekonomik güvenlik ve çevresel güvenlik politikalarının enerji güvenliği ve hammadde güvenliği bakımından katalizör rol oynadığı görülmektedir. Örneğin bu bağlamda Türkiye'nin petrol ve doğal gaz

konusunda enerji nakil hatları için geçiş ülkesi olma politikası Rusya'nın Avrupa üzerindeki tekeli kırma için ABD tarafından hararetle desteklenmektedir. Ayrıca çevre politikaları doğal varlıkların korunmasından fazla enerjiye olan talebin azaltılması yönünde stratejik önem taşımaktadır (Margerie,2009).

6.3. Jeopolitik ve Jeoekonomik Güvenlik Dönemlerinde Türkiye'nin Ulusal Güvenliği

Jeopolitik ve jeoekonomik güvenlik dönemleri küresel ekonominin işleyişi ve tarihsel gelişimi bakımından birbirini takip eden ve tamamlayan niteliklere sahiptirler. Her ne kadar tehdit algılamaları ve güvenlik konseptleri birbirlerinden farklı olsalar da sonuçta dünya ölçeğinde bir ekonomik ve politik sistemin işleyişine olan katkıları bakımından benzer sonuçları ortaya çıkartmışlardır. Jeopolitik dönemin her iki kutbunda yer alan ülkeler jeoekonomik dönemde de merkez ülke olma niteliklerini korumuşlardır. Bu nedenle etraflarında (çeperlerinde) yer alan ülkelerin sosyo-ekonomik politikaları bu ülkelerin küresel politikalarının çekim alanından fazlaca uzaklaşmamışlardır. Batı ile olan ilişkileri imparatorluk dönemine dayanan Türkiye jeopolitik dönemin kendisine oluşturduğu güvenlik riskleri nedeniyle Batı ile olan ilişkilerini tarihinin her dönemden daha fazla geliştirmek zorunda kalmıştır. Fakat Sovyetler Birliği'ne olan sınır komşuluğu nedeniyle NATO'nun savunma hattını oluşturan Türkiye güvenlik kaygılarının askeri harcamalara yansıyan ağır maliyetini Soğuk Savaş boyunca sırtında taşımış ve bağımlı olduğu ülkelerin etki alanının dışına çıkacak güç ve sermaye birikimini oluşturamamıştır.

Soğuk Savaş sonrası ise Batı için olan önemini kaybetme riski ve endişesi taşıyan Türkiye, ait olduğu coğrafyanın jeoekonomik niteliklerine dayalı yeni politikalar geliştirerek dünya ekonomisi içinde stratejik önemini koruduğunu göstermenin gayreti içinde olmuştur. Bu alt başlık altında Türkiye'nin jeopolitik ve jeoekonomik güvenlik politikaları birbirini takip eden süreçler halinde incelenerek yeni ulusal güvenlik politikaları açısından taşıdığı anlam irdelenmektedir.

6.3.1. Jeopolitik Güvenlik Döneminde Türkiye'nin Ulusal Güvenliği

Jeopolitik Dönem olarak adlandırdığımız Soğuk Savaş yıllarında Türkiye'nin ulusal güvenlik politikası ait olduğunu Batı ittifakının öncelik ve tehdit algılamaları doğrultusunda biçimlenmiştir.

Zaten, Tanzimat'tan itibaren Türkiye'nin siyasal ve ekonomik eğilimi hep Batı'dan yana olmuştur. Bu nedenle özellikle Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan itibaren sosyal, siyasal ve ekonomik standartları Batı ölçülerine ulaştırmak için yoğun bir istek görülmektedir. Bununla birlikte Türkiye, İkinci Dünya Savaşı yıllarına kadar ekonomik ve sosyal dönüşümünü tamamlamak için [bir süre] dışa kapalı ve devletçi bir ekonomi izlemiştir (Kazgan,2002:78).

II. Dünya Savaşı'nın ortaya çıkardığı konjonktürel durum ise sömürge imparatorluklarının dağılmasını sonuç verirken bağlı olduğu emperyalist devletten kopan bu ülkelerin ekonomik ve siyasal ilişkilerini yine en çok daha önce sömürgesi oldukları ülkelerle sürdürdükleri görülür. Bu bağlamda savaş sonrasında iki güçlü ülkesi olarak ortaya çıkan ABD ve Sovyetler Birliği karşılıklı ilişki içinde buldukları bu ülkelerle kendilerine bir çevre edinmişlerdir.

Her iki ülke ve bağluları arasında ki bu ayrışma ve himaye çabaları Rusya'da gittikçe güçlenen ve yayılma eğilimi gösteren komünizm tehlikesinin katkısıyla en üst düzeye tırmanarak dünyayı siyasal ve stratejik olarak iki kutuplu bir yapılanmaya sürüklemiştir.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Türkiye'nin Batı'ya eklemlenme gayretinin arkasındaki nedenlerin başında bu bağlamda ortaya çıkan güvenlik sorunu gelmektedir. Çünkü savaş sonrası bölgede güçlü bir devlet haline gelen Sovyetler Birliği Türkiye'den toprak ve boğazlardan üs talep etmiştir (Çufalı,2005:402). Bu sırada savaş sırasında girilen ekonomik bunalım nedeniyle Türkiye ekonomik olarak güç yıllar yaşamaktadır. Ekonomik ve siyasal konjonktürün sıkıştırmasıyla Türkiye Batı'dan yardım talep etmek zorunda kalmış ve bu durum Batı ile olan ilişkilerini daha da sıkılaştırmıştır.

Yaşanan tüm bu sıkıntılar savaş sonrası dönemde yeni ekonomi modeli arayışı olarak kendisini göstermiştir. Bu bağlamda savaş sonrası şartları değerlendirebilmek ve ekonomik kalkınma hamlesini başarabilmek için planlar hazırlanmış ve devletçilik ilkesi beliren yeni koşullara göre yeniden yorumlanmıştır. Bu bağlamda İkinci Dünya Savaşı'na kadar devletçi bir ekonomi izleyen Türkiye bu yıllardan sonra liberal ağırlıklı politikalar geliştirmeye başlamıştır (Kepenek ve Yentürk,1996:81).

İkinci Dünya Savaşı içinde yaşanan enflasyonun etkileri ile aşırı korumacı önlemlere rağmen o günün şartlarında önemli sayılabilecek bir miktarda döviz ve altın biriktirmesine karşın sermaye donanımı satın almak zorunda olan Türkiye hem siyasal güvence hem de ortaya çıkabilecek ekonomik imkânlardan yararlanmak için dışa açılmayı gerekli görmüştür (Kazgan,2002:80). Bu döneme kadar Türkiye'nin güvenlik siyasasını ve uluslararası toplumla olan ilişkilerini ağırlıklı olarak ekonomiyi geliştirme ve kalkınma hamleleri saptamış bu dönemden sonra ise Batılı ülkelerin önerilerine uygun olarak ekonomi siyasasını değiştirmiştir (Karluk,2002:229).

Bu sırada Batı'nın ekonomi devi olan ABD, dünyanın siyasal yapılanmasını ekonomik yeniden yapılanma çalışmaları ile güçlendirmeye çalışmıştır. Bu bağlamda 1944 yılında Breton Woods Anlaşması 1947 yılında IMF ve Dünya Bankası, 1948 yılında yürürlüğe giren GATT, uluslararası ekonomik sistemin temel taşları haline gelmiştir. Bu kuruluşlara zaman kaybetmeden katılan Türkiye'nin ekonomi politikaları uluslararası ekonomik sistemin yönlendirdiği politikalar doğrultusunda belirlenmeye başlamıştır.

Çift kutuplu sistemin organize güvenlik örgütlerinden biri olan NATO'ya katılım ise devamında gerçekleşmiştir. ABD tarafından yapılan ekonomik yardımların bir kısmının "Truman doktrini" çerçevesinde askeri yardımlar olarak ödenmesi ve Türkiye'nin BM'in tavsiye kararı doğrultusunda ABD tarafından yapılan çağrıya ilk cevap veren ülke olarak Kore'ye asker göndermesi 1952 yılında Türkiye'nin NATO'ya katılabilmesi yolundaki önemli aşamalardır (Kazgan,2002,79). Aynı zamanda bu fiili durum ekonomi politikaları ile güvenlik politikalarının eşgüdümselel yönetiminin somut örneklerinden biridir.

Bu tarihten sonra NATO'nun cephe ülkesi konumuna gelen Türkiye'nin güvenlik politikalarına uluslararası konvansiyonel tehdit şekil vermiştir. Bu bağlamda 1933 yılında milli seferberliği düzenlemekle görevli olan Yüksek Müdafaa Meclisi Umumi Katipliği kaldırılarak yerine 1949 yılında Milli Savunma Yüksek Kurulu ve Genel Sekreterliği kurulmuş yetkileri artırılarak görev alanına milli savunma politikasının hazırlanması da eklenmiştir. NATO'nun güvenlik gereksinimleri doğrultusunda zaman zaman yeniden düzenlenen bu organ 1961 Anayasasıyla anayasal bir organ haline getirilerek NATO konseptine uygun iç ve dış tehdit kavramları geliştirilmiştir. İç tehditler ülke bütünlüğünü tehdit ettiği ileri sürülen aşırı sağ ve sol akımları içerirken dış tehditler Varşova Paktı ülkelerinden kaynaklanan uzun menzilli füzeler ve kitle imha silahları olarak tanımlanmıştır.

Bu güvenlik konsepti bağlamında Türkiye'de savunmaya ayrılan pay sürekli artarak Soğuk Savaşın sona erdiği 1987–1989 yıllarında en yüksek düzeye ulaşmıştır (Önder,2009:262).

6.3.2. Jeoekonomik Güvenlik Döneminde Türkiye'nin Ulusal Güvenliği

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle çift kutuplu jeopolitik yapılanma yerini ekonomik çıkarların daha belirgin biçimde takip edildiği jeoekonomik bir yapılanmaya terk etmiştir. Bu bağlamda uluslararası sermayenin küresel ölçekte hareket etmesinin önündeki en büyük engeller ortadan kalkmış yeni "kaynak" alanları ve pazar fırsatları güvenlik önceliklerinin ve tehdit alanlarının yeniden belirlenmesini gerektirmiştir.

Türkiye'nin bu yeni yapılanma içindeki konumu ise öncelikle sorgulanmıştır. Fakat bu sorgulanma doğrudan Türkiye üzerinden olmayıp içinde yer aldığı Varşova Paktı karşıtı güvenlik örgütünün durumu ve stratejik konumu nedeniyle. Çünkü Soğuk Savaş yılları boyunca Türkiye Sovyetler Birliği'ne komşu olduğu için Batı'nın askeri ittifakının cephe ülkesi olmuş ve Batı ile olan ilişkilerinde de bu stratejik konumu sürekli olarak vurgulayarak güncel kalmaya gayret göstermiştir.

SSCB'nin sınırlandırılması hedefi, Soğuk Savaşın sona erdiği 1980'li yılların sonuna kadar Türkiye'nin Batı ülkeleri arasında aranır ve saygın bir ülke olmasına da yardım etmiştir. Bu döneme kadar Türkiye, ekonomi alanında görece özgürlüğe ve

Batı'nın desteğine kavuşmuştur. Yine bu süre içerisinde Türkiye'nin zayıflamaması için siyasi yaptırımlarla ve ekonomik zorlamalarla Batı'nın çıkarlarına hizmet ettirecek politikalara fazlaca sürüklenmemiştir (Kazgan,2002:78). Böyle bir konjonktür üzerine kurulu dış politika mantalitesi Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra önemini yitirmiştir.

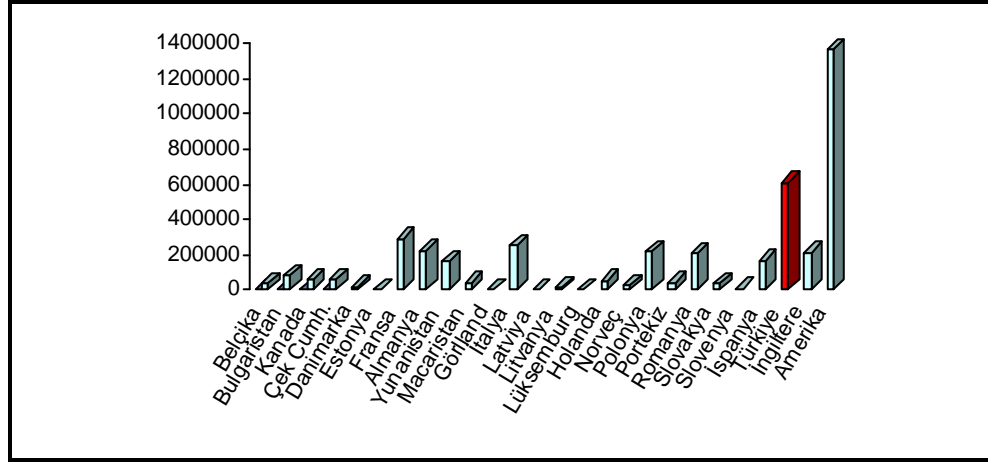
Dağılan Sovyet Cumhuriyetleri'nin büyük enerji kaynaklarına sahip olması nedeniyle küresel güçlerin stratejik hedeflerinin alanı daha da genişlemiştir. Bu bağlamda Batıdaki merkez ülkelerin, özellikle ABD'nin tehdide dayalı ve savunma amaçlı güvenlik politikaları yerini etki odaklı yayılcı ve aktif stratejilere bırakmıştır.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasının hemen ardından ortaya çıkan güç boşlukları nedeniyle Avrupa'nın göbeğinde yaşanan Yugoslavya krizi ve ardından ABD'nin Irak'a müdahalesi Türkiye'nin yeni güvenlik politikaları içinde dikkate alınması gereken konumda olduğunu ortaya koymuştur. Çünkü Türkiye jeopolitik olarak önemli bir coğrafyanın parçası, jeokültürel olarak da yine bu coğrafya da uzun yıllar hükmetmiş bir medeniyetin temsilcisi ve varisidir.

Ayrıca Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından sahip olduğu stratejik kaynaklar ve pazar potansiyeli açısından oldukça önemli olan Ortaasya ve Yakındoğu ile Ortadoğu ve Doğuavrupa arasında geçiş ülkesi konumundadır. Bu yönüyle Türkiye Amerika için istikrarsız bir bölgede güvenilir bir müttefik olarak büyük önem taşımaktadır. Çünkü ABD'nin küresel düzendeki merkezi konumunun anahtarı Avrasya'dadır (Davutoğlu,2002:229).

Bu bölgede ABD çıkarlarının ilgi alanına giren her ülkeyle doğrusal ilişkilere sahip tek ülke Türkiye'dir. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra ortaya çıkan boşluk alanlarını denetim altına almadan bölgenin istikrara kavuşması ve küresel bir egemenlik kurulması ise imkânsızdır. Maliyeti çok yüksek ve hem siyasal hem de askeri anlamda ekonomik olmayan bu hedeflere ulaşmak için ABD, kendi ordusunu siyasal ve ekonomik gücünü kullanmak istemeyip, yerine uluslararası topluluğu harekete geçirerek ortaya çıkacak riskleri paylaşmak istemektedir (Cheney,1993:9).

Grafik. 7: NATO Üyesi Ülkelerin Asker Sayıları (2007)

Kaynak: (Military Statistic, 2007).

Belirlenen bu bölgesel hedefler üzerinde denetimi sağlayacak en önemli askeri güç ise NATO'dur. Varşova Paktı'nın dağılmasından sonra amaçları sorgulanmaya başlayan NATO'nun uluslararası çatışmalarda küresel gücün jandarma kuvveti gibi kullanılmak istenmesi NATO içerisinde önemli bir askeri güce sahip olan Türkiye'yi ise yeniden vazgeçilmez kılmıştır (Grafik.7 ve Çizelge.14).

Çizelge.14: 1990 Sonrasında NATO'nun Katıldığı Uluslararası Görevler

1995–1996	Bosna (IFOR)
1996–2004	Bosna Hersek (SFOR)
1999	Kosova (KFOR)
2001	Akdeniz Devriye görevi(1)
2002	Makedonya (SKOPJE)
2003	Afganistan (ISAF)
2003	Türkiye (2)
2004	Irak
2004	Atina (3)
2005	Sudan, Darfur
2005	Pakistan(4)

(1) 11 Eylül saldırılarından sonra NATO gemileri Akdeniz'de devriye gezerek askeri olmayan kanal ve boğazlarda gözlem ve eskortluk görevi yapmaktadır. Bu görevi ise Yunanistan, İspanya, İtalya ve Türkiye yürütmektedir.

(2) Irak Savaşında artan risk nedeniyle Türkiye tarafından destek talep edilmiş ve NATO'nun gözlem uçakları 65 gün boyunca bölgede uçuşlar gerçekleştirmiştir.

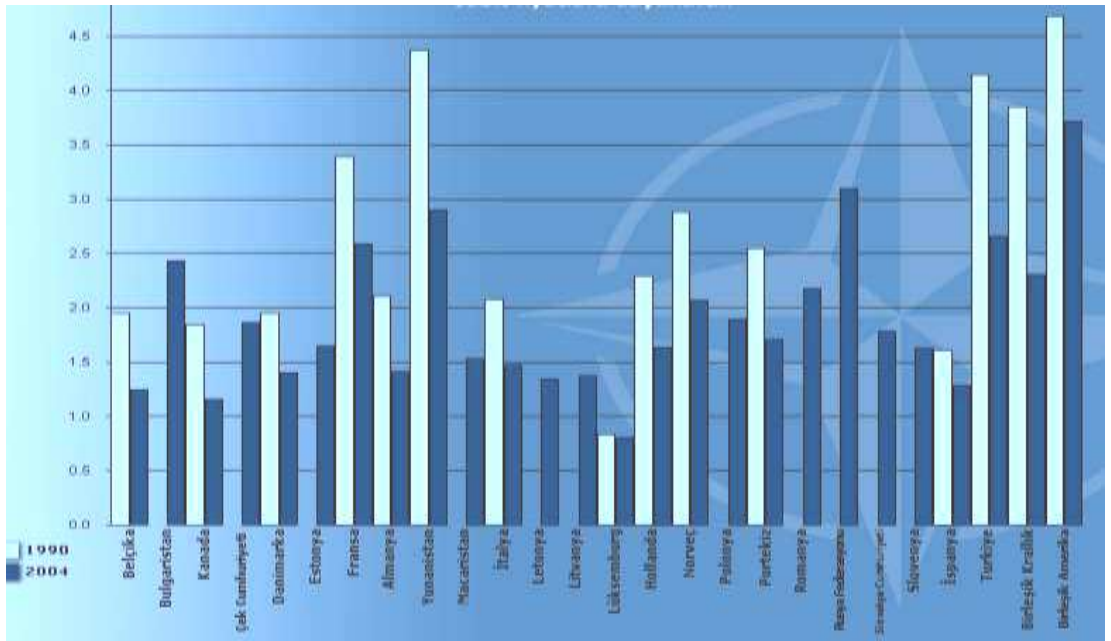
(3) Yunanistan'ın isteği üzerine NATO, Atina olimpiyatlarının güvenliğini sağlamıştır

(4) 8 Ekim 2005 de gerçekleşen Pakistan depreminde uluslararası yardımın bölgeye ulaştırılmasında kullanılmıştır.

Kaynak: (NATO,2007)

ABD, özellikle Balkanlar, Ortadoğu ve Doğu Avrupa ülkeleri ile olan çelişkilerini Türkiye faktörü ile aşmaya çalışmaktadır (Davutoğlu,2002:234). Bu nedenle 1990 ile 2004 yılı arasındaki veriler karşılaştırıldığında NATO ülkeleri arasında en fazla savunma harcaması ABD tarafından yapılırken onu Rusya, Yunanistan, Fransa ve Türkiye izlemektedir (Grafik. 8).

Grafik. 8: 1990–2004 Yılları Arasında NATO Ülkelerinde Savunma Harcamalarının GSYİH'daki Payı (%).

Kaynak: (Önder,2009,2664)

1995 yılında 1.271 milyar dolar askeri amaçlı ithalat ile ikinci sırada yer alan Türkiye aynı yıllarda ABD'nin gerçekleştirdiği 9.2 milyar dolarlık ihracat payı içinde önemli yer tutmaktadır.

Bu veriler daha ayrıntılı incelendiğinde Türkiye'nin 1990'lı yıllardaki güvenlik siyasasının kabaca ABD savunma sanayi için pazar oluşturduğu gözlemlenir. Aynı veriler 2003 yılından sonra önemli oranda düşüş göstermiş Türkiye'nin askeri amaçlı ithalatı 504 milyon dolara gerilerken 61 milyon dolarlıkta ihracat gerçekleştirmiştir. Yine aynı yıllarda ABD'nin silah ihracatı da 4.4 milyar dolara gerileyerek ikinci sıraya yerleşmiştir (WBG,2005). Güvenlik harcamalarındaki bu düşüşe karşın aynı yıllarda Türkiye'ye yabancı sermaye girişi hızla artmıştır. 2003

yılında yürürlüğe giren 4875 sayılı “Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu” sonucu 2000 yılında yeni kurulan yabancı sermayeli şirket sayısı 447 iken 2006 yılına kadar bu sayı 3350’ye ulaşmıştır (Erdem,2007,59).

6.4. Küresel Metaekolojik Güvenlik Politikaları Bağlamında Türkiye

“Stratejik Kaynaklar Bağlamında Metaekolojik Güvenlik ve Türkiye”, bölümünde Türkiye’nin Birinci Dünya Savaşı sonrasında özellikle Ortadoğuda bulunan stratejik enerji kaynaklarını kaybettiği anlatılmıştı. Birinci Dünya Savaşı sonrasında ise jeopolitik ve stratejik hatların kesiştiği bir bölgede yer alması nedeniyle metaekolojik açıdan Türkiye’nin Batı için öneminin devam ettiği vurgulanmıştı. Bu bağlamda Türkiye küresel ekonomi için stratejik önem taşıyacak oranda enerji kaynakları ve madenlere sahip olmamakla birlikte başta petrol ve doğalgaz olmak üzere dünyanın en önemli kaynak rezervlerine olan yakınlığı ve enerji nakil hattı üzerinde olması nedeniyle metaekolojik güvenlik bakımından jeostratejik bir konumdadır.

Soğuk Savaş sonrası dönemde Batı ile olan ilişkilerinin de bu jeostratejik düzleme oturtmaya çalışan Türkiye, stratejik teori yetersizliği ve Batı’ya olan aşırı bağımlılığı nedeniyle bu konunun avantajlarını dış politikaya aktarmakta yetersiz kalmaktadır. Bu yetersizliği kurumsal, tarihi ve psikolojik nedenlere bağlayan Davudoğlu (2001:47) stratejik ve taktik adımların tutarlı bir teorik çerçeve içine oturtulamamış olmasından dolayı dış politikanın oldukça edilgen görüntüsüne dikkat çekmektedir. Bu nedenlerle küresel metaekolojik güvenlik politikaları bağlamında Türkiye, dış etkilere açık ve merkez ülkeler bağımlı bir görüntü çizmektedir.

Bu bağımlılığın yukarıda sayılan sosyolojik nedenlerinin yanı sıra temel nedenlerinden biri de Türkiye’nin enerji konusunda kendi kendine yetememesidir. Gelişmekte olan bir ülke olarak Türkiye’nin her geçen gün artan enerjiye olan ihtiyacı, dışa bağımlılığı artıran nedenlerin en başında gelmektedir. Çizelge 15’de görüldüğü gibi 1998-2005 arasında Türkiye’nin ham petrol ithalatı yılda ortalama %10 artış göstermiştir.

Çizelge.15: Türkiye'nin Petrol /Doğalgaz Üretim ve İthalat Bilgileri (1998-2005)

Yıllar	Ham Petrol Üretimi	Doğalgaz Üretimi (m3)	Ham Petrol İthalatı
1998	3 223 622	564 541 339	23 735 420
1999	2 939 896	731 098 727	22 983 699
2000	2 749 105	639 222 969	21 671 150
2001	2 551 467	311 562 545	23 242 875
2002	2 441 534	378 402 738	23 661 811
2003	2 375 044	560 633 511	24 096 407
2004	2 275 530	707 008 763	23 830 052
2005	2 281 131	896 424 950	23 389 100

Kaynak: (Energy Charter,2006)

Ekonomik büyüme ve enerji talebi birbiriyle bağlantılıdır, ama bu bağlantının gücü bölgelere ve ekonomik gelişmişlik düzeyine göre değişmektedir. Belirli bir bölgede ekonomik gelişmenin düzeyi ve insanların yaşam standartları, ekonomik büyüme ve enerji talebi arasındaki ilişkiyi doğrudan etkilemektedir. Yüksek hayat standartlarının olduğu gelişmiş ekonomilerde birim hâsıla başına enerji kullanımı görece yüksektir (IEA,2006). Bu nedenle gelişmiş ülkelerde kişi başına enerji tüketimi en yüksek düzeylerde seyretmektedir. Çizelge 15'de de görülebileceği gibi 2001 yılı verilerine göre OECD ülkelerinin enerji talepleri dünya ortalamasının yaklaşık dört katı iken tek başına ABD'nin ise ortalama yedi katı üzerindedir.

Çizelge.16: Dünyanın Çeşitli Bölgelerindeki Kişi Başına Enerji Tüketimi (2001 Yılı)

Ülke Adı	Nüfus (Milyon)	Tüketilen Enerji (MTEP)	Kişi Başına Düşen Enerji Tüketimi (KEP)
Dünya	6.102.6	10.029.1	1.643
OECD	1.138.5	5.332.8	4.684
Ortadoğu	168.9	389.7	2.308
E.Sovyet Ülkeleri	289.1	935.3	3.235
OECD Dışı Avrupa	57.9	99.2	1.713
Çin	1.278.6	1.155.7	904
Asya	1.935.2	1.152.3	595
Latin Amerika	421.9	449.9	1.066
Afrika	812.5	514.3	633

Kaynak : (Kavak,2005,17)

Türkiye'nin enerji tüketimi ise 2001 yılı temel alındığında (1.056 KEP) ile dünya ortalamasının altında olduğu görülmektedir. Kişi başına enerji tüketimi aynı yıl

içinde ABD’de 7.979 KEP. (Kilogram Petrol Eşdeğeri), Kanada’da 7.985 KEP., Almanya’da 4.264 KEP., Fransa’da 4.360 KEP. ve Japonya’da 4.093 KEP. olarak gerçekleşmiştir (Kavak,2005,17).

Bu tablo öncelikle gelişmiş ülkelerin enerjiye olan ihtiyaçlarının diğer ülkelerle kıyaslanmayacak ölçüde fazla olduğunu ortaya koyar. Fakat enerjiye olan bağımlılığı politik ve ekonomik boyutlarıyla ele aldığımızda farklı bir görünüm daha ortaya çıkmaktadır. Çünkü Çizelge.17’de görüldüğü gibi ham petrol arzı her ne kadar OECD dışı ülkelerde daha fazla ise de Çizelge.18’de görüleceği gibi rafinaj (ham petrol işleme) kapasitesi en yüksek beş ülke OECD ülkeleridir.

Çizelge.17: Dünya Ham Petrol Arzı (2007-2009)

		2007	2008	2009
OECD Ülkeleri	ABD	8.46	8.50	8.96
	Diğer	13.01	12.44	11.92
	Toplam	21.46	20.93	20.88
OECD Dışı	OPEC	35.43	36.76	33.76
	Eski SSCB	12.60	12.52	12.82
	Diğer	14.93	15.26	16.34
	Toplam	62.97	64.54	62.92
Dünya Toplamı		84.43	85.47	83.79

Kaynak: (Epk,2010:3)

2009 yılı itibariyle dünyanın toplam rafinaj kapasitesi olan günlük 85.900.000 varilin %42’sine bu beş ülke sahiptir. Bu nedenle gelişmiş ülkelerin petrole olan ihtiyaçlarına karşılık az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin sahip olduğu zengin petrol rezervleri arasındaki eşitsiz ilişki, gelişmiş ülkelerde petrolün işlenerek tekrar az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere ithal edilmesiyle yine gelişmiş ülkeler lehine sonuçlanmaktadır.

Çizelge.18: En Yüksek Rafinaj Kapasitesine Sahip Beş Ülke (2010)

Ülke	Kapasite (1.000 varil/gün)
ABD	17.671
Çin	6.446
Rusya	5.428
Japonya	4.690
Güney Kore	2.606
Toplam	36.900

Kaynak: (Epdk,2010:6).

Enerji konusunda Türkiye'nin kendi öz kaynakları kısıtlıdır. Bu nedenle başta petrol ve doğalgaz olmak üzere enerji ihtiyacınının %74'ünü ithalatla karşılamaktadır. Enerjide dışa bağımlılık dünya enerji piyasalarındaki hareketliliğin olduğu gibi iç piyasaya yansımaya neden olduğundan bu durum Türk ekonomisini aşırı duyarlı ve kırılgan hale getirmektedir. Bu durumun neden olduğu riskleri en aza indirmek için çözüm yolları arayan Türkiye, enerji kaynaklarına sahip ülkelere olan komşuluğunu kullanarak Doğu-Batı ve Kuzey-Güney eksenlerinde, üretici ve tüketici ülkeler arasında güvenilir bir transit ülke rolünü üstlenme ve dinamik bir enerji terminali konumu edinme yönünde girişimlerde bulunmaktadır ("Dışişleri Bakanlığı",2010).

Bu ayrıcalıklı doğal köprü konumu Türkiye'ye enerji güvenliği bağlamında fırsatlar sağlamakta, aynı zamanda küresel metaekolojik güvenlik konusunda sorumluluklar da yüklemektedir. Rusya, Norveç ve Cezayir'den sonra doğal gazda Avrupa'nın dördüncü ana arteri (Harita.5) olma hedefini güden Türkiye'nin bu girişimleri Rusya'ya bağımlılığını azaltmak ya da bağımlılığın orataya çıkardığı ekonomik riskleri en aza indirmek isteyen başta AB olmak üzere ABD tarafından da desteklenmektedir.

Bu bağlamda küresel metaekolojik güvenlik politikaları doğrultusunda bölge ülkelerinin enerji güvenliğinin sağlanması konusunda görev üstlenen ve desteklenen Türkiye'nin hayata geçirdiği ve üzerinde çalıştığı projeler ise şunlardır ("Dışişleri Bakanlığı,2010):

(a) Irak - Türkiye (Kerkük-Ceyhan/Yumurtalık) Ham Petrol Boru Hattı:

I. Hat 986 (Irak 345, Türkiye 641), II. Hat 890 (Irak 234, Türkiye 656) km uzunluğundadır. 1976 yılında işletmeye alınmış ve ilk tanker yüklemesi 25 Mayıs 1977'de gerçekleştirilmiştir. Irak'a uygulanan BM ambargosu nedeniyle Ağustos 1990'da işletmeye kapatılan hat, 1995 tarih ve 986 sayılı BM kararına istinaden, 16 Aralık 1996 tarihinde, sınırlı petrol sevkiyatı için tekrar işletmeye alınmıştır. Yıllık taşıma kapasitesi toplam 70,9 milyon tondur. Anılan hattan petrol taşımacılığına yönelik süresi 2010 yılında son bulan anlaşmanın süresinin 15 yıl uzatılmasına ilişkin anlaşma 19 Eylül 2010 günü Bağdat'ta imzalanmıştır.

(b) Bakü-Tiflis-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı: Doğu-Batı enerji koridorunun en önemli bileşenini oluşturan ve 1760 km. ile dünyanın en uzun ikinci boru hattı olan Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) Ham Petrol Boru Hattı, Azeri-Çırac-Güneşli (AÇG) sahasından başlayarak, Azerbaycan ve Gürcistan üzerinden, çevresel açıdan hassas Karadeniz ve Türk boğazlarını by-pass ederek, Türkiye'nin Akdeniz kıyısındaki Ceyhan'daki terminale ulaşmaktadır. Hattın kapasitesi 1 milyon varil/gün'den 1.2 milyon varil/gün'e çıkarılmıştır. Kasım 2008 itibariyle, Kazak petrolü de BTC üzerinden dünya pazarlarına ulaşmaya başlamıştır. 10 Ocak 2011 tarihi itibariyle petrol yüklemesi yapılan tanker sayısı 1396'ya, sözkonusu hat üzerinden yapılan petrol ihracatı da 1 milyon 100 bin varile ulaşmıştır.

(c) Mavi Akım Doğal Gaz Boru Hattı: "Rus Doğal Gazının Karadeniz Altından Türkiye Cumhuriyeti'ne Sevkiyatına İlişkin Hükümetlerarası Anlaşma" 15 Aralık 1997'de imzalanmıştır. Aynı tarihte yılda 16 milyar m³ doğal gaz alımına yönelik 25 yıl süreli üçüncü doğalgaz alım-satım anlaşması imzalanmıştır. Türkiye toplam 30 milyar m³/yıl üç kontrat ile Rusya Federasyonu'nun AB'den sonra 2. büyük doğalgaz pazarı haline gelmiştir. 1236 km (Samsun-Ankara kesimi: 501 km) uzunluktaki hat üzerinden doğal gaz alımına 2003 yılında başlanmıştır.

(d) İran-Türkiye Doğal Gaz Boru Hattı: 1131 km uzunluğunda olan bu boru hattından, İran'dan Türkiye'ye yılda 10 milyar m³ doğal gaz sevkiyatına ilişkin 25 yıl süreli Doğalgaz Alım-Satım Anlaşması, 8 Ağustos 1996 tarihinde imzalanmıştır. Bu hat üzerinden doğal gaz nakline 2001 yılında başlanmıştır.

(e) Bakü-Tiflis-Erzurum Doğal Gaz Boru Hattı: Doğu-Batı Enerji Koridoru'nun ikinci bileşeni olan Bakü-Tiflis-Erzurum (BTE) Doğal Gaz Boru Hattı, 3 Temmuz 2007 itibariyle faaliyete geçmiştir. Hazar Denizi'nin Azerbaycan'a ait kesiminde yer alan Şahdeniz sahasının geliştirilen bölümünden (Faz I) çıkarılan doğal gazı Türkiye bu hat üzerinden tedarik etmektedir. Faz I'e yönelik olarak Türkiye'nin Azerbaycan ile yılda 6.6 milyar m³ doğalgaz alımını öngören bir anlaşması mevcuttur. Şahdeniz Faz II bağlamında ise, 7 Haziran 2010 tarihinde İstanbul'da imzalanan belgelerle, gerek Faz II'den Türkiye piyasasına yönlendirilecek, gerek Türkiye

üzerinden Avrupa'ya ihraç edilecek Azeri doğal gaz miktarlarına, gerekse fiyat ve transit tarifeye ilişkin olarak taraflar arasında ortak bir anlayış sağlanmıştır.

(f) Türkiye-Yunanistan-İtalya Doğal Gaz Enterkonektörü (TYİE): “Türkiye-Yunanistan-İtalya Doğal Gaz Ulaştırma Koridorunun Geliştirilmesine İlişkin Hükümetlerarası Anlaşma” 26 Temmuz 2007 tarihinde Roma’da imzalanmıştır. Türkiye-Yunanistan Doğal Gaz Boru Hattı, 18 Kasım 2007 tarihinde hizmete girmiş; projenin Yunanistan-İtalya ayağının ise 2015 itibarıyla tamamlanması öngörülmüştür. Öte yandan, 17 Haziran 2010 tarihinde BOTAŞ, Depa (Yunanistan) ve Edison (İtalya) arasında bir Mutabakat Zaptı imzalanarak, sözkonusu şirketler arasındaki işbirliği alanları genişletilmiştir.

Güney gaz koridorunun hayata geçirilen ilk parçası olan TYİE, aynı zamanda Azeri gazının Güneydoğu Avrupa'ya ulaştırılması açısından da büyük önem taşımaktadır. Proje ile Türkiye üzerinden Yunanistan’a 3 milyar metreküp, İtalya’ya ise 8 milyar metreküp doğal gazın ulaştırılması beklenmektedir.

(g) Nabucco Doğal Gaz Boru Hattı Projesi: Doğal gazın Türkiye-Bulgaristan-Romanya ve Macaristan üzerinden Avusturya’ya taşınmasını öngören projeye ilişkin çalışmalar devam etmektedir. Bu çerçevede, Nabucco Hükümetlerarası Anlaşması 13 Temmuz 2009 tarihinde Ankara’da imzalanmıştır. Anlaşma, Taraf Devletlerin onay işlemlerini tamamlamaları neticesinde, 1 Ağustos 2010 tarihinde yürürlüğe girmiştir. 3.300 km uzunluğundaki hattın 2.000 km’sinin Türkiye toprakları üzerinden geçmesi planlanmaktadır. Boru hattının nihai ve azami kapasitesinin 31 milyar metreküp/yıl doğal gaz olması öngörülmektedir.

(h) Arap Doğal Gaz Boru Hattı Projesi: Mısır doğal gazını Ürdün ve Suriye üzerinden Türkiye’ye ulaştırması öngörülen hattın yılda 10 milyar metreküp taşıma kapasitesine sahip olması planlanmaktadır. Mısır-Suriye arasında faal olan hattın, Suriye ile Türkiye arasındaki parçasının (Halep-Kilis Hattı) tamamlanması yolundaki çalışmalar sürmektedir.

(ı) Irak-Türkiye Doğal Gaz Koridoru Projesi: Güney Gaz Koridoru’nun hayata geçirilmesi bağlamında Irak önemli bir konuma sahiptir. 15 Ekim 2009

tarihinde Türkiye ile Irak arasında imzalanan ve Nabucco projesine atıfta bulunan Doğal Gaz Koridoru Anlaşması ile Irak gazının Türkiye'ye ve Türkiye üzerinden Avrupa'ya taşınması gündeme getirilmiştir.

(i) Samsun-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı Projesi: Yapımı planlanan boru hattı, Samsun'un doğusunda Ünye'den başlamakta, Sivas'a ulaşmakta, devamında Bakü-Tiflis-Ceyhan ham petrol boru hattına paralel gitmektedir. Hattın % 45'i BTC'ye paraleldir ve bu nedenle geçiş hakkından yararlanabilecektir. Söz konusu projenin inşaatı Çalık Enerji-ENI ortaklığı TAPCO (The Trans Anatolian Pipeline Company) şirketi tarafından üstlenilmektedir. Projenin temel atma töreni 24 Nisan 2007 tarihinde Ceyhan'da gerçekleştirilmiştir. 550 km uzunluğunda olması planlanan hattın Ceyhan Limanı'na yılda 60 milyon ton petrol taşınması öngörülmektedir. Projeye, Geniş Hazar petrolünün bir kısmının doğrudan Ceyhan Terminaline ve buradan dünya pazarlarına ulaşmasını kolaylaştırması, böylelikle Türk Boğazları üzerindeki yükü hafifletmesi amaçlanmaktadır. Samsun-Ceyhan projesine yönelik bir Hükümetlerarası Anlaşma'nın (IGA) imzalanması için Rus tarafıyla 24 Eylül 2010 tarihinde Moskova'da müzakerelere başlanmış olup, görüşmeler sürdürülmektedir.

Enerjide Türkiye'nin kendi kaynaklarının yetersizliği yeni olmamakla birlikte 1990 sonrası geliştirilen neoliberal politikalarla birlikte devletin hızla bu alandaki yatırımlardan çekilmesi ve toplumsal çıkarları ve güvenlik stratejilerini bile etkileyen önemli yatırımları özel sermayeye bırakması bu bağımlılığı daha da artırmıştır. Maliyetinin yüksekliği ve stratejik önemi nedeniyle devlet eliyle işletilen elektrik santralleri, maden işletmeleri ve güç üniteleri hızla özelleştirilerek özel sermayeye devredilmiştir. Bu tür yatırım alanlarının pahalılığı ve yerli sermayenin yeterli birikime sahip olmaması nedeniyle uluslararası şirketler birliği (konsorsiyumlar) oluşturulmuş ve küresel sermayenin bu alanlara girmesi sağlanmıştır. Enerjinin ekonominin en önemli kaynağı olması ve kentleşmeyle birlikte enerjiye olan talebin hızla artması bu konunun stratejik önemini daha da artırmışken bu işletmelerin küresel sermayeye ya da yabancı yatırımcıya teslim edilmesi ulusal güvenlik açısından önemli bir risk oluşturmaktadır. Dünyanın en büyük küresel sermayelerinin çoğunlukla enerji şirketleri olması ise enerjinin uluslararası ilişkilerde nasıl bir anahtar rol

oynadığının açık göstergesidir. Enerji kaynaklarının ekonomi ve politika üzerindeki ağırlığının her geçen gün artması başta güvenlik olmak üzere ulusal politikaların dış etkilere daha açık hale gelmesini sonuç vermektedir (Bielecki,2001,7).

Enerji yatırımlarının büyük finanssal kaynaklara ihtiyaç göstermesi konunun uluslararası ilişkiler içerisinde ele alınma zorunluluğunu doğurmaktadır. Uluslararası yatırım firmalarının geleceğe yönelik enerji ihtiyacı tahminleri referans alınarak yapılan yatırımların yüksek maliyeti ulus devletleri küresel finans kuruluşlarının kapısına sürüklemektedir. Bu konuda yapılan abartılı tahminler ise uluslararası bağımlılığı daha da artırarak devletleri dış borç batağına saplamaktadır. 1970'li yıllarda bir Amerikan firması tarafından Endonezya'nın gelecek 25 yıl içindeki elektrik enerjisi ihtiyacı tahminleri normalden iki kat fazla olarak hesaplanmıştır (Perkins,2005,53). Nitekim Türkiye'nin de Rusya'yla 1996 yılında yaptığı doğal gaz anlaşmasında ileriye dönük ihtiyaçlar olduğundan fazla gösterilerek Rusya'yla 23 yıl sürecek bir bağımlılık anlaşması uygulamaya konulmuştur (Oğan ve AYTEKİN, 2002, 66).

Harita. 4: Avrasya Ham Petrol Boru Hatları (Ekim 2006)

Kaynak: (Energy Charter,2006)

Harita.5: Avrasya Doğal Gaz Boru Hatları (Ekim 2006)

Kaynak: (Energy Charter,2006)

6.5. Türkiye’de Çevresel Güvenlik ve “Çevre Politikaları”

Türkiye Batılılaşmayı stratejik bir hedef olarak algıladığından Cumhuriyet tarihi boyunca ekonomik ve siyasal alan başta olmak üzere her konuda Batı ile birlikte hareket etmeyi iç ve dış politikasının bir temel prensibi olarak kabul etmiştir. Bu nedenle Türkiye’de çevre konusunda ulusal planda kaydedilen gelişmelerin çoğu konjonktürel olup temel güdüsü dış kaynaklıdır.

Bu bağlamda 1972 yılında BM’de yapılan Stockholm Konferansı’ndan sonra tüm dünyada yaşanan gelişmelere paralel olarak Türkiye’de çevre konusunda bazı yasal düzenlemeler yapılmaya başlanmıştır. Bunlardan ilki Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı’dır (1973-77) ve bu metin aynı zamanda ilk ulusal ölçekli çevre politikasının kalkınma politikalarıyla birlikte ele alındığı bir belgedir (Akdur,2005:194). Enerji kaynakları bağlamında politika ve öneriler ise Dördüncü Beş Yıllık kalkınma Planından itibaren politika belgelerine yansıtılmaya başlanmıştır (Uğurlu,2009:230).

Her ne kadar bu tarihten önce de Türkiye’de doğal çevreyi korumaya yönelik bazı yasalar çıkartılmışsa da bu yasaların bir kısmı çevreden dolayı olarak söz eden kanunlardır,⁴⁹ bir kısmı ise ihtisas kanunları niteliği taşır⁵⁰ (Kaplan, 2003:30).

Liberal ekonomi kurallarının hızla hayata geçirilmeye başlandığı 1980 sonrasında ise çevre sağlığı ve sağlıklı bir çevrede yaşama hakkı önce anayasaya⁵¹ girmiş daha sonra ise başta 1983 yılında çıkartılan 2872 sayılı Çevre Kanunu olmak üzere çevre konusunda birçok düzenleme yapılmıştır.⁵²

⁴⁹ 1926 Yılında yürürlüğe giren medeni kanunun 661’nci maddesi“mülkiyet hakkını kullanırken komşusuna ve çevresine zarar verecek davranışlardan kaçınmayı” zorunlu kılar.

⁵⁰ 1937 yılında yürürlüğe giren 3116 Sayılı Orman Kanunu ile 3167 Sayılı Kara Avcılığını düzenleyen maddelerde olduğu gibi. Kara avcılığı, 01.07.2003 tarih ve 4915 sayılı kanun ile yeniden düzenlenmiştir.

⁵¹ 1982 Anayasasınının 56. maddesinde " Herkes sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir, çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek devletin ve vatandaşların ödevidir" denilmektedir.

⁵² Bu bağlamda Türkiye’de çevre ile ilgili var olan mevzuat 46 adet kanun, 32 adet Kanun Hükmünde Kararname, 8 adet Tüzük, 43 adet Yönetmelik ve 18 adet Tebligattan oluşmaktadır (Ek.3)

Bu tarihsel süreç içinde ekonomi ve çevre konularında Türkiye için en önemli bir dönüm noktası AB'ne katılım sürecidir. Çünkü AB'ne uyum yasalarının çıkartılmaya başlandığı bu süreçte Türkiye'nin çevre ve ekonomi konularında uluslararası yükümlülükleri hızla artmıştır. Bu dönemde çevre konusunda taraf olunan yükümlülüklerin en önemli özelliği ise çevre bileşenlerini ekonomik değişkenlerle birlikte değerlendiren tümleşik politikalar olmalarıdır. Örneğin BM tarafından Rio'da düzenlenen Çevre ve Kalkınma Konferansı'nın ardından kabul edilen Gündem 21 ile birlikte çevre varlıkları kalkınma hedefleri içinde ele alınmış sosyal ve ekonomik uygulama yöntemlerinde hükümet dışı organların ve sermaye temsilcilerinin dâhil edildiği karmaşık bir mekanizma oluşturulmuştur (Algan ve Dündar,2003:17).

Birçok sözleşme, protokol ve bildirgenin yer aldığı bu tüzel düzenlemeler Anayasa gereği birer yasa değerinde olmasına karşın sözleşmelerle düzenlenen yükümlülüklerin kamuoyu ve ilgililer tarafından tam olarak bilinmediği düşünülmektedir (Algan ve Dündar,2003:15).

Türkiye'nin bir yandan sanayileşerek kalkınmaya çalışması bir yandan çevre mevzuatında AB yasalarına uyum sağlamaya çalışması nedeniyle, yapılan düzenlemelerin uygulamaya yansıtılması konusunda önemli eksiklikler yaşanmaktadır. Bu konudaki aksaklıkları aşmak için Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı eşgüdümünde ve Çevre Bakanlığı desteğinde Dünya Bankası'nın finansmanıyla 1998 yılında bir "Ulusal Çevre Stratejisi ve Eylem Planı (UÇEP) hazırlanmıştır. UÇEP kapsamında kısa ve orta vadede saptanan hedeflerin somut eylem planlarını içermemesi ve kalkınma planlarının kamu sektörü için bağlayıcı ve özel sektör için yol gösterici nitelikte olmasına karşın UÇEP'in yasal bir bağlayıcılığının bulunmaması ekonomik önceliklerin çevre konularının önüne geçtiğini gösterir. Nitekim UÇEP'in hazırlandığı tarihten günümüze kadar geçen süre içindeki uygulamalar bu eylemlerin hayata geçirilmesiyle ilgili hedeflere ulaşamadığını göstermektedir.

Yine 1983 yılında Çevre Kanunu ile mevzuata giren Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) Yönetmeliği uygulama sürecinde istenilen sonucu verememiştir. Önleyici çevre politikasının en önemli uygulama aracı olarak görülen ÇED toplumsal

bilinç yetersizliğinden dolayı sosyal destekten yoksun kalmış ve bir yasak savmadan öteye gidememiştir.

2006 yılında ise 2872 sayılı Çevre Kanunu'nda yapılan değişiklikle amaç maddesine “bütün canlıların ortak varlığı olan çevrenin sürdürülebilir kalkınma ilkeleri doğrultusunda korunmasını sağlamak” biçiminde bir ekleme yapılmıştır (Görmez,2007:241).

Çevre sorunları için birçok neden sıralanabilirse de günümüzde çevre sorunlarının doğanın kaldırma kapasitesini zorlayacak bir düzeye ulaşmasında en önemli etken hiç kuşkusuz sanayileşerek kalkınmadır. Çünkü özellikle ağır sanayiye dayalı hızlı kalkınma hamleleri üretimde artışla birlikte sermayenin kar hadlerinin yükseltilmesini ve pazarın büyütülmesini gerektirmektedir. Sermayenin kar haddinin yükseltilmesi içinse üretim gidilerinin maliyetinin olabildiğince düşük tutulmasını gerektirdiğinden kar etme kaygısıyla çevre kaygısının bir düzlemde uzlaştırılması olanaksızdır. Zaten üretimin verimliliğini artırmaya yönelik geliştirilen TKY, tam zamanlı üretim ve yönetim uygulamaları gibi üretim ideolojilerinde çevre varlıklarına yer ayrılmamış, ancak çevre temizleme teknolojileriyle ilgili bir pazar oluşuktan sonra ISO gibi üretim standartlarında çevre varlıklarına yer ayrılmaya başlanmıştır.

Gelişmekte olan bir ülke olan Türkiye'nin AB gibi çoğunluğunu sanayileşmesini tamamlamış ülkelerin oluşturduğu bir birliğe girmeye çalışması beraberinde birçok sorunu getirmektedir. Bunların başında diğer gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi kalkınmak için çevre varlıklarının gözden çıkartılması gelir. İkinci olarak AB çevre müktesebatında yer alan yüksek çevre standartlarının neden olduğu kapsamlı ve pahalı maliyettir. Çünkü bu standartların gerektirdiği çevre temizleme ya da koruma teknikleri yüksek teknolojiyi içerdiğinden bu teknolojilerin çoğu gelişmiş ülkelere ithal edilmek durumunda kalmaktadır.

Bir kısmı yurt içinde imal edilebilse bile çevre koruma maliyetlerinin getireceği ek mali yükler yoğun rekabet ve yatırım ortamında dezavantaj oluşturacağından üreticiler tarafından çevre koruma önlemlerinin önemsenmemesine

neden olmaktadır. Uygulamadaki bu duyarsızlık AB ilerleme raporlarına da yansımış 2010 ilerleme raporunda Türkiye'nin doğa koruma uyum yasalarında hiçbir ilerleme kaydetmediği vurgulanmıştır (Cengiz,2010:6).

AB Çevre Politikasında belirtilen temel hedeflerin birçoğu ise zaten ucu açık ve yorumlanmaya müsaittir. Örneğin ihtiyat ilkesi "belli hareketin çevre açısından olumsuz ve zararlı sonuçlar doğuracağı konusunda güçlü bir şüphe mevcutsa bilimsel kanıtın ortaya çıkmasını beklemeden yani çok geç olmadan önlem alınmasını gerektirmektedir (Sarıkaya,2004,3). Oysaki önlemin dayandırıldığı "şüphe" nin somut sınırlarının bulunmaması ihtiyat ilkesinin nasıl uygulanacağı konusuna bir belirsizlik getirmektedir. Yine Kirleten Öder İlkesi'nde en çok eleştirilen ilkelerden biridir. Çünkü kirlenme karşılığında alınan bedel çevre'yi ilk haline iade etmemektedir. AB'nin çevre eylem programlarının sürdürülebilir kalkınma konusundaki hedefleri şu konular etrafında toplanmaktadır (Akdur,2005:111):

- a) Hayat kalitesinin genelde sürdürülmesi,
- b) Doğal kaynaklara erişimin sürekli olarak sağlanması,
- c) Çevreye verilecek kalıcı zararlardan kaçınılması
- d) Gelecek nesillerin gereksinimlerinin göz önünde bulundurulması

Çizelge. 19: 2010 Yılı Yaşam İndeksine Göre Türkiye'nin Değerlendirilmesi (100 tam puan üzerinden)

Ölçüt	Değer
Hayat pahalılığı	49
Kültür ve Eğlence	60
Ekonomi	45
Çevre	68
Özgürlükler	67
Sağlık	76
Altyapı	40
Risk & Emniyet	86
İklim	73
Toplam değer	61

Kaynak: (International Living,2010)

Hayat kalitesi kavramı aslında kalkınma konusunda ülkelerin performanslarını ölçmek için kullanılan bir kavramdır. Sosyal, ekonomik ve kültürel ölçütleri içeren hayat kalitesi göstergeleri bir yönüyle küresel ekonomik sistemin işleyişi içinde saptanmış ideal yaşam koşullarının sınırlarını çizirken diğer yönüyle bu ideallere ulaşmak için özendirici rol oynar. Aynı zamanda sosyal alanda dünyanın taşıma kapasitesinin hesaplanmasında kullanılacak ölçütler sunan iktisadi bir yönü vardır (Hardin,1991:195).

2010 Yaşam Kalitesi İndeksine göre Türkiye 194 ülke arasında yaşam kalitesi bakımından 72'nci sırada yer almaktadır. Değerlendirme ölçütlerine göre puanları ise Çizelge.19'da gösterilmektedir.

Bu çizelgenin hazırlanmasında örneğin hayat pahalılığı Batı tarzı yaşam standartlarına göre hesaplanmakta ve toplam değere %15 oranında katkı sağlamaktadır. Ekonomi konusunda kişi başına düşen gelir üzerinden değerlendirme yapılmakta ve toplam değer %15'ini etkilemektedir. Çevre konusunda ise nüfus yoğunluğu, nüfus artış hızı, seragazi salınımı ve korunmalı alanların toplam alana oranı gibi ölçütler kullanılmaktadır.

Doğal kaynaklara erişimin sürekli olarak sağlanması konusunda ilk öne çıkan içilebilir temiz suya erişim oranıdır. 1999 yılında BM tarafından temiz su temel insan haklarından biri olarak tanınmasına karşın halen dünya üzerinde 1,2 milyar insanın güvenilir içme suyundan yoksun olduğu araştırmalarda ortaya konulmuştur (Kartal,2009:65). Buna karşın dünyanın önemli içme suyu kaynakları hızla özelleştirilerek su bir meta haline getirilmektedir. Dünya Bankası 2009 raporuna göre takip eden beş yıl içinde su endüstrisinde özel yatırımların oranı iki kat artacak su arz piyasası ise %20 genişleyecektir (Interlandi,2010:50).

Türkiye'de ise kişi başı su tüketimi yıllık 1430 m³ ile dünya ortalaması olan 7600 m³'ün oldukça altındadır (Öngür,2008:12). Buna karşın su konusunda yapılan özelleştirmelerle önemli içme suyu kaynaklarının şişelenerek piyasaya arz oranı hızla artmıştır. Piyasa mantığının gerekleri sosyal sorumluluk taşıması gereken yerel yönetimlerin politikalarına da yansımış aksine tutumlar yadırganmıştır. Örneğin

topluma 10 tona kadar suyu ücretsiz sağlayan, çalışanlarına %50 indirimli tarife uygulayan ve su borçlarının gecikme zamlarını affeden İzmir /Dikili Belediye Başkanı ve Meclis üyeleri bu kararları nedeniyle yargılanmışlar fakat sonuçta beraat etmişlerdir (TMMOB,2010).

Çevreye kalıcı zarar vermekten kaçınılması konusunda AB çevre politikaları arasında yer almasına rağmen Türkiye’de doğal sit alanlarına bile baraj yapılmış ve yapılmaya devam edilmektedir. Örneğin Eşmekaya sızlıkları 1992 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından I. Derece Doğal Sit Alanı, 1994 yılında ise Orman Bakanlığı tarafından Yaban Hayatı Koruma Sahası ilan edilmesine rağmen 1996 yılında baraj yapılmaya başlanmış 12 trilyon tl. harcanmasının ardından barajı doldurabilecek yeterli suyun bulunamaması üzerine inşaat durdurulmuştur. Proje kapsamında bir kısmının baraj gölü altında kalması, bir kısmının da kurutulup tarım arazisine dönüştürülmesi planlanan Eşmekaya Sızlıkları, barındırdığı doğal değerler ve bölge ekonomisine olan katkısıyla Türkiye’nin en önemli sulak alanlarından birisi iken uygulanan yanlış politikalar nedeniyle sadece çorak topraklardan ibaret kalmıştır (Ağaçlar, 2004). Yine Rize İkizdere’ye yapılmak istenen hidroelektrik santrali kamunun yoğun tepkisi üzerine durdurulmuştur (Cengiz,2010:6).

Orman varlıkları bakımından zengin olan Türkiye’nin kıyı kesimleri de değerli maden ve kömür işletmeleri için katledilmektedir. Bunun sayısız örneklerinden en bilinenleri Bergama altın madeni ve Marmaris, Osmaniye’de açılması planlanan manganez madenidir. Osmaniye’de madenin çıkarılması düşünülen alanlarda koruma altındaki andız ağaçları bulunmakta ayrıca, bölge ekonomisine katkı sağlayan defne, kekik, adaçayı ve karabaş gibi şifalı bitkilerin yanı sıra bal arılarını besleyen yabani çilek, harnup (keçiboynuzu) ve püren bitkisi yoğunlukta yetişmektedir (Atlas,2008).

Türkiye’nin önemli çevre varlıklarından bir diğeri de 8333 km. uzunluğunda kıyılarıdır. Kıyılarla ilgili ilk düzenleme 1972 yılında yapılmış fakat 1990 yılına kadar aradan geçen zaman içinde yapılan düzenlemelere rağmen kıyı yağmacılığının önüne geçilememiştir. Bu konuda ciddi önlemlere ihtiyaç duyulmasına karşın sürdürülebilir kalkınma bağlamında 3621 sayılı Kıyı Kanunu’na yapılmak istenen eklemede “kıyıda

yapılacak yapı ve tesislerin özel mülkiyete konu arazilere rastlaması halinde bu arazilerin kamulaştırma bedelleri yatırımı yapan kurum, kuruluş ve kişilerce karşılanır” hükmü getirilerek kıyılardaki kamulaştırma, bir bakıma, kıyıda yatırım yapacak girişimciye bırakılmıştır (Görmez,2007:243).

Türkiye'nin metaekolojik güvenlik açısından önem taşıyan ve beraberinde kimi sorunlara yol açan bir çevre varlığı da sınır aşan sularıdır. Suyun paylaşımı konusunda çevredeki ülkelerle sorun yaşayan Türkiye, suyun siyasal bir kaynak olarak değil ekonomik bir kaynak (metaekolojik) olarak değerlendirilmesi gerektiği yönünde mesajlar vermektedir (Mazlum, 2003:217).

Bu konularda sayısı daha da artırılacak birçok örnek bağlamında Türkiye'nin çevre politikasının ve doğal varlıkları koruma anlayışının kalkınma tercihlerinin gerisinde kaldığını görmek mümkündür. Çevre ile ilgili yasa ve yönetmeliklerde doğal varlıkların birer kaynak olarak görülmesi ve piyasa ekonomisi doğrultusunda yönetilmek istenmesi, doğal kaynaklara ilişkin karar alınmasında fayda maliyet analizlerinin kullanılması (Başol, Durman, Önder,2007:10) Türkiye'nin çevre varlıklarına resmi bakışının da metaekolojik olduğunun göstergesidir.

GENEL DEĞERLENDİRME

Bu kesimde araştırma sonucunda ulaşılan bulgular doğrultusunda çalışmanın genel bir sonucuna yer verilmektedir.

7. SONUÇ

Ulusal güvenlikle ilgili çalışmalar genellikle İkinci Dünya Savaşı yıllarından itibaren başlatılmaktadır. Çünkü ulusal güvenlik kavramı ilk olarak 1947 yılında ABD Başkanı Roosevelt tarafından kongreye sevk edilen “Ulusal Güvenlik Yasası” ile gündeme gelmiştir. Aslında bu tarihten daha önce, Büyük Bunalım’ın yaşandığı 1930’lu yıllarda ABD kamuoyunda “ulusal çıkarlar” tartışılmış hükümetin toplumsal çıkarlardan daha çok, güçlü ulus-altı (sub-nation) örgütlenmeler ile baskı gruplarının taleplerine kulak verdiği ileri sürülmüştür.

Tartışmanın bu şekilde gerçekleşmesinin nedeni Birinci Dünya Savaşı’nın son dokuz ayına katılmış olan ABD’de savaş nedeniyle yaşanan ekonomik canlanmanın etkisinde ABD şirketlerinin büyük karlar elde ederek kartelleşmesi yatar. Öyle ki 1930’lu yıllara gelindiğinde Amerikan ekonomisinin yarısı iki yüz büyük şirketin kontrolüne girmiştir. Bu durum aynı zamanda bu şirketlerin birinin bile batmasının ABD ekonomisini oldukça kötü etkileyeceği anlamına da gelir. Başka bir ifadeyle ABD’nin çıkarları artık özel şirketlerin ekonomik çıkarlarıyla özdeşleşmiştir.

Büyük Bunalım yıllarının ekonomik ve sosyal baskılarından, Birinci Dünya Savaşı’nda olduğu gibi, ancak İkinci Dünya Savaşı’yla kurtulan ABD, savaş sırasında ulaştığı ekonomik ve politik konumunu sürdürebilmek için 12 Mart 1947’de ekonomik bir stratejik plan olan Truman Doktrini’ni ortaya atar ve ardından 26 Temmuz 1947’de Ulusal Güvenlik Yasası’nı çıkarır. Yasanın amacında “ulusal çıkarların” temini için askeri ve bürokratik hükümet organlarının eşgüdümünü sağlamak olduğu belirtilmektedir. Böylelikle ABD, askeri endüstriye dayalı bir ulusal güvenlik devletine dönüşmüştür. Bu bağlamda ABD ve müttefiklerini Sovyetler Birliğiyle kutuplaşmaya götüren ve bir savunma paktı oluşturmaya kadar iten neden de askeri değil politik, sosyal ve ekonomiktir.

Ardından Avrupa'yı komünist yayılmaya karşı korumak için 1948 yılında Marshall Planı devreye konulur ve Avrupa'da ki ekonomik durgunluğu aşmak için 20 milyar dolar dökülür. Marshall Planı'nın ardından 1949 yılında NATO kurularak bir ideoloji haline dönüşen ulusal güvenlik kolektif bir politika halini alır.

Bu kısa tarihsel açıklamadan da anlaşılabilceği gibi ulusal çıkar ve ulusal güvenlik kavramlarının ortaya çıkışında askeri gereksinimlerden çok ABD hegemonyası altında biçimlendirilmiş ekonomik kaygılar etkili olmuştur.

Zaten güvenlik ve ekonomi arasındaki sıkı ilişki oldukça eski ve evrenseldir. Bu nedenle ulusal güvenlik çalışmalarının İkinci Dünya Savaşı yıllarından itibaren başlatılması ve sadece jeopolitik/jeostratejik bağlamda yürütülen askeri önlemler ve istihbarat faaliyetleriyle sınırlandırılması güvenlik politikalarını anlamak açısından çok önemli bir eksikliklerdir.

Güvenliğin tarihsel ve epistemolojik kökeni incelendiğinde güvenliğin ilk olarak ontolojik kaygılara dayandığı bilinir. Bu nedenle başlangıçta doğa şartlarına karşı korunmayı içeren primitif güvenlik insanların yaşam biçiminin değişmesi ile gelişmeye başlamıştır.

Avcılıktan tarım toplumuna geçen ilk insanlar ihtiyaçlarından fazlasını biriktirerek ilk sermaye birikimine neden olmuşlardır. İhtiyaç fazlası ürünlerden oluşan bu küçük sermaye birikimi insanoğlunun ontolojik güvenlik kaygısına, sahip olduğu ilkel sermayeyi korumak endişesini de eklemiştir. Bu nedenle toplayıcı ekonomiden üretici ekonomiye geçiş insanlık tarihi kadar güvenlik anlayışının ya da ihtiyacının değişimi açısından da son derece önemlidir.

İlerleyen dönemlerde yapılan coğrafi keşifler ve uzun deniz yolculukları diğer toplumlarla olan iletişimi artırmış başka kıta ve topraklardan getirilen baharat, yiyecek, altın ve gümüş gibi madenler sermaye birikimini hızlandırarak aristokrasinin güçlenmesini sağlamıştır. Bu aşamada giderek artan bir ticaret ilişkisi tarım toplumundan sanayi toplumuna geçiş sırasındaki ara dönemin iktisadi temellerini oluşturur.

Erken dönem sanayi birikiminin yaşandığı bu devirde birikimin önemli bir ögesi olan ticaret mallarının korunması ve bu ticaret için hayati önem taşıyan deniz taşıma yollarının güvenliği en önemli güvenlik problemlerini oluşturmuştur. Bu kapsamda öncelikle algılanan tehditler rakip krallıklar ve himayelerindeki diğer ticaret şirketleri olmuştur. Çünkü ticaret güvenliğini sağlamak için büyük tüccarlar her zaman kralların veya aristokratların himayesine girmek zorunda kalmışlardır. Böylelikle ticaret, ekonomi ve güvenlik sosyal hayatın gerçekleri içinde birbirlerini besleyen ve tamamlayan sosyo-ekonomik ve politik öğeler haline gelmişlerdir.

Artan sermaye birikimine yönelik giderek yükselen tehditlere karşı yeni askeri önlemler geliştirilerek deniz ticaret yolları ve koloniler krallar tarafından korunmuştur. O dönemin en güçlü devletleri aynı zamanda güçlü deniz filolarına sahip olanlardır. Bu devletler ekonomik alanda diğerleriyle rekabet edebilmek için kolonileştirme hareketlerine girişmişler ve dünyanın verimli toprakları hızla paylaşılmaya başlanmıştır.

Tarihsel süreç içinde 17'nci yüzyıldan itibaren özellikle Avrupa'da üretim biçiminde yaşanan değişimler toplum üzerinde sosyal ve iktisadi dönüşümlere yol açmış bu dönüşüm dünya tarihinde sanayi devrimi olarak anıla gelmiştir. Sanayi devrimi sadece ekonomik büyümenin hız kazanması değil aslında büyümenin iktisadi ve sosyal dönüşüm nedeniyle hızlanması anlamındadır.

Bu değişimin uluslararası alana olan siyasal yansıması ise yeni kaynak ve pazar arayışının neden olduğu sömürgecilik hareketleridir. Yine bu dönemde sermaye hareketlerinden dolayı hızlanan kentleşme ve bunların neden olduğu sorunlar iç güvenlik siyasasının belirleyici öğeleri haline gelmiştir.

Sömürgecilik hareketleri Avrupalı devletler arasındaki rekabeti daha da artırarak doğal zenginliklere sahip ülkeler için ciddi güvenlik problemlerini doğurmuştur. Önemli sömürgelere sahip emperyal devletler sahip oldukları sömürgeleri elde tutmak için her türlü yerelliğe karşı koymuş, sömürgelerindeki sosyal ve siyasal ve ekonomik olayları kontrol altında tutmaya çalışmışlar ve yerel

ekonomileri çökerterek dışa bağımlılığı artırırken bu ülkelerin iktisadi zenginliklerini hızla kendi ülkelerine aktarmışlardır.

18'nci yüzyılın sonlarına ve 19'ncü yüzyılın başlarına gelindiğinde Batı'da tarım, sanayi ve ulaşımda dev adımların atıldığı görülmektedir. Ekonomiyle birlikte sanayi daha da güçlenir. Uzun süren bir gelişimin üretim ve tüketim biçimlerinde neden olduğu değişimle birlikte zengin ve güçlü bir sınıfın oluştuğu fark edilmektedir. Üretim gereçlerini ellerinde tutan bu zengin sınıf kapitalizmin liberal aşamasının demokrasi ile birleşmesini evrensel bir ideal haline getirerek Avrupa ve Amerika'da yönetim biçimlerinin değişmesine neden olur ve doğrudan devleti yönetmeye talip olarak uluslararası ilişkileri biçimlendirmeye başlar.

Ağır sanayinin gereksinimi olan hammaddenin temini ve enerji kaynaklarının güvenliği sorunu ise sanayileşmiş ülkelerin uluslararası alanda dış politikalarını belirleyen en önemli etken haline gelecektir. Bu kaynakların paylaşımı sorunu ise sömürgecilik yarışını hızlandırarak siyasal açıdan Birinci Dünya Savaşı'nı olanaklı hale getirmiştir.

Gerçekte dünyanın yaşadığı iktisadi dönüşümün neden olduğu siyasal sürtüşmeler savaşın tarihsel bahaneleri olmuş gittikçe sanayileşen dünyanın kaynak arayışı ve pazar paylaşımı onu her iki dünya savaşına doğru sürüklemiştir. Bu nedenle her iki dünya savaşı birer "paylaşım savaşı" olarak yorumlanmaktadır.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan çift kutuplu yapılanma ise güvenlik kaygıları üzerinden küresel ekonominin işleyişinin bir disiplin altına alınmasına olanak sağlamıştır. Çünkü 1945–1989 yılları arasında zaman zaman yükselen tansiyona rağmen ABD ve SSCB sahip oldukları silahları birbirlerine karşı kullanmaktan kaçınmışlardır. Bu bağlamda söz konusu yıllar Soğuk Savaş'tan daha fazla Soğuk Barış olarak adlandırılmayı hak etmektedir. Zaten Soğuk Savaşın paradoksu SSCB'yi yenilgiye uğratan ve sonunda yıkan şeyin karşı karşıya gelme durumu değil detant (yumuşama) olmasıdır. Bunun en önemli nedeni ise silahlanmanın getirdiği ağır maliyetin ekonomik verimsizlikle birleşerek Sovyetler Birliği'ni ekonomik bir çöküşe sürüklemesidir.

Ulusal güvenliğin bu süreçte en önemli rolü askeri sanayiye dayalı sermaye birikimi için tehdide dayalı ideolojik bir zemini hazırlamasıdır. Çünkü güvenlik her zaman tehditler ve çıkarlar bağlamında tanımlanan bağıl bir kavramdır. Örneğin Soğuk Savaş boyunca kullanılan “Kızıl Tehlike” bu işlevi yerine getirmiştir. ABD ve SSCB’nin ünlü istihbarat örgütleri CIA ve KGB bu ülkelerin kendi saflarında yer alan devletlerin yönetimlerini kontrol altında tutabilmek için kullanılmış ve hali hazırdaki düzenden olabilecek sapmalar Şili, Nikaragua, Arnavutluk ve Çekoslovakya örneklerinde olduğu gibi dıştan uyarılan iç müdahalelerle önlenmiştir.

1990 yılına gelindiğinde ise Sovyetler Birliği’nin dağılmasıyla ABD açısından Trans-Kafkas ve Ortadoğu’daki ham madde ve enerji kaynakları üzerinde bölünmeyen bir denetim sağlamak için fırsat doğmuştur. Büyük devletler arasında sıcak bir savaş çıkma riski neredeyse ortadan kalktığından yeni tehdit tanımlamaları ve koruma alanları sosyal, politik ve ekonomik yapı üzerinden yapılmıştır. Bunun için ve uluslararası alanda değişen koşullara uyum sağlamada son derece başarılı, olan ve sosyal olguların sürekli inşa halinde bulunduğu temel varsayımına dayanan konstrüktivizm yeni güvenlik politikalarını biçimlendiren bir yaklaşım olarak BM tarafından dünyanın gündeme taşınmıştır.

Konstrüktivist düşüncede bireysel ya da toplumsal güvenliğin ait olduğu ülkenin güvenliğinden ayrı düşünülemeyeceği fikri egemen olup tehdit kavramının içeriği genişletilerek; açlık, işsizlik, yoksulluk, salgın hastalıklar ve çevre gibi birçok sorun yeni güvenlik anlayışı içinde ele alınmaktadır.

Konstrüktivizmin bu tehdit yaklaşımı toplumsal olgulara yapısal ve bireysel açıdan bakan Yapılandırma Kuramı (structuration)’na çok benzemesine karşın konstrüktivizmin realistler gibi uluslararası ilişkilerde temel aktörü devlet olarak kabul etmesi ilginçtir. Çünkü konstrüktivizmde silahlı kuvvetlerin ve askeri maddi faktörlerin biçimlendirdiği güvenlik anlayışının terk edilmiş olmasına karşın devletin bu kadar önemsenmesi aslında yeni ulusal güvenlik anlayışında devlete farklı görevler yükleneceğinin işaretlerini taşımaktadır. Nitekim Soğuk Savaş’ın sonuna doğru gelirken neoliberalizm yükselişe geçmesiyle devletin işlevi değişmiş, devlet yabancı

ülkelerde yapılan dış yatırımlarda özel sermaye için garantörlük görevi üslenmiştir. Ayrıca neoliberal ekonominin işleyişinde uluslararası işlemlerin maliyetini azaltmada diplomatik ilişkiler kullanılmaya başlanmıştır.

Neoliberal ekonomi anlayışına göre malların ve hizmetlerin serbestçe dolaşımını sağlamak için uluslararası alanda politik, ekonomik ve kültürel eşgüdümün sağlanması böylelikle dünya piyasalarının tek tip bir yapıya bürünmesi gerekmektedir. Bütün bunları sağlayabilmek için de sosyal, ekonomik ve politik yapının küresel ekonomik sistemin gerekleri doğrultusunda yeniden düzenlenmesi gerekmektedir. Tüm bunları sağlayarak yerel piyasaların küresel piyasalarla bütünleştirilmesi görevi devlete düşmektedir.

Burada ortaya çıkan önemli bir sorun dünya ölçeğinde genişleyen bir ekonominin kaynak ihtiyaçlarının karşılanarak genişleyen pazarların güvenliğini sağlamaktır. Çünkü sürekli, artan üretim ve tüketim doğanın taşıma kapasitesini zorlayarak dünya ölçeğinde işleyen bir ekonominin sürdürülebilirliğini tehlikeye sokmaktadır. Bu durumu engellemek için yerel küresel tüm “kaynakların” denetim altına alınması zorunluluk haline gelmiştir. Bu nedenle aslında çevre sorunları yaklaşık bir yüzyıldır dünyanın gündeminde olmasına karşın uluslararası politikada ilk defa bir güvenlik sorunu olarak ele alınacaktır. Oysaki daha 1952 yılında Londra’da hava kirliliği nedeniyle 4000’i aşkın kişi ölmüş benzeri ağır çevre sorunları dünyanın özellikle sanayileşmiş kesimlerinde kendini hep hissettirmiştir. Zaman içinde çevre sorunlarına dikkati çekmeye yönelik ulusal ya da uluslararası alanda farklı girişimlerde bulunulmuşsa da çevre sorunlarının bir güvenlik problemi olarak ele alınması ekonomik küreselleşmeyle başlar. Zaten çevresel güvenlikle ilgili politik belgelerde “kalkınma ilkelerinden taviz vermeden çevrenin korunması” olgusu sıklıkla vurgulanmaktadır.

Çevrenin yani ekolojik varlıkların bu şekilde ele alınmasının temel nedeni doğayı, kendi başına bir değer ifade eden ve yaşamı destekleyen bir sistem olarak değil de ekonomi için üretim girdilerinin bulunduğu bir “kaynak deposu” olarak gören metaekolojik yaklaşımdan kaynaklanmaktadır. Yani metaekolojik yaklaşımda

doğadaki her şey üretimde aldığı işlevsellik ve üretime olan katkısı oranında değer taşır. Bu bağlamda metaekoloji, doğal varlıkların kapitalist birikim süreçlerine dâhil edilerek metalaştırılması anlamına gelir. Bu durum ekolojik varlıkların değişim değeri üzerinden işlem görmeleri ve bu varlıklara yatırım yapan şirketlerin ekolojik varlıklar üzerindeki denetimlerini giderek artırmaları dolayısıyla toplumun geri kalanının ise ancak bedelini ödemesi durumunda bunlardan yararlanabilmesi sonucunu doğurur.

Ayrıca doğal varlıklar kendi değerleri dikkate alınmadan sadece bir değişime konu olduğunda kendilerini farklı ve yararlı kılan öznel değerlerini de yitirirler.

Metaekoloji'nin başka bir boyutu ise, sermaye birikiminin genel kuralları doğrultusunda ekosisteme müdahale edilmesidir. Ekonomistlerin çevreyi üretimin girdilerinin yer aldığı bir kaynak deposu olarak görmeleri çözümünde ekonominin işleyiş kuralları içinde aranmasına neden olmaktadır. Çevre sorunlarının çözümüne yönelik bu metaekolojik yaklaşım "Çevresel Ekonomi" adı altında ekonomi merkezli çevre görüşünü ortaya çıkarmıştır.

Çevre, ekonomi ve güvenlik arasındaki bu ilişki aslında yeni değildir. Ekolojik varlıklar, yaşamın temel bir ögesi iken üretimin bir parçası haline gelmeleri uzun bir süreç sonunda gerçekleşmiştir. Bu tarihsel süreç insan-insan ilişkisi açısından olduğu kadar insan-doğa ilişkisi açısından da oldukça önemli ve anlamlıdır. Başlangıçta insan doğa ilişkisi insan ihtiyaçları ile sınırlı iken ekolojik varlıkların üretim içinde yer almaya başlamasıyla karşılıklı denge doğa aleyhine bozulmaya başlamıştır. Özellikle zaman içinde değişen üretim biçimine bağlı olarak üretimin dayalı olduğu bazı çevre varlıkları stratejik olarak nitelendirilip bir güvenlik sorunu olarak ele alınmıştır. Örneğin deniz ticaretinin yaygın olduğu dönemlerde gemi yapımında kullanılan nitelikli ağaçlar, 18'nci yüzyılda İngiltere'de tekstil sanayinin hammaddesi olan pamuk, 19'ncü yüzyılda petrol ve arkasından doğalgaz stratejik olarak tanımlanan ve politikaya konu olan çevre varlıklarına birer örnektir.

Üretimde stratejik rol oynayan hammadde ve doğal varlıkların yeryüzünde coğrafik dağılımı ise uluslararası alanda yeni bir hiyerarşiyi çıkartmıştır. Üretim teknikleri gelişmiş, ekonomileri güçlü yeterli uzmanlık ve sermaye birikimine sahip

olan ülkeler merkez (core) ülkeler olarak adlandırılırken sosyoekonomik yapıları zayıf birçok yönden merkez ülkeler bağımlı ülkeler çerper (pheripher) ülkeler olarak adlandırılmaktadır.

Merkez ve çerper arasındaki ekonomik ilişki ise üretimin hammaddesi olan işlenmemiş “kaynakların” düşük ücretlerle merkeze taşınması arkasından merkezde işlenerek çok daha yüksek fiyatlarla dünya pazarlarına yeniden sunulması biçiminde gerçekleşir. Dolayısıyla bu şekilde büyük sermaye birikimine ulaşan merkez ülkeler için çerper ülkelerde yer alan hammadde ve doğal “kaynakların” denetimi ekonomik güvenlik bağlamında hayati önem taşır.

Sözü edilen bu ekonomik güvenliğin sağlanabilmesi için diplomasi ve uluslararası ilişkiler yoluyla sağlanan siyasal denetim büyük önem taşır. Bu nedenle küreselleşmeyle birlikte uluslararası örgütlenmelerin sayısı hızla artmış Soğuk Savaş yıllarının güvenlik örgütlerinden farklı olarak ekonomik işbirliğini esas olan birçok örgüt uluslararası alanın yeni aktörleri haline gelmişlerdir. BM, AB, NAFTA, AGİT ve benzeri örgütlerle DB, IMF, DTÖ gibi küresel ekonominin ihtisas kuruluşları ekonomiden, çevreye ve oradan güvenliğe kadar birçok konuda ortak tutum belirleyen ve eşgüdüm sağlayan küresel sistemin yönetim organlarıdır. Bu örgütler içinde gelişmiş ülkelerin ekonomik güçleri oranında temsil edilmeleri ve söz hakkına sahip olmaları ya da ekonomik ve politik üstünlüklerini diğer ülkeler üzerinde bir baskı unsuru olarak kullanmaları uluslararası alanda adaletsiz bir işleyişin tarihte olduğu gibi yine devam etmesi anlamını taşır.

Uluslararası ilişkilerin kolektiviteleri içinde gelişmekte olan ya da az gelişmiş ülkeler kendi doğal varlıklarını denetim haklarını kaybetmektedirler. Özellikle zengin doğal “kaynaklara” sahip Güney ülkelerinin hızlı kalkınma talepleri ve kendi iç çelişkileri nedeniyle dünyanın doğal zenginlikleri (ya da dünya doğa mirası) üzerinde bir risk teşkil ettikleri iddiası çevresel güvenlik üzerinden yeni askeri önlemlerin geliştirilmesine bir dayanak oluşturulmaktadır. Örneğin Afrika’da olduğu gibi “kaynak” kıtlığıyla ilişkilendirilen çatışma teorileri çevresel güvenliğin askeri önlemler ile ilişkilendirilmesine olanak sağlamaktadır. Örneklerini çoğaltabileceğimiz

bu yaklaşımlar nedeniyle çevresel güvenlik yeni güvenlik politikaları içinde ekonomik ve askeri önlemlerin birlikte uygulanabileceği ortak bir alan oluşturmaktadır.

Az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerin politik, ekonomik ve hatta güvenlik konularında merkez ülkelerin etki alanı içinde yer almaları çoğu zaman gönüllü bir isteklilik içinde gerçekleşir. Bunun nedeni gelişmiş ülkelerin refah ve kalkınmışlık düzeylerinin az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkeler tarafından bir ideal olarak benimsenmelerinden kaynaklanır. Bu ülkelerden biri olan Türkiye’de yakın geçmişi boyunca Batılılaşmayı bir ideal ve vizyon olarak görmektedir. Bu nedenle sadece ekonomik değil sosyal ve kültürel alanda da Batı’nın etkisi altında bulunduğundan kendi ihtiyaçlarına uygun ulusal politikalar yerine dünya ile bütünleşmesini sağlayacak politikalar fazlaca sorgulanmadan uygulanmaktadır. Bu bağlamda özellikle 1980’sonrası neoliberal politikaların yoğunlukla uygulanmaya başlandığı Türkiye ekonomik yapısının kırılganlığı ve siyasal istikrarsızlığı nedeniyle küresel krizlerden en olumsuz etkilenen ülkeler arasında yer almaktadır. Trans-Kafkasya ve Ortadoğu’da yer alan enerji kaynakları ve hammadde alanlarına yakınlığı nedeniyle küresel çıkar çatışmalarının sık sık ortasında kalan Türkiye’nin coğrafik konumu onu enerji ve ekonomik güvenliğin yoğun etkisi altındaki küresel çevre politikaları açısından da son derece edilgen bir konumda tutmaktadır.

Küresel eğilimlere uygun ve AB katılım süreci doğrultusunda çıkartılan çevre yasaları ve genel olarak Türkiye’nin çevre konusundaki resmi tutumu küresel ekonominin gereklerine uyumlu olduğundan metaekolojiktir. Bu nedenle ekonomik önceliklerle çevresel değerler arasında kalınmakta ve çoğunlukla sonuç çevre varlıklarının aleyhine gelişmektedir. Çevre bilincini anlamaya yönelik kamuoyunda yapılan ölçüm çalışmaları kapitalist üretim biçimi ve çevre sorunları arasındaki ilişkiyi anlamak bakımından toplumsal bir bilincin henüz oluşmadığını göstermektedir. Bu nedenle çevre varlıklarının geleceğini etkileyecek siyasi kararlara yönelik kamuoyu tepkisi de oldukça yetersizdir.

Çevre sorunlarının gerçek nedenlerinin sınırsız üretimi ve sorumsuz tüketimi teşvik eden bir iktisadi anlayışın sonucu olduğunu ve yeni güvenlik politikaları içinde

yer alan çevre politikalarının metaekolojik temellere dayandığını kavramak için iktisadi sistemin sosyal ve politik yaşam üzerindeki biçimlendirici etkisini kavramak son derece önemlidir.

Sonuç olarak her dönemin üretim biçimi ve sermaye birikimi doğrultusunda belirlenen iktisadi çıkarlar ulusal güvenlik politikalarında belirleyici rol oynarlar. Bu nedenle Soğuk Savaş sonrası ileri sürülen yeni ulusal güvenlik politikalarında 1990 sonrası gelişen neoliberal küresel sermaye yapılanmasının önceliklerine uygun ekonomik temellere dayalı tehditleri algılamaktadır.

Bu bağlamda yeni ulusal güvenliğin kapsamı içinde yer alan “çevresel güvenlik” ve üretim girdisi olarak kullanılan stratejik doğal “kaynak” tabanlarının ve bu alanlara erişimin denetiminin sağlanmasını amaçladığından metaekolojiktir.

ABD hegemonyası altında küresel örgütlerin de desteklediği bir sistem içinde metaekolojik güvenliğe dayalı olarak küresel bağlamda kaynak denetimi sağlanmaktadır. Türkiye'nin de içinde çeper ülke olarak içinde bulunduğu bu sistemde çeper ülkeler merkeze uygun politikalar geliştirerek bu hegemonyaya destek vermektedir.

EKLER

Ek.1: BM'e Bağlı Program, Fon ve Kuruluşlar

Ek.2: Sürdürülebilir Kalkınma Hakkında İslami Deklarasyon

Ek.1: BM'e Bağlı Program, Fon ve Kuruluşlar

S/N	Kısaltma	Programın Adı	Kuruluş Yılı
1	FAO	Gıda ve Tarım Örgütü	1945
2	ICAO	Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü	1944
3	ILO	Uluslararası Çalışma Örgütü	(1919)-1946
4	IMO	Uluslararası Denizcilik Örgütü	1948
5	IPCC	Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli	1988
6	IAEA	Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu	1957
7	UNIDO	BM Endüstriyel Gelişme Örgütü	1967
8	ITU	Uluslararası Telekomünikasyon Birliği	1947
9	UNAIDS	BM HIV/AIDS Programı	1996
10	SCLSL	Sierra Leone Özel Mahkemesi	1996
11	UNCTAD	BM Ticaret ve Kalkınma Konferansı	1964
12	UNCITRAL	BM Komisyonu Uluslararası Ticaret Hukuku	1966
13	UNDP	BM Kalkınma Programı	1965
14	UNEP	BM Çevre Programı	1972
15	UNESCO	BM Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü	1946
16	UNODC	BM Uyuşturucu ve Suçlar Ofisi	1997
17	UNFIP	BM Uluslararası İşbirliği Fonu	1998
18	UNIFEM	BM Uluslararası Kadınlar Kalkınma Fonu	2000
19	UNFPA	BM Nüfus Fonu	1969
20	OHCHR	BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği	1993
21	UNHCR	BM Mülteciler Yüksek Komiserliği	1950
22	UNHRC	BM İnsan Hakları Konseyi	2006
23	UN HABITAT	BM İnsan Yerleşimleri Programı	1978
24	UNICEF	BM Çocuklara Yardım Fonu	1946
25	UNITAR	BM Eğitim ve Araştırma Enstitüsü	1965
26	UNRWA	BM Filistinli Sığınmacılar Yaşam ve İş Ajansı	1949
27	UNOSAT	BM Operasyonel Uydu Çalışmaları Programı	2000
28	UPU	Dünya Posta Birliği	1947
29	WFP	Dünya Gıda Programı	1963
30	WHO	Dünya Sağlık Örgütü	1948
31	WMO	Dünya Meteoroloji Örgütü	1950
32	ICC	Uluslararası Ceza Mahkemesi	2002
33	ITC	Uluslararası Ticaret Merkezi	1964
34	UNV	BM Gönüllüleri	1971
35	UNCDF	BM Mali kalkınma Fonu	1966
36	UNU	BM Üniversiteleri	1969
37	UNDEF	BM Demokrasi Fonu	2005
38	WB	Dünya Bankası	1945
39	IMF	Uluslararası Para Fonu	1947
40	WTO	Dünya Ticaret Örgütü	1995
41	WIPI	Entelektüel Mülkiyet Hakları Organizasyonu	1974
42	IFAD	Uluslararası Ziraî Kalkınma Fonu	1977
43	UNWTO	Dünya Turizm Organizasyonu	1974
44	OPCW	Kimyasal Silahları Sınırlandırma Organizasyonu	1997
45	UNIDIR	BM Silahsızlanma Araştırmaları Enstitüsü	1980

Kaynak: (UN, 2010).

**Ek.2: Sürdürülebilir Kalkınma Hakkında İslami Deklarasyon
(İKÖ Birinci Çevre Bakanları Konferansı (10-12 Haziran 2002/ Cidde)**

Madde 1: İnsana Bahşedilen Şeref: İnsan yeryüzünde Allah'ın vekilidir. Medeniyet kurmakla yetkilendirilmiş ve bunun için doğadan yararlanırken aynı zamanda onu korumakla sorumlu tutulmuştur. Her insan gibi özellikle Müslümanlar da bir yandan genel refahı artırmaya çalışırken mümkün olan en büyük çabayı harcayarak çevreyi korumak konusunda gereken özeni göstermekle yükümlüdürler.

Madde 2: İnsanın Sorumluluğu: Allah katında en üstün olanlar inananlar ve merhametli olanlar olduğu gibi Allah'ın en çok nefret ettikleri de yeryüzünde karışıklık çıkaran ve yıkıma neden olanlardır. Merhamet, insanlara olduğu gibi tüm çevreye karşı da şefkatli ve yardım sever olmayı gerektirir. Sosyal dayanışmanın ve ortak sorumluluğun gereği olarak barış ve güvenliğin tesis edilmesine katkıda bulunmak, girişimciliği artırarak yoksulluğu ve işsizliği ortadan kaldırmak ayrıca eşitlik ve adaleti sağlamak dinin, geleneğin ve insanlığın bir gereğidir.

Madde 3: İslami Perspektiften Çevre: Çevre, Allah'ın insanlara bir lütfu ve hediyesidir. Bu nedenle bireysel ve toplumsal olarak hepimiz, hava, su, deniz, bitki ve hayvan varlıklarına gereken özeni göstererek doğayı desteklemek ve eko sistemi bozacak, tahrip edecek, dengesini bozacak eylem ve davranışlardan kaçınmakla yükümlüyüz.

Madde 4: İnsan Hakkı ve Çevre: Eğitim ve nezih bir hayat hakkı ancak sağlıklı bir çevre ile sağlanabilir. Devlet ve toplum, insanın yaşamdan zevk alabilmesi için sürdürülebilir bir kalkınma içinde bu hakları sağlamak ve güvenceye almakla yükümlüdür. Bu sürdürülebilir kalkınma eylemleri içinde kadınlar da tüm sorumlulukların paylaşıldığı eşit bir ortak olarak görülmektedir.

Madde 5. Sürdürülebilir Kalkınma Yolunda Başlıca Sınırlamalar: Rio Deklarasyonu'ndan sonra İslam Ülkelerinde çevre ve sürdürülebilir kalkınma konusunda önemli ilerlemeler sağlanmasına karşın hala bazı ülkelerde zorluklarla karşılaşmaktadır. Bunlar:

a) Yoksulluk, sağlık ve sosyal konularda olduğu kadar psikoloji ve moral alanında da birçok sorunun kaynağıdır. Bu sorunun üstesinden gelmek için yerel,

ulusal ve uluslararası toplum özellikle az gelişmiş bölgelerde yoksullara iş olanakları sağlamalı doğal, insani, ekonomik ve eğitsel kalkınmalarını temin etmelidir.

b) Kamu borçları, kıtlığı da içeren doğal felaketler ve çölleşme, cahillik, hastalık ve yoksulluktan kaynaklanan sosyal geri kalmışlık sürdürülebilir kalkınmanın önündeki başlıca engellerdir. Bu sorunları aşmak için gereken çalışmalara herkes destek vermelidir.

c) Savaşlar, silahlı çatışmalar ve yabancı işgalleri çevre ve üzerinde yıkıcı etkiler bırakmaktadır. Ayrıca çevresel güvenliği sağlamak bakımından çevreyi kirletenler, ağaçları kesenler ve hayvanları öldürenler için gerekli yasal düzenlemelerin de yapılması gerekir. Ayrıca suçlara verilen cezaların insan onuruna ve uluslararası hukuka uygun olmasına sakat bırakma, evleri ya da sivil tesisleri yıkma, su kaynaklarını tahrip etme gibi eylemleri içermemesine dikkat edilmelidir.

d) Özellikle kalkınmakta olan ülkelerin şehirlerinde biriken aşırı nüfus, yaşam koşullarını olumsuz etkilemekte, artan talebe bağlı olarak çevre varlıkları üzerindeki baskıları artırmaktadır.

e) Yerel üretimi desteklemek için doğal kaynakların sürekli kullanılmasına ve aşırı kullanıma bağlı olarak temel doğal kaynakların tükenmesi gelişmekte olan ülkelerde sürdürülebilir kalkınmaya engel olmaktadır.

f) Modern teknolojinin ve uzmanlığın bulunmayışı sürdürülebilir kalkınma plan ve programları için önemli bir engeldir.

g) İslam ülkelerinde ihtiyaç duyulan uzmanlığın eksikliği nedeniyle yukarıda sayılan sorunlar için uluslararası işbirliğine ihtiyaç duyulmaktadır.

Madde 6: 21'inci Yüzyılın Sorun ve Güçlükleri.

a) Gelişmekte olan ülkelere sürdürülebilir kalkınma için gerekli kaynakların finansmanının güvenceye alınması ve endüstrileşmiş ülkelerin gelişmekte olan ülkelere olan desteklerini artırmaları.

b) En az gelişmiş ülkelere sağlık ve eğitim alanında kalkınma programlarının detaylandırılarak devlet, yerel, bölgesel ve ulusal topluluklar bazında sorumluluk paylaşımının sağlanması. Ayrıca çocuklar ve anneler için kalkınma programları çerçevesinde tesislerin kurulması, bu bölgeler için aktif politik planların yapılması.

c) Tamamlayıcılık açısından gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeleri bir araya getirecek iç ve dış yatırımları artırmak ve ürünlerin yerel ve uluslararası pazarlarda rekabet edebilmesi için Dünya Ticaret Örgütü yoluyla daha iyi önerler ve daha büyük fırsatların verilmesini sağlamak.

d) Gelişmekte olan ülkelerde kalkınma çabalarını desteklemek için yeni finansman bulmak.

e) Çevre dostu teknolojileri transfer etmek, bilim adamlarını ve bilimsel çalışmaları teşvik etmek, sürdürülebilir kalkınma alanında bilimsel düşüncüyü ve çalışmayı artıracak farkındalığı yaratmak, böylece toplum desteğiyle birlikte az maliyetle büyük yol kat etmek.

f) Sürdürülebilir kalkınma yolunda medeniyet mirasına önemli rol vererek kültürel kimliğin sağlama alınmasını sağlamak. Kalkınmanın hızı altında kişiliklerin bireyselliklerin ve grup özelliklerinin erimesini engellemek, kimliğin ve kültürün özelliklerini koruma altına almak böylelikle ulusal ve dini nitelikleri koruyarak ortak geleceğimizi teminat altına almak.

g) Çevre konusunda, dünya kamuoyunda, İslam ülkelerine yönelik ön yargılara neden olan ve uluslararası toplumun desteğini engelleyen konuları saptamak

h) Kalkınmakta olan ülkelerin tüm karar süreçlerine etkin katılımını sağlamak. Uluslararası ekonomik ve kurumsal alanda varlıklarını destekleyerek küresel ekonominin mekanizmaları içinde daha şeffaf, eşitlikçi ve saygılı kural ve düzenlemelerin yapılmasını sağlamak böylece kalkınmakta olan ülkelerin küreselleşme nedeniyle maruz kaldıkları sorunların üstesinden gelebilmelerini sağlamak

Madde 7: Sürdürülebilir Kalkınmanın İslami Algısı (Yasal ve İdari Yönetim):

a) İslam tarafından savunulan, insanlar ve tüm sosyal kategoriler arasında adaleti sağlamak için bölgesel ve uluslararası kurumları bir dünya sistemi içinde etkinleştirerek sorumluluklarını yerine getirmelerini sağlamak, uluslararası kararları uygulamak, yabancı işgallerini sonlandırmak ve dünya barışı ve güvenliğini sağlamak

b) Sürdürülebilir kalkınmayı planlamak ve sağlamak için ülke içinde tüm sektörlerinin aktif katılımının sağlandığı ulusal bir sistemi kurmalarına yardım edecek ve ülkelere idari ve yasal yönden hizmet verecek bir dünya sistemini kurmak.

c) İnsanlar arasında adaleti sağlamak için BM ajanslarının rollerini artırmak. Kalkınmakta olan ülkelerin kaynaklarının tüketilmesine neden olan borç sistemi yerine⁵³ ülkeler arasında değerli ortaklıkların kurulduğu bir dünya ticareti kurmak için uygun şartlar oluşturmak

d) Çevre ve insan üzerinde kötü etkiler bırakan, belirli kişilerin ya da grupların kalkınmasına engel olan uygulamaları, politikaları ve davranışları kontrol edecek bir uluslararası toplumun varlığı gereklidir. Sözü edilen bu olumsuzluklar insanların öldürülmesi, evlerin yıkılması, doğal kaynakların tahrip edilmesi, tahripkar silahlarla çevrenin kirletilmesi, su kaynakların tüketilmesi, uluslararası kanunların ve evrensel geleneklerin çiğnenmesi, doğal kaynakların sağlıksız tüketim alışkanlıkları için tüketilmesi gibi şeyler olabilir.

e) Çevreye karşı sorumluluk hissetmeleri, dini ve ahlaki değerlerin korunması, ailenin korunması, toplumun her türlü aşırılıklardan uzak bir arada tutulması ve ırk, din ve kültür esasına dayalı ayrımcılıklardan sakınılması için gençlerin doğru eğitilmesi.

Kaynak : (ISESCO,2002,2).

⁵³ IMF kastediliyor.

KAYNAKÇA

- AAM, (1997), *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III* Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- AĞAOĞULLARI, M. Ali, (2006), *Ulus-Devlet ya da Halkın Egemenliği*, Ankara: İmge Kitapevi.
- AKSOY, Rahmi, (2010), “Çevre Büyüsü”, http://www.cevreciyiz.net/akademi/koseler_detay.aspx?SectionId=150&ContentId=2843, (Erişim Tarihi: 03.09.2010).
- AKYOL, Taha, (2008), *Ama Hangi Atatürk*, İstanbul: Doğan Kitap.
- ALGAN, Nesrin, A. Kaya Dünder, (2006), *Türkiye'nin Çevre Konusunda Verdiği Sözler*, Ankara: TÜBA Yayınları.
- ALTIPARMAK, Aytekin, (2002), “Türkiye’de Devletçilik Döneminde Özel Sektör ve Sanayinin Gelişimi”, http://sbe.erciyes.edu.tr/dergi/03_Altiparmak.pdf, (Erişim Tarihi:12.12.2008).
- AMIN, Samir, (1997), *Capitalism in the Age of The Globalisation*, New York TED Books.
- AMİN, Samir, (2006), *Beyond Us Hegemony?*, London: ZED Book.
- AREN, Sadun, (2007), *100 Soruda Ekonomi El Kitabı*, İstanbul: İmge Kitapevi
- ARMAOĞLU, Fahir (1997), *19.Yüzyıl Siyasi Tarihi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- ARI, Tayyar, (2004), *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*, İstanbul: Alfa Yayınları
- ARISTOTALES, (1975), *Politika*, (çev. Mete Tuncay), İstanbul: Remzi Kitapevi.
- ASEAN, (1967), “The ASEAN Declaration”, <http://www.aseansec.org/1212.htm>, (Erişim Tarihi:07.08.2010).
- ASEAN,(1997), “Hanoi Plan of Action”, <http://www.aseansec.org/8754.htm>, (Erişim Tarihi: 07.08.2010).
- ASEAN, (2004), “Vientiane Action Programme”, <http://www.aseansec.org/VAP-10th%20ASEAN%20Summit.pdf>, (Erişim Tarihi: 08.08.2010).
- ASEAN, (2010a), “Environment”, <http://environment.asean.org/index.php?page=overview>, (Erişim Tarihi: 08.08.2010).

- ASEAN, (2010b), "Investment", <http://translate.google.com.tr/translate?hl=tr&sl=en&tl=tr&u=http://www.aseansec.org/6480.htm&anno=2>,(Erişim Tarihi: 28.12.2010).
- ATAMAN, Muhittin, (2006), İKÖ: "Müslüman Ülkelerin Birleşmiş Milletleri", (ed. Ş.H.Çalış, B.Akgün, Önder Kutlu),*Uluslararası Örgütler ve Türkiye*, Konya: Çizgi Kitapevi, ss.585-619
- ATEŞ, Davut,(2008), "Uluslararası İlişkilerde Konstrüktivizm: Ortayol Yaklaşımının Epistemolojik Çerçevesi",*AKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 10:1, ss.213-235, <http://www.sosbil.aku.edu.tr/sayilar.htm> (Erişim Tarihi: 28.02.2010).
- ATEŞ, Toktamış, (2004), *Siyasal Tarih*, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları
- AXELROD S. Regina, Norman J.Vig ve Miranda A.Schreurs, (2005), "The European Union as an Environmental Governance System", (ed. R.Axelrod, D.L.Downie and N.J.Vig), *The Global Environment*, Washinton D.C.: CQ Pess, pp.200-224.
- AYYOOB, Mohammed, (1984), "Security inthe Third World: The Worm About to Turn?" *International Affair*, 60:1, pp. 41-51.
- BAHARÇİÇEK, Abdulkadir, (1993), *The Impact of Recent Major Changes in International Politics For Turkey's Security Interest*, (Yayımlanmamış Doktra Tezi), Nottingham University.
- BAHARÇİÇEK, Abdulkadir,(1999), "AGIT ve Avrupa'nın Güvenliği Sorunu", *Başak*, Eylül-Ekim 1999, ss.76-83.
- BALKE, Nathan S. ve Robert j. Gordon, (1989), "The Estimation of Prewar Gross National Product: Methodology and New Evidance" *Journal of Political Economy*, <http://www.journals.uchicago.edu/doi/abs/10.1086/261593> (Erişim Tarihi: 10.05.2010).
- BAGBY, Laurie M. (2002), *Political Thought*, Toronto: Wadsworth/Thomson Learning Publication.
- BARBER, William J.(1997), *İktisadi Düşünce Tarihi*, (çev. İ.Durdu), İstanbul: Şule Yayınları.
- BARNETT, Jon, (2007), "Environmental Security", *Contemporary Security Studies*, (ed.Alan Collins), Oxfort Univ. Pres. pp.182-203.

- BARROW, C.J. (1999), *Environmental Management*, London: Routledge Pub.
- BARRY, John, (1999), *Environment and Social Theory*, New York: Routledge Publication.
- BASKOY, Tuna, (2008), *The Political Economy of European Union Competition Policy*, New York: Routledge Pub.
- BAŞKAYA, Fikret, (2008), “Emperyalizm ve Anti-Emperyalizm Üzerine”, <http://www.globalsiyaset.com/makaleler/global/fikret-baskaya-emperyalizm.html>, (Erişim Tarihi:25.11.2010).
- BAŞOL, Koray, M. Durman, H.Önder, (2007), *Doğal Kaynakların ve Çevrenin Ekonomik Analizi*, Bursa: Alfa Akademi Basın Yayın Dağıtım.
- BELL, Michael Mayerfeld, (2004), *An Invitation to Environmental Sociology*, California: Pine Forge Press.
- BENEDICK, Richard E. (1998), *Environmental Diplomacy*, Washington D.C: Jhon Hopkins University Pres. pp.3-11.
- BERİŞ, Emrah,(2006), “Teoride ve Pratikte Demokrasi: Tarihsel ve Siyasal Gelişim”, *Feodaliteden Küreselleşmeye*, (ed.Tevfik Erdem), Ankara Lotus Yayınevi.
- BIELECKI, J.(2001), “Energy Security: is the Wolf at Door?”, *The Quarterly Review of Economics and Finance*, ,V.42, Iss.2, Illinois: Elsevier Science Inc. pp:235–250.
- BİLGENOĞLU, Ali, (2010), “Amerikan İç Savaşı ve Mısır: Pamuk Örneğinde Mısır Modernleşmesi ve Amerikan İç Savaşının Bu Sürece Katkısı”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3:11, http://www.sosyalarastirmalar.com/cilt3/sayi11pdf/bilgenoglu_ali.pdf, (Erişim Tarihi:25.09.2010).
- BİRDİŞLİ, Fikret, (2009a), “Neoliberalizm’in Ulusal Güvenlik Siyasaları Üzerinde Etkileri ve Türkiye’nin Ulusal Güvenlik Siyasası Üzerine Bir İnceleme”, *Stratejik Öngörü*, 5:13,İstanbul TASAM Yayınları, ss.46-56.
- BİRDİŞLİ, Fikret, (2009b), “Türkiye’nin Ulusal Güvenliğine Etkileri Bakımından Darbeler”, (Yayımlanmamış Doktora Semineri), Malatya.
- BİRDİŞLİ, Fikret, (2010a), “BM’in Uluslararası Sorunları Önleyebilme Yeteneği”, *The Journal of International Social Research*, 3:11, pp.172–181.

- BLOCH, March,(2005), *Feodal Toplum*, (çev. M.Ali Kılıçbay), Ankara: Doğu, Batı Yayınları.
- BLS (Bureau of Labor Statistics), (2010), "Employment Status of The Civilian Noninstitutional Population, 1940 to Date", www.bls.gov/cps/cpsaat1.pdf (Erişim Tarihi: 10.05.2010).
- BORATAV, Korkut, (2004), *Türkiye İktisat Tarihi 1908–2002*, Ankara: İmge Kitapevi.
- BORATAV, Korkut, (2007), *Türkiye İktisat Tarihi*, Ankara: İmge Kitapevi.
- BOOTH, Ken, (2004), “ Critical Explorations”, *Critical Security Studies and World Politics*, Lynne Rienner Publishers Inc.
- BOZLOĞAN, Recep, (2007), “Sürdürülebilir Gelişme Düşüncesinin Tarihsel Arka Planı”, http://www.calisma.org/index.php?option=com_content&task=view&id=1843&Itemid=59, (Erişim Tarihi:02.09.2010).
- BP, (2010), “BP Statistical Review of World Energy”, http://www.bp.com/liveassets/bp_internet/globalbp/globalbp_uk_english/reports_and_publications/statistical_energy_review_2008/STAGING/local_assets/2010_downloads/statistical_review_of_world_energy_full_report_2010.pdf, (Erişim tarihi: 10.08.2010).
- BRZEZINSKI, Zbigniew, (1997), *The Grand Chessboard: American Primacy and its Geostrategic Imperatives*, Newyork: Basic Books.
- BRZEZINSKI, Zbigniew, (2005), *Tercih*, (çev. Cem Küçük), İstanbul: İnkılâp Kitapevi.
- BRV (Bolivarian Republic of Venezuela), (2010), “Economy”, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ve.html>, (Erişim Tarihi: 02.09.2010).
- BUCKLER, Jhon, McKay and Hill, (1995), *A History of Western Society*, Boston: Houghton Mifflin Company.
- BUDAK, Sevim, (2000), *Avrupa Birliği ve Türk Çevre Politikası*, İstanbul: Büke Yayınları.
- BUTZER, Karl, W. (1971), *Environment and Archeology: An Ecological Approach to Prehistory*, Chicago and N.York: Aldine, Atherton Inc.

- BUTTS, Kent Hughes, (1994), “Environmental Security: A DOD Partnership for Peace, Strategic Studies Institute, Washington.
- BUZAN, Barry, Ole Waever, Jaab de Wilde, (1998), *Security: A New Framework for Analysis*, Boulder, Colo: Lynne Rienner Pub.
- BUZAN, Barry, Ole Waver, (2005), *Regions and Powers*, Cambridge University Press.
- BUZAN, Barry, Lene Hansen, (2009), *The Evolution of International Security Studies*, UK: Cambridge University Press.
- CARR, Edward Hallet, (2001), *The Twenty Years’ Crisis*, New York: Palgrave Mcmillan.
- CARSON, Rachel, (2004), *Sessiz Bahar*, (çev. Çağatay Güler), Ankara: Palme Yayıncılık.
- CASTELLS, Manuel, (2003), *The Power of Identity*, Malden: Blackwell Pub.
- CENGİZ, Pelin, (2010), “Hani Tabiat Kanunu’nu AB İstiyordu”, *Taraf*, (11 Kasım), İstanbul.
- CEVİZCİ, Ahmet,(2000), *Paradigma Felsefe Sözlüğü*, İstanbul: Paradigma Yayınları.
- CHENEY, Dick, (1993), “Defense Strategy For The 1990’s”, www.informationclearinghouse.info/pdf/naarpr_Defense.pdf. (Erişim Tarihi:09.04.2007).
- CHILDE, Gordon (1985), *Tarihte Neler Oldu?*, (çev.M.Tunçay, A.Şenel) İstanbul: Alan Yayınları
- “Chile Economy”,(2010), <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ci.html>, (Erişim Tarihi: 02.09.2020).
- CHOUDHURY, Masudul Alam, (1993), *Theory and Practice of Islamic Development*, Ankara: ISESCO Pup.
- CHOSSUDOVSKY, Michel, (1999), *Yoksulluğun Küreselleşmesi*, (çev. Neşenur Domaniç), İstanbul: Çiviyazıları Yayınları.
- CHOSSUDOVSKY, Michel, (2009), “September 11, 2001: America and NATO Declare War on Afghanistan”, www.globalresearch.ca/index.php?context=va&aid=16573, (Erişim Tarihi: 21.10.2010).

- CHOSSUDOVSKY, Michel, (2010), “Conversations with Fidel Castro: The Dangers of a Nuclear War”, www.globalresearch.ca/index.php?context=va&aid=21892, (Erişim Tarihi 13.11.2010).
- CLAESSEN, Henri, J.M ve Peter Skalnik (1993), *Erken Devlet*, (çev. Alaaddin şenel), Ankara: İmge Kitapevi
- CLAUSEWİTZ, Carl Von,(1984), *Harp Üzerine*, (çev. H.Fahri Çeliker), Ankara: GENKUR Yayınları.
- CLARK, Dana, (2010), “The Story of Displacment in Singrauli”, <http://www.accountabilityproject.org/article.php?id=235>, (Erişim Tarihi:01.08.2010).
- COHN, Carol, (1987),”Sex and Death in the Rational World of Defense Intellectuals” *Signs*, 12:4, pp. 687-718.
- CONNELLY, James, Graham Smith (2003), *Politics and The Environment*, London: Routledge Pub. (Erişim Tarihi:05.07.2010).
- “Copenhagen Peace Research Instutue” (2010), <http://www.pdgs.org.ar/institutions/ins-dinamarca1.htm>. (Erişim Tarihi: 23.03.2010).
- CROSBY, Alfred W.(2004), *Dünya Benimdir, Avrupa Ekolojik Emperyalizmi*, (çev. Bilgi Altınok), İstanbul: Kitap Yayınevi.
- CRUCHER, Michael, (2001), “Russians National Security Policy: Perceptions, Policies, and Prospect”, , <http://www.csl.army.mil/usacsl/Publications/CSL%20Issue%20Paper%207-01.pdf>. (Erişim Tarihi: 14.01.2010).
- CURTIN, Philip D., (2008), *Kültürlerarası Ticaret*, (çev. şaban Bıyıklı), İstanbul: Küre Yayınları.
- ÇAVDAR, Tevfik, (2003), *Türkiye Ekonomisinin Tarihi*, Ankara: İmge Yayınevi.
- ÇAYHAN, Esra, (2002), “AGSP ve Türkiye”, *Akdeniz İ.İ.B.F Dergisi*
- ÇUFALI Mustafa, (2005), “Çok Partili Hayata Geçiş Dönemi”, *Türkiye’de Siyasal Hayat*, İstanbul: Aktüel Yayınları, ss:401–430.
- ÇÜÇEN,Abdulkadir, (2008),”Derin Ekoloji”, <http://dogaokulu.net/2008-doga-okulu/ders-notlari-2008>, (Erişim Tarihi: 15.10.2010).
- DABELKO, Geoffrey, David D., (2010), “Environmental Security: Issue of Conflict and Redefinition”, <https://wilsoncenter.org/topics/pubs/report1a.pdf#page=14> (Erişim Tarihi: 29.05.2010).

- DAHANER, Kevin, (2005), *IMF ve Dünya Bankası'na Karşı 10 Neden*, (çev. Bülent Doğan), İstanbul: Metis Yayınları.
- DALBY, Simon, (1988), "Geopolitical Discourse: The Soviet Union as Other", *Alternatives*, 13:4, pp.415–442.
- DALBY, Simon, (2002), *Environmental Security*, London: University of Minnesota Press.
- DAVUTOĞLU, Ahmet (2002), *Stratejik Derinlik*, İstanbul: Küre Yayınları.
- DAVUTOĞLU, Ahmet, (2004), *Küresel Bunalım*, İstanbul: Küre Yayınları
- DEEN, Thalif, (2003), "Security Council's Dilemma on Enforcement" <http://www.globalpolicy.org/> (Erişim Tarihi: 25.09.2008).
- DEMİRBAŞ, Tolga, (2003), "Küreselleşmenin Modern Devlet Maliyesine Etkileri", *Sayıştay Dergisi*, sayı:50-51, ss.87-101.
- DENT, Cristopher M. (2007), "Economic Security", *Contemporary Security Studies*, Oxford University Pres. pp.204-221.
- D'ENREVES, Alessandro Passerin, (2005), "Devlet Kavramı", *Devlet Kuramı*, Ankara: Dost Kitapevi, ss.193-211.
- DEUDNEY, Daniel, (1990), "The Case Against Linking Environmental Degradation and National Security", *Millennium: Journal of International Studies*, Dec 1990, 19:3, pp:461-476, <http://mil.sagepub.com/content/vol19/issue3/>, (Erişim Tarihi:25.05.2010).
- DIAMOND, Jared, (2003), *Tüfek, Mikrop ve Çelik*, (çev. Ülker İnce), Ankara: TÜBİTAK Yayınları.
- DIAMOND, Jared, (2008), "What's Your Consumption Factor?", *The New York Times*, 2 January 2008, <http://www.nytimes.com/2008/01/02/opinion/02diamond.html>. (Erişim Tarihi: 04.07.2010).
- "Dimond Producer Countries", (2010), <http://www.info-diamond.co.uk/rough/diamond-map.html>. (Erişim Tarihi: 05.07.2010).
- DINAN, Desmond, (2008), *Avrupa Birliği Tarihi*, (çev. Hale Akay), İstanbul: Kitap Yayınevi.
- DILORENZO, Thomas, L. (1996), "Sustainable Development Will Harm The Environment", *21'St Century Earth*, San Diego: Greenhaven, pp.144-151.

- “Dışişleri Bakanlığı”, (2010), Türkiye’nin Enerji Politikası, http://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-enerji-politikasi.tr.mfa, (Erişim Tarihi:10.12.2010).
- “Dow Chemical”, (2010), “Dow Chemical Company”, <http://www.dow.com/>, (Erişim Tarihi: 06.06.2010).
- DOYLE, Richard B. (2007), “The U.S.National Security Stratgey: Policy Process, Problems”, *Public Administrition Review*, 67:4: John Wiley&Sons Inc. pp.624-629.
- DPT (Devlet Planlama Teşkilatı), (1993), “Avrupa Topluluğunu Kuran Temel Anlaşmalar”, www.dpt.gov.tr/DocObjects/Download/2969/at1.pdf , (Erişim Tarihi:03.09.2010).
- DYCUS, Stephen, (1996), *National Defence and The Environment*, Hanover: University Pres of New England.
- “Economy Statistic” (2005), http://www.nationmaster.com/red/graph/eco_exp_goo_and_ser-economy-exports-goods-and-services&b_map=1, (Erişim Tarihi: 04.12.2009).
- “Economy Watch”, (2010), <http://www.economywatch.com/world-industries/wood-industry-timber-industry.html>, (Erişim Tarihi: 5.07.2010).
- EDIE, David Hay, (2002), “The Military’s Impact on Environment”, Geneva: International Peace Bureau, http://www.ipb.org/i/pdf-files/The_Militarys_Impact_on_the_Environment.pdf, (Erişim Tarihi: 07.08.2010).
- EPDK, (2010), Petrol piyasası sektör Raporu”, <http://www.epdk.gov.tr/documents/10157/1d81b204-2a41-442b-9063-26728682fbf0>, (Erişim Tarihi: 10.12.2010).
- ELLIOT, L. (1998), *The Global Politics of The Environment*, London:McMillian Pres.
- EMMERS, Ralf, (2007), “Securitization”, (ed.Alan Collins), *Contemporary Security Studies*, Oxfort University Pres, pp.109-125.
- EMBRAPA, (2010), “The Plonoroeste Program”, http://www.cnpm.embrapa.br/projects/machadinho_us/polono.html, (Erişim Tarihi: 01.08.2010).
- “Energy Charter “(2006), Energy Charter, <http://www.encharter.org/index.php?id=7> (Erişim Tarihi:27.05.2007).
- ENZLER, S. M,(2006), “Environmental Effects of The Warfare”, <http://www.Lenntech.com/environmental-effects-war.htm#Asia>,(ErişimTarihi:08.08.2010).

- EPA (Environmental Protection Agency), (2002), *Profil of Pulp and Paper Industry*, Washinton: EPA Pub.
- ERDEM, Ekrem, (2007), “2000’li Yıllarda Türkiye’nin Makro Ekonomik Performansı”, (ed. N. Doğan, F.Kula, M.Öcal), *Türkiye’nin Jeoekonomisi ve Jeopolitikası*, Ankara: Nobel Yayınevi, ss.39-65.
- ERDOĞAN, İrfan, [2010], “Mekaniksel Materyalizm ve Marks: Devlet ve Din Anlayışı”, *Makaleler*, “<http://www.irfanerdogan.com/makaleler/devletvedin.htm>. (Erişim Tarihi:15.01.2010).
- EROĞUL, Cem, (1999), *Devlet Nedir?*, İstanbul: İmge Yayınları
- ESTY, Daniel C., (2005), “Economic Integration and Environmental Protection”, (Ed. Axelrod, D.L.Downie and N.J.Vig), *The Global Environment*, Washinton. C. CQ Pess, pp.146-162.
- FALK, Richard, (2001), *Yırtıcı Küreselleşme*, (çev. Ali Çaksu), İstanbul: Küre Yayınları.
- FARABİ, (2004), *İdeal Devlet -El- Medinetü’l-Fazıla-*, (çev.Ahmet Arslan), Ankara: Vadi Yayınları.
- FERRY, Luc, (2000), *Ekolojik Yeni Düzen*, (çev. Turhan Ilgaz), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- FICHTE, Johann Gottlieb (2006), “Doğal Hukukun Temelleri- Kapalı Devlet Ticareti” *Fichte*, (çev.A.Tokatlı), İstanbul: Doğu Batı Yayınları.
- FISH, Isaac Stone, (2010), “A New Shenzhen”, *Newsweek*, (October 4), Newyork: Roto Smeets Pub. pp.26-29.
- FORSBERG, Randall, (2009), “Arms Control Reporter”, http://medlibrary.org/medwiki/Arms_Control, (Erişim Tarihi: 17.12.2010).
- FOSTER, John Bellamy, (1999), *Savunmasız Gezegen*, (çev. Hasan Ünder), Ankara: Epos Yayınları.
- FOSTER, John Bellamy, (2002), *Ecology Against Capitalism*, New York: Monthly Review Press.
- FRIEDMAN, Milton, Anna J. Schwartz (1970), *Monetary Statistics of the United States: Estimates, Sources, and Methods*, New York: Columbia Uni.Press.

- FROMM, Erich (2005), *Kendini Savunan İnsan*, (çev. D.Doğan Yüzer), İzmir: İlya Yayınevi.
- FRANK, Rudiger (2004), “The Foreign Economic Policies of Singapore, Sout Korean and Taiwan”, *Korean Studies Review*, <http://koreaweb.ws/ks/ksr/ksr04-13.htm>. (Erişim Tarihi: 24.12.2009)
- GALTUNG, Johan, (1971), “A Structural Theory of Imperialism” *Journal of Peace Research*, 8:2, pp-81-116, <http://bev.berkeley.edu/ipe/readings/Galtung.pdf>, (Erişim Tarihi: 23.11.2010).
- GANDHI, Ved, P. (1998), “The IMF and Environment”,<http://www.imf.org/external/pubs/ft/exrp/envIRON/&anno=2>, (Erişim Tarihi: 01.08.2010).
- GARE, Arran E. (1995), *Postmodernism and The Environmental Crisis*, London: Routledge.
- GAUCHET, Marcel, (2005), “Anlam Borcu ve Devletin Kökenleri. İlkelerde Din ve Siyaset”, (der. C. Bali Akal), *Devlet Kuramı* Ankara: Dost Kitapevi. ss.33-67.
- GIDDENS, Anthony, (1984), *The Constitution of Society: Outline of the Theory of Structuration*, Berkeley: University of California Press.
- GILL, Victoria, (2009), “ Africa’s Genetic Secrets Unlocked”, *BBC News*, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/science/nature/8027269.stm>, (Erişim Tarihi:24.04.2010).
- GİRAY, Filiz, (2004), “Savunma Harcamaları ve Ekonomik Büyüme”, *C.Ü.İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 5:1, ss.181–199.
- GLARE, P.G.W. (2005), *Oxford Latin Dictionary*, Oxford: Clarendon Press
- “Global Reserves”, (2007), <http://www.goldval.com/global-reserves-resources/>, (Erişim Tarihi: 05.07.2010).
- GOLDSTEIN, Joshua S.(1996), *International Relation*, New York; Harper Collins College Pub.
- GONZALO, Biggs, (1993) “The Montevideo Environmental Law Programme”, *American Journal of International Law*, 87:2, pp. 328-335.
- GÖKTEPE, (2009), “NATO’nun Türkiye’ye Maliyeti Verdiklerine Göre Biraz Kabarıktır”, (ed.H. Özdal, O.B.Dinçer, M.Yegin), *Mülakatlarla Türk Dış Politikası*, Ankara: USAK Yayınları, ss.335–342.

- GRAZIA, Alfred De, (1985), *A Cloud Over Bhopal Causes, Consequence and Constructive Solutions*, Bombay: Lalit Dalal at The Commercial Arts,
<http://www.grazian-archive.com/governing/bhopal/Publishers%20Note.html>
Erişim Tarihi: 13.05.2010)
- GURRIA,Angel, (2010), “Green Growth Strategy”, <http://www.oecd.org/Dataoecd/60/49/45529850.pdf>. (Erişim Tarihi: 02.08.2010).
- GÜL, Ekrem, (2003), “GATT/WTO Çerçevesinde Uluslararası Ticaret ve Çevre İlişkisi”, *Dumlupınar Üniv. Sosyal Bilimler Dergisi*, s.9, ss.1-21.
- GÜNEY, N.Ateşoğlu, (2006), *Batı'nın Yeni Güvenlik Stratejileri, AB-NATO-ABD*, İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- GÜNEY, Pelin, (2006), “Marshall Planı: Avrupa Birliği'nin İnşasında Amerikan Harcı”, *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 5:3, ss.103-114.
- HAAS, Richard, N. (2002), “Think Tank's and U.S. Foreign Policy: A Policymaker's Perspective”, *U.S. Foreign Policy Agenda*, U.S Dep.of States Pub., pp5-8.
- HABİBULLAH, Muzafar Shah, A. M. Dayang Affizzah, (2005), “Borders and Economic Growth: The Case of Sabah and Her Neighbours”, http://mpa.ub.uni-muenchen.de/12104/1/Borders_and_economic_growth.pdf, (Erişim Tarihi: 24.12.2009).
- HALLİDAY, Denis, (2009), “The United Nations' Role in Peace and War”, www.globalresearch.ca/index.php?context=va&aid=16399, (Erişim Tarihi: 28.11.2010).
- HALPIN, John and Karl Agne, (2009), *State of American Political Ideology*, Seattle: Glasser Progress Foundation
- HAM, Peter Vam, (2005), “Büyüme Sancıları”, *NATO Dergisi*, <http://www.nato.int/docu/review/2005/issue3/turkish/analysis.html>, (Erişim Tarihi: 06.8.2009).
- HANDERSON, Hazel, (2006), *Ethical Markets*, USA: Chelsea Gren Publishing Company.
- HARDT, Michael, A.Negri, (2008), *İmparatorluk*, (çev. A.Yılmaz), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

- HERMOSILLA, Arnaldo Contreras, (2000), “The Underlying Causes of Forest Decline”, http://www.cifor.cgiar.org/publications/pdf_files/OccPapers/OP-030.pdf, (Erişim Tarihi:01.05.2010).
- HERRING, Eric, (2007), “Military Security”, (ed.Alan Collins), *Contemporary Security Studies*, Oxford University Pres, pp.130-145.
- HICKEY, Donald R.(1995), *The War of 1812: A Short History*, University of Illinois Press.
- HIRS, Ernest E. (1946), “Kant’ın Ebedi Barış Üzerindeki Felsefi Denemesi”, *A.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi*, 3:1, ss.268–291.
- HOBBS, Thomas,(2005), *Leviathan*, (çev. Semih Lim), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- HOBBSAWM, Eric, (1996), *Kısa 20.Yüzyıl, 1914-1991 Aşırılıklar Çayı*, (çev. Yavuz Alogan), İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- HOLDGATE, Martin W. (1996), “Sustainable Development Can Protect The Environment”, (ed. David Bebbder and Bruno Leone), *21’st Century Earth*, , San Diego: Greenhaven Press, pp.135–143.
- HUGHES, Barry B.(2000), *Continuity And Change in World Politics*, New Jersey: Prentice Hall.
- Hürriyet USA*, (2005),”ABD’den BM’ye Bütçe Bloku Resti”, http://www.hurriyetusa.com/haber_detay.asp?id=6823, (Erişim Tarihi:10.12.2010).
- ICPSR, (2010), “Thematic Group, Environment”, <http://www.icpsr.org/ma/groups/?a=ListMessages&GroupID=13>, (Erişim Tarihi:10.08.2010).
- IEA (International Energy Agency), (2006), “Key World Energy Statistics”, <http://www.iea.org/textbase/nppdf/free/2006/key2006.pdf> (Erişim Tarihi: 17.11.2009).
- IMF, (2010), “Climate Change, the Global Economy, and the IMF”, <http://www.imf.org/external/np/exr/facts/enviro.htm&anno=2>, (Erişim Tarihi: 01.08.2010).
- “Indonesia Economy”(2010), <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/id.html>, (Erişim Tarihi:02.09.2020).

- INNIS, Harold,A., (1956), *Essay in Canadian Economic History*, Toronto: University of Toronto, <http://www.questia.com/PM.qst?a=o&d=30543904>, (Erişim Tarihi:25.09.2010).
- IPCC (Intergovernmental Panel on Climate Change), (2007), “Syhentesis Report”, http://www.ipcc.ch/pdf/assessment-report/ar4/syr/ar4_syr.pdf. (Erişim Tarihi: 29.04.2010).
- ISESCO, (2002), “Islamic Declaration on Sustainable Development”, <http://www.isesco.org.ma/english/confSpec/MinistresEnvironnement/Documents/developpement%20durable%20ang.pdf>, (Erişim Tarihi:10.08.2010).
- ISESCO, (2006), “Jeddah Commitment for Sustainable Development”,<http://www.isesco.org.ma/english/confSpec/MinistresEnvironnement/Documents/Jeddah%20-2nd%20session-%20final%20R%20ENG.pdf>.(Erişim Tarihi: 11.08.2010).
- ISESCO, (2010), “Establishment of IBEST”, http://www.isesco.org.ma/English/IBEST/IBEST.php?idd=TDD_REF_SO, (Erişim Tarihi:10.08.2010).
- ISESCO, (2010.b), “1’st Meeting of The Islamic Executive Bureau for The Environment”, <http://www.isesco.org.ma/english/confSpec/MinistresEnvironnement/Documents/Bureau2010.pdf>, (Erişim Tarihi:12.08.2010)
- İKÖ (İslam Konferansı Örgütü), (1969), “Charter of The Organisation of The Islamic Conference”, <http://www.oic-oci.org/is11/english/Charter-en.pdf>, (Erişim Tarihi:10.8.2010)
- İNSEL, Ahmet, (1996), *Düzen ve Kalkınma Kıskaçında Türkiye*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- JENSEN, Hedemann, (1994), “The Chernobyl Accident in 1986 - Causes and Consequences”, *Lecture at the Institute of Physics and Astronomy*, University of Aarhus, <http://130.226.56.153/rispubl/nuk/nukartikler/pdfartikler/chernobyl.pdf>. (Erişim Tarihi: 13.05.2010).
- JERVİS, Robert, (1976), *Perception and Misperception in International Politics*, Princeton: Princeton University Pres.
- JUTTERSTRM, Cristina, (1993), “Swedish Forest Threatened by Acid Rain”, <http://www.greenleft.org.au/1993/86/4683>, (Erişim Tarihi:24.12.2009).

- “Jhon Stuart Mill”, (2007), , <http://plato.stanford.edu/entries/mill/>, (Erişim Tarihi: 12.07.2010).
- “Johan Galtung”, (1987), “The Right Livelihood Award”, <http://www.rightlivehood.org/galtung.html>, (Erişim Tarihi: 28.12.2010).
- JOHNSTON, Lous, Samuel H. Williamson, (2004), "The Annual Real and Nominal GDP for the United States, 1789 - Present.", <http://www.eh.net/hmit/gdp/>, (Erişim Tarihi: 09.05.2010).
- KAGARLITSKY, Boris, (2007), *Çevrenin İmparatorluğu: Rusya ve Dünya Sistemi*, (çev. Esin Soğancılar), Ankara: Phoenix Yayınevi.
- KALAYCI, Hüseyin, (2006), “Avrupa Birliği ve Mikro Milliyetçilik”, *Statejik Analiz*, 7:73, ss.18-27.
- KAPANİ, Münci, (2005), *Politika Bilimine Giriş*, İstanbul: Bilgi Yayınevi
- KAPLAN, Robert, (1994), “The Comming Anarchy”, *The Atlantic Montly*, <http://www.theatlantic.com/magazine/archive/1994/02/the-coming-anarchy/4670/> (Erişim Tarihi: 30.05.2010).
- KAPLAN, Selim, (2003), “Doğa Koruma Çalışmaları ve Yasalarımız”, *Kamu Yönetim Dünyası Dergisi*, 4:16, <http://kamyon.politics.ankara.edu.tr/dergi/belgeler/kydd/61.pdf>, (Erişim Tarihi: 14.10.2010).
- KARADAĞ, Raif, (2004), *Petrol Fırtınası*, İstanbul: Emre Yayınları.
- KARDAŞ, Tuncay,(2007), “Güvenlik, Kimin Güvenliği? ve Nasıl?”, (der.: Z. Dağı), *Uluslararası Politikayı Anlamak*, İstanbul: Alfa Yayınları, ss.125-152.
- KARLUK, Rıdvan, (2002), *Türkiye Ekonomisi*, İstanbul: Beta Yayınları.
- KARLUK, Rıdvan, (2007), *Uluslararası Kuruluşlar*, İstanbul: Beta Yayınları
- KARTAL, Filiz, (2009), “Suyun Metalaşması, Suya Erişim Hakkı ve Sosyal Adalet”,
- TMMOB Su Politikaları Kongresi, <http://e-imo.imo.org.tr/Portal/Web/new/uploads/file/yayin/tmh/454-FilizKartal.pdf>, (Erişim Tarihi:12.11.2010).
- KAVAK, Kubilay, (2005), *Dünyada ve Türkiye’de Enerji Verimliliği*, <http://ekutup.dpt.gov.tr/sanayi/verimlil/kavakk/enerji.pdf> (Erişim Tarihi: 02.05.2009).
- KAZGAN, Gülten, (2000), *Küreselleşme ve Ulus Devlet*, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

- KAZGAN, Gülten, (2002), *Tanzimat'tan 21.Yüzyıla Türkiye Ekonomisi*, İstanbul: Bilgi Yayınları.
- KEARNS, Gerry, (2009), *Geopolitics and Empire*, New York: Oxford University Press.
- KEEBLE, John, (1999), *Out of Cahnnel: The Exxon Valdez Oil Spill in Prince William Sound*, Eastern Washington University Press.
- KENNEDY, Paul, (2001), *Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri*, (çev. Birtane Karanakçı), İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- KENDRICK, John W, (1961), *Productivity Trends in the United States*, Princeton: Princeton University Press.
- KEPENEK Yakup, Nurhan Yentürk, (1996), *Türkiye Ekonomisi*, İstanbul: Remzi Kitapevi.
- KERR, Pauline, (2003), *The Evolving Dialectic Between State-Centric and Human-Centric Security*, Australia: Australian National University.
- KERR, Pauline, (2007), "Human Security", (ed.Alan Colins), *Contemporary Security Studies*, Oxford University Press, pp.89-108.
- KEYDER, Çağlar, (2001), *Türkiye'de Devlet ve Sınıflar*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- KIŞLALIOĞLU, Mine, Fikret Berkes, (2003), *Ekoloji ve Çevre Bilimleri*, İstanbul: Remzi Kitapevi.
- KIŞLALIOĞLU, Mine, Fikret Berkes,(2005), *Çevre ve Ekoloji*, İstanbul: Remzi Kitapevi.
- KNUTSEN, Torbjon L., (2006), *Uluslararası İlişkiler Teorisi Tarihi*, (çev. Mehmet Özay), İstanbul: Açılım Kitap.
- KOCATÜRK, Utkan, (1999), *Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri*, Ankara: M.Kemal Araştırma Merkezi Yayınları.
- KÖSEOĞLU, Nevzat, (1997), *Eski Türkler'de, İslam'da ve Osmanlı'da Devlet*, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- LACLAU, Ernesto, Chantal Mouffe, (2008), *Hegemonya ve Sosyalist Strateji*, (çev.Ahmet Kardam), İstanbul: İletişim Yayınları
- LAM, Patrick, K., (2007), "IR General Review Notes", <http://www.people.fas.harvard.edu/~plam/irnotes07/Wendt1992.pdf> (Erişim Tarihi: 01.03.2010).

- LANTIS, Jeffrey S., (2002), "Strategic Culture and National Security Policy",
International Study Association, Oxford: Blackwell Pub, pp.87-113.
- LASKI, Harold J., (1970), *Devlet*, (çev.Esin Örucü), İstanbul: Köprü Yayınları
- LASKI, Harold J., (2000), *Authority in The Modern State*, Ontario: Batoche Books.
- LIBISZEWSKI, Stephan, (1992), "What is An Environmental Conflict?",
Environment and Conflict Project, Zurich: Swiss Peace Foundation,
- LORETZ, John, (1991), "The Animal Victims of the Gulf War", *PSR Quarterly*,
<http://fn2.freenet.edmonton.ab.ca/~puppydog/gulfwar.htm>, (Erişim Tarihi:
07.08.2010).
- MACHIAVELLI, Niccolo, (2005), *Hükümdar*, (çev. Mehmet Özay), İstanbul: Şule
Yayınları.
- MAGDOFF, Harry (1997), *Emperyalizm Çağı*, (çev. Doğan Şafak), İstanbul: Sosyalist
Yayınlar
- MARDİN, Şerif, (1995), *Türkiye'de Toplum ve Siyaset*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- MARGERIE, Christophe, (2009), "Çevre Politikaları Doğalgaz Talebini Azaltabilir",
<http://www.euractiv.com.tr/enerji/article/cevre-politikalari-dogalgaz-talebini-azaltabilir-007638>, (Erişim Tarihi:26.12.2009).
- MARTIN, Lisa, (2001), *International Institutions*, (ed. L.Martin, B.A.Simmons),
London: MIT Press.
- MARX, Karl, (2003), *1844 Elyazmaları, Ekonomi, Politik ve Felsefe*, (çev. Kenan
Somer), Eriş Yayınları.
- MARX, Karl, (2004), *Kapital*, (çev. Alalattin Bilgi), I.Cilt, Ankara: Sol Yayınları
- MATTHEW, Richard A.(2010), "Environmenta Security: Demystifying the Concept,
Clarifying the Stakes", <https://wilsoncenter.org/topics/pubs/report1a.pdf#page=14> (Erişim tarihi: 29.05.2010).
- MARQUEZ, Gabriel G.(2001), "Biz azınlık adına konuşuyoruz", *Cumhuriyet Dergi*,
(çev. S.Türesay), sayı:788, ss.2-4.
- MARSHALL, Andrew Gavin, (2011), "The Logic of Imperial Insanity and the Road
to World War III", www.globalresearch.ca/index.php?context=va&aid=22781
Global Research, (Erişim Tarihi: 14.01.2011).

- “Mexican War”, (2008), *Global Research*, http://www.globalsecurity.org/Military/ops/mexican_war.htm, (Erişim Tarihi: 04.09.2010)
- MAZLUM, İbrahim, (2003), “Çevresel Güvenlik ve Ortadoğu Bölgesi’nde Sınır Aşan Sular: Dicle-Fırat Havzası Örneği”, (Yayımlanmamış Doktora Tezi).
- MGBEOJI, Ikechi, (2006), “ The Civilised Self and barbaric Other: Imperial Delusion of Order and Challanges of human Security”, *Third World Quarterly*, 27:5, Routledge Pub. pp.855-869.
- “Military Statistics”, (2007), www.nationmaster.com/cat/mil-military, (Erişim Tarihi: 04.04.2007).
- MILNE, Janet, (2007), “Environmental Taxation in Europe and USA”, (ed. Cutler J. Cleveland), *Encyclopedia of Earth*, Washington D.C.: Environmental Information Coalition, pp.41-49.
- MIRON, Jeffrey A., Christina D. Romer, (1990), "A New Monthly Index of Industrial Product", *Journal of Economic History*, pp. 321–37
- “Misyonumuz” (2010), <http://www.undp.org.tr/Gozlem3.aspx?WebSayfaNo=328>, (Erişim Tarihi: 03.09.2010).
- MONTESQUIEU, Charles, Luis’de Secondat, (1998), *Kanunların Ruhunu Üzerine*, (çev, Fehmi Baldaş), İstanbul, Toplumsal Dönüşüm Yayınları.
- MORGENTHAU, Hans, (2005), “A Realist Theory of International Politics”, *Politics Among Nations*, McGraw-Hill Humanities pp.3–18. <http://rstb.royalsocietypublishing.org/>, (Erişim Tarihi:27.07.2010).
- MUNIZ, I.P., (1984), “The Effect of Acidification on Scandinavian Freshwater Fish Fauna”, *The Royal Society*, London, pp. 517–528.
- MURRAY, Warwick E., (2006), *Geographies of Globalisation*, London: Routledge
- MYERS, Norman, (1995), *Ultimate Security*, New York: W.W. Norton Company
- NAS (National Academy of Science), (2005), “The International Geophysical Year”, <http://www.nas.edu/history/igy/>, (Erişim Tarihi:27.07.2010).
- NASIR, Amina Muhammad, (1995), “Islam and Protection of the Environment”, *Journal Islam Today*, ISESCO pub. <http://www.isesco.org.ma/english/publications/Islamtoday/13/P5.php>, (Erişim Tarihi:12.08.2010).

- “National Security Act”, (1947), <http://www.state.gov/r/pa/ho/time/cwr/17603.htm>
(Erişim Tarihi: 10.09.2009).
- “National Security Strategy of the USA”, (2002), , <http://georgewbush-Whitehouse.archives.gov/nsc/nss/2002/index.html>. (Erişim Tarihi:22.05.2010)
- “National Security Strategy of The UK”, (2008), http://interactive.cabinetoffice.gov.uk/documents/security/national_security_strategy.pdf,(Erişim Tarihi:2.5.2010).
- “National Security Strategy of The UK”, (2009), http://interactive.cabinetoffice.gov.uk/documents/security/national_security_strategy.pdf,(Erişim Tarihi:2.5.2010).
- NATO, (1949), “The North Atlantic Treaty”, http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_17120.htm, (Erişim Tarihi: 28.10.2010).
- NATO, [2001], *NATO Belgeler*, Brüksel: NATO Enformasyon Servisi
- NATO, (2004), *Istanbul Summit Reader's Guide*, Brussels: NATO Public Diplomacy Division.
- NATO, (2005), “The Environment and Security”, http://www.nato.int/docu/environment/html_en/environment_01.html, (Erişim Tarihi: 06.08.2010).
- NATO, (2007), “What is NATO?”, www.nato.int, (Erişim Tarihi: 04.04.2007).
- NATO, (2010), “Crises Management”, http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_49192.htm, (Erişim Tarihi:05.09.2010).
- NEU, C.R, Charles Wolf, (1994), *The Economic Dimension of National Security*, Santa Monica: RAND Publication.
- NEWMAN, Edward, (2001), “Human Security and Constructivism”, *International Studies Perspectives*, Oxford: Blackwell Publishers.
- “Nigeria”, (2009), “CIA Factbook”, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ni.html>, (Erişim Tarihi:28.11.2010).
- NİŞANYAN, Sevan, (2009), *Sözlerin Soyağacı*, İstanbul: Everest Yayınları
- NMS, (2004), “The National Military Strategy of The USA”, <http://www.defense.gov/news/mar2005/d20050318nms.pdf>, (Erişim Tarihi: 22.05.2010).
- NSS, (1991), *National Security Strategy of the USA*, <http://www.fas.org/man/docs/918015-nss.htm> (Erişim Tarihi: 28.05.2010).
- OATLEY, Thomas, (2008), *International Political Economy*, New York: Pearson Pub.

- ODUM, Eugene P, Gary W. Barrett, (2008), *Ekoloji'nin Temel İlkeleri*, (çev.Kani Işık), Ankara: Palme Yayıncılık.
- OECD, (2010,a), “Labour Source Statistic”, *OECD Stat Extaracts*, http://stats.oecd.org/Index.aspx?DatasetCode=ALFS_SUMTAB, (Erişim Tarihi:02.03.2010).
- OECD, (2010,b), “Members Countries”, http://www.oecd.org/countrieslist/0,3351,en_33873108_33844430_1_1_1_1_1,00.html, (Erişim Tarihi: 02.08.2010)
- OECD, (2010,c), “About OECD”, http://www.oecd.org/pages/0,3417,en_36734052_36734103_1_1_1_1_1,00.html, (Erişim Tarihi: 02.08.2010).
- OĞAN, Sinan ve İlke AYTEKİN,(2002), “Mavi Akım: Türk Rus İlişkilerinde Mavi Bağımlılık”, *Stratejik Analiz*, Ankara: Asam Yayınları.
- ONUF, Nikolas, (1989), *World of Our Making: Rules and Rule in Social Theory and International Relations*, University of South Carolina Press.
- OPPENHEIMER, Martin, (1984), *Dünya Ekonomisi Bunalım ve Siyasal Yapılar*, (çev. Seçkin Cılızoğlu), İstanbul: Belge Yayınları.
- ORAN, Baskın, (2002), *Türk Dış Politikası*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- ORTAYLI, İlber,(2003), *Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman Nüfuzu*, İstanbul: İletişim Yayınları
- ORTAYLI, İlber,(2005), *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- O'RIORDAN, Tim, (2004), “Environmental Science, Sustainability and Politics”, *Royal Geographical Society*, pp.234–247.
- OSCE, (1975), “Conferans On Security and Co-Operation in Europe Final Act”, http://www.osce.org/documents/mcs/1975/08/4044_en.pdf, (Erişim Tarihi: 07.08.2010).
- OSCE, (1989), “Report On Conclusions And Recommendations of The Meeting on The Protection of The Environment”, http://www.osce.org/documents/eea/1989/11/13750_en.pdf, (Erişim Tarihi:07.08.2010).
- OSCE, (1990), “Charter of Paris For A New Europe”, http://www.osce.org/documents/mcs/1990/11/4045_en.pdf, (Erişim Tarihi: 07.08.2010).
- OSCE, (2010), “Economic and Environmental Forum”, <http://www.osce.org/eea/13052.html>, (Erişim Tarihi: 07.08.2010).

- ÖNDER, Kübra, (2009), “Türkiye’de Savunma Harcamalarının Ekonomiye Etkisi Üzerine Bir Araştırma” *Küresel Diyalog*, Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, İİBF Yayınları, ss.2660-2671.
- ÖNGÜR, Tahir, (2008), “Türkiye’de Su Yönetimi: Sorunlar Öneriler”, TÜSİAD Yayınları, http://www.emo.org.tr/ekler/a51645e378e1c0e_ek.pdf?dergi=5, (Erişim Tarihi: 12.11.2010).
- ÖZDEMİR, Hikmet, (2003), “Milli Güç, Politik Güç Üzerine Bazı Gözlemler”, *Stratejik Araştırmalar*, 1:1, ss.1-20.
- ÖZLEM, Kader, (2005), “Avrupa’da Güvenlik Politikalarının Oluşum Süreci ve NATO-AB-Türkiye İlişkileri Açısından Analizi”, <http://www.turksam.org/tr/yazilar.asp?kat=21&yazi=699>, (Erişim Tarihi: 15.05.2007).
- PARLAR, Suat, (2007), *Emperyalist Müdahale Doktrinleri ve NATO*, İstanbul: Bağdat Yayınları.
- PARMAR, Inderjeet, (2005), “Catalising Events, Think Tanks and American Foreign Policy Shifts: A Comparative Analysis of the Impact of Pearl Harbor 1941 and 11 September 2001” *Government and Opposition, An International Journal of Comparative Politics*, Wiley Inter Science Pub.
- PATRICK, Steward, (2006), “Weak States and Global Therats: Fact or Fiction?”, *The Washington Quarterly*, 29:2, MIT Pub. pp.27-53.
- PATTERSON, Thomas E.(1998), *We The People*, New York, Mc Grow Hill Cop.
- PEKSARI, D. Gonca, (2007), *NATO’nun Değişen Konsepti*, Ankara: Asil Yayınları
- PERKINS, John, (2005), *Confession of An Aconomic Hit Man*, London: Random House Pub.
- PETERS, Francis, E.(2004), *Antik Yunan Felsefesi Terimler Sözlüğü*, (çev. Hakkı Hünler), İstanbul: Paradigma Yayıncılık.
- POLANYI, Karl, (2007), *Büyük Dönüşüm*, (çev. Ayşe Buğra), İstanbul: İletişim Yayınları.
- PONTING, Clive, (2000), *Dünyanın Yeşil Tarihi*, (çev. Ayşe Başçı-Sander) İstanbul: Sabancı Üniversitesi Yayınevi.
- PORRITT, Jonathon, (2003), “Sustainable Development The Political Challenge”, *New Economy*, <http://www.ippr.org.uk>. (14.08.2010).

- PRIMAKOV, Yevgeni, (2010), *Rusyasız Dünya*, İstanbul: Timaş Yayınları
- PINSKOVSKIY, Maxim ve Xavier Sala-i Martin (2010), “Parametric estimations of the world distribution of income”, <http://www.voxeu.org/index.php?q=node/4508>, (Erişim Tarihi:01.03.2010).
- PIPES, Daniel, (2004), “Who Set Fire to Al-Aqsa Mosque?”, <http://www.danielpipes.org/blog/2004/08/who-set-fire-to-al-aqsa-mosque-in-1969>, (Erişim Tarihi: 09.08.2010).
- RAHMAN, Atiq, (2008), “Integrating Climate Change Into Development: Multiple Benefits Of Mitigation And Adaptation”, http://www.brookings.edu/~media/Files/Programs/Global/brookings_blum_roundtable/2008_rahman.pdf (Erişim Tarihi: 06.06.2010).
- RILEY, Michael, Jamie Byrom, C. Culpin, (2004), *The Impact Of Empire*, London: Pupil's ook.
- RIPSMAN, Norrin M, T.V. Paul, (2005), “Globalization and the National Security State: A Framework for Analysis”, *International Studies Review*, Oxford: Blackwell Pub.
- ROBERTS, .Timmon, (2007), “Globalization: The Environment and Development Debate”, (ed, Chukwumerije Okereke) *Politics of the Environment: A Survey*, London. New York: Routledge Pub. pp.3-18.
- ROCKOFF, Hugh, (2008), "US Economy in World War I", (ed. Robert Whaples). *EH.Net Encyclopedia*, <http://eh.net/encyclopedia/article/Rockoff.WWI> (Erişim Tarihi: 10.05.2010).
- RONAN, Colin A., (2005), *Bilim Tarihi*, (çev. E.İhsanoğlu, F.Günergun), Ankara: TÜBİTAK Yayınları.
- ROE, Paul, (2007), “ Societal Security”, (ed. Alan Colins), *Contemporary Security Studies*, Oxford University Press, pp.164-181.
- ROOSEVELT, Franklin Delano, (2008), “The Four Freedom”, *American Rhetoric*, <http://www.americanrhetoric.com/speeches/PDFFiles/FDR%20-%20Four%20Freedoms.pdf>, (Erişim Tarihi: 03.09.2010)

- ROSTOVTZEFF, I. Michael, (1926), *The Social and Economic History of the Roman Empire*, http://www.google.com/books?hl=tr&lr=&id=6dgC37IqYW0C&oi=fnd&pg=PR20&dq=political+history+of+the+rome+and+pax&ots=E42bilTsPD&sig=GC1ez8NWQY0YIYc3Bxy_1tCRkUk#v=onepage&q&f=false. (Erişim Tarihi: 01.10.2010).
- RUSSELL, Bertrand, (2002), *Batı Felsefesi Tarihi*, (çev. Muammer Sencer), İstanbul Say Yayınları.
- ROUSSEAU, Jean J, (2002), *İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı*, (çev. R.N. İleri), İstanbul: Say Yayınları.
- “Russian National Security Strategy” (2009), <http://www.scrf.gov.ru/documents/99.html>, (Erişim Tarihi: 22.05.2010).
- “Russian’s Strategy”, (2009), “2020 Yılına Kadar Rusya’nın Ulusal Güvenlik Staretijsi”, <http://www.scrf.gov.ru/documents/99.html>, (Erişim Tarihi: 30.11.2010).
- SAWNSON, Joseph, Samuel Williamson, (1972), Estimates of National Product and Income for The United States Economy: 1919–1941", *Explorations in Economic History*, pp 53–73.
- SAYAR, Ahmet Güner, (2000), *Osmanlı İktisat Düşüncesinin Çağdaşlaşması*, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- SAYGILI, Şeref, Cengiz Cihan, Hasan Yurtoğlu, (2002), *Türkiye Ekonomisinde Sermaye Birikimi Büyüme ve Verimlilik: 1972–2000*, Ankara: DPT Yayınları.
- SAUL, John S., Colin Leys, (2000), “Küresel Kapitalizm’de Sahra’nın Güney Afrikası”, (ed. B.Kafaoğlu), *2000’li Yıllara Girerken Kapitalizm*, İstanbul: Kaynak Yayınları, ss.34–42
- SCHAKE, Kori N. (1999), “New World Disorder”, *NATO Cronicle*, http://www.dtic.mil/doctrine/jel/jfq_pubs/0521.pdf, (Erişim Tarihi: 04.09.2010).
- SCHLESINGER, Arthur, (1994), “The Origin of The Cold War”, (ed. P. Williams, D.N.Goldstein, Jay M. Shafritz), *Classic Readings of International Relations*, USA: Harcourt Brace College Publishers, pp.395–402.

- SCHMIDT, Charles, (2010), "Water Uses by Industry Revealed", *American Chemical Society*, <http://pubs.acs.org/doi/pdfplus/10.1021/es100386j?cookieSet=1>, (Erişim Tarihi: 24.04.2010).
- SCOTT, Arthur Kane ,[2010(Tarihlendirme)], "Rise of The American Empire and Imperial Presidency", *The Journal Of America*, http://www.journalofamerica.net/html/rise_of_the_american.html, (Erişim Tarihi:31.12.2010).
- SEERS, D., (1979), "The Pheriphery of Europe", (ed. D.Seers, B.Schaffer, M.Kiljunen), *Underdeveloped Europe: Studies in Core-Periphery Relation*, Beverly Hills: Sage Pub. pp.3-34.
- SHAW, Stanford J., (2004), *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, İstanbul: Yayınları.
- SHEEHAN, Michael, (2001), "International Security", *Elements In Politics Science*, Edinburg: Edinburg University Press.
- SHER, George, (2006), "John Stuart Mill", (ed.S. M.Chan), *Classics of Western Philosophy*, Indianapolis: Hackett Comp. Pub.
- SHIN, D.M. (2000), "Economic Policy and Social Policy: Policy-Linkages in Era of Globalisation", *International Journal of Social Walfare*, UK: Blackwell Pub.
- SLOAN, Geoffrey, (2003), "Sir Halfrod J.Mackinder: Geçmişten Günümüze Kalpgah Kuramı", *Jeopolitik, Strateji ve Coğrafya*, Ankara: ASAM Yayınları
- SMITH, Adam, (2004), *Ulusların Zenginliği*, (çev. A.Yunus, M.Bakıcı), İstanbul: Alan Yayıncılık.
- SMITH Jaffrey M. (2003), *Seeds of Deception*, Iowa: Yes Books
- SOANES, Catherine, (2001), *The Oxford Dictionary, Thesaurus and Wordpower Guide*, Suffolk: Oxford University Pres.
- SOEYA, Yoshihide, (2005), "A New Horizon For Japon's Security Policy, Basic Consept and Framework", *IIPS International Conference*, Tokyo: Keio University Pres. http://www.iips.org/04sec/04asiasec_soeya.pdf (Erişim Tarihi: 20.12.2009).
- SOROOS, Marvin S., (2005), "Internatinal Environmental Institutions and Regimes", (ed. R.Axelrod, D.L.Downie and N.J.Vig), *The Global Environment*, Washinton D.C.: CQ Pess, pp.21-42

- “Sout Africa Economy”, (2010), <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/sf.html>, (Erişim Tarihi:02.09.2010)
- STRANGE, Susan, (1987), *The Persisting Myth of Lost Hegemony*, International Organisation, 41:4.
- STRAUSS, Lewis, L. (1962), *Men and Decisions*, New York: Popular Library
- STEWART, Julian H., (1972), *Theroy of Culture Change*, University of Illinois Pres. <http://books.google.com.tr>, (Erişim Tarihi:25.09.2010).
- STEVENSON, Adlai Ewing, (1989), *A Dictionary of Quotations*, Washington D.C: Library of Congress, <http://www.bartleby.com/73/477.html>, (Erişim Tarihi: 27.07.2010).
- STIGLITZ, Joseph, (2001), “Redefining Role of The States”, *World Economics*, 2:3, pp-45-86.
- SUNGUR, Nesrin, (2002), “Asya Krizinin Temel Dinamikleri”, (ed.M. K rk gil), *Bizim için Ağlama IMF*, İstanbul: Everest Yayınları, ss.1-33
- SYNDER, Jack L. (1978), “Rationality at the Brink: The Role of Cognitive Process in Failure of Deterrence” , *World Politics*, 30.3,pp.345–365.
- ŞENEL, Al eddin, (1995), *İlkel Topluluktan Uygur Topluma*, Ankara, Bilim ve Sanat Yayınları.
- ŞENGÜL, Mihriban, (2007), “Türkiye’de Kamu Yönetimindeki Neoliberal yeniden Yapılanmanın evresel Sonuçları”, *Kavramdan Uygulamaya Yönetim ve Reform: Kamu Yönetimi Forumu IV*. Muğla.
- ŞENGÜL, Mihriban, (2011), “evresel Güvenlik”, (Yayımlanmamış Makale).
- ŞİMŞEK, Elif, (2007), “1991’den Bugüne Güney Kafkasya ve Türkiye’nin Dış Politikası”, (ed.N. Doğan, F.Kula ve M.Öcal), *Türkiye’nin Jeoekonomisi ve Jeopolitikası*, Ankara: Nobel Kitap Dağıtım, ss.491-519.
- TANİLLİ, Server, (1999), *Yüzyılların Gerçeği ve Mirası*, İstanbul: Adam Yayınları.
- TANNENBAUM, Donald ve David Schultz, (2006), *Siyasi Düşünce Tarihi*, (ev. Fatih Demirci), Ankara: Adres Yayınları
- TAY, Simon, (2001), “The Future of ASEAN”, *Souteast Asia*, (Winter) ,pp.48-51
- “The Right Livelihood Award”, (1987), “Johan Galtung”, <http://www.rightlivelihood.org/galtung.html>, (Erişim Tarihi:29.12.2010)

- TEZEL, Yahya S., (2002), *Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi*, İstanbul: tarih Vakfı Yurt Yayınları
- THONGHOM, Suvat, (1992), *The Negrito of Thailand*, <http://www.andaman.org/BOOK/chapter36/text36.htm>, (Erişim Tarihi:24.04.2010).
- TOPAKKAYA, Arslan, (2007.a), "Politika Kavramının Farklı Anlamları Üzerine Bir Analiz", *Maltepe Üniv. Fen-Edb. Fak. Dergisi*, s.1, ss.1-12
- TOPAKKAYA, Arslan, (2007.b), "Hobbes, Locke, Rousseau ve Kant. Hukuk Felsefelerinde Bireysel Özgürlükle Toplumun Genel İradesi Arasındaki İlişkinin Kurulumu Üzerine Bir Analiz", *Düşünen Siyaset*, Ankara; Lotus Yayınları, ss.55-66.
- TOPAKKAYA, Arslan, (2008), "Tarihsel Materyalizm Bağlamında Marx'ı Yeniden Okumak", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1:3, ss.378-395.
- TOPÇU, F. Hayırsever, (2008), *Küreselleşme ve Uluslararası Çevre Politikaları: Yönetimden Yönetişim'e Geçiş Sorunu*, Ankara: Turhal Kitapevi.
- TOSUN, Tanju ,(2007), "Devlet Nereden Nereye ?", (der. Zeynep Dağı), *Uluslararası Politikayı Anlamak*, İstanbul: Alfa Yayınları, ss.1-42
- TÜTER, Mustafa, S., [2010 (Tarihlendirme)], "Püriten Atalarından Bugünkü Atalarına Miras: Prütenezmin Teolojik ve Felsefi Kökenleri", http://www.ekopolitik.org/images/cust_files/070522190444.pdf,(Erişim Tarihi: 28.12.2010).
- TZOULIADIS, Tim, (2008), *The Forsaken: An American Tragedy in Stalin's Russia*, New York: The Penguin Press.
- UĞURLU, Örgen, (2009), *Çevresel Güvenlik ve Türkiye'de Enerji Politikaları*, İstanbul: Örgün Yayınevi.
- UN (United Nations),(2005), "World At Six Billion", www.un.org/esa/population/publications/sixbillion/sixbilpart1.pdf, (Erişim Tarihi: 12.02.2007).
- UN (2010), "Subsidiary Bodies of ECOSOC ", <http://www.un.org/en/ecosoc/about/subsidiary.shtml#>, (Erişim Tarihi: 03.09.2010).
- UNDEP (1994), *Human Development Report*, New York: Oxford University Pres.
- U.S. Bureau of the Census (1975), " Historical Statistics of the United States, Colonial Times to 1970", *Bicentennial Edition*, Washington DC: Government Printing Office.

- UZER, Umut, (2006), "Uluslararası İlişkiler Teorileri", (ed. İdris Bal), *Değişen Dünyada Uluslararası İlişkiler*, Ankara: Lalezar Kitapevi, ss.55-76
- VELA, Carlos, A.Martinez, (2001), "World Systems Theory", <http://web.mit.edu/esd.83/www/notebook/WorldSystem.pdf>, (Erişim Tarihi:02.09.2010).
- VIG, Norman J. (2005), "Governing the International Environment", (ed. R.Axelrod, D.L.Downie, N.J.Vig), *The Global Environment*, Washinton D.C.: CQ Pess, pp.1-20.
- VURAL, İ.Yaşar, C. Can Aktan, (2003), *Özgürlük Yazuları*, İstanbul: Çizgi Kitapevi.
- WALKER, R.J.B. (1990), "Security, Sovereignty and Challenge of World Politics" *Alternatives*, 15:1, pp. 3-27.
- WALLERSTEIN, Immanuel, (2004), *Modern Dünya Sistemi*, (I.Cilt), İstanbul: Bakış Yayınları.
- WARD, Barbara, (1972), *Only One Earth*, Harmondsworth: Pelican Books
- WARSI, (2009), "The Kubu", <http://www.warsi.or.id/Default.htm> (Erişim Tarihi: 24.04.2010).
- WBG (World Bank Group), (2005), "World Development Indicator", <http://devdata.worldbank.org/wdi2005/Section5.htm>, (Erişim Tarihi:23.12.2010)
- WEC (World Energy Council), (2007), *2007 Survey of Energy Resources*, London: WEC Pub.
- WELLHOFER, E.Spencer, (1989), "Core and Periphery: Territorial Dimensionin Politics", *Urban Studies*, Sage Pub. pp.340-355.
- WILLIAMS, Michael, C.(2005), "What is National Interest? The Neoconservative Challenge in IR Theory", *European Journal of International Relation*, Sage Publication, pp.307-337.
- WILLSON, John Hughes, (2004), *The Puppet Masters: Spies, Traitors the Real Forces Behind World Events*, London: George Weidenfeld and Nicholson, Ltd.
- WOKLER, Robert, (2003), *Düşüncenin Ustaları*, (çev. C.Atilla), İstanbul: Altın Kitaplar.
- WOLFERS, Arnold, (1952), "National Security: As an Ambiguous Symbol", *Political Science Quarterly*, 67:4 Academy of Political Science Pub., pp. 481-502,

- WRI, (World Resources Institute), (2007), “Forest Production: Paper and Paperboard”, http://earthtrends.wri.org/searchable_db/index.php?theme=9&variable_ID=570&action=select_countries (Erişim Tarihi: 30.04.2010).
- WWF, (World Wildlife Fund), (2004), “Living Planet Report”, <http://assets.panda.org/downloads/lpr2004.pdf>. (Erişim Tarihi: 06.06.2010).
- YELDAN, Erinç, (2008), *Küreselleşme, Kim İçin?*, İstanbul: Yordam Kitap.
- YERASİMOS, Stefanos, (2000), *Az gelişmişlik Sürecinde Türkiye*, c.III, İstanbul: Belge Yayınları.
- YIKILMAZ, Necla, (2004), *Yeni Dünya Düzeni ve Çevre*, İstanbul: Sosyal Araştırmalar Vakfı.
- YOSHPE, Harry B., (1981), *Our Missing Shield: The U.S. Civil Defense Program in Historical Perspective*, Washington, DC: Federal Emergency Management Agency.
- YUNUS, Muhammad, (2003), “Broad Lines of İslamic Approach to Environment Protection”, *Journal Islam Today*, ISESCO Pub. <http://www.isesco.org.ma/english/publications/Islamtoday/20/P7.php>, (Erişim Tarihi:12.8.2010).
- YILMAZ, Sait, (20120), “State, Power and Hegemony”, *Centre for Promoting Ideas, USA*, http://www.ijbssnet.com/journals/Vol._1_No._3_December_2010/20.pdf, (Erişim Tarihi: 27.01.2010).
- YÜCEER, Saime,(2002), “Tarihsel Perspektif İçinde Türkiye’nin NATO’ya Girişi ve Meclisteki Yankıları”, [http://kutuphane.uludag.edu.tr/PDF/ataturk/2002-1\(1\)/pdf/b06.pdf](http://kutuphane.uludag.edu.tr/PDF/ataturk/2002-1(1)/pdf/b06.pdf), (Erişim Tarihi:28.11.2010).
- ZIEGLER, Jean, (2004), *Dünyanın Yeni Sahipleri*, (çev. M. N. Demirtaş), İstanbul: Altın Kitaplar.
- ZYSK, Katarzyna, (2009), “Russian National Security Strategy”, http://www.geopoliticsnorth.org/index.php?option=com_content&view=article&id=87:russian-national-security-strategy&catid=1:latest-news, (Erişim Tarihi.30.11.2010).